14612

Данило Братковський

Світ, по частинах розглянутий

Фототипічне видання
Переклад
Джерела
Студії

2022

18.10.20 02439
27.04.22 - 62136
19.06.23 03748

ИЛ
84(4Пол)4-5
Б87
И(пол)

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
Інститут літератури імені Т. Шевченка НАН України
Волинський краєзнавчий музей
Волинське крайове братство св.ап. Андрія Первозваного (Луцьке Хрестовоздвиженське)

Данило Братковський

Świat po części przeyzrzany
Світ, по частинах розглянутий

Фототипічне видання
Переклад
Джерела
Студії

1461252
КЗК «дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека»

Луцьк – 2004

ББК 84(4ПОЛ)
УДК 821.162.1–1

Ця збірка є фототипічним виданням єдиної книги Данила Братковського, українського польськомовного поета і громадського діяча другої половини XVII – початку XVIII ст. Сатиричні вірші поета уперше в повному обсязі перекладені українською мовою відомим знавцем старої української та україно-польської поезії, письменником Валерієм Шевчуком.

Видання доповнене джерелами про життя Д. Братковського і його родини, студіями про поета відомих вітчизняних істориків XIX – XX ст., сучасною книгознавчою публікацією, яка фактично є міні-каталогом примірників книги із зібрання Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Видання розраховане на філологів, істориків, книгознавців та всіх, хто цікавиться давньою українською та польською культурою.

Фототипічне видання. З видання: Bratkowski, Daniel. Świat po częśći przeyzrany. Do druku podany. – W Krakowie: w Drukarni Franciszka Cezarego, J.K.M. y J.M.K. Biskupa Krakowskiego Xiężęcia Siewierskiego Typografa, 1697.

Друкується за рішенням вченої ради Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, науково-методичної ради Волинського краєзнавчого музею та загальних зборів Волинського крайового Братства св.ап. Андрія Первозваного (Луцького Хрестовоздвиженського).

Автор-упорядник — Олена Бірюліна
Організатор проекту, відповідальний за випуск — Андрій Бондарчук
Переклад з польської, передмова, примітки — Валерія Шевчука

Редакційна колегія:
О.А. Бірюліна, А.І. Бондарчук, Л.А. Дубровіна, Г.І. Ковальчук, О.С. Онищенко, В.В. Пришляк, Н.Ю. Пушкар, І.О. Ціборовська-Римарович, А.М. Силюк.

Рецензенти:
М.М. Сулима, докт. філол. наук (Інститут літератури ім.Т.Г. Шевченка НАН України)
О.М. Дзюба, канд. істор. наук (Інститут історії України НАН України)

ISBN 966-8468-77-5

© Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, 2004
© М.Г. Жулинський, вступне слово, 2004
© В.О. Шевчук, передмова, переклад, примітки, 2004
© О.А. Бірюліна, дослідження, підготовка тексту, коментар, 2004
© І.О. Ціборовська-Римарович, дослідження, 2004
© В.В. Пришляк, післяслово, 2004
© А.І. Бондарчук, подяка, 2004
© М.О. Слатов, оправа, дизайн, 2004

Про це видання знало лише вузьке коло людей. „Світ, по частинах розглянутий" вийшов у Кракові в 1697 році, за п'ять років до того, як його автор, мужня людина, патріот, талановитий поет, захисник православ'я і простого люду Данило Братковський зійшов на ешафот і „посеред ринку луцького, через ката на сім разів мордерсько зістав стятий"[1].

У фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського НАН України є кілька примірників книжки Данила Братковського. На жаль, українською мовою повністю вона ще не перевидавалась. Нині, завдяки ініціативі Волинського крайового братства св. ап. Андрія Первозваного з'явилася книга, до якої увійшло фототипічне видання поезій Д. Братковського та повний переклад їх українською мовою Валерія Шевчука. Талановитий переклад зберіг творчий дух українського польськомовного поета епохи бароко, художні особливості його поезій, передав гостроту переживань поета і громадянина за долю убогої людини, зневаженого люду і такого недосконалого світу.

Поет трагічної долі і великого таланту, творча спадщина якого належить українському і польському народам, в історії, культурі, літературі і мистецтві яких є так багато спільного, духовно спорідненого, що це вселяє світлу надію на добросусідське мирне і дружне співжиття в європейській сім'ї вільних народів. Тому вихід цієї книги є подією значною: славне ім'я Данила Братковського повернуто історії.

У пом'янику церкви Луцького Хрестовоздвиженського братства, членом якого поет був, зберігся запис про Данила Братковського та свідчення про його смерть – „невинно от ляховъ страцон Р.1702". Рішенням Луцького сеймика був відданий під військовий суд, за вироком якого 26 листопада страчений на середньовічній площі Ринок у моєму рідному Луцьку. Багато-багато разів блукав я тут, зазираючи у бокові вулички, стояв перед братською церквою Чесного Хреста і не знав, що там, у крипті підземній, навіки упокоїлось потяте катом його тіло, а над майданом застиг передсмертний крик „людини вченої, поета прекрасного"(Самійло Величко). Згадую, ось майже двадцять років тому в історико-літературному збірнику „Отчий край'85" я прочитав оригінальну розвідку-есей Валерія Шевчука „Діамант у попелі" – і відкрився переді мною унікальний духовний образ української людини доби пізнього Відродження.

Людина освічена, талановита, емоційно вразлива, за характером – бунтівна, гаряча, Данило Братковський навіть у літньому віці не міг змиритися з тим, що на його православній землі так драматично складаються взаємини між православною і греко-католицькою церквами і намагався відшукати шляхи до мирного розв'язання тривалої польсько-української конфронтації.

Сповнилося передбачення поета і правдоборця Данила Братковського, висловлені ним у вірші „Піднось свою душу душі на користь": не може співпереживаючи душа, вжалена несправедливостями, що чиняться у цьому шаленому світі, не підноситися до тривог і переживань душі народної. Тому власна доля йому відома: „за мучених я сам мучитися мушу".

Йому довелося жити в „лихі часи", але прагнув він утвердити благородний ідеал: „В свободі жити, тримати мир злотий". Ота нестримна, гаряча віра й надія добитися правди і торжества права й привела його до фастівського полковника Семена Палія, який очолив народне повстання за волю і незалежність України...

Не здійснилось. Злі сили жорстоко скарали повсталих. А особливо його, Данила Братковського, українського шляхтича, за палку любов до України, вірність православ'ю, чого він не зрікся і під страхом смертної кари, на яку пішов свідомо. Михайло Драгоманов назвав його героєм українського народу, на прикладі якого повинна виховуватися молодь. Пам'ятаймо, шануймо цю людину, черпаймо мудрість з його поетичної криниці.

---

[1] *Величко С. Літопис. – К., 1991. – Т.2. – С.607.*

Микола Жулинський,

академік НАН України,

директор Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України,

народний депутат України

Це давній символ, і його любив використовувати Г. Сковорода: у давнину вважалося, що при особливій дії сонячного проміння сірий, нікому не потрібний попіл може перетворитися у надкоштовний камінь. Звідти й пішла відома приказка про діамант у попелі, "в сухих водах якого, – як писав той-таки Г. Сковорода, – величною красою відбивається блиск сонячного світла"[1]. Цей образ мимоволі спадає мені на думку, коли згадую про Данила Братковського, людину, що жила в досить-таки віддаленому часі, але чиї думки, дії і помисли мимоволі вражають сучасну людину своєю небуденністю.

Попіл часу сховав багато. Його приватне життя, людей, котрих він любив і котрі його підтримували, його обличчя – все, що стосується, так би мовити, зовнішнього його портрета, покрито глибоким мороком, який навряд чи можна буде розвіяти. Одне слово, відтворити механіку формування в попелі того-таки діаманта – духу тої людини, – ми поки що не можемо. Маємо лише одне – результат, тобто знаємо те з його життя, що й створює цій людині нетлінність у часі, а з-поміж того – єдину, правда, чималу книгу поезій.

Братковські належали до давньої української шляхти, яка жила в Брацлавськім та Волинськім воєводствах. Цей рід, на противагу іншим, завжди міцно тримався православ'я та своєї народності й був тісно зв'язаний з одним із найвизначніших культурних осередків в Україні в XVII столітті – з Луцьким православним братством. Цікаво, що його батько Богдан у 1675 – 1677 був старостою братства. Свого часу воно володіло не тільки бібліотекою, а мало свою школу (зберігся її статут) і в першій половині XVII століття видало кілька поетичних книжок. Саме братство було тісно зв'язане зі Львовом та Острогом, ведучи важку, довготривалу боротьбу проти польсько-католицької експансії. Данило вихований був змалку у дусі "твердого благочестя", здобув чималу освіту, можливо, й за кордоном, в Італії, тобто це був, як пише про нього знаменитий літописець Самійло Величко, "чоловік учений, поет, святого благочестя нерушний блюститель"[2].

Таку позицію витримати на той час шляхтичеві було нелегко, і, щоб зрозуміти це, варто кинути погляд на суспільно-політичну обстановку, в якій жила ця людина.

Як відомо, Правобережна Україна після Андрусівського договору 1667 року знову відійшла до Польщі, і тут проздовж багатьох років точилася кривава боротьба проти турецького та польського гніту, яка закінчилася

спустошенням краю. Найкрасномовніше про це писав згаданий Самійло Величко: перед ним постала порожня земля з руїнами замість міст та фортець. Бачив він чимало неприкритих землею людських кісток і запитував себе: "Хто вони?"[3].

Це запитання "Хто вони?" поставив, очевидно, й Данило Братковський, який жив у цьому краї і, як побачимо далі, брав його біду близько до серця. Венденський підчаший, шляхтич Волинського воєводства замість того, щоб жити, як інша шляхта, тобто їсти, пити, бенкетуючи, грабувати й позивати сусідів і гнобити якнайнещадніше "хлопа", замислювався над життям та світом, над становищем його краю та того-таки хлопа і ставив перед собою велике й надпосильне завдання: так далі жити не можна, треба боротися.

Був у житті Д. Братковського сумний епізод: він учинив гріх, про якого не забув аж до останніх своїх днів. Одного разу він, шляхтич, зустрів у чагарях селянина і наказав відібрати в нього шкапу. Факт нікчемний, коли порівняти до того, що витворяла тодішня шляхта, але не минув безслідно для поета: учинив як то водилося, але супроти людського сумління. Можливо, особливим поглядом подивився на нього селянин, і від того занепокоїлася чутлива душа Братковського, і в ній уперше зародився той сумнів, який і став доленосним. Той сумнів, що став пізніше джерелом сили, яка відкине його цілком від шляхетського стану і приведе до тих-таки обдертих і зневажених[4].

Першим фактом його боротьби й стала дивна на той час, дерзновенна, глибоко талановита книжка "Світ, по частках огляненний"*, яку було видано в Кракові 1697 року – гаряче звернення-маніфест до тодішньої шляхти, а водночас нещадне її бичування – тут поет кидає тій шляхті сміливе звинувачення й піддає гострій та нещадній критиці весь лад і уклад Річі Посполитої, недвозначно висловлює симпатію не лише до убогого шляхтича, а й до простого селянина, в першу чергу русина-українця:

Гей світе, світе! Що лише не вмієш?
Їси тут, п'єш ти, мов вітер завиєш,
Шумиш, шалієш і все ти ницуєш,
А з тих, хто кормить і поїть, глузуєш…

Але почнемо розгляд з початку, тим більше, що в програмному вірші, який розпочинає збірку ("Автор до тих книг") кладеться основний естетичний

* *Запропонований В. Шевчуком переклад назви збірки різниться з версією редакційної колегії видання, яка виходила з того, що назва книги "Світ, по частинах розглянутий" найбільш точно відповідає перекладу українською мовою та є усталеною в науковій літературі* (***від упорядника***).

висновок: поет вістить, що він "світ оцей змішав" і дивиться на нього жартома, отже, його текст можна сприймати і за жарт, забаву, а можна в ньому побачити "правди всю поставу", тобто прямим текстом указується, що зміст треба розуміти в двох вимірах: жартівливому та серйозному; отже, змішання світу – це ніби з'єднання високого мислительського бароко з низовим – така практика в той час уживалася, згадати б вірші П. Поповича-Гученського[5]. Але Д. Братковський творить свою поетичну систему і свій поетичний світ, який з'єднаний виразним поетичним "я", що не завжди тотожне з авторовим, хоча й близьке до його засновку про змішаний світ. Цей принцип відзначаємо в першому, згаданому вірші. "Правди всю поставу", вважає поет, "не зганить добрий", ліпший похвалить, а найліпший за правду насипле його, поетовий, міх грошима. Остання фраза абсурдна, бо за правду не платять, і ніби заперечує серйозність контексту книги, але тим більше наголошує на потребі подвійного читання тексту, не заперечуючи одного іншим.

Читачеві, приступаючи до читання збірки, треба зважати на передумови її постання: це була книга, яка пройшла польського цензора, що тут і зазначається, отже, писалася не відкритим текстом, для себе і ближніх, а для публічного вжитку, з урахуванням урядового контролю. В даному випадку поет мусив вдавати із себе лояльного громадянина Річі Посполитої і задекларувати це певними віршами, які можна назвати терміном XX століття – "паровозиками", адже далі має йти гостра й нещадна критика, яка переростає в суспільно-політичну сатиру на весь уклад згаданої держави та шляхетський стан, головного її носія; при цьому не цурається автор гумору й баляндрасності й ніби легковажності, коли й себе не різнить від критикованих об'єктів, тобто не подає себе як особу ідеалізовану, бо й він сам є часткою того світу, який розглядає, бо його "я" в ньому постійно присутнє. Оця суб'єктивізація поетичного світу Д. Братковського і є визначальною його особливістю, через що багато віршів переходить через його "я", але не тільки, бо не раз "я" віршів є голосом героя, або ж входить у діалоги. А коли автор моралізує, то лише на основі християнської моралі, інколи й цілком консервативної. Це може бути маскою й не маскою, бо бароко не терпіло однозначності; при тому гострота вислову про болячки шаленого світу поєднується із обережністю, навіть певним затуманенням, що йде від уживання досить складної натякової поетики.

Книгу присвячено королеві Августу-Фрідеріку II, який щойно обійняв польського престола у досить важкій боротьбі з партією покійного короля Яна Собеського, що висувала електорами його синів Якуба та Олександра. Була сильна партія князя де-Конте із Франції, від Литви претендував на престол К. Сапіга, а від війська – великий гетьман С. Яблоновський.

Програму Августа-Фрідеріка, саського курфюрста, викладено в його "Пропозиції", яку повністю вклав до свого літопису С. Величко[6]; електор і справді обіцяв польській шляхті немало, "зважаючи на заплутані справи у важкі часи Річі Посполитої"[7]; можна вважати, що Д. Братковський ці пропозиції знав, бо з них у його віршах є ремінісценції. Отож наше перше припущення про вірші-„паровозики" можна контраргументувати іншими: поет міг бути прихильником нового короля і сподівався, що його зусилля реформувати життя в Річі Посполитій будуть успішні; в такому разі його присвята королю може звучати цілком щиро, а сама книга набуває рис так званих "повчань королю від підлеглого", хоч, може, не в чистому виразі, а як одна із авторських масок. Віршоване ж послання до короля такої маскарадності не має – це лише сподіванка, що король виконає свої обіцянки, які тут і ремінісценуються.

Але вже в наступному вірші "Про вільну елекцію в Короні Польській" автор переходить на тон сатиричний, заперечуючи польську "золоту вольність", яка, зрештою, й приводить до різномисля і смерті держави. Сам же поет бачить свою славу (у вірші "Автор до себе: "Титули тії...") таки у вірності королю, тобто має сподіванку на сильну королівську владу, хоч яке насправді в нього ставлення до Річі Посполитої, яскраво провістить далі.

Загалом, книгу Д. Братковського творено на основі універсальної картини світу. Тут є виходи на загальні високі теми: про Бога та диявола, рай і пекло, про простування до них, але загалом універсум розглядається на мікрорівні: пани й підлеглі, шляхта польська взагалі, а конкретніше – українська волинська; тема Річі Посполитої лише ставиться, а головне поле обсервації таки Волинь із виходами на інші землі України: Поділля, Львів, є згадка про Київ, але не більше; коли ж говориться про землі польські, то автор бачить їх очима приходня з української, власне Волинської землі. Є невеликі виходи на Францію, Італію, Волощину, Московію, Литву. Через підтексти вістить і про Козацьку державу, але дуже обережно. Загалом в українській літературі порівняти з книгою Д. Братковського можна хіба вірші Климентія Зиновіїва, який так само творив універсальну картину світу, зосередивши увагу на козацькій території з невеликими виходами на інші землі. Д. Братковський, кладучи свою увагу на Волині, обмежується розглядом, в основному, шляхетського стану (з виходом на кметів, хлопів і т. д.), подаючи широку картину його деградації. По цьому розсипає по тексту серію віршів із загальними, подібними в суті своїй, міркуваннями про світ взагалі, цілком покладеними на засновках барокового світобачення.

Про те, що обсервований поетом світ – шляхетський, прямо вістить у вірші "Світова охота", з якого вище приводилася цитата. Закладеного тут

засновку про супротилежність світу шляхетського й панського з убогим, часом також шляхетським, хоч убогий світ поширюється на трудовий і нетрудовий (жебраки) люд, і складає одну із головних мислительських, альтернативних тем збірки, що було для свого часу явищем далеко не типовим в тогочасній поезії, переходило-бо межі улюбленого біблійного фабло про багача, який розкошує в світі, і злидаря, який просить у нього зі столу крихти (цю тему поет опрацював у вірші "Трубачі"), потім по смерті вони своїм становищем міняються, а виходить до ідеї соціального антагонізму. Зрештою, визвольна війна Б. Хмельницького окрім національного резону та боротьби за свободу віросповідання ставила в основу свого руху й компонент соціальний – і саме ці три важелі й рухали той грандіозний здвиг. Тому у ряді віршів на цю тему Д. Братковський твердо стає на бік бідного, гнобленого, упослідженого, того, "хто кормить і поїть"; зрештою, й остання акція його життя – перехід на бік повсталих козаків і організація повстання 1702 року – свідчить, що свій вибір він у цьому протиставленні зробив реально, тобто остаточно відійшов від звироднілої шляхти, до якої належав і сам, а став на бік убогого, який запраг оборонити своє достоїнство.

Світ же шляхти, яку бере під свою обсервацію поет (непостійний, одмінний), пошановує тільки тих і таких, котрі мають калиту і міх, при цьому й Калита і Міх персоніфікуються, стаючи актором дійства, що його звуть життям. "Цього світу одміни не втямити нині", – декларує поет у назві одного вірша, бо довкіл усе перемішалося, хоч розкладка залишається чітка: "Той їсть паштети, а той хліба просить", чи "той пишношатий, той голий у гною". Поет радить:

Тих шатних, голих, здорових, кульгавих,
Голодних, п'яних; в сльозах, сміхотравних
Спровадить разом до спільної хати,
Що світ цей дивний, змогли б розпізнати…

Зрештою, своєю книгою автор це й учиняє, бо головна мета в нього саме така: роздивитися цей дивний і шалений світ.

Сам він причисляє себе до стану убогих, відтак наголошує, що і в шляхетському стані далеко не всі багаті, бо й він, цей стан, також різноликий і розколений на тих, у кого повен міх і в кого той порожній. Місця в урядовій структурі також не чинять шляхтича заможним чи достатньо забезпеченим, про що яскраво вістить цикл "Про земських і гродських урядників, убогих як і я", де перелічуються основні чини, які і втримувала шляхта в Річі Посполитій – всі вони однодушно скаржаться на свою убогість, відповідно: скарбник – без гроша, ловчий – без звірини, коморник, тобто винаймач житла,

– без житла, але це тоді, коли живуть чесно і не прихапують збоку, а ще тому, що навколо "нестрійність щокроку", тобто держава цілком розладнана. Це саме і в міщанському стані (вірш "До війта"), де нема однодумства, відповідно й п'ятеро міщан (імена їхні українські) ладнають між собою різні партії. Для поправи цього стану автор іронічно радить багатим паннам виходити заміж за бідну шляхту і так вивести її із біди (вірш "Про моду. До того ж"), хоч у подальших віршах з'являє неприродність соціально нерівних шлюбів. В алегоричному вірші "Привілей" говориться, що двом особам на одну річ дають привілей – виграє при цьому той, хто ближче до двору ("придворний"), отже, знову-таки порядкує тут Калита і Міх, відтак: "Біда і тривога без міха буває" ("Світ. Стріля світ, трубить…"); він, цей Міх, і оживляє і забиває, бо має в собі і солодке і труту (вірш "Міх"). Відповідно, в такому суспільстві, хто хоче якось утриматися, мусить позбуватися морального статусу, хапати, брати, уривати, дурити, виманювати, вдаватися до хитрощів, облуди, підступів, брехні, крутійства і т. д. – цій темі присвячено велику кількість віршів, а класичний підсумок її бачимо у блискучому вірші "Фортель".

Про розлад між шляхтою автор також говорить немало: рівність поміж нею річ досить умовна, навіть ті, що мають однакові клейноди, вивишаються й понижуються; зрештою, вироджуються й самі роди (вірш "Рівність родів"); а поки пани воловодяться поміж себе, татари знищують їхні землі, від чого: "Убогим біда, як в заводах шляхта" ("На вірш: "Не суши собі голови, Матію"). Загалом у всіх станах точаться війни ("О вельможний пане, війна в кожнім стані"), у мозках – зароєння, відтак: "Як мозок роїть, то губа голодна". Пани оточують себе улесниками та нахлібниками, які доти вірні, поки їх пригощають ("Світ. Гей віват, віват!").

Але й убогу шляхту автор аж ніяк не ідеалізує, бо й вона творить блазнів ("Посполитий стрій"), пихатих не в міру свого становища, п'яниць, шукачів легкого гроша, тих, що живуть не відповідно до інтрат (чистих прибутків), гуляк, дурисвітів (франтів) і т. д.

Повний суспільний розлад вимічає автор книги і на сеймиках (місцевих зібраннях шляхти) і на сеймах – тих інституціях, що мали втримувати лад через законотворчість та постанови – й тут панує Калита, тобто підкуп, і власний, а не суспільний інтерес, – особливо яскравий вірш на цю тему "Сеймик. Вернувся хлопець із сеймика свого…", – а це стається передусім тому, що й вибори чиняться при допомозі тих-таки міхів та калиток – ця підтема також достатньо розроблена в Д. Братковського. Відповідно: "Без грошей мовчи!" – як виказує вірш під такою ж назвою, бо "простак-нужденник не знає глагола". Отже, де можуть, там і їдуть, відтак суспільні справи

проводяться "під приватним накрив'ям". У цьому питанні поет викладає й позитивну програму (вірш "Як має бути на сеймику"), і це тому, що не кожен "ту справу сприймає", вона ж має бути в рівних і чесних виборах і у відданні першості суспільному інтересу над приватним, а начальні мають мати в серцях Святого Духа, посли й депутати щоб були цнотливі і "в правді діяльні". Біда і з того, що в інструкції послам (вірш "До інструкції") напихають вельми багато прохань та вимог, але підкупні обрані вельможні посли з сейму привозять дулю. Самі ж сеймики перетворюються в цілковиту балаканину: "По тижню ми сеймики тягнем" (вірш "Сеймикова вота"). Дістається при цьому й розгулу "вольності шкодливої" і злеславленому праву "Nie pozwolam!" ("Про сеймик. В польському світі..."); на сеймиках шляхта збирається п'яна, правди там немає, підтримують тих, хто вгощає, відтак "гра мозок, як дуда". Панує серед шляхти також повне небажання посідати якісь урядові пости ("Світ. Один мовляє...").

Світ, що його розглянув поет, не шанує ані філософа, ані теолога, на вищі місця ставляться неуки (вірш "Як судить світ"), бо гроші цінуються більше всіх наук, так само дурний із грошима – мудрий, а мудрий без них – дурень ("Дурний мудрий").

Особливо гострій критиці піддано судову систему, де "декрети ладять таки нестатечно" (вірш "Що є нестатечність"); вдів після смерті чоловіка роками тягають по судах у майнових справах ("Про одну вдову, яка правується"), чиняться всілякі неподобства, відтак дійти справедливості годі. Сам суд уподібнюється "страшному пеклу", образ якого, як і всю плутанину, що там чинять, з'явлено у вірші "Пекло". Правники живуть підкупами (вірш "Про одного суддю") і пригощеннями, при тому з витребеньками ("Автор до себе. В Люблині правних..."). Це все чиниться, бо правда "навспак йменні своє обернула" (вірш "Правда") – спершу треба дати, а тоді вдаватися до права, відтак виходить, що не раз підсудного випускають без засуду при явній вині ("Постанова, віддача, і відпуск") і т. д.

Загалом, Польща як держава бачиться затьмареною і машкарною ("Машкара"), затулила очі каптуром, не зважає на бідних, відтак поет приречує: "Тривог, битв, тьмищ ти не збудеш одначе!", а отже, й навчає зняти з голови каптура, наділити "вбогих необлудно", тоді й зникне темінь.

Не дивно відтак, що світ бачиться не лише змінним та нестатечним, а й марним, при цьому поет переживає апокаліптичні настрої, як це у вірші "Світ. Що це, о Боже...". Все оце, вище подане:

Королі, вчені, гетьмани ті смілі,
Славні, достатні, і рицарі вмілі,

Чин коронацій, і сеймики, сейми –
Все пробігає, як звір у поземі.
А наостатку, що має світ, – згине,
Землю запалить, в трубу небо звине, –

відтак постане марево страшного суду, коли запалає вночі полум'я, посилиться тривога, запанує страх, з'явиться "гарячка сильна" і відбудеться страшний Божий трибунал ("Страшний суд"). Тим то світ бачиться як "непевне поле", на якому люди ганяються за грішми, як за зайцем, ловлять один одного, гублять те, що мали, в надії здобути більше. "Усе непевне бачу в тобі, світе! – вигукує поет ("Світ. Гей світе, світе…"). Цей світ ганить добрих, а "злих похваляє", зрештою, хто він такий, той світ? Відповідь поета пряма: "Ми – світ!", отже:

Таке ми робим, а світ винуватим,
Особа винна, кленем образ, брате!
(вірш "Світ ганить добрих").

Тривалого, сталого і втішного тут мало. Люди не задовольняються тим, що мають, а несито зазирають на те, чого не мають, відтак усі незадоволені, а це й чинить у суспільстві біди. Загалом, заздрість – одна з кардинальних болячок людини, яка руйнує все добре і стале, "відтак не взнаєш, людині що треба" (вірш "Цей світ невічний є – нестатечність настає"). Упадають мури, потужні замки, каміння перетворюється в землю, а людина хоче бути на землі вічно ("Все упадає"). Світ уподібнюється до магніту та вудки, які тягнуть і ловлять людей, котрі бажають, щоб їм лише давали (вірш "Що є світ?"). Доброго майбуття автор не бачить ("Майбутній вік"), хіба в небі, коли людину впишуть "у небесного каталога". Щодо себе, то Д. Братковський просить "мешкання в небі" – так зветься і вірш. Він бажає піти туди як простий, щоб лягти сміттям до Божих ніг, уподібнюючись також терню. Ця поезія звучить як дивовижне передчуття, адже саме за цією програмою поет жив у наступні роки: відмовився від майна, з'єднався з повсталими козаками, виступивши проти цього страшного й мізерного світу, який так яскраво описав, і нарешті взяв на себе тернового вінка мучеництва.

Про "світ в обороті" в книзі пишеться на різні лади. Щастя й нещастя при тому перебувають у постійній змінності ("Щастя і нещастя"). Загалом же, світ – "порожні лиш фарби" ("Світ – фарба"), але нетривкості фарбованого світу не бажають ані старі, ані молоді. Навіженими ж називають тих, "хто поміж панства іде у лахмітті", а шаленими тих, "що правду і кривду в народі голосять" ("Світ. Ей світе, світе!. . ") – отже, таким шаленим світ може вважати й автора, бо саме цим він як поет і займається.

Навіть в одній родині різним дітям фортуна чи сприяє, чи ні ("Світ. Одним недоля, іншим щастя плужить..."). Світ і вітчим, і батько, брат, кум, сват, злий і добрий, але щирим не буває ні з ким. І тут постає дуже цікаве порівняння Річі Посполитої, яка і є подобою того світу, зі смертю – це проходить у збірці в кількох місцях, зокрема у вірші "Річ Посполита". Саме ця держава веде до загину її громадян – гостріше не скажеш. Але при цьому автор залишається християнином, тому у вірші "Май сталі думи і серце без суму" єдину сподіванку кладе на Бога, який і має вирішити людські долі, бо "що має сплинуть, напевне те сплине", відповідно, що Бог утвердить, "таке не загине". Тобто, автор ніби спиняє себе в ширенні лихих думок про світ, адже зі смертю людини зникають і всі проблеми, але ця думка, фаталістична по суті, його пера не глушить.

Лихочасся, яке находить на описуваний світ, страшить поета ("Лихі часи"). Його ж ідеал: "В свободі жити, тримати мир злотий". Людська праця при цьому не має великої значимості, бо забирає в людини сили, а плоди її примарні ("Про людську працю"), – далі ця думка дещо корегується, бо при порівнянні птаха-нероби (читай: панів) та людини, що "в полі жне і піт проливає", симпатії поета на боці останньої: смерть-бо першої марна, а другої все-таки ні. Зрештою, тут виступає інший резон, поет його визначає як утрату душі, бо саме таке чекає нероб, облудних, насильників над бідними і т. ін. ("Про депутатську елекцію"). Водночас праця ніколи не приносить достатнього забезпечення ("Життя в місті").

На короля, як сказано було вище, Д. Братковський нібито покладався, але у вірші "Щодо двору" зазначає, що у королівському дворі панують ті ж звичаї й нелади, що в усьому суспільстві, бо "мішок Варшаву, не вовк вівці душить". Весь цей розгул лихочинний, його, як і ошуканства, поет приписує дияволу, власне його діям ("Звідкіль шальвіри"): "Диявол-доктор хрії ті складає", тобто грамоти, людина ж приписи цього доктора ширить у світі при його контролі. Поетові це по-справжньому болить, а особливо вражає становище бідацтва, через що в ньому "дух збитий, заледве існує" – це признання автобіографічне, бо йде у вірші під назвою "Автор до себе", для нас його важливо підмітити, адже це була одна із спонук до бунту Данила Братковського в подальші роки. Відтак пеклу уподібнюється не лише суд у Польській державі, але й сейм ("Сейм. Варшава тим-то...") та й узагалі весь розглянений ним світ. Саме в цьому контексті й постає особливий вірш Д. Братковського "Піднось свою душу душі на користь", який іде в продовження попереднього "Автор до себе. Ах нещаслива..." і є не просто індивідуальною рефлексією, а вибором позиції та свого місця в цьому шаленому світі, в якому він стає шаленцем, за визначенням синів Марноти,

але таким, який підносить "свою душу душі на користь". Поет посилається на слова пророка королю (не вказуючи імен), щоб той утримував те, що має (подібні слова є в "Об'явленні Івана Богослова", III – 11). Подальші рядки – ніби відповідь чи короля, чи самого поета: він міг би утримати кметя, того, що в гною, скривдженого, прискорбного, тих, що просять суду, але одного втримати не може, тож і кладе в свою душу: "За мучених я сам мучитися мушу".

Наступний вірш підводить нас до того інтелектуального стрижня, який є суттю усієї книги. В інших країнах, вістить поет у вірші "Минулий і теперішній час", обводять міста і замки валами, щоб мирно жити, а тут, тобто в Україні, "фігателі виставно зготовлять" – фігателі це страва з перекрученого м'яса. Гадаю, це місце належить розуміти алегорично: йдеться про величезну кількість жертв в Руїні, що її пережила Україна. Що саме так треба читати цю фразу, вістить подальший двовірш: міста і замки обводять "в дальшій країні", а в нас "здирають – самі лиш новини", тобто наша земля страждає все більше й по-новому. "Когось гнітить те, а правда та коле",– віщає поет і подає нещадне резюме: "Жнець зжавши, інше почне жати поле". Женцем у поетичній символіці прийнято називати смерть, отже, смерть і чинить ті покоси.

Два вірші, які йдуть по тому: "Фіглі" та "Фортель" продовжують тему про розклад у розгляненому світі, але останній подає й нову – заявлену і дуже важливу для нас:

Іде фортелем лис стерва шукати,
Фортелем в нього хлоп кулею вгатить.

Гадаю, не буде перебільшенням з'єднати цього двовірша з іншим, поданим раніше, "Дурний мудрий", де йдеться про мудрого з міхом, який, за логікою, тут поданою, і є облудником та драчем (лис) і носить ім'я Франтішок, отже, є поляком, а дурень бачиться без міха й на ім'я Кіндрат, отже є українцем і є символом убозтва, відтак, на думку світу: "Той пан – політик (лис), а простий – псу брат". Висновок самозрозумілий.

Згрупування в одному місці віршів із такими думками велить алегорично прочитати й таку собі, ніби побутову, поезійку "Чужа земля". Герой їде в чужу землю, де перебуває його дружина, зі своїми тисячами, жінка ті гроші розтринькує. Чоловік відтак говорить дружині таке:

Любов – багатство, гнів – убозство родить,
Любов тож наша вже дефект знаходить, –

і виносить цю мудрість із чужої землі. Підставимо під поняття чоловіка Україну, а під дружину – Польщу, яка і є символом "чужої землі": Україна зі

своїм багатством піддалася Польщі, яка те багатство почала розтринькувати (до речі, про таке розтринькування знаємо прецікавий твір Войцеха Кіцького "Оборона України", який вийшов у Добромлі в 1615 році і якого Д. Братковський міг знати), через що зубожена Україна прийшла у гнів, як і чоловік у вірші (Визвольна війна), відповідно і в зв'язку України й Польщі (подружньому) надійшов "дефект".

Таких віршів, які надаються для подвійного тлумачення, є у книзі більше. Так, у вищеподаному ключі можна прочитати й вірша "Погана мати й добра", тим більше, що знаємо іншого, "Чим живуть пани", в якому Мати подається прямою алегорією до поняття Вітчизна – символ у поезії вельми поширений. Тут же мати добра, вістить поет, ота, яка ростить своїх дітей, вигодовує їх, наділяє добром, коштом, прибирає дітей до школи й війська. Але раптом іде заміж, відтак з'являється "чортяка – не батько", "чорт – це не мати". Згадавши при цьому, що той розколений світ, який описує Д. Братковський, бачиться з головним своїм диригентом – дияволом, легко можна пізнати під Матір'ю – Україну, а під новим батьком цього разу, очевидно не Польщу, бо Польща була давнішим чоловіком цієї матері, а Московію, власне Петра І, якого в ті часи було прийнято називати антихристом. Це одне читання, але не забуваймо, що мистецтво бароко, передусім поетичного, особливо любувалось у кількаплощиннім читанні тексту, не раз творячи текст не лише двошаровий, але й тришаровий, на що свого часу вказував Л. Баранович. Отже, татом-чортякою могла бачитися й Польща, але ще в часи давніші, коли загарбала українські землі, або й Польща й Московія разом, – а загалом тут вимічаємо твердо поставлений засуд орієнтаційної політики тодішніх гетьманів, які не так дбали про незалежність, як про протекторат чужого володаря – "чортяки – не батька", за висловом поета. Знову нагадаємо, що книга Д. Братковського була підцензурна, що автор був приятелем І. Мазепи, як свідчить С. Величко, його конфідентом, тобто таємним інформатором, а це говорить про те, що поет не міг прямо й простим текстом висловлювати своїх думок про Україну та Козацьку державу (адже Польща ставилася до неї вороже) і осмислювати становище України та українського народу. Але бувши людиною високого сумління і безсумнівним патріотом України, адже поклав для неї душу і тіло, він не міг обійти увагою цих животрепетних проблем, отож і творить ряд текстів, які належить читати алегорично.

Можна вжити такого способу читання й до загадкового вірша "Ліпше з левом у пустелі, аніж з лихою жінкою". Але коли Україна в попередніх алегоричних віршах виступала в образі жінки, тут автор змінює позиції: Україна – це чоловік, який не може жити з лихою жінкою, напевне з Польщею, навіть із Левом легше. Левом у бароковій символіці, як правило, позначали

Швецію – нагадаємо, що в Польщі була чимала шведська партія, яка згодом висунула в королі С. Лещинського. Теперішнє існування України бачиться як мешкання в лісі чи пущі, де на посельця нападає "вовків кілька" – Кримська, Буджацька й Білогородська орди, водночас життя під Польщею: "вдома – з жоною ніч зводиш". Відтак світ бачиться, як "великий звіринець" – вказівка на алегоричність тексту. Під "жахливим одинцем", тобто диким кабаном, не важко вгадати ординця, зокрема Кримського, або й польське військо, бо тут є ремарка: "Одинець, а чи зла жінка". Ліс, пуща – давній символ України, таким її позначає ще С. Кленович у "Роксоланії" (1584 р.), Д. Братковський уточнює: "О Боже, пуща є світ цей навіки!". Наступна небезпека – ведмідь, а ведмідь і досі є символом Московії, саме він "воски цупить із медом", а Лев (Швеція) "хоч строгий, без рогів". Але найбільша біда в тому, як вістять останні рядки цього дивовижного вірша, що: "В окраї кожнім і в кожному місті між тисячі гірших за лева є двісті", тобто народ значною мірою розкладений і нищить сам себе.

Такий маємо своєрідний зв'язок "звіриного епосу", де вжито поетики байки (такою поетикою Д. Братковський не раз користується, переводячи оповідь про людей та звірів, здебільшого в останніх рядках, котрі мають творити сентенцію); не зайве нагадати, що далеко пізніше, через сто років, подібну поетику на позначення у звіриних подіб'ях народів Європи вживе й І. Котляревський у своїй "Енеїді". Вживав подібну поетику й К. Зіновіїв, який накреслив цикл бестіарних творів.

Знаходимо в книзі й певне осмислення історії України, власне в часи Козацької держави, подане також не прямим текстом, а знаково, в натяковій поетиці. Таким є вірш "Пересторога", де можна вгадати історію шлюбу сина Б. Хмельницького Тимоша з волоською господарівною Розандою. Цю авантюру, як видно з вірша, чи політичний захід гетьмана, поет засуджує. До загального становища України може стосуватися вірш "Греція", бо поети під Грецією не раз подавали Україну (І. Максимович, наприклад, – ця традиція дійшла аж до Лесі Українки, згадати б її "Оргію"), що чинилося через конфесійну спільність. В самому ж вірші оплакується неволя України-Греції, а у відповіді Греції подається заклик до єднання, такий актуальний у тому часі: "Кайтесь, в щирості, згоді ви усі єднайтесь". Ця тема продовжується і у вірші "Незгода", бо саме через незгоду "світ цей вола й гине, й гине" – ям тут не згадати написану в той час знамениту "Думу" І. Мазепи: "Чрез незгоду всі пропали, самі себе звоювали".

Д. Братковський напевне не поділяв політики П. Дорошенка, бо його негативне ставлення до Туреччини дуже різке, а цей гетьман хотів оборонити самостійність України саме з допомогою турків – про це свідчить вірш

"Мир з турчинами", бо йдеться тут про мир "вовка з бараном", а не з іншими державами-вовками на зразок Польщі, Австрії чи Московії. В іншому вірші "До турчина" поет вказує на віроломність у мирних постановах турків, бо тільки з тим турчин живе у вічному мирі, "коли хто своє все тобі відступає" – це може бути також алюзією на П. Дорошенка. А в "Забаві бусурмана" вказується, що турки не знають ані Бога, ані права, а їхня мета: "Світ весь посісти". Саме тому поет виступає прихильником ідеї згоди християн проти турка – ця ідея в суспільно-політичній думці українців XVII століття, ба і в поезії, має ряд розробок, починаючи з Й. Верещинського з кінця XVI ст. Спеціально туркам присвячено вірша "Асфур", де турок зветься гордим, упертим, нечесним, а особливо засуджується те, що "в нас ти, байстрюче, захтів панувати" – йдеться про захоплення турками Поділля та Правобережжя в 1672 році, при цьому Д. Братковський постає прихильником думки про хрестовий похід на Святі землі, відтак за звільнення християн від турецького ярма; подається й молитва до Бога на цей чин.

Так само негативно ставиться поет і до татар, які плюндрували Україну (вірш "Палац").

З повною підставою можна вважати, що Д. Братковський прихильно ставиться до І. Виговського і до Гадяцької умови 1658 року, про що свідчить вірш "Світ. Все-бо немилим…". В перечислені польських достойників, яке тут подається, не можна не звернути увагу, що більшість тут згаданих: Ю. Любомирський, М. Пражмовський, К. Беньовський були задіяні в утвердженні й постановленні Гадяцьких трактатів: можна гадати, що С. Чарнецький та Я. Радивил тут прилучені для камуфляжу; Гулевичі ж також підтримували І. Виговського, як і Ледуховські. Що наша думка правильна, підтверджує дата, на яку посилається поет: "Літ так за сорок", отже йдеться про 1657 – 1658 роки, час правління І. Виговського. Трохи осторонь з цього списку стоїть "князь із Острогу", за вказівкою автора померлий молодим, що може вказувати на Олександра Острозького, останнього з цього славетного роду, що мав кров Рюриковичів і твердо стояв на обороні православ'я – він помер 1602 року. І саме те, що задуми, які виношувалися в 1657 – 1658 роках не були введені в життя остаточно, поет бачить за причину "значної зради", що може бути реакцією на союз з Московією, як і того, що "все цілковито іде до упаду". До речі, Д. Братковський до Москви прихильності не мав, про неї тут є тільки кілька згадок, зокрема й окремий вірш "Московське пожалування", де прямо вказується, що від московського жалування можна чекати лише смерті, бо Москва дає, щоб "збивати" – дуже точне помічення.

Завуальовано, в другому читанні, про долю України йдеться у вірші "Світ

КЗК «Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека»

Людина стане…". Замисли людей щодо якого там набуття, віститься тут, не раз приходять у змерзіння, коли "страшлива Марнота наспіє", відповідно й оті високі замисли "Марнота згидить" – ідеться тут про Б. Хмельницького та Визвольну війну. Відповідно, ота перша думка зникає, і людина "про перше мислить, раніше їй звикле" – йдеться про повернення України в Річ Посполиту за І. Виговського, П. Тетері, М. Ханенка. Закінчується вірш алегоричною звісткою про птаха, що потрапляє в сіті, бажаючи поживитися приманою, хоч і намагається із сітей вирватися – йдеться про союз із Московією. Не можна при цьому не згадати написаного значно пізніше "Убогого Жайворонка" Г. Сковороди, де розробляється ця ж таки тема, де під Тетерваком, який потрапив через приманку під сіті, мислився також українець – на це є пряма вказівка Г. Сковороди. Відтак постає питання: чи не знав Г. Сковорода цього вірша Д. Братковського, що цілком ймовірно, його-бо книга мала значне поширення й напевне була в бібліотеці Київської академії.

До України може стосуватись і вірш "Більше хитання, менше руху", який іде в продовження іншого, "Сейм. Вольність – зривати…", де поруч із розмислом про деструктуючу ролю польської "золотої вольності", йде пасаж про неволю. Ці польські розлади – тільки біль порівняно з "тяжкою неволею", бо віддати кривду може лише вільний, а бувши в неволі, "помститися не можна". Відтак кладеться афористичний висновок: "Плавать не буде з води взята риба, в кошику також не виростеш, грибе". Польща, зрештою, такої неволі не мала, а лише Україна.

Зачіпає поет і тему насилля польського війська в Україні ("Посполите рушення"), яке збирається рушати проти зовнішнього ворога: "Поки мазур пройде, не покине ні волосини у тебе, русине".

У розрізі нашої теми звертає на себе увагу вірш "За що виливати кров", в якому автор декларує, що коли хто бореться за церкву і віру (нагадаємо, що Д. Братковський був православної конфесії) і проливає в бою кров, то "бере палац у небі", – на той час цей постулат був в основі визвольних змагань. Але щодо міжконфесійних воєн та непорозумінь, поет постає толерантно, тільки легенько зачіпаючи міжконфесійні стосунки в Україні, зокрема, православних і римо-католиків ("Подяку вдячно шлемо"), чи православних з протестантами ("Про лютра і кальвина", "До русина й кальвина", "Олень – піст строгий"), але глибше в ці стосунки не входить, відбуваючись не раз жартом чи іронічно ставлячись до догматичних змагань, хоча у вірші "Подяку вдячно шлемо" вгадуємо ремінісценції конфлікту М. Смотрицького з православним духовенством у 1628 році; при цьому Д. Братковський, здається, поділяє думки М. Смотрицького.

Своєрідне ставлення у поета до братств. Це тим більше цікаво, бо рід Братковських був давнім прихильником братств. Загалом, постання братств визначало з'єднання світських інтересів православних із церковними: творення своєї системи освіти, видання книжок, з'єднання віруючих коло церкви, питання взаємодопомоги і консолідації – щодо цього є чудова поема Т. Євлевича "Лабіринт" від 1625 року. Але вже в XVI ст. , між братствами та єпископами, передусім у Львові, постали немалі конфлікти, і Львівське братство добилося собі права ставропігії, тобто унезалежнення від влади єпископів, наступні ж владики намагалися прибрати братства до рук. Д. Братковський присвятив цьому лише одного вірша "Не змішуй духовних речей і світських". Цікаво, що в довголітній суперечці між братствами та духовенством поет постає на боці церкви, вказуючи: "Стоїть-бо братство не тим, аби брали, а щоб братове духовним давали". Водночас, можна гадати, що твір постав як реакція на занепад братського руху в кінці XVII ст., відтак автор засуджував занедбання духовних інтересів, якими вони так опікувалися в давнину, і використання братств у корисних інтересах, тому алегоризоване закінчення цього вірша значиме: "Візьмуть із клітки, то птасі пропасти, з курми у братстві шулік не тримай ти".

Загалом русини (українці) не раз згадуються у книзі, зокрема в протиставленні до лютеран та кальвинів ("Про лютера і кальвина, про вино і русина"), до мазурів, тобто чистих поляків, до польського війська, тощо; виразно вказується, що для мазура Русь – чужа земля, так само русину – польські міста, зокрема обидві столиці держави. Особливо щодо цього цікавий вірш "Чим живуть пани", де йдеться про Вітчизну-Матір, власне Україну, про яку її сини, особливо вельможні, не хочуть дбати, відповідно й кладеться висновок: "Гей, зле є дітям, як матір вмира нам", віститься про руїну, а така була на Україні, і стверджується, що українці мають не Матір (свою державу), а мачуху – чужу. Ось ці знаменні слова:

Мачуха – ваша, було б вельми дивно,
Щоб вам держава чужа дала живло…

Тим Вітчизна уподібнюється до трупа, а де "труп буде, не лише орли там, будуть до трупа птахи всі летіти", – орли в тодішній символіці: чужі монархи, зокрема Польща й Московія, які мали орлів у гербах, а птахи – інші, менші сусіди, типу татар, волохів тощо. Плем'я сильне своєю землею, вістить поет, "харч маємо – землю", все, що є в людському плем'ї, іде від землі, відтак: "Землю візьмуть нам – візьмуть Матір нашу", з чого робиться красномовний висновок: "Матір погубим й самі зігниємо". З цензурних міркувань Україна тут прямо не називається, але контекст вірша надто виразний.

Таким чином, книга Данила Братковського, хоч не часто оперує назвами Русь, русин, тобто Україна, українець (останньої назви тут не зустрічаємо), значною мірою, як показано вище, виповнена українським духом.

Хочеться ще звернути увагу на вірші, присвячені містам. Львів тут названо – батьком, читаємо тут про “руський край”, але й для русинів цей “батько” зветься чужим – маємо тут алюзію про заникнення значення Львова як другого стольного міста України; до речі, нам цікаво відзначити, що Львів таки бачиться батьком, що пояснює, чому в алегоричних віршах Україна – чоловічого роду. Краків зветься паном, ясно чому, бо то була королівська столиця. А Варшава – матір'ю, бо то була столиця власне польська, нам же з цього означника стає ясно, чому Польщу автор бачить як мачуху. Загалом же опис міст є іронічною ремінісценцією опису міст в С. Кленовича (“Роксолянія”), правда, там ішлося лише про українські міста, а тут оглядаються стольні, а ще й інші польські, але в стосунку до приходня-українця.

Пов'язано із зазначеними творяться інші пласти цієї особливої книги. Варто відзначити, що автор на відміну від Л. Барановича в його “Аполлоновій лютні”, чи Климентія Зіновіїва, чи І. Величковського в їхніх рукописних збірках, не розглядає ці пласти циклово, тобто зібравши в одному місці однотемні вірші, за винятком циклів “Про земських та гродських урядників”, чи про позичені речі, а розсипає їх і змішує (згадаймо, що в першому вірші поет бачить світ змішано, отже, чинить це свідомо), наполегливо варіюючи ту чи іншу тему, а оскільки книжка зветься “Світ, по частках оглянений”, то цей світ і розкладається на безліч часток, які, ніби після вибуху бомби, розкидаються без видимого порядку, а повторювальність тем є ніби краплі, що довбуть камінь чи, точніше кажучи, своєрідна рефренізація тих питань і проблем, які турбують автора в цьому розладнаному, скаламученому, шаленому і зміненому світі – оце і є розглядання світу по частках. Відтак найбільший цикл, що його ми осмислили вище, “Про світ”, із виказом загальних його особливостей знаходимо розсипаним по всій площині книги, так само й вірші інших циклів, які є одні менші, другі більші, а ще інші так само великі.

До найбільших належить “Про хміль” та “Про смерть”. Так, про хміль я нарахував 53 вірші, хоча їх є більше, бо ця тема часом входить в інші твори як мала складова; близько 30 віршів присвячено темі смерті – і ці цикли можна визнати за кардинальні чи основні побіч із темою “Про світ”. Це ніби осі, до яких лучаться чи з яких виходять (чи витинаються) інші циклові теми: про пекло і вихід до нього, рай та вихід до нього, про фортуну, міста; великий цикл – про жінок і родину, про зміну звичаїв у часі, що його

розглядає автор,– також досить значна тема; про негативні якості людини: скупість, заздрість, ярість і т. ін. ; про ремесла та купецтво – тема на загал малорозвинена, про позичені речі; окремою темою можна визначити поради, як поліпшити суспільство. Значною темою проходить становище жовніра в польському війську: кварцяному і посполитого рушення. Тема Бога та диявола не має конкретного чи спеціального опрацювання (про Ісуса Христа, Богородицю, апостолів, святих), як це зроблено у Л. Барановича, І. Величковського, але присутність Бога в розгляненому світі почувається і відзначаться на кожному кроці, власне на всьому просторі книги. Загалом у збірці 525 віршів.

Окремим циклом можна було б виділити з десяток творів про гріх. Автор не ставить за мету розглядати людину в системі добра і зла, як це є приміром, у Климентія, а звертає увагу лише на одну частину людського буття – лиху, тобто відзначає неладу та збочення, те, що відходить од християнського бачення добродійної людини, отже, опромінює ту частку, яку треба, як це писав свого часу Іван Вишенський, од здорового тіла суспільства відсікти, відтак мета поета: побачити, за пізнішим Бодлеровим висловом, "квіти зла", вони й стають предметом його опису. Так, наприклад, говорячи про жінок, поет зауважує, що цілковито добра жінка – рідкість, але такі є, водночас розгортає широку картину тих аномалій, які побивають жіночу породу. Отже, позитив у людині залишається поза увагою, хоча позитив у суспільстві у формі порад чи подань, як можна формувати цей світ, щоб він став кращий, таки подається.

Розглянемо ці подання докладніше, бо вони не мало вістять і про самого поета. Перша позиція: ліквідація різниці між бідними і багатими, хоч деякі пропозиції (наприклад, щоб багаті дівчата виходили заміж за бідних) звучать іронічно – ця тема розписана в ряді віршів по цілій книзі. Друга позиція: ліквідація насилля багатого над бідним, яскравий вірш щодо цього "Світова альтернатива", де кожний бачиться як безбожний, він тоне в хмелю, при цьому щодня (ось причина, чому так багато у збірці віршів про хміль), живе обжерно, хоч поруч "голод сильний", убогим не допомагає, хоч поруч "нужда тяжка, в бідацтві всі строгім". Багатий гречний, стрункий, веселий, а поруч нього – "гидкий, бридкий, смутний, безкошелий". Біля багатого грає музика, а поруч – "вічна жалість до вечора зрання". Багатий скаче, співає, жартує, а поруч – "крик, плач, лемент, щодня сльози з лиха". Правда поетова проста: свої лишки не гайнувати, а роздати бідним, багатий має не про власний гонор дбати, а щоб не збутись "гонору вічного свого"; замість будувати собі палаци, він мав би зводити шпиталі, тобто будинки прихистку для старих, немічних, калік, цілком зубожених – ця думка повторюється і в інших віршах.

Тільки за це "віддасть Бог". Багатий має жити помірно, дотримуватися постів, а музика має бути не світська, а духовна, церковна, має також пильно відвідувати церковну службу, неважити срібло, золото й "чудові убори", не віддаватися надто веселощам та радощам і постійно думати про свою смерть. Ідеала віддано в суворій християнській моралі, отже, зникнення цієї моралі – головний біль авторовий. З цього приводу не можна не згадати відомого "Заповіту" В. Заборовського від 1574 року, людини також вельможної, яка намагалася здійснити програму цілком тотожну до висловленої Д. Братковським, з реальним упровадженням у життя. Сам Д. Братковський також указує, що колись такі люди були („Колишні й теперішні люди"), але в його часи давня моральна система цілком поламалася, тим і зумовлюється ота вакханалія Бахуса на його землі, оті оргії, полювання, бенкети, підкупи, вгощення, марнування, що веде до зубожіння навіть колись заможних, тим більше, що багато хто намагався жити понад свої можливості, хоча не похваляє автор і скупарів. В цьому причина і зміни усталених добрих звичаїв,що також проходить в цілому циклі віршів. І нарешті третя позиція: недосконалість державного управління: урядів, сеймів, судів, про що вже була мова.

Позитивним моментом бачить у житті поет працю, хоч і тут не все гаразд, не раз праця обертається в підневільну або в безрезультатну (вірш "Праця як обертається", "Чужа праця" тощо). Загалом, не про себе і власні привати людині належить думати (вірш "Сусід із сусідом"), а щоб добре учинити усім, бо "про всіх ідеться". Відтак, "як рушим спільно, зло те перестане". І тут кладеться майже прямий заклик до повстання, що має особливе значення, коли згадати долю самого поета, про що докладніше розкажемо далі: "Рвіть греблю! – людям заволай-но, пане". Загалом його книга, можемо підставно виснувати, і є отим воланням, щоб рвати греблю.

Хміль при цьому, як один із головних компонентів суспільного розкладу, персоніфікується, тобто живе й діє як істота, навіть світ, який розглядає автор, бачиться в образі особи. Щодо цього особливо яскравий вірш "Хміль що чинить", тут Хміль персоніфікується у чорта: з одного глумиться, іншому лестить, одного хвалить, іншого понижує, відтак "до фантазій людину приводить", одних побиває, інших страхає, обдирає, чинить "збитні жарти", приводить до розпусти, зраджує таємниці, неважить і слуг і панів, заводить танці – загалом він у цьому світі "пан господар", махлює з грошима, має пишну одежу, золото і срібло, постає і як рицар, але із захмелених глумиться, їх б'є, убиває, випихає з корчми та домів, обдирає з одежі, позиває на суд, заганяє до тюрем, уймає гонор, губить цноту, товче в болоті навіть тих, хто в соболях. Биті хмелем бувають бідні й багаті, світські й священики, загалом

же приносить нещастя, соромоту, і то тому, що "зі злості-бо чинний". Оздоб же людині, шпетячи всіх, Хміль не справляє.

Великим шаленцем бачиться і Смерть, яка також персоніфікується ("Смерть – великий шаленець"). Її дії навіть шаленіші від Хмелевих, зрештою, саме між побитих Хмелем знаходить собі жертви, при цьому "зваби з кожним жахливі зриває", але веде себе подібно до Хмеля: заводить поєдинки, танцює, тягає людей, але на відміну від Хмеля "грать не каже", а просто нищить усе, що бачить. Вона окрутна, спричиняє посвари, лайки, напуває і доливає п'яному, відтак усі людські дії покриває своїм смертним декретом. Силу має більшу за Хмеля, може змінювати образ, наприклад, у молодця ("Смерть – молодець"), бере і бідного і багатого, старого й молодого, вельможного, гетьманів і королів без розбору, бо "всі, бідні, кінець цей мають" ("До меланхоліка"). Приходить "щоденно, як нам світає": вона неважить вислід довголітньої праці. Смерть не можна підкупити ("Смерть. Гей, смерте, смерте…"), вона чинить тривогу у кожній миті („Смерть. Агей, на світі…") і щокроку. До речі, останній вірш на тему досить поширену в українській бароковій поезії, але розробка тут оригінальна. Зрештою, мета творення цього циклу подана в кінцевім рядку останнього вірша: "З одної хвилини всі для покути ми маєм причини", тобто смерть не лише сліпий нищитель, але й отямлювач людини від творення неподобенства та зла, властиво, гріха.

Ось чому поняттю "гріх" автор приділяє особливу увагу. Не смерті треба боятися, застерігає поет, а гріха ("Боязнь гріха"), бо гріх "завше шкодить" ("Панська хвороба"). Оте лихочасся, яке Д. Братковський бачить у своїй добі, і є похідним масового чинення гріха. Всі знають, що таке гріх, але "як давніше, гріхи учиняєм", при цьому вказується, що життя без гріха: "В свободі жити, тримати мир злотий" ("Лихі часи"). Пиякам поет вказує, що "гріх для вина носить людське тіло" ("Вино"). Замість воювати, прямо вістить автор у вірші "Війна з гріхом", ліпше "з гріхом безлячно змагатись", тобто дбати про своє та суспільне вдосконалення, бо "гріху скін", як пишеться в однойменному вірші, – "це в небо декрет вже готовий". Загалом же людина тільки тоді й відкидається гріха та зла, коли її болить ("Що вміє біль"), а коли біль минає, по-старому повертається до гріха (до речі, ця тема блискуче розроблена ще в "Роксоланії" С. Кленовича), але відновлення гріховності відновлює і старі рани, бо "за гріхом гріх ходить" ("Рецидив"). Загалом Гріх зветься "вічним розбійником", тобто також персоніфікується, саме він більше меча, стріл, вогню, грому, води б'є, палить, топить, "і тіло і душу" ("Гріх – вічний розбійник").

Загалом людина уподібнюється до вугілля ("Людина-вугілля"), відповідно

розробляється тема виходу в пекло та рай (небо), хоч пеклом, як уже говорилося, не раз називається життя на землі, що можна бачити похідним від християнського мізантропізму, але у випадку із Д. Братковським таке пояснення не є вичерпним – згадаймо про мету, яку ставив перед собою поет, а ще у який складний і справді заколочений час він жив. Пекло не має під пером Д. Братковського просторішого опису, воно лише страшне, де "тече, припікає", але й там панам легше, як бідним, хоч доля одна ("Мешкання у пеклі"). В пеклі "всі – довічні каліки" ("До зітхальника"), злі люди там „зітхають навіки", загалом, воно, як і смерть, існує для того, щоб людина, пам'ятаючи про них, мала повстримність у лихочинності (вірш "Божа кара"); коли б Бог не карав людей за лихочиння, вважає поет, людина "знищила б цноти, забула б і Пана", тобто Бога, відтак саме через Божі кари й має "шлях в небо". В пекло ж ведуть широкі дороги ("Дорога до пекла"), загалом же "бридка ота штука, як взята душка іде до кадука", тобто чорта, – вірш "Чортяка по смерті".

Не ширше розглядається тема виходу в небо: і в першому, і в другому випадках поет не виходить за межі біблійної символіки. Цікаво будується концепт відомої Якової драбини з Біблії. Ця драбина, що веде до неба, вельми тоненька, її не подолає обжерливий, опилий, утяжений золотом, багатими одягами, соромітним гріхом – такі драбину зламають ("Драбина до неба"), отже, хід у небо вузький. Загалом, людина зроблена з глини, вже тим може драбину зламати ("Людина – глина"), відтак їй треба сушити тіло постом на порох, хоча піст теж вельми тоненький міст з землі на небо ("Піст – міст"). Туди ж потрапляють лише убогі ("Перед паном строгим у небо йти вбогим"). П'яниці також туди не дістануться, бо зблудять ("У піст збитки точиш, до неба ти збочиш"), відтак у небо потрапляє тільки той, що "вогнем небесним себе огортає", а земне багатство "нас тягне у землю", тобто в пекло ("Вогонь на діл"). Самого опису раю Д. Братковський також не творить, його цікавить лише причина, а не наслідок.

Ставлячись негаційно до держави Річ Посполита, навіть уподібнюючи її, як вказувалося, до смерті, поет висловлює співчуття до голого, босого, неоплаченого польського жовніра, якому по-особливому зле ведеться на українській землі – цей цикл у книзі значний, десь на півтора десятка віршів. Чому тут вбачаємо певну суперечність? Гадаю, з простої причини: поет співчував не жовніру взагалі, а убогому й несправедливо упослідженому, а отже, й тут витримує свою християнську гуманну позицію. Однак до тих жовнірів, які пиячать, гайнують, займаються драпіжством, утяжують і розорюють робочий люд, а, виходячи з війська, ганяються за посагами тощо, автор так само немилостивий, як і до інших лихочинців у його часі. Так

само засуджує й ущемлення польським військом і русинів, тобто свій народ.

Загалом, картина створюється важка, навіть жахна, не зважаючи на те, що поет розводнює виклад сатирою та гумором, не раз блискучим. Смішне, як вважається, – це невідповідне, отож трагікомічний тон віршів надавався якнайкраще для тієї мети, яку ставив перед собою автор: дати універсальну картину ламання звичаїв, занепаду духовного й морального, які він побачив у шляхетському стані як польському загалом, так і в середовищі шляхти волинської.

Усе упадає, вістить поет, у цьому світі, де царюють Хміль та Смерть, де "мудрі глуплять", де химерно грає фортуна, фортелі та фіглярства. Де головна вартість світу – повний міх чи калита, де занепадають звичаї, а відміни світу годі втямити. Де йде масове зубожіння суспільства при вивищенні небагатьох багатих, зовсім не кращих. Де розладнано державні структури, зокрема суд, де розкладається родина, а жінка тратить свої питомі стабілізуючі риси. Де сеймики та сейми перетворюються на гру приватних інтересів, де добре маються ошуканці (франти). Де немає любові людини до людини, де шаленіють бенкети під час цієї чуми. Де світ уподібнюється до акту полювання (чудово це подано у вірші "Про мисливство"). Де одна частина суспільства уподібнюється до вовків, а інша – до овець та зайців. Де "світ ганить добрих" і панує схильність до гріха, також пиха, заздрість. Де грає весілля пан Мошна з лихими справами, панує нестатечність. Де щастя і нещастя панують у взаємоперемінi, де держава перетворюється в образ смерті, а найголовніші люди в ній – ошуканці. Де блудять од правди, де навіть багаті невдоволені зі свого багатства, бо хочуть більше. Де всі намагаються тягти до себе, біднішому нічого не вділяючи, де хитрість, зрештою – одна із питомих рис; цей світ, на думку поета, приречений, бо все в ньому неправедне, фальшиве і йде оборотом. Відтак ціла книга стає однією великою пересторогою суспільству, яке, може, й можна було б поліпшити, коли б існувала в ньому згода, а що того нема, то єдиний вихід автор бачить у заклику рвати греблю – тільки тоді і змогла б постати "золота правда", адже йдеться про світ, у якому рядить не голова, а хвіст. Тим більше, коли цей світ позичений, де людина має позичений уряд, румака, жупана, кунтуша, а жінки – спідницю і коли "на нестатечність людина болiє" ("Світ. Агей! Для Бога". . "). Коли, зрештою, все добре на світі бачиться як зле, адже сприймається лихими очима.

Останній вірш у збірці має назву "Небесний палац" – саме цей палац "збудований славно", тільки там людина зможе зробитися з іншою по-справжньому рівна.

Такий світ ідей, тем і картин, що його з'явив поет Данило Братковський – цих картин значно більше, ніж тут розглянено, бо книга є ще прецікавим причинком до історії побуту в тогочасному українському та польському шляхетському середовищі. Так, можна довідатися, як відбувалися шлюби, а серед них нерівні чи скоротічні; бувало, що жінка народжувала дитину невдовзі по одруженні, а вінчати міг і римо-католицький і православний священик. Можна уявити собі ловців посагів, тут описаних, і побачити намагання батьків обдурити молодого при визначенні посагу. Оповіджено тут про трубачів, які трублять панам під час бенкету, про інших музик, які тоді музичили, про їхні інструменти. Про те, що в містах біля ратуш збиралися компанії для обговорення новин і для пиятики. Про корчми і саму пиятику – як все це відбувалося, що пили і їли. Про те, як відбувалося полювання, як гостили гостей, про стосунки між чоловіком та жінкою у подружжі, про наповнення панського двору різними служками і про тодішню моду, про те, що в панський побут починала проникати французщизна. Про те, як відбувалися сеймики, суди, похорони, весілля, про тодішні прикраси та одежу, побут жовнірів, про сусідське життя, ухиляння від постів, про пиво у Варшаві: одне для панів, а друге для простих, хоч фактично те саме; про поминальний обід і т. ін. – матеріал для пізнання тодішнього побуту й справді немалий, не помилимося, коли скажемо, що подібного на той час з-поміж українців мало хто з'явив. Тим-то поетичну книгу Данила Братковського "Світ, по частках огляненний" варто поставити серед найвищих здобутків української барокової поезії в періоді найвищого її розвитку.

Можна гадати, що від своєї книги поет сподівався багато, про це свідчить те, що видав її величезним, як на свій час, тиражем – чотири тисячі примірників. Не маємо фактів, як реагувала тогочасна суспільність на це видання, але не помилимося, коли скажемо, що результати не задовольнили автора, бо він береться за активніші способи боротьби. Не можна, однак, сказати, що книга залишилася непоміченою, вірші з неї переписувалися й поширювалися рукописно – такі відписи я знайшов свого часу в цікавій і багатій бібліотеці Острозького краєзнавчого музею.

Кінець XVII, початок XVIII століття – це був час загострення національного та релігійного змагань на Правобережжі. В унію відкрито переходять львівський єпископ Й. Шумлянський; луцький єпископ Д. Жабокрицький уживає немалих зусиль, щоб утриматися, але його енергію підкошує єдиний факт, що його не бажає признавати московський патріарх (єпископ був одружений на вдові й розлучився з нею). Православних позбавлено права вступати в цехи, займати магістратські уряди, духовенство утяжувалося військовими постоями. Зрештою, було відібране від Київської

митрополії Поділля. Більшість української шляхти пориває з православ'ям і масово польщиться – цей процес, до речі, слідно і в самій книзі "Світ, по частках оглянений", а що найбільше вражає: представник славленого поетом роду Ледуховських, що довго тримався традицій свого народу (за що й був поетом згаданий серед найповажніших), стане не лише політичним противенцем Данила Братковського, а по-ренегатському спричиниться до його мученицької смерті. Трималася ж тільки невелика частина тієї шляхти. Цим найпевніше й пояснюється, що свою книгу поет пише польською мовою з українізмами: хотів, щоб її прочитала більша кількість людей, а польська мова на той час, треба зазначити, була однією з літературних українських.

В кінці XVII століття Д. Братковський починає організовувати опозиційні елементи. У 1699 році православна шляхта завела до наказів послам Волинського та Київського воєводств домагання, щоб сейм дав запоруку свободи православ'ю[8]. Годі гадати, що сам Д. Братковський багато сподівався від цих заходів, згадаймо тут його вірш "До інструкції", писаний невдовзі перед тим:

Завше вельможних ускрізь обирають,
Тож до інструкцій таке напихають,
Що шестериця заледве завозить,
А звідти дулю із маком привозить.

Дулю привезли й київські та волинські посли. Сейм на їхнє подання не звернув уваги; більше того, й самі послані депутати проголосували там проти православ'я – факт надзвичайно промовистий і свідчить, що поет у своїй нищівній критиці шляхетського стану аж зовсім не пересолював.

Данило Братковський увіч побачив, що серед шляхти він не знайде підтримки й співчуття, або знайде її дуже мало – була вона морально і духовно розкладена, як, до речі, й вище православне духовенство. Під протестом, який осуджував поводження послів на сеймі, Братковський зумів зібрати тільки 54 підписи. Ці люди вимагали суду над послами за те, що не виконали інструкції. Водночас росте супроти Д. Братковського серед шляхти й роздратування, то ж змушений був покинути Волинь і поїхати до Львова. Можна гадати, що тут він увійшов у зносини з опозиційним елементом, адже саме в цьому середовищі й виникла думка послати Д. Братковського на Лівобережну Україну до тодішнього гетьмана І. Мазепи, щоб висловити перед ним своє бажання, яке серією розпачливих листів намагався вселити І. Мазепі Семен Палій: йшлося про об'єднання обох частин України під зверхністю російського царя. Чи був прихильником такої думки сам поет, годі гадати, про те ми не маємо жодних документів, знаємо хіба, як зазначалося, що він до Московії ставився неприхильно. І ось тут приходить

на допомогу літописець С. Величко, який, за своєю службою, був чиновником для секретних доручень і багато чого знав. Так от: С. Величко називає Д. Братковського "конфідентом із міста Львова". Конфідент же, як відомо, – це особа, яка виконує секретні доручення чи навіть займається розвідкою в чужій державі. Отже, розмова з гетьманом була секретна. Знаємо, що його зустріч із І. Мазепою відбулася у 1700 році. Для нас цікаво, що вони зналися й раніше, тобто гетьман був давнім знайомим Д. Братковського. Але сам гетьман на той час щодо політичних дій був зв'язаний по руках і ногах, не дивно, що він не виправдав надій того гурту, який Д. Братковського до нього посилав. Винуватити в тому І. Мазепу не випадає, адже йшлося про речі, яких вирішувати гетьман не був правосильний; скажемо при цьому, що царський уряд у відповідь на кореспонденцію гетьмана, яка супроводжувала згадані Палієві листи, відповідав ухильно і наказував І. Мазепі С. Палію не допомагати, але й не відштовхувати його; секретно посилалася царським урядом Палієві й платня – типова російська політика. Перед Д. Братковським, а може, й тією групою, яку він репрезентував, постала нова альтернатива, на яку треба було зважитися: або відмовитися від боротьби, або ж скинути шляхетську одежу і вдягти козацьку, тобто прилучитися до С. Палія, бо єдина сила, на яку він міг розраховувати, – це й були Палієві козаки.

Тим часом його чекала й пригода. По дорозі у Львів, у місті Олиці, Д. Братковського схопили, як пише С. Величко, "віровідступники поляки й уніяти, які на нього по всіх шляхах чигали"[9], тобто місія Братковського на Лівобережжя не була таємницею. Цього разу поетові вдалось уникнути халепи, його випустили на волю.

Хоч яке було занедбане й розгромлене Правобережжя, на ньому все ж повільно відроджувалося козацтво. Запустілі козацькі гнізда поступово почали заселятися втікачами з різних кінців України, зокрема з Лівобережжя. До речі, в своєму доносі на І. Мазепу В. Кочубей прямо вказував, що гетьман посильно цьому сприяв. Заходом польського короля Яна Собеського та коронного гетьмана Яблоновського, які були зацікавлені у воєнному заслоні проти турків та Криму, ця козаччина здобула офіційне визнання і поступово почала зводитися на ноги. Осередком її стає Фастів, де полковники Самусь, Іскра, Абазин та Палій збирають довкола себе весь вільний і незадоволений люд. Найталановитішим організатором козацтва виявив себе С. Палій. Будучи офіційним підданим польського короля, він безнастанно зноситься з лівобережним гетьманом, бажаючи будь-що відбити Правобережжя по Случ від Польщі і прилучити "до гетьманського регіменту під царську протекцію", зовсім не зважаючи на той факт, що між Польщею та Росією в цей час були

примирні стосунки, й одна і друга сторона розривати їх поки що не бажали. Довготривалі переговори С. Палія з І. Мазепою закінчилися тим, що фастівському полковнику запропонували перейти зі своїм полком на Запорожжя.

Зі смертю Яна Собеського, який, як пише той-таки С. Величко, був українського походження і первісно носив прізвище Собко[10], Семен Палій втрачає королівську підтримку – шляхта і римо-католицьке духовенство починає домагатися від уряду скасування ненависного козацтва. Водночас пожвавлює свою діяльність і С. Палій. Він гордо заявляє присланим до нього польським комісарам: "Я оселився у вільній козацькій Україні, на яку не має права Річ Посполита, тільки я – щирий козак і гетьман мого народу!".

Сеймові конституції 1699 року осібною постановою скасовують відроджене козацтво. Після невдалої спроби захопити Палія зрадою (діялося це 1700 року), стосунки між польським урядом та козаками стають напружені. Данило Братковський зрозумів, що настав час вирішальної боротьби і вирішує приєднатися до козаків. Знаючи, що майно його буде конфісковане, поет вирішує передати свого невеликого маєтка, частину села Свищова на Волині (історикам належить ще встановити, чи було це родове посілля Братковських і чи не є це село місцем народження поета) своїм синам Іванові й Олександрові, опинившись таким чином зовсім безмаєтним. Зрештою, він не ховається, що зібрався пристати до козаків, хоч не всі в це вірять. Так воно й сталося: шляхтич Д.Братковський, венденський підчаший, рушає на Білоцерківщину, де збирав свої загони С. Палій, щоб пристати до повсталої голоти.

Семен Палій і справді готувався тоді до війни. З міст, сіл та із Запорожжя сходяться до нього повстанці. У Фастові збирається військова рада, куди з'їхались усі правобережні полковники. Прибув на цю раду й Данило Братковський. Як найосвіченішій людині, йому доручають скласти відозву до всієї правобережної людності Річі Посполитої. З цією відозвою сам Д. Братковський і вирушив закликати шляхту, міщан та селян до збройного повстання.

У цей час польське військо почало зганяти козаків із сіл та містечок. Палій негайно виступає з Фастова, Самусь оголошує селянам волю. "Величезні ватаги хлопів, – пише один із сучасників-очевидців Отвіновський,– кидали міста й села, свої хати, збиралися з жінками та дітьми і валками поспішали в козацький табір"[11]. Палій узяв в облогу Білу Церкву, де традиційно сидів сильний польський гарнізон, Самусь очищає Київщину, а Паліевий пасинок Семашко пішов на Брацлавщину. Під Бердичевим відбулася битва між польським військом та загонами Самуся. Поляків було

розгромлено, і це ще більше розпалило повстання. До козаків прилучилася православна шляхта, можна вважати, загітована саме Д. Братковським; пізніше на суді поетові саме це й закидали.

Боячись козацького нападу, Волинь виставила під проводом каштеляна Ледуховського (отого ренегованого представника колись славного вірністю Україні шляхетського роду) посполите рушення, яке отаборилося під Заславом, знамірюючись іти на Білу Церкву на допомогу обложеному гарнізону, польському форпосту на Правобережжі.

У цей час Данило Братковський переодягається в просту одежу й пробирається туди ж, на Волинь, несучи з собою відозву та листи. Під Заславом один із польських загонів затримав його, під час обшуку знайдено папери, що ясно вказували на причетність затриманого до повстання, за що його було заарештовано.

Регіментар Ледуховський почав досить активно боротися із повстанням – усі ренегати запеклі у своєму передзавзятті. Було заведено польовий суд, а до Луцька скликано сеймика Волинського воєводства, де обмірковувалися засоби боротьби з козаками. Цей сеймик дав дозвіл Ледуховському судити Братковського військовим судом.

Поет оцінював ситуацію досить тверезо: сподіватися на щасливе визволення не випадало. Але зберігав виняткову силу духу й витримку – спокійно готувався до смерті. Тут, у тюрмі, він написав останнє, що вийшло з-під його пера, – заповіт. У ньому Д. Братковський озирається на все своє життя і знаходить у ньому тільки один переступ – вищеповіджена історія із відібранням у селянина шкапи. Не хоче залишати цієї історії на так, а наказує синам віддати родичам потерпілого 30 золотих, а коли родичів у нього нема, то віддати гроші на молитви за душу того селянина. Це подання свідчить, що свого переступа поет учинив у молодості, а селянин уже тоді був літній. Д. Братковський заповів синам і дочкам, щоб вони "трималися тієї віри, за яку я вмираю". Замість поминального обіду він велить роздати убогим милостиню. До речі, про поминальний обід і потребу запрошувати на нього убогих поет написав однойменного вірша, отже, як навчав, так жив і сам.

Суд запропонував, як то годилося за правом, поету зібрати свідків, щоб виправдатися. Д. Братковський зрікся цього права і сміливо заявив суду, що він таки зносився з Палієм та Самусем: таємниць однак не виказав ніяких. Суд вирішив піддати поета тортурам, його було взято на дибу.

На цей час Данило Братковський був уже зовсім літній чоловік, принаймні в заповіті згадує про внуків; можна гадати, що йому було за п'ятдесят до

шістдесяти, отже, народився він десь тоді, коли почалася Визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Поет витримав перший ступінь кари, але цілком знесилів, і його від подальших мук увільнили. 25 листопада 1702 року Д. Братковський довідався, яка його кара чекає.

Наступного дня, вранці "посеред ринку луцького, через ката за сім разів мордерсько зістав стятий"[12], тобто йому по черзі відрубали руки, ноги, тоді голову, а наостанок перетнуто й тулуба.

Палієве повстання було приборкано, а відроджене козацтво знищено. Формальне об'єднання Лівобережжя з Правобережжям відбулося через кілька років, але свободи Україні це не принесло.

Так загинув цей справжній герой України, один із її найсвітліших умів, а також один із найвидатніших поетів. Він проніс свої ідеали через усе життя і намагався їх не переступати. Від тієї пам'ятної хвилини, коли він, шляхтич, наказав відібрати від безпомічної людини утлого коня, а натомість побачив печальні очі зневаженого, в ньому прокинувся святий вогонь співчуття до всіх убогих та оскаржених. Недаремно він згадає в заповіті саме цього епізода, адже розуміє: все подальше життя було своєрідним відкупленням цієї вини, покутою, про яку не раз згадує і в своїх віршах. А що прийняв смерть спокійно, то був, мабуть, упевнений, що вину свою відстраждав достойно.

На жаль, натепер постать Д. Братковського напівзабута. У XIX столітті згадав про нього М. Драгоманов, назвавши його ім'я серед героїв українського народу, на прикладі яких треба виховувати молодь. 14 лютого 1908 року ім'я Братковського нагадала киянам вистава "Останньої ночі" М. Старицького (сама п'єса була надрукована ще 1899 року), головним героєм якої став Братковський в останні хвилини свого життя напередодні страти. Через рік у журналі "Літературно-науковий вісник" було надруковано в перекладі В. Доманицького тридцять п'ять поезій Д. Братковського і розвідку В. Липинського про його життя. Друга хвиля повернення цього великого імені в нашу літературу надійшла у 80– ті роки минулого століття: переклади віршів Братковського з'явилися у виданнях "Антологія української поезії". – Т. І. – К. , 1984; "Пісні Купідона". – К., 1984. "Марсове поле". – Кн. II. – К., 1989; з'явилася стаття автора цих рядків "Діамант у попелі". – "Отчий край". – К., 1985 і в збірці його статей "Дорога в тисячу років". – К., 1990.

Згадали, зрештою, його й земляки. Носить в Луцьку ім'я поета вулиця, відкрита біля місця страти меморіальна дошка з барельєфом. Члени нинішнього Братства, до якого колись належав рід Братковських і сам Данило,

відновили "Пом'яник" Братства, ініціювали спільно з Волинським краєзнавчим музеєм відзначення пам'яті славного сина України, а найголовніше – при підтримці шанувальників творчості українського поета організували це видання, з якого Данило Братковський має змогу заговорити до свого народу на повний голос.

---

[1] *Сковорода Г. Твори в двох томах. – Т. I. – К. , 1994. – С. 117.*

[2] *Величко С. Літопис. – Т. II. – К. , 1991. – С. 606.*

[3] *Величко С. Літопис. – Т. I. – С. 27.*

[4] *Бібліографічні дані про Д. Братковського зібрав В. Липинський у статті: "Данило Братковський – суспільний діяч XVII ст." //Літературно-науковий вісник. – Т. XLV. – К.; Львів, 1909. – Січень – березень. – С. 326 – 338.*

[5] *Антологія української поезії. – Т. I. – К. , 1984. – С. 188 – 197.*

[6] *Величко С. Літопис. – Т. II. – С. 560 – 563.*

[7] *Там-таки. – С. 561.*

[8] *Такою діяльністю займався Д. Братковський і раніше. Див.: Архив Юго-Западной России. – Ч. I. – Т. VI. – 1871. – С. 32 – 34; Величко С. Літопис. – Т. II. – С. 260.*

[9] *Величко С. Літопис. – Т. II. – С. 607.*

[10] *Там-таки. – С. 519.*

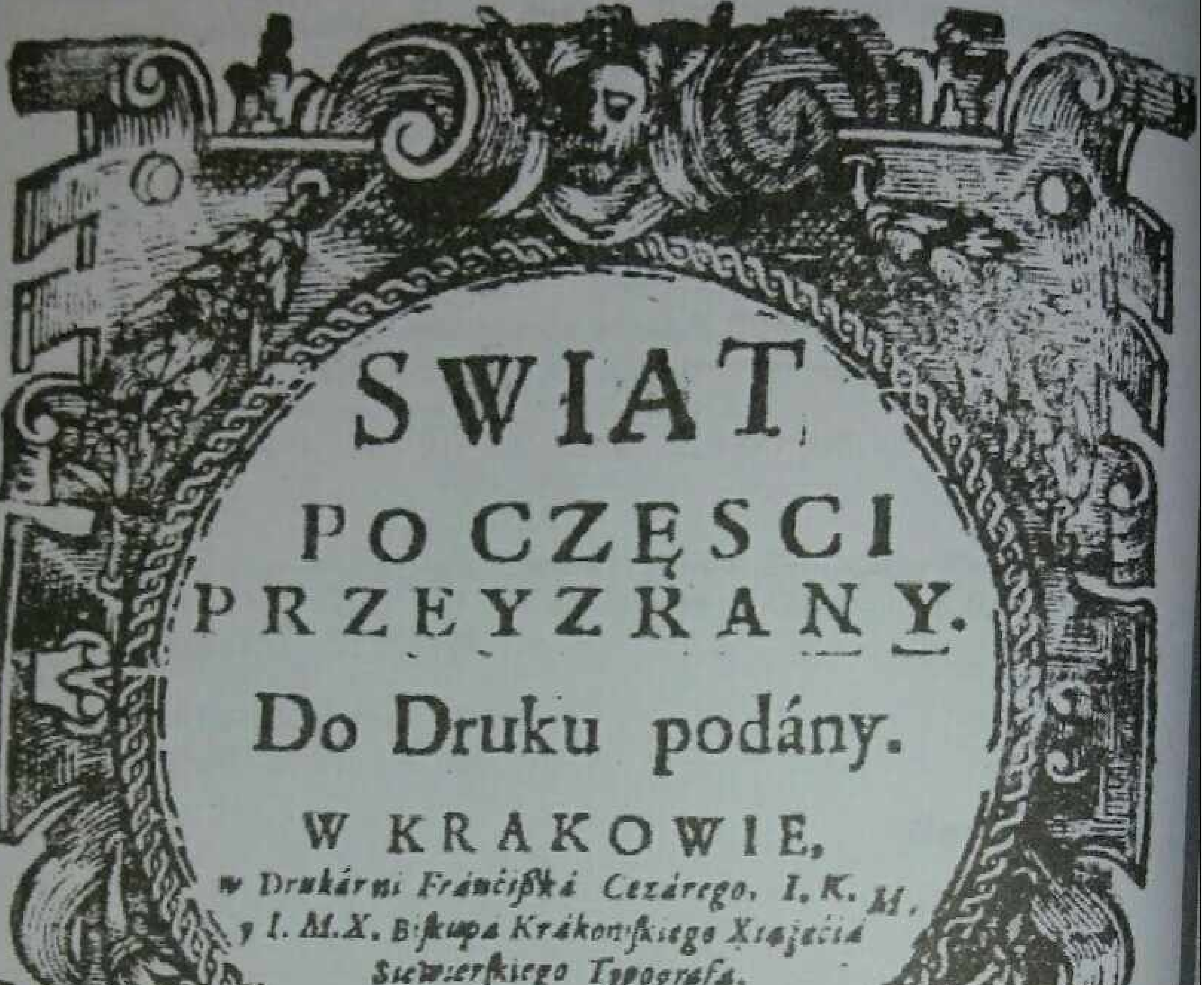
[11] *Липинський В. Згадана праця. – С. 326.*

[12] *Величко С. Літопис. – Т. II. – С. 607.*

Валерій Шевчук

ФОТОТИПІЧНЕ ВИДАННЯ

ПЕРЕКЛАД

SWIAT

POCZĘSCI

PRZEYZRANY.

Do Druku podány.

W KRAKOWIE,

w Drukárni Fránciszká Cezárego, I. K. M.

y I. M. X. Biskupa Krákowskiego Xiążęcia

Siewierskiego Typografa.

Roku Pańskiego,

1697.

Данило Братковський

СВІТ ПО ЧАСТКАХ ОГЛЯНЕНИЙ

ДО ДРУКУ ПОДАНИЙ
У КРАКОВІ,

в друкарні Франтішка Цезаря, й[ого] к[оролівської] м[илості] і й[ого] м[илості] к[сьондза] біскупа Краківського, княжича Сіверського, друкаря

Року Божого
1697

Переклав з польської мови
Валерій ШЕВЧУК

Author do tych Xiąg.

Iam ten Swiát mięszał, lubo iest zmieszány,
Widźiałem często Fiurę między Pány.
Ieden źárt przyimie, miásto krotofile,
Drugi y prawdę może przyiąć mile.
Dobry nie zgáni, á lepszy pochwáli,
Naylepszy ktory w moy mięszek nágáli.

Imprimatur.

M. FRANCISCVS PRZEWOSKI, Sac: Th: Doct: Præpositus S. Floriani, Censor Librorum.

mpp.

АВТОР ДО ТИХ КНИГ

Я світ цей змішав, змішаний-бо є він,
Я бачив між панів вітрогонів певно,
Один приймає жарт начебто забаву,
А інший може взять правди всю поставу,
Не зганить добрий тож, ліпший – хвалить мовно,
Найліпший той, котрий мій мішок наповнить.

Imprimatur*

М.Франциск Пшевоський. Sac. Th.Doct.
Praepositus S.Floriani, Censor Librorum**
mpp.***

* *стверджено печаткою (лат.)*

** *святої теології доктор, настоятель монастиря св.Флоріяна, цензор книжок (лат.)*

*** *місце печатки*

NAIASNIEYSZEMV Y NIEZWYCIEZONEMV
AUGUSTOWI II.
Z BOZEY ŁASKI KROLOWI

Polskiemu, Wielkiemu Xiążęciu Li-
tewſkiemu, Ruſkiemu, Pruſkiemu, Mázowieckie-
mu, Zmudzkiemu, Kijowſkiemu, Wołyńſkie-
mu, Podolſkiemu, Podláſkiemu, Inflánt-
ſkiemu, Smoleńſkiemu, Siewierſkiemu,
y Czerniechowſkiemu.

DZIEDZICZNEMV XIĄZĘCIV SASKIEMV,
Iuliáckiemu, Kliwskiemu, Gor Angryiskich y Weſt-
fálskich, Páńſtwá Rzymskiego Arcy-Márſzałkowi, y
Xiążęciu Elektorowi, Lándgrábi Thuryńskiemu, Már-
grábi Miśnińskiemu; tákże Wyżſzey y Niżſzey Luzá-
cyey Burgrábi, Mágdeburskiemu Hrábi, Xiążęciu
Henneberskiemu, Hrábi Márchiey, Ráwenſzber-
gu y Bártu, Pánu ná Ráwenſzteynie.

PANV, PANV MEMV MIŁOSCIWEMV.

KRolowie Ziemſcy ze wſzey świátá ſtrony,
Znoście tu Laury, znoście y Korony.
Ktorzy trzymaćie do Páná gniew ſrogi,
Rzucayćie Pánu náſzemu pod nogi.

Найяснішому і непереможному

Августові II[1],

з Божої ласки королеві

польському, великому князеві литовському, руському, пруському, мазовецькому, жмудському, київському, волинському, подільському, підляському, інфлянському, смоленському, сіверському і чернігівському.

Дідичному князю саському,

юліатському, клівському, гір Ангрийських і Вестфальських, держави Римської арцимаршалкові і князю-електору, ляндграфові туринському, маргграфу міснинському, також горішньої та долішньої Люзації бурграфу, магдебурзькому графу, князю генеберзькому, графу Мархії, Равеншбергу і Барту, панові на Равенштейні.

ПАНОВІ, ПАНУ МОЄМУ МИЛОСТИВОМУ

Земні цареве з усіх країв світа,
Несіте лаври й корони несіте!
А хто тримає до Пана гнів строгий,
Кладіться Пану ви нашому в ноги,

Zyczliwi, ktorą, KROLOWI POLSKIEMV,
Naiáśnieyszemu XIAZĘCIV SASKIEMV;
Szczęśćia, Odwagi, Rozumu winszuyćie.
Trzykroć Laurámi trzemá koronuyćie,
Ten nie raz trzykroć był záwsze gotowy.
Położyć głowę zá Ewropskie głowy,
Ten z rąk Pogáńskich, iuż z przegrány cále,
Dźwignął Ewropę w ták ćięszkim upale.
Mátká iest dobroć, wdźięczność Corkę rodźi,
Dobroć przodkuie, wdźięczność zá nią chodźi.
Od Przodká Twego Cesárzá OTTONA,
Naypierwey Polszczę włożona Koroná.
Dobroć spráwiłá, nikt ná niey nie tráći,
Dobre śię dobrym, á złe złym zápłáći.
Kleynot zá kleynot, pomniąc dobroć onę,
Polská ná głowę Twą kłádźie Koronę.
Hetmánem w Węgrzech trzymałeś Buławę,
Dość nieśmiertelną otrzymałeś sławę.
Teraz gdy Ciebie dwiemá koronuie,
Dla Wiáry w Niebie, tu drugą dáruie,
Z Korony dwiemá, day byś Otomáńskiey
Włożył ná śiebie Korony Cesárskie.
Niechayżeć Pan BOG, KROLV błogosłáwi,
Polskę wynieśie, Pokoy miły spráwi. Niech

Зичливці ж, то́му, що в Польщі панує,
Ясному князю із Сас, хай віншують
Відвагу, щастя, щоб розум відчути
Потрібний, лавром трикрат коронуйте,
Не раз він – тричі був завше готовий
Свою зложить за европські голо́ви.
Він з рук поганських, що вже пропадала
Забрав Європу в тяжкому запалі[2].
Є матір – Добрість, дочку Вдячність родить,
В добро як водить, слідком Вдячність ходить.
Від твого предка, ціса́ря, Оттона[3],
Найперше Польщі далася корона.
Дала це Добрість, ніхто тож не втратить,
Для добрих добре, за зле злим заплатить.
Клейнот з клейнотом, Добро ж пам'ятає:
Корону Польща тобі покладає.
Гетьманську в Венграх тримав булаву ти[4],
Безсмертну славу зумів так здобути.
Тепер тебе ж бо двома коронують:
Для віри – в небі, тут – другу дарують.
До тих обох щоб також оттоманські
Поклав на себе корони ціса́рські.
Хай Бог, коро́лю, тебе доброславить,
Підійме Польщу і мир милий справить,

Niech męſtwo twoie ku niebu wyſtáwi,
Swiátu wſzytkiemu niech głośno obiáwi.
Niechay záżywa wiátru ſzczęśliwego,
Gdźie ſię powroći Okręt żyćia Twego.
Niech nieśmiertelna Sławá Twoiá słynie;
Dotąd, poki ten wiek od wiekow płynie.

Wáſzey Krolewſkiey Mśći

Wierny Poddány

DANIEL BRATKOWSKI,
Podczáſy Wendeńſki.
Author Operis.

O Wol

Тебе хай мужність до неба поставить,
Усьому світу у голос хай з'явить,
Нехай же вітру щасливого вжиє,
Життя б де човен не кинув – вціліє.
Нехай безсмертна твоя слава лине,
Аж доти, поки в віках вік цей плине.

Вашій королівській милості

вірний підданий

Данило Братковський,

підчаший венденський,

автор operis.*

* *праці (лат.)*

O Wolney Elekcyey w Koronie Polſkiey.

WOlno káżdemu obráć z Szláchty Krolá,
Niechże inákſza w káżdym będźie wola.
Iuż nie iednego Krolá byśmy wźięli,
Iák nas ták wiele Krolow byśmy mieli.
W Sądách ieſt wolność, że wolno wotowáć,
Lecz *Pluralitas* zwykłá konkludowáć.
Iáſna dość prawdá, á upor ſwe chwali,
Złota ieſt wolność, zważyć ia ná ſzali,
Ieżeli ſzalá dość drugie zwyćięża,
Więcey wolności, y więcey oręża.
Więcey rozumu, więcey zdrowey rády,
Gdźie rozum rządźi, nie trzebá tám zwády.
Dármo ſię przeto mnieyſze ná to kuśi,
Mnieyſze więkſzemu uſtąpić wżdy muśi.
Dał Pan BOG wolność w Polſzcze Szláchćicowi,
Poddał tę wolą w ręce rozumowi.
Wolno źle czynić, ácz rozum zábránia,
Zła to ieſt wolność, ieſt godna karánia.
Wolno obieráć, niewolno zábieráć,
Przyśięgá náſzá, ey trzebá umieráć!.

SWIAT

ПРО ВІЛЬНУ ЕЛЕКЦІЮ В КОРОНІ ПОЛЬСЬКІЙ

Короля з шляхти можем обирати –
Кожен тож іншу волю стане мати.
Тим не одного короля б дістали,
Скільки тут є нас – королями б стали.
В суді є вольність вільно вотувати,
Та Pluralitas* звикла подавати.

Ясна є правда, у́пір своє хвалить,
Золота вольність – зважити б на шалі.
Як одна шаля іншу переважить,
Більша є вольність, зброї більше, скаже.
Розуму більше – більше доброраддя,
Розум правує, то не буде зваддя.
Марно на теє меншість бува кусить,
Більшому менше уступати мусить.

Дав Пан-Бог вольність в Польщі шляхтичо́ві,
Волю віддав тим в руки розумові.
Вільно̆ чинить зле, розум те закаже,
Зла то є вольність, покарна́ – укаже.
Вільно обрати, та не вільно брати
Нашу присягу – треба, ах, вмирати!

* *противенство (лат.)*

SWIAT PO CZĘSCI PRZEYZRZANY.

Author do śiebie.

INni Tytuły wielkie wychwaláią/
Drudzy bogáctwu pierwße mieysce dáią.
Jnni fawory Wielmożnych wynoßą/
Jnni zásługi w woysku swoie głoßą:
A ia zá sławe tylko biore sobie
Jżem iest wierny/ Krolu/ Pánie Tobie.

Ochotá Swiátá.

Ey świećie świećie! coli to ty umiß/
Tu ieß/ tu pijeß/ ni wiátr iáki ßumiß/
Tu drwiß/ ßáleieß/ owego nicuieß/
Ow karmi/ poi/ ty z niego dworuieß;
Niech czyiá będźie naywiękßa ochotá/
Znaydźie co przećie nagánić niecnotá.

B   Eclipsis

СВІТ
ПО
ЧАСТКАХ ОГЛЯНЕНИЙ

АВТОР ДО СЕБЕ

Титули тії значні вихваляють,
Інші багатство за чільнеє мають,
Ласку ще інші вельможних виносять,
Інші військові заслуги голосять.
Я ж бо за славу одне взяв собі́:
Вірний, королю, я, пане, тобі.

СВІТОВА ОХОТА

Гей світе, світе! Що ли́ше не вмієш?
Їси тут, п'єш ти, мов вітер завиєш.
Шумиш, шалієш і все ти ницуєш,
А з тих, хто кормить і поїть, глузуєш.
Хоч в когось буде найбільша охота,
Але знайдеться, щоб зга́нить, нецнота.

Eclipsis Figura.
Gdy w mieszku dźiurá.

Dum deest, szkolá o tym tropie uczy/
Gdy nie mász w mieszku/ káżdemu dokuczy.
Wszytkie figury/ wszytkie szkolne tropy/
Málo pomogą/ kiedy nie mász kopy.

Dobry Wierszopis.

Kto swe tálery w geste kupki skłáda/
Ten mądre wiersze skłáda/ świát powiáda.
Mądrze solwuie/ gdyż co zechce kupi/
Kto bez pieniedzy/ ten u świátá glupi.

Diskurs z Pánem ubogiego.

Pan z Pánem glupie diszkurował wiele/
Vbogi mądry wtrąći się w to śmiele/
Nie ták to rzecze diszkuruię Pánie/
Pan mu da w gebe/ wnet questia stánie.
Nie śmiał ubogi questyey solwowáć/
Nie umiał z Pány więcey diszkurowáć.
Rádze Báránie/ nie disputuy z wilkiem/
Gdy ogon urwie/ to ty skoczysz z chylkiem.

Kánikułá.
Author do śiebie.

Powiádasz w Sierpniu bydź o Kánikule/
Mnie kánikułá/ gdy nie mász w szkátule

W śli-

ЕЛІПС – ФІГУРА, ЯК В МІШКУ ДЮРА

Dum deest*, школа про той троп навчає:
  В мішку не маєш – таке докучає,
Тож всі фігури, усі шкільні тропи
  Поможуть мало, коли нема копи[5].

ДОБРИЙ ВІРШОПИСЕЦЬ

Таляри в купки високі складаєш,
  Значить, ти мудрі вірші́ сотворяєш.
Мудро вчиняєш: що хочеш купуєш,
  А хто без грошей, той дурнем звікує.

ДИСПУТ З ПАНОМ УБОГОГО

Пан з паном в диспут дурний був завівся,
  А мудрий-вбогий сміливо втрути́вся.
" Не так, – він мовить, – ви кажете, пане!"
  Пан бахнув в губу – це висновком стане.
Не смів убогий вже більше змагатись,
  Не вмів з панами він дискутувати.
Баране, раджу з вовком не тягатись,
  Хвоста одірве, то будеш скрадатись!

КАНІКУЛА**

АВТОР ДО СЕБЕ

У серпні кажеш в канікулі*** буду,
  Канікулу маю: грошей не здобуду.

** доки моє (лат.)*
*** канікула – ярість, збішення*
**** тут слово "канікула" означає відпочинок, автор обігрує ці поняття*

4 Зам. 6363

W ślicznym Páláciu wesoł nie uśiedę/
Kiedy pieniędzy w worku mieć nie będę.

Do Gośćiá głodnego.

Rad Pan gospodarz/ każe miodu nośić/
Moiá Thośieyku/ Jego Mośći prośić/
Do nog z Iey Mśćią Gośćiowi padáią/
Jedne po drugiey do Gośćiá spełniáią;
A wiedzą diabłá/ co śię z gośćiem dźieie/
Gość przez dźień nie iadł/ zá stołem zemdleie.

O Chmielu.

Kiedy kto konnu piiány co záwini/
Názáintrz mowi/ chmielnicki to czyni.
Wszytko potrzeźwu Chmielá winuiemy/
A gdy piiemy/ iák w beczkę leiemy.
Zniewáżyß Brátá przebacz mowiß bráćie/
Wßákże y wáßmość piiánym bywaćie.
Podpiyćie znowu/ á ieśli pokáwi/
Co káwił wczorá/ chmiel mu bánkiet spráwi.
Chytrego chmielá przetrzepáć nie wádźi/
Niechay śię wádźić piiánemu nie rádźi.
Spytaß go potym iák śię Pánie máćie/
Chmiel Chmielá pobił/ nie iam ćię bił Bráćie.

O ustáwicznie piiáney.

Czemu niektore zbyt trunkow piiáią/
W wnętrzney wątrobie defekt wielki máią.

В яснім палаці   веселим не сяду,
Як грошеняток   в калиті ощадно.

ДО ГОЛОДНОГО ГОСТЯ

Господар радий,   каже меду досить
Внести Тосейці,   його милість просить.
До ніг обоє   гостю припадають,
Чи те чи інше   гостеві справляють.
Чорти це знають,   що це з гостем діє –
Два дні не ївши,   за столом аж мліє.

ПРО ХМІЛЬ

Коли оп'янілий   кому що спровинить,
То завтра каже: "хмельницький* це чинить!"
Тверезі всі на   Хмеля́ накладаєм,
А п'єм, то в себе   як в бочку вливаєм.
Зневажиш брата: "Пробач, – кажеш, – брате,
І ваша милість   уміє хлептати!"
Підпийте знову,   а тільки повториш,
Що вчора сталось –   бенкет хміль сотворить.
Побити хме́ля   не бійся отого,
Нехай до сварки   не вабить хмільного.
Спитаєш потім: "Як, пане, ся маєш?"
"Хміль хмеля бив то,   не я", – присягаєш.

ПРО ПОСТІЙНО П'ЯНУ

Чому жіноцтво   трунки полюбляє?
Нутру своєму   шкоду тим справляє.

* *тобто хміль: аналогії з Б.Хмельницьким тут нема*

Mąż (mowią) kiedy swey żony nie biie/
Wnętrzna wątrobá u Iey Mośći gniie/
Nie dźiwowáć się/ że się upiiáią/
Kiedy od Mężow tych lekarstw nie máią.

Y mądry głupi,
Gdy nędzá złupi.

Y głupi mądry/ gdy wielom rozdáie/
Y mądry głupi/ gdy w mieszku nie stáie.

Odmiáná Fortuny.

Eheu! gdy komu Pan da się mieć dobrze/
Kiedy częstuie y rozdaie szczodrze;
Aliśći wszyscy dobre słowo daią/
Tám zieść tám wypić/ zwyczáynie mawiáią.
Gdy zubożeie/ gdy z chudnie kalitá/
Tenże iuż błázen/ iuż z przyiaźni quitá.
Ták ten świát umie/ łowi ná groch wędą/
Ná gołą wędę/ iuż ryby nie będą.

Z czego Białagłowá.

Żeś Białegłowę z kośći stworzył Pánie/
Nie iednemu też kośćią w gárle stánie.
Da drugą pięśćią Mężowi niewinnie/
Vderzyſz Iey Mość wnet słabe naczynie.
Słabże naczynie z gliny niżli z kośći
Gorzey grzbiet boli Páński/ niż Iey Mośći.

Moskie-

Муж каже: жі́нки як не буду бити,
Нутро у неї починає гнити.
Тож не дивуймось: трунку заживає,
Коли від мужа ліків тих не має.

І МУДРІ ГЛУПЛЯТЬ, НУЖДА ЯК ЗЛУПИТЬ

Й дурні́ є мудрі, як дати спроможні,
А мудрі ду́рні: калитки порожні.

ВІДМІНА ФОРТУНИ

Егей! Комусь пан пригодить добротно,
Коли частує, все видасть щедротно.
Тоді-бо добрі слова всі складають,
З'їдять чи вип'ють, відтак промовляють.
А зубожіє і схудне калита,
Уже той блазень – і приязнь розбита.
Так світ уміє: на вуду – горохи,
А гола вуда, то риби нітрохи.

ІЗ ЧОГО ЖІНКА

Жіноцтво з кості створив ти, мій Боже,
Це часто в горлі стать кісткою може.
Дасть мужу інша рукою – невинна,
Віддати годі, слабке це начиння.
Начиння з глини слабкіше ніж з кості,
Більш пану спина болить, як їй-мості.

Moskiewskie pożáłowánie.

Nie dobry zwyczay / ia z niego żártuie/
Daieß Moſkalu/ á mowiß żáluie/
Wßytko żáluie/ ácz biie/ ácz dáie/
Od żalowánia iuż drugi nie wſtáie.

Luitá.

Coś zá luitá u ſadu ſłyßałem/
Lugeo płacze/ w łacinie czytałem.
Słußnie Bráćißku nazwano Luitá/
Płácz człeká bierze/ kiedy w mießku świta.
Luitá tytul/ á *lugeo* miewa/
Kto dáie grzywny/ ten żaden nie śpiewa.

Bánkiet ná Seymiku.

Ehey: gdźież ſię ći Pánowie podźieli/
Snem nieśmiertelnym podobno záſneli;
Ktorzy to hoynie dość chlebem kármili/
Vboga Szláchtę wineczkiem poili/
Ledá Seymiczek/ Pan hoynie częſtuie/
A po Szláchćicu nic nie potrzebuie/
Ale to teraz iuż obyczay táki/
Kiedy u Páná zieß w ßáfránie flaki/
Gdy fláßą winá utráktuie gośći;
To trzebá záraz obráć Jegomośći/
Albo li Poſłem/ álbo Deputatem/
A nie obierzeß/ ná wieki nie brátem.

B 3

Dźiś

МОСКОВСЬКЕ ПОЖАЛУВАННЯ

Недобрий звичай, я з нього кепкую,
Дав москалю щось, він каже: жалу́ю*.
Все він жалує: дає чи збиває,
Від тих жало́вань, буває, вмираєш.

ЛУЇТА**

Що то луїта, в суді те чував я.
Lugeo*** – плаче, з латини читав я.
Слушно тож, брате, назвали: луїта,
Плач побиває, коли в мішку світить.
Титул – луїта, а lugeo має,
Хто дає гривні:[6] такий не співає.

БЕНКЕТ НА СЕЙМИКУ

Агей, куди це панове поділись,
Чи сном довічним, сердеги, покрились
Оті, що гойно хлібцем пригощали
Убогу шляхту, винцем напували?
Як тільки соймик, пан щедро частує,
Нічого в шляхти він не потребує.
Та в нашім часі інакше буває,
Як в пана фляки з шафраном з'їдає.
А пляшку пили вина в нього гості:
То треба зараз обрать йогомостя
Послом до сойму, а чи депутатом[7],
А ні, не буде навіки вже братом.

* *гра слів: жалувати і жаліти*
** *платник, відшкодувач*
*** *оплакувати, тужити (лат.)*

Dźiś gdy częstuie álbo dáie chlebá/
Pytay się pierwey/ czego Pánie trzebá.

O Wolnośći.

Co to zá Polak ktory ná Polaku/
Polskiey wolnośći zguby/ szuka szláku/
A wzdyć nie Lwicá káżdego zrodźiłá/
Káżdemu muśi bydź Oyczyzná miłá.

Quid est Vniuersale.

Pieniądze (mowią) *est vniuersale*,
In esse multis, u mnie nie mász cale.
Niechże ći *multi* o tym dyszkuruią/
Ktorzy tálery dość śćisło tásuią.
Mnie by się tego naybárdziey przyćwiczyć/
Jákby pieniędzy ná kárte porzyczyć.

Swiát.

Pátrz co świát umie/ gdy człowiek częstuie/
Przystoyne słowo káżdy mu dáruie/
Moy Bráćiszeyku/ moy kochány Brácie/
Tyś godny tego byś śiedźiał w Senácie:
Tenże niech swoie odmieni ochote/
Tegoż mieć będą záraz zá niecnote.
Pieski syn/ błazen/ zowego iuż brátá/
Táka to táka/ odmiáná iest świátá.

Swiátá

Тепер як в пана частують в пошану,
Спитайся спершу: "Чого треба пану?"

ПРО ВОЛЬНІСТЬ

Що за поляк то, який на поляку
Вольності польській шука згуби знаку?
Та ж не левиця у світ їх родила?
Кожному мусить Вітчизна буть мила.

QUID EST UNIUERSALE?*

Це гроші (кажуть) є універсали,
In esse multis**, нема в мене й мало.
Тож хай ті multi*** про те дискутують,
Таля́ри справно й достатньо тасують.
Мені у тому найбільше хай зичать,
Щоб міг я грошей на карту позичить.

СВІТ

Це світ уміє: людина частує –
Й пристойне слово усяк подарує:
"О, мій брательку, коханий мій брате,
Ти гідний, вірю, сидіти в сенаті!"
А хто до того відмінить охоту,
Того вже зараз беруть за нецноту:
"Син песій, блазень!" – вже з брата – личина,
Така, така є у світа одміна.

** що є універсал? (лат.)*
*** бува багато (лат.)*
**** багаті (лат.)*

Swiátá odmiáná,
Nie wyrozumiána.

Ey coś dźiwnego ná świećie śie dźieie/
Ten zdrow/ ten chory/ ten drwi/ ten łzy leie/
Ten k niebu krzyczy/ ten weśele głośi/
Ten ie Páśtety/ ten záś chlebá prośi/
Ten śpi w piernatách/ ten krew leie w boiu/
Ten w ślicznych száćiech/ ten náguchny w gnoiu/
Iáká ná świećie trágedia iáka/
Doszedłby tego gdyby spráwá táka/
Szátnych/ y gołych/ zdrowych/ chromáiących/
Piiánych/ y głodnych/ śmieiących/ płáczących/
Gdyby do iedney Izby sprowádzono;
Iáko świát dźiwny/ támby obaczono.

Author do śiebie.

Ná słodkowitym gdy winie záśiedę/
Kto winá kupi/ wychwaláć go będę.
Tyś Pan/ tyś grzeczny/ mądry známienity/
Tyś dobry żołnierz/ Wodz niepospolity/
Chwalić go będę/ dokąd winá stánie/
A iák nie stánie/ bridniáś rzekę Pánie.

O Vrzędnikách Ziemskich y Grodzkich, ubogich, iáko ią
Do Stárosty.

Czemu to Wáśmość Mospánie Stárośćie
Obmiiasz Pány/ á nie idźiesz prosto.

R. Tym

СВІТУ ВІДМІНИ НЕ ВТЯМИТИ НИНІ

Гей, як у світі напрочуд ведеться:
Здоровий, хворий, той плаче, сміється,
Кричить у небо чи радо голосить,
Той їсть паштети, а той хліба просить.
Той – у перинах, той кров ллє у бою,
Той пишношатий, той голий у гно́ю.
Яка на світі трагедія-згляда,
Пізнав би досить, коли б справу зладив:
Тих шатних, голих, здорових, кульгавих,
Голодних, п'яних, в сльозах, сміхотравних
Спровадить разом до спільної хати,
Що світ є дивний, змогли б розпізнати.

АВТОР ДО СЕБЕ

За солодкаве вино як сідають,
Хто ставить вина, того вихваляють:
"Ти пан, ти гречний, мудрець знаменитий,
Ти добрий жо́внір, вождь непосполитий".
Хвалити будуть, поки вина стане,
Не стане ж, будуть ганить тебе, пане.

ПРО ЗЕМСЬКИХ І ГРОДСЬКИХ УРЯДНИКІВ[8], УБОГИХ, ЯК І Я

ДО СТАРОСТИ

"Чом, ваша милість, старосто, мій пане,
Панів обходиш, а ідеш мов маном?"

℟. Temu Bráćiszku/ że ze mnie Stárosty
Dziś bez pieniedzy/ cále Bernat prosty.

Do Chorażego.

Mospánie Bráćie/ Mospánie Chorąży/
Czemu to Waszmość z dáleká nas krąży.
℟. Nie dziwuy sie Bráćie kiedy worek zginie/
To y Chorąży wnet Chorągiew zwinie.

Do Sędźiego.

Mospánie Sedzia Waszmość ludźi sądziß/
A teraz czemu miedzy námi błądziß.
℟. Tym Bráćisienku/ że Páná Sedziego
V nas bez mieszká/ máią zá glupiego.

Do Stolniká.

Czemuß sie trapiß Mospánie Stolniku/
Podobno w mieszku nie dostáie liku.
℟. Zgadłeś Bráćiszku/ ledáco z Stolniká/
Kiedy Pan Stolnik ubierze sie w łyká.

Do Podczáſzego.

Mospánie Bráćie/ Mospánie Podczáſzy/
Coż zá frásunek ma bydź w glowie wáſzy.
℟. Ten Bráćiszeyku/ że y Podczáſzego/
Przy iedney wodźię máią zá glupiego.

Do Łow-

“Тому, брательку, старості, хоч пану,
Без грошей цілий бернат[9] стане маном”.

ДО ХОРУНЖОГО

“Мій пане-брате, пане мій хорунжий,
Чому віддально ваша милість кружить?”
“Не подивуйся, як калитка згине,
Хоругву миттю і хорунжий звине”.

ДО СУДДІ

“Мій пане судде, ти-бо людей судиш,
То чом між нами зараз ніби блудиш?”
“Тому, брательку, що й суддю самого,
Як без калитки, мають за дурного”.

ДО СТОЛЬНИКА

“Чому, мій пане стольнику, в біді ти?
Чи ж у калиті годі щось злічити?”
“Вгадав, брательку, стольник теж ледащо,
Коли вбереться в лика немудрящо”.

ДО ПІДЧАШОГО

“Мій пане-брате, пане мій підчаший,
Це що за смуток в голові є вашій?”
“А той, брательку, в підчашого того
Одна вуздечка – мають за дурного”.

Do Łowczego.

Mośpánie Łowczy/ co smutku przyczyná/
R. To Bráćiszeyku/ że szeląg zwierzyná/
Gdym miał dość złotá/ Łowczymem sie słowił/
Teraz nie Łowczy/ gdym z mieszká wyłowił.

Do Podsędká.

Pánie Podsedku/ dźiwną modę czytam/
Czemu sie Wászmość skurczył/ o to pytam?
R. Tym Mośći Bráćie: Ják ná Rybe wędká/
Ták bez pieniedzy/ licho nád Podsędká.

Do Podstolego.

Mośpánie Bráćie/ Mośpánie Podstoli/
Czemuż Wászmośći widze głowá boli?
R. Tym moy kochány/ że y Podstolego
Pod stoł rzucáią/ bárdzo ubogiego.

Do Cześniká.

Pytam Wászmośći Mośpánie Cześniku/
Czemuś sie zgárbił ná słábym koniku.
R. Tym gdy Cześniká názbyt oćieżáli/
Drwią wszyscy z niego/ y stárzy y máli.

Do Miecznika.

Że sie mnie pytasz Bráćiszku Mieczniká/
Przecz głową kiwam/ żal serce przenika/

C Że Mie-

ДО ЛОВЧОГО

“Тво́го, пане ловчий, смутку де причина?”
“Є, о брате, шеляг в мене як звірина*.
Мав би досить злота, ловчим міг би жити,
Зараз я не ловчий, не ловлю в калиті”.

ДО ПІДСУДКА

“Пане мій підсудку, дивну моду бачу,
Згорбивсь ваша милість, мушу те відзначить”.
“Та ж тому, мій брате: як на рибу вудка,
Без грошей так само лихо для підсудка”.

ДО ПІДСТОЛІЯ

“Мій пане-брате, пане мій підстолій,
Чом, бачу, маєш головнії болі?”
“Тому, коханий: підстолія того
Під стіл вганяють, не має нічого”.

ДО ЧАШНИКА

“Дивуюсь, пане чашнику, такому:
Чому згорбатів на коні слабкому?”
“Тому, що надто чашника втішали,
Сміються старші і малі немало”.

ДО МЕЧНИКА

“Це що питаєш в мечника, мій брате?”
“Киваю, серце жаль-бо мені трапить,

* *тобто: рідко трапляється, тут словесна гра: ловчий має в обов'язку ловити звіра*

Ze Miecznik w Dubnie nie użyie nedzy/
Lepiey zie/ ſpiie/ niż ia bez pieniedzy.

Do Piſárzá.

A Wáſzmość czemu Moſpánie Piſárzu/
Swiecisz ſie wlásnie ni pálcat w lichtarzu.
R. Tym Mości brácie/ nie máſz w reku piorá/
Piſarz zá cyſce/ kiedy w mieſzku dziurá.

Do Skárbniká.

A Wáſzmość czego Moſpánie Skárbniku
Tak oſowiáleś ni káplun w kurniku.
R. Tym Brácißeyku/ że Skárbiec ubogi/
Skárbnik bez groſzá wielce glupiec ſrogi.

Do Woyskiego.

Moſpánie Woyſki/ czegoż to ſtekácie/
Azaſz powagi na Zamku nie macie.
R. Nie drwiy Moſpánie/ y w Zamku y wſzedzie/
Gdy nie ma groſzá/ brydnia Woyſki bedzie.

Do Podſtároſćiego.

A Wáſzmość czego Pánie Podſtároſći/
Tak oſepiáleś/ nie czeſtuieſz gośći/
R. Tym/ że to Miáſto ubogie ſadowe/
A groſzá nie máſz/ to ſkepſtwo gotowe.

Do Se-

Що мечник в Дубні   буде не безживний
I ліпше вп'ється,   як я, безгрошівний".

ДО ПИСАРЯ

"Милий пане, чом,   писарю, так марний,
Світишся, немов   свічка у ліхтарні?"
"Милий мій, тому,   що пера не знаю,
Писар-бо ніщо –   дірку в мішку маю".

ДО СКАРБНИКА

"Чом ти, пане мій,   скарбнику, у світі
Осоловів як   той каплун у кліті?"
"Брате мій, тому,   що скарбець убогий,
Без гроша скарбник –   дурень, до нічого!"

ДО ВОЙСЬКОГО

"Мій пане войський,   чому так зітхаєш,
Чи вже поваги   у за́мку не маєш?"
"Не кпи, мій пане: і в замку, і всюди,
Не мавши грошей,   бридня войським буде".

ДО ПІДСТАРОСТИ

"А ти, мій пане,   підстаросто, щось ти
Оспалий вельми,   не честуєш гості?"
„Тому, що місто   убоге судове,
Грошей немає –   мерзота готова!"

5 Зам. 6363

Do Sędźiego Grodzkiego.

A Wáßmość czego Pánie Sedźia Grodzki/
Opuścił vßy niby mießek ßocki/
R. Tym/ że ná Roczkách non sunt tylko słyße/
Ná co vbogi Sedźia ledwie dyße.

Do Burgrábiego.

Wáßmośći czemu Mośpánie Burgrábi
Ná zdrowiu widzę/ gdźie dáley to słabi?
R. Tym/ że w tym Mieśćie cnotliwi mießkáią/
Ani sie biią/ áni mi co dáią.

Do Komorniká.

A Wáßmość czemu Pánie Komorniku/
Iáko syr wyschłeś właśnie ná serniku.
R. Tym Bráćißeyku nędzá sie przymyka/
Gdy nie mam domu/ miey zá komorniká.

Do Regentá.

Pánie Regenćie/ á Wáßmość to czemu
Opuśćił ręce/ odpowiadam temu:
Zoná nie młodká; sądow nie wołáią/
Gdy non correxit, ręce omdlewáią.

Do Prokuratorá.

Zedrwiałeś Wáßmość przecz Prokuratorze?
R. Tym Mośći bráćie/ páß piniędzy w worze/

ДО СУДДІ ГРОДСЬКОГО

"А ти, мій пане, чого, судде гродський,
Впускаєш вуха, як міх отой шоцький?"
"Тому: на рочках* non sunt** тільки знаю,
Суддя убогий, ледь дихати маю".

ДО БУРГРАФА***

"Чом, милостивий мій пане бурграфе,
В здоров'ї бачу слабкішим? Не трафить?"
"Тому, що у місті цнотливо мешка́ю,
Не б'ються, то не дають – це і маю".

ДО КОМОРНИКА****

"Коморнику пане, чому, милий друже,
Мов сир, ти висох на сирнику дуже?"
"Тому, брательку: в нужді потерпаю.
Коморник є я, а дому не маю".

ДО РЕҐЕНТА*****

"Пане реґенте, твоя милість чом це
Руки впускаєш?" Відказує про це:
"Жінка стара вже, судів не скликають,
Як non correxit****** то й руки вмлівають".

ДО ПРОКУРАТОРА

Смієшся, пане, від прокурато́ра,
Тим, милий брате, давай грошей скоро.

* *на річних сеймиках*
** *нема (лат.)*
*** *каштелян, управитель, дворецький*
**** *той що наймає житло, також судовий пристав*
***** *правитель канцелярії, реґістратор, нотарій*
****** *як не хапну (лат.)*

Páß Trybunału/ inż kilká lat woyná/
Juryſtá nizac/ á ſámá nieſtroyná.

Do Namieśniká.

Przecz ſie fráſuieß Pánie Namieśniku/
Czyliś ſmak ſtrácił w żydowſkim Pierniku.
R. Tym Bráćißeyku wielką to mnie ſtrátą/
Ze nikt nie prośi przyiąć dawną datą.

Do Podpiská.

Pánie Podpiſku/ czem ſie iák wilk włuczyß/
Káchnyś zápomniał/ nie ſkaczeß nie huczyß.
R. Tym/ ſądow nie máß/ to Pánu Podpiſku/
Co do Xiąg piße/ cyſtá bywa w zyſku.

Do Inſtygatorá niektorego.

A wáßmość ſmetny przecz Inſtygatorze/
R. Tym Mośći Bráćie/ mniey Intraty w worze/
Ná ktore poźrzyß/ to wßytko práwiczki/
Nie pociągáią teraz moie byczki.

Do Woytá.

Luboś ſie zgárbił Mośći Pánie Woyćie/
Przećieß (iák mowią) ſakcyi nie ſtroyćie.
R. Iák nie mam ſtroić/ kiedy Mießczan tylko/
Kużmá/ Iwáßko/ Borys/ Suprun/ Chilko.

Do Do-

Дай трибуналу; війна ж кілька років –
Ніщо юриста, нестрійність щокроку.

ДО НАМІСНИКА

"Сумуєш прецінь, намісинку-брате,
Чи смак в пірнúку жидівськім утратив?"
"Тому, брательку: мені страта більша,
Ніхто не просить приймать як давніше".

ДО ПІДПИСКА

"Пане підписку, буть вовком волієш,
Кахлі забув ти, не скачеш, не виєш".
Суду немає, це ж пану підписку,
Що до книг пише, нема цілком зиску.

ДО ОДНОГО ІНСТИГАТОРА*

"Смутний ти, пане, від інстигатóрів?"
"Та ж, милий брате, інтрат** менш до тореб.
На них зирнеш ти, то всі ті правиці
Вести не стануть бичків моїх при цім".

ДО ВІЙТА

"Либонь зігнувся, війте, що гадаєш,
Адже, як кажуть, партій не ладнають?"
"Як не ладнати, є ж бо міщан стільки:
Кузьма, Івашко, Супрун, Борис, Хúлько".

* *прокурор у Польщі*
** *чистий прибуток*

Do Domatorá.

Niewieſz co razik/ iák dolega kulá/
Bárdziey máślanko niż pierzyná mulá:
Nie byłeś dworak w woyſku zá gránicą/
Szkodá Szláchectwá/ bądz raczy Woźnicą.

O Vrzędnikách Krolá nieznáiących.

W iednym Powiećie był Krol ná bánkiećie/
Nie pomnię Bráćie/ źimie czyli lećie;
Stolnik/ Podſtoli/ u ſtołu/ ſtać mieli/
Krolá nie widźieli.
Iák ſie zrodźili Krolá nie widźieli.
Fránciá z Dworzánow iák ich náuczyli/
Ták ſobie mądrze w on czás poſkapili:
Obádwá Stołu mocno ſie trzymáli/
Pilno ſie w źiemie oczymá wpátrzáli.
Krol ſie przyczyny tego dowiedźiawſzy/
Komu inſzemu Vrzędy rozdawſzy;
Roſkazał aby kárty im podáli/
Aby u ſtołu tych Krolow/ ſtawáli.

O Modźie.

Mośćiwe Pánie mody wymyślaćie/
A czemuż mody/ tey nie przeſtrzegaćie/
Aby bogáta ſzłá zá ubogiego/
Tych własnie czáſow potrzebaby tego;
Vbogi Zolnierz wſpomogł by ſie predzy/
Szláchcic zniſzczony zápomniałby nedzy.

C 3 Chwyć

ДО ДОМАТОРА*

Хто зна, чи вразить, як долине куля,
А більш маслянка, ніж перина муля.
Дворак у військо за кордон не хоче,
Шкода шляхетства, з возом йти – охоче!

ПРО УРЯДНИКІВ, ЯКІ НЕ ЗНАЮТЬ КОРОЛЯ

Король на учті ув однім повіті
Бував, не знаю в зимі чи у літі.
Підстолій, стольник стать до столу мали,
Та від народин пана** не видали.
Отож дворяни, як їх научили,
При тому мудро в той час учинили:
За стіл обидва узялись – трималсь
І пильно в землю позиром вдивлялись.
Король причину того упізнавши
І іншим людям уряд той віддавши,
Сказав, щоб першим карти подавали,
До столу картних королів ставали.

ПРО МОДУ

Шановний пане, зважаєш на моду?
А добре моду таку б дать народу:
Багата з бідним хай стане до шлюбу,
Було б в цім часі догідно і любо.
Жовнір убогий добився б заплати,
Шляхтич упалий спромігся б піднятись.

** домосида*
*** тобто короля*

Chwyććie śie mody tey Mośćiwe Pánie/
Vboga Szláchtá podźiekuią zá nie.

Do tegoż.

Weś zá Małżonká uboższego sobie/
Poszánowánie będźie czynic tobie/
Dobrodźieyka názowiećie wszędźie/
Po wszytkich kątách pełno ćiebie będźie.

Przywiliy.

Niewiádomośćią u dworu śie dźieie/
Ná rzecz iedyną/ á dwá Przywilcie:
O iák to wielu ludźi záwsze wádźi/
Często po gębách dawáć sobie rádźi.
Czyli to Łowczy/ czyli to Podstoli/
Diaboł że potym kiedy gębá boli.
Lepszy Przywiliy ieden ná dwie rzeczy/
Ná dwie wioseczki/ to mieymy ná pieczy.
Nie nam to nie nam; to Dworzáninowi/
Trudno przed chárty ugonić wyżłowi.
Stroni Krogulec/ Jástrzębá śie chroni/
Krogulec ruszy/ á Jástrząb ugoni.

Iuuentus ut ventus.

Szumi wiátr szumi/ niech śie káżdy zdumi/
Co niestáteczna dźiśiay młodość umi.
Szumisz młodośći/ áż iedney minuty
Vćichła młodość/ bez świętey pokuty

Wiátrem

Введіть цю моду, панове, позначно,
Убога шляхта за те буде вдячна.

ЩОДО ТОГО Ж

Май чоловіком убогого ліпше,
То шанування подасть тобі більше,
“Ти – добродійка!” – назве тебе любо,
По всіх куточках тебе повно буде.

ПРИВІЛЕЙ

Щось невідоме в дворі йде на теє:
На́ річ єдину аж два привілея.
Як є багато людей, завше вадять,
Часто у губу давать тобі радять.
Буде то ловчий чи, може, підстолій
Чортом, як маєш в своїй губі болі.
Ліпш привілей хай один на дві речі,
На два села, те тримаймо на печі.
Ні, не нам, не нам – придворному буде,
Важко хортами узяти опудало.
Яструба буде шуліка боятись:
Рушить шуліка, мчить яструб догнати.

IUVENTUS UT VENTUS*

Шумить шум вітру, хай всяк подивує,
Як юнь непевна шаліє, збиткує.
Шумиш, юнацтво, в хвилину минути
Утіха може, не стане покути.

* *юність та буря (лат.)*

Wiátrem młodośći/ z wiátru burza wali
Wysokie drzewá/ wielkie Miástá pali.

Swiát.

Strzela świát/ trąbi/ krzyczy trwogá/ trwogá/
Zbiegli sie wszyscy mowiąc: zkąd dla Bogá;
A świát przezorny ná to odpowiáda:
Trwogá bez mieszká/ biádá wieczna/ biádá.
Trwogá ná świećie wam bez tego mieszká/
Tylkoć to Siostry/ tylkoć to Bráćiszká.
Wszyscy dla Bogá pilnuyćie tey drogi/
Ostrożnie z mieszkiem/ gdyż on czyni trwogi.

Lekárstwo w drodze.

Czerwone złote włoż w ubior z káletą/
Trzos ná brzuch przyłoż/ á z dobrą monetą/
Podrożny chceszli żebyć zdrowo było/
Ták grzyi żołądek/ będźieć pewnie miło.

Do Podrożnego.

Nie śpisz w lot bieżysz/ rozpuszczasz twe żagle/
Mogłbyś wstáć rániey/ y bieżeć nie nagle;
Nie śpisz wlot bieżysz/ przypadek z chorobą/
Nie śpi w lot bieży zá twoią osobą.
Zebyś mniey stráćił/ pośpieszasz w tey drodze/
Aż ty po nocy czesto podrwisz srodze.
Wilkći y złodźiey po nocy wędruie/
A trzećí błazen/ co ich náśláduie.

Popás

Тож вітром юних в вітрах буря валить,
    Стрімкі дерева й значні міста палить.

СВІТ

Стріля світ, трубить, волає: „Тривога!",
    Всі збіглись, кажуть: "Це звідки, для Бога!"
А світ проникливий на те повідає:
    "Біда й тривога без міха буває".
Тривога в світі без того є міха,
    Вони-бо сестри й брати того лиха.
Для Бога, хай ту пильнують дорогу,
    Пильнуй і з міхом, бо вчинить тривогу.

ЛІКИ В ДОРОЗІ

Червоні злоті в одяг з сум ховай ти,
    До живота щось з того прикладай ти.
Мандрівцю, хочеш ти здоровим бути,
    Так шлунок грій ти, зможеш мило бутись.

ДО ПОДОРОЖНЬОГО

Не спиш, в льот кинувсь, розпустив вітрила, –
    Раніш устав би, не спішив до діла.
Не спиш, в льот кинувсь, випадок, хвороба
    Не сплять, в льот мчаться на твою особу.
Щоб не утратить, мчиш ти у дорозі,
    По ночі часто мандри у тривозі.
І вовк, і злодій поночі мандрують,
    А третій – блазень, що їм наслідкує.

Popás.

Day koniu obrok/ ziedz y podpiy tyle/
Viedzieß mile/ zá dwie/ zá trzy chwile.

Mieſzek,

Mießek ożywia y mießek zábiia/
Dobra rzecz ſłodycz/ z niey trucizne piia.

Nieuk w tey mierze,
Gdy ubogie bierze.

Kiedy bogáty/ á bierze ubogie/
Powiem prawdziwie/ błazenſtwo tám ſrogie.
Co dzień wymowká/ á com wziął po tobie/
Gotowa zwádá/ to láp/ cáp/ po ſobie.

Pokorna Zoná.

Pokorna Zoná/ przyimuie złe mile/
Zá ledwie zá łeb/ weźmie Meżá tyle;
A pieśćią w gebe/ da Páni kocháná/
Z kochánia czyni/ kocháiący Páná.

Stroy poſpolity.

Ták u nas w Polßcze/ ſtroy ieſt poſpolity/
Chodzi w czym Rycerz/ chodźże błaźnie y ty.
A wzdyć dla Bogá/ poznamy niech z ſtroiu/
Kto reczke śiecie/ ktory w krwáwym boiu;
Kto/ coś/ kto woien/ niech bedźie rowniná/
Chodź zdrow w Kireyce/ gdyś zábił Turczyná:

Ale

ПОПАС

Оброк коню дай, сядь, підпий по силі,
Пізнаєш мило це за дві-три милі.

МІХ

Міх оживляє і міх забиває,
Солодке – добре, з ним труту ковтають.

НЕУКОМ ВАРТО ЗВАТИ, ХТО МАЛО ЗВИК БРАТИ

Коли багатий, а бере убого,
Скажу правдиво: є блазенство з того.
Щодня вимóвка: "Чом узяв од тебе?"
Готова звада: лап-цап вже від себе.

ПОКІРНА ЖІНКА

Покірна жінка зло любо приймає,
Відтак за лоба узять мужа має,
А пестить – в губу дасть пані кохана,
З кохання чинить, кохаючи пана.

ПОСПОЛИТИЙ СТРІЙ

Отак у Польщі: є стрій посполитий.
В чім ходить рицар, тим блазень покритий.
Надувсь, о Боже! Пізнати зі строю:
Хто гречку сіє, в кривавім хто бою,
Хто – щось, хто – воїн, отут зрівнянина,
Назвись, що рицар, як вбив поганина.

Ale to biedá/ ná drugim Kiereká/
W boin Turczyná nie widział od wieká.
O by to drugi pierzyne wziął ná sie!
Dość ßerokości/ á do łożká zásie.

Znáczna ochotá.

Gospodarz dawno po dobrym obiedzie/
A Pan gość/ ná czo/ do niego przyiedzie/
A Pan gość/ ná czo/ gdy Piwem częstuie/
Pierwße ßyderstwo/ gdy Piwem częstuie/
Pierwße ßyderstwo/ o tym nie zmiánkuie:
Jeśli nie ná czo/ o tym nie zmiánkuie:
A drugie gorße/ kiedy zápytáią/
A do wieczorá ieść przecie nie dáią;
Gość niewolnikiem/ niech przypowieść niesie/
Wilk bespiecznießy w domu swoim lesie.

Skapego ochotá.

Nie bárdzo skąpiec/ gospodarz niewoli/
Gość piie smaczno/ gospodarz przyboli:
Do skąpcá piieß/ zá zdrowie Jeymości/
A skąpiec myśli/ diaboł nadał gości.
Nie orácya u skąpego głowie/
V skąpcá goście/ iák w izbie wężowie.

Bez pieniędzy milcz.

Nie maß pieniedzy/ nie ßyrzże sie w mowie/
Nie maß rozumu spełná w twoiey głowie/
Pan mądrze mowi/ krotko węzłowato/
W węzeł záwiia/ rozdáie bogáto;

Але біда є від того Кири́ка,
В бою він турка не бачив од віка.
Перину інший вбирає на себе,
Є місця досить і ліжка не треба.

ЗНАЧНА ОХОТА

Давно господар по добрім обіді,
Але до нього пан гість оно їде.
Глум перший вийде, як пивом частує,
А що нема за що, про те не міркує.
Є й друге – гірше, коли щось питає,
А до вечері й просить не гадає.
Гість – то невільник, так приказка ві́стить,
Вовку безпечніш в своїм домі-лісі.

ОХОТА СКУПОГО

Скупий господар не вельми неволить,
Гість п'є зі смаком, господарю ж – болі.
Як п'ють до нього чи до її мості,
Скупий гадає: "Це чорт прислав гості!"
Нема орацій йому у мозківні,
В скупого гості вужу в хаті рівні.

БЕЗ ГРОШЕЙ МОВЧИ

Не маєш грошей, не ширся у слові,
Ума не маєш у власній мозковні.
Пан мудро мовить, не довго, вензисто,
У вузол крутить, дає теж щедристо.

Ksiądz iest prostak/ nic nie umie zgoła/
Roskosz Theolog/ roskosz przednia szkoła.

Seymik.

Z Seymiku chłopiec powrocił z Kościoła/
A Pan sie pyta/ co sie dzieie zgoła:
Komu tám chłopcze/ wiecey przypisuią/
Mieszku Mospanie/ wiecey adoruią.
Kto dobrze mowił/ mieszek Moscipánie/
Na czym staneło/ po mieszku sie stánie.
Ktory tám rzeczy madrze proponował/
R. Mieszek Mospánie/ dobrze distinguował/
Komuż tám chłopcze głupstwo przypisano/
R. W látách rzekł ieden/ głupim go názwano/
Kto iest Márszałkiem/ krewny Direktorá/
Sa iuż Poborcy/ sa Mospánie wczorá:
Lecz ich Mospánie ieszcze nie miánuią/
Dla tego (mowią) że nic nie dáruią.
V nas Mospánie/ ták sie widze dzieie/
W zakrytym garku/ Kucharz wie/ co tleie:
Poseł/ Deputat/ w gospodzie zostánie;
Wie diaboł diabłá/ wiesz Poborce Pánie/
Przeto nie wszyscy ten pokarm przyimuią/
Gdy pod nákryciem/ prywatnie gotuią.

Ná Seymiku ják ma bydź.

W káżdey cney práwie/ iest prawdziwa drogá/
Gdy postepuiesz według Páná Bogá/

Aposto-

Простак-нужденник не знає глагола,
Теолог – розкіш, як перша є школа.

СЕЙМИК

Вернувся хлопець із сеймика свого,
Питає пан про новини у нього.
"Про кого, хлопче, найбільш розмовляли?"
"Калитку, пане, усі вихваляли."
"Хто добре мовив?" – "Калитка", – він каже.
"На чому ж стали?" – "Калитка покаже!"
"Хто річ розумну та мудру порадив?"
"Калитка, пане, найліпше провадив".
"А дурнем, може, когось називали?"
"Одного старця дурним обізвали".
"Хто маршал став там?" – "Кревняк директо́ра".
"Є і поборці?*" – „Та є, ще од вчора!
Та тільки, пане, хто саме не кажуть,
Я чув: чекають, аж поки підмажуть!
У нас так, пане, звичайно буває:
Зна кухар, що він в горня накладає!
Всі депутати й посли тої ж хати,
Зна дідько дідька – поборці це, знати.
Але не кожен ту страву приймає,
Що під приватним накрив'ям буває".

ЯК МАЄ БУТИ НА СЕЙМИКУ

Як добра є правда – правдива дорога,
Коли учиняєш стосовно до Бога.

* *ті, що їх вибрали*

6. Зам. 6363.

Apostolowie/ kiedy obráć chćieli/
Kogo wypráwić z miedzy śiebie mieli.
Duchá Swietego/ o to wiec prośili/
Jmioná swoie/ losámi rzućili:
Y my w tym/ Swietych Bożych náśláduymy/
Kieliszkow/ Potraw/ Páńskich nie pilnuymy;
Z śiadszy z poiázdu/ naprzod do Kośćiolá/
Niech do gospody/ brát brátá nie wola.
Veni Creator, wszyscy záśpieway my/
Kogo wypráwić/ Bogá upraszaymy.
Duch Swiety wstąpi w sercá Przelożonych/
Cnotliwych postáć/ w prawdźie doświadczonych.
Ten co sie stara/ ma iuż swoie votá/
By co otrzymáć/ wźiąć dobrego kotá.

Do Instrukcyey.

Przeto Wielmożnych/ wszytko obierámy/
Że w Instrukcyą tylko nagwázdamy/
Jż sześćią koni záledwie záwieźie/
Aż z támtąd/ iedne nam fige przywieźie.

Votá Seymikowe.

By rozumieli/ byś miał rozum w głowie/
Ná oracyey sadźże sie ná słowie;
Czemu Seymiki po tydniu báwimy/
Że orácyi naywiecey prá wimy.

D2 Krotko

Апостолове обрати бажали,
А чи з-поміж себе послать кого мали,
Святого Духа про теє просили,
Свої імення на вибір явили.
Святим тим Божим ми також вторуєм,
А страв, напоїв в панів не пильнуєм.
Із воза зсівши, найперш – до костьола,[10]
Нехай брат брата у дім звать не волить.
"Veni Creator"*, – всі ми заспіваймо,
Кого ж послати, у Бога спитаймо.
Святий Дух вступить в серця до начальних,
Як слать цнотливих, у правді діяльних.
А котрий дбає, той має і вота –
Аби щось втримать кота май достоту**.

ДО ІНСТРУКЦІЇ

Завше вельможних ускрізь обирають,
Тож до інструкцій таке напихають,
Що шестериця заледве завозить,
А звідти дулю із маком привозить.

СЕЙМИКОВІ ВОТА

У голові розум, щоб всі розуміли,
Те із орацій, зі слів знать хотіли.
Тим-то по тижню ми сеймики тягнем,
Бо якнайдовше в ораціях бавим.

* *прийди, Творче (лат.)*
** *тобто, щоб уберігав од драпіжних мишей*

Krotko rzecz/ tego dla tego potrzebá;
Już po Seymiku/ daway Pánie chlebá/
Nie dla Poselstwá/ nie dla tey prywaty;
Niech cie wynoszą/ żeś iest Pan bogáty.

Ná Szczodrych.

Ná ſczodrych miárá,
Ná skąpych kárá.

Vti, non abuti, winá pozwaláią/
Jednym kieliſzkiem/ u drugich piiáią:
Ják gdzie liy/ przeliy/ zbytek godny grzechu/
Tak ty po kwarcie noſząc/ godnyś śmiechu:
Nie będzie zbytku/ Moſpánie w napoiu/
Tylko káż noſić do twego pokoiu;
Ják wiele gości/ ták wiele fláſz winá/
Fláſz trzy/ drugiemu wypić nie nowiná.

Author do śiebie.

O ſłodkowite/ ſłodyczne kielichy!
Rádość/ weſele/ ſpráwuiećie śmiechy/
Ja pierwſzy weſoł/ lubie kortezye/
Gdy piie dobre/ dármo wino czyie.

Chmiel co czyni.

Viuat Chmiel woła/ záczknie ſie ochotá/
A przy ochoćie/ chmielowá robotá.

Chmiel

Коротко мовте, така річ потрібна,
Пане, давай ти по сеймику хліба*.
Не для посольства, ані за привати,**
Хай дає з того, чим пан є багатий.

ПРО ЩЕДРИХ

НА ЩЕДРИХ МІРА Є,

КАРА СКУПИМ НАСТАЄ

"Uti, non abuti"*, – вино дозволяють,**
Одним – чарчину, а тих напувають.
Де ллєш на збиток, подібно це гріху,
По кварті ставиш, то гідне є сміху.
Не буде збитку, мій пане, в напою,
Коли для тебе несуть до покою.
Гостей багато – багато фляш винних,
Їх три котромусь глину́ть не новина.

АВТОР ДО СЕБЕ

О смаковиті, солодкі чарчини,
Веселу радість справляєте, кпини.
Я теж веселий, завжди пригоджаю,
Як п'ю добряче, дарма хто вгощає.

ХМІЛЬ ТЕ ЧИНИТЬ

"Віват!" – гука Хміль. Настане охота,
А при охоті є хмелю робота:

* *тобто пригощай не перед сеймиком для ухвал, а після нього*
** *тобто, щоб бути вибраним послом*
*** *споживай, не марнотрать (лат.)*

Chmiel z tego ßydzi/ temu pochlebuie/
Chmiel tego chwali/ owego nicuie/
Z nowemi nowe/ chmiel przyiazn zawiera/
Do fántázyey chmiel czleká przybiera/
Temu da w gebe/ chmiel drugiego ſtráßy/
Aż do koßuli/ Pan chmiel ſie rubaßy/
Z żártow zbytecznych/ chmiel kompana zgáni/
Z konfidencyey/ Pan chmiel czaſem ráni;
Chmiel/ cudza żone ściſka za koláná/
Chmiel/ ſługa bedąc/ nie uważy Páná:
Chmiel co raz bierze w taniec Iey Mość hoże/
Chmiel padł umyślnie/ ná Iey Mości łoże.
Chmiel gdy z podobną grzeczną młodą tańczy/
Szczupnie/ przyciśnie/ umyślnie ſię ſpiánczy:
Chmiel rzkomo chrapi/ á nie tráci wzroku/
Z ktorego młode/ ſtáry kładzie Boku.
Chmiel czołem biie/ ia ſługá Waßmośći/
Chmiel Pan goſpodarz/ cnych rozpedzi gośći/
Gość chmiel/ goſpodarz w zniewadze zoſtáie.
Pan chmiel pieniedzy/ ták wiele rozdáie/
Pan chmiel/ ma ſukien/ ſrebra/ złota wiele/
Chmiel dobry Rycerz/ idźie ná plác śmiele.
Sklep chmiel/ a kogo chmielá záwße biia/
Z kogo drwią z chmiela/ z chmielá dármo piią;
Kogo przy cudzey/ chmielá zabiiaia/
A kogo na łeb/ chmiela wypychaią.

З кого́сь глумиться,   комусь підхлібує,
Одного хвалить,   а цього ницує.
З новим нову Хміль   прихильність заводить
І до фантазій   людину призводить.
Одному – в губу,   а інших страхає –
Аж до кошулі   пан Хміль обдирає.
Із збитних жартів   компана Хміль зганить,
При таємницях   пан Хміль часом ранить,
Чужую жінку   стиска за коліна,
Неважить служка   і пана в тій днині.
Бере Хміль в танок   щораз жінку гожу,
Навмисне пада   на жінчине ложе,
А з молодою   і гречною скаче,
Щипне, притисне,   сп'янить, ще й добряче.
Хропе позірно,   не тратячи зору,
Старе і юне   до боку пригорне.
Чолом ударить: "Слуга я вашмості!"
Хміль – пан господар,   жене чесні гості.
Хміль – гість, господар   зневажений стане,
Пан Хміль і гроші   роздав непогано.
Пан Хміль і сукні,   срібла́, злото має,
Хміль – добрий рицар,   на плац виступає.
Склеп – хміль, кого ж це   похмільно збивають,
Глумляться? – з Хмелю,   як перепивають.
Кого при любці   в хмелю забивають?
Кого за лоба?   Хмільних випихають.

Chmiel śpiewa/ krzyczy/ chmiel błądźi po nocy/
Chmiel woła ráta/ chmiel żąda pomocy/
A komu ßable/ chmielowi urznięto;
Z kogo pás/ czapkę/ ſuknię z chmielá zdięto/
Kogo o hálas/ chmielá pozywáią/
Kogo do turmy/ chmielá w turmie dáią.
Chmiel ná honorze/ ßwánkuie ná cnoćie/
Kogo w ſobolach/ chmielá włocza w błoćie/
Ná kogo záwße gmin ſię ludźi zbieży/
Ná chmielá Bráćie/ chmiel w rynßtoku leży.
Od chmielá Prałat/ zelżywość ponośi/
Chmiel z uprzykrzeniem/ day/ podáruy prośi/
Kto bráćią zwádźił/ chmiel/ kto zelżył ſwe łoże/
Chmiel zelżył/ á kto komu zádáć może/
Potwarz/ ſromotę/ záwße w niewinnośći;
Chmiel to ſpráwuie/ ſpráwuie ze złośći.
Wypiſáć trudno co ten Pan chmiel robi/
Káżdego ßpeći/ nikogo nie zdobi.

Iák piiacy piiáią.

Kát go wie/ iák to piiacy piiáią/
Naywiękßey pełney/ nigdy nie miiáią.
Brzuch nie beczułká/ beczułka ſię wleie/
A mnie od cebrá głowá zaboleie.
Nie ſteka piiak/ acz pije dni kilká/
Wßak y od mięſá nie boli nic wilká.

Conti-

Співа, кричить Хміль і блудить споночі,
На поміч кличе, жада хміль помо́чі.
Кому це шабля? Хмільного утято.
А шапку, сукню? З хмільного узято.
Кого за галас? Хмільних позивають.
Кого до тюрем? Хмільних забирають,
Пошкодять гонор, погубить на цноті,
Кого в соболях товче у болоті.
На кого завше збіжиться тлум знову ж?
На Хмеля, брате, – валяється в ро́ву.
Прелат од Хмеля безчестя поносить,
Хміль уприкряє. "Даруй і дай!" – просить.
Хто брата звадив, зганьбив своє ложе?
Хміль це збезчестив. А хто завдать може
Сромоту, наклеп? Завжди той невинний –
Це Хміль справляє, зі злості-бо чинний.
Списати важко, що Хміль вичворяє,
Усіх-бо шпетить, оздоб не справляє.

ЯК ПИЯКИ П'ЮТЬ

Кат відає, як це п'ють всі пияки ті,
Отам, де повна, повинні спинитись.
Не бо́клаг – пузо, в цей боклаг вливаєш,
З цебра у мене голівка вмліває.
Пияк – не спиниш, днів кілька п'є ловко,
Та ж бо від м'яса не боляче вовку.

Continens, pro Contento.

Continens pro contento, Rhetoryka kładnie,
Mieszek za groszy położyć nie snadnie;
Gdyby Bráciszku ták nam uchodziło,
Każdemu by sie dobrze dogodziło.
Gdyby ták było, coby też czynili,
Nieże by pili, żony mieszki szyli:

Y w połogu, nie zápomni nałogu.

Często to bywa, że druga w połogu,
Nie zápomina dobrego nałogu.
Gdy zdrowa byłá, puł gárcá wypiłá,
W połogu gárniec, záledwie spełniłá;
Wrodzony piiak, z tákowey sie rodzi,
Wszák sokoł, nigdy z sowy nie wychodzi.

Swiát iák sadzi.

A coż to dzieiesz, ty świecie dla Bogá,
Y Philozophá, wiec y Theologá,
Zá Infimistá stroynym w łátách sadzisz;
Ná wyższe mieysce, nieuká prowadzisz;
A świát powiada, mam ia ná to sztuke,
Kto ma pieniądze, ma w sobie náuke.

O Służebney, zá Maż godney.

Kiedy służebna zna te figi, migi,
Kiedy z Piwnicznym bedzie iedney ligi,

Kiedy

CONTINENS, PRO CONTENTO*

"Continens, pro contento", – риторика радить,
Мішка за гроші нелегко подати.
Якщо б, брательку, могли так чинити,
Було б неважко усім догодити.
Коли б було так, таке учинили б:
Мужі би пили, жінки мішки шили б.

ПРО ПОЛОГИ ЗНАЄМ: НЕ ЗАБУТЬ ЗВИЧАЇВ

Часто буває: якась при пологах.
Не забуває звичаю налогу:
Ще як здорова, півґарнця** ж ковтала
Ґарнця в пологах заледве долала.
Вроджений з того пияк в неї вродить,
Сокіл напевне із сов не виходить.

ЯК СУДИТЬ СВІТ

Так учиняєш, о світе, для Бога!
Що і філософ, теолог до того
Робиться в тебе в літах інфімістом***,
Неука ставиш на вище ти місце.
Світ же мовляє: „Така в мене штука:
Хто із грошима, то в нього наука".

ПРО СЛУЖНИЦЮ, ГІДНУ ЗАМІЖЖЯ

Служниця знає, коли фігі-міги
Й коли з пивничим одної стать ліги.

** безперестанно, при задоволенні (лат.)*
*** гарнець – восьма частина четверика, великий горщик*
**** учень нижчого класу – інфіми*

Kiedy w posagu / polityki badza /
Trzymay sie takiey / kiedy tobie radza.

O Lutrze, y Kalwinie.
O Winie, y Rusinie.

Lutra do Lutra / Kalwina do wina /
Zakon nie kaze / a zwyczay Rusina.

O zbyt skapym.

Wszyscysmy ludzie / ten nie znamienity /
Kto trzezwy / skapy / piiany / nie uzyty.
Trzezwy y piiany / szczodry / z niego dziwy /
Nizac ci sliwa / gdy otrzesa sliwy.

O zbyt piianym.

Gdy sobie człowiek zbytecznie podbrazy /
To połacinie raz V / S / S dwa razy.

Głupi madry.

Madrys był z mieszkiem / słuchałes Loiki /
Głupis bez mieszka / nie znasz polityki.
Mieszek Franciszek / a ubostwo Kondrat /
Ten Pan Polityk / ten grubian / psu brat.

O Reformie starcy mody.

Słusznie ci bardzo sobie postepuia /
Ktorzy / te stara mode reformuia.
Paymatka corce dała stare mode /
A Pan ziec widzi / przez to wielka szkode.

Wiec

Якщо на посаг політику має:
„Тримайсь такої!” – тобі дораджають.

ПРО ЛЮТРА І КАЛЬВИНА,* ПРО ВИНО Й РУСИНА

Лютра́ – до лю́тра, кальвина ж – де вина,
„Закон не каже!” – це звичай русина.

НАЙБІЛЬШЕ – СКУПИМ

Оті між люду не є знамениті:
Скупий, тверезий, пияк – їх не вжити.
Тверезий, п’яний і щедрий – то диво,
Нiщо є сливи, обтрусять як сливи.

ПРО НАДМІРНО П’ЯНИХ

Як чоловік де надмірно підбражить,
То по латині раз U/S/S** – два рази.

ДУРНИЙ МУДРИЙ

Мудрий був з міхом, ти логіку слухай:
Дурень без міха, розважень ні духа.
Міх – це Франтішек, а вбозтво – Кіндрат,
Той – пан політик, а простий – псу брат.

ПРО РЕФОРМУ СТАРОЇ МОДИ

Слушно ті вельми собі учиняють,
Як старій моді реформи справляють.
Матірка дочці дала стару моду,
Пан же доглянув велику в тім шкоду.

** лютеранець і кальвініст*
*** місце неясне*

Wiec dla pożytku/ witek każe przerobić/
Lepiey on bedźie umiał żone zdobić.
Za ryty tabin/ zá stároświetczyzne/
Koralum Quintum, spráwi Francużczyzne;
Bierzmy Dußeyko/ z nowey mody wzorki/
Przedaymy złoto/ á kupmy faworki:
Wstęgi Dußeyko/ powage dźiś máią/
Gdy y na szyiach piesków/ ich wießaią.

Oszukánie w Zamośćiu.

Hurmem woyskowi/ stroyno przyieżdżáią/
Pánu młodemu naprzod urząd daią.
Mośpánie Łowczy/ Mośpánie Podstoli/
A brát śie wali w taneczek powoli/
Zaczną wynośić znáczne dźiełá iego/
Coby miał czynić/ y nie widźiał tego.
Za sto mil w Litwie/ wspomnią máietnośći/
Támże na Zmudźi cne Rodowitośći:
A drugi bedźie bárdzo rodowity/
Pan Oćiec Kußnierz był nie pospolity/
Potym przypomnią/ iż mu winni długi/
Ma gotowizne/ ma wielkie zasługi/
Dawny iest żołnierz/ dobra iest nadźieiá/
Od Gromnic służył/ do świetá Błażeiá:
Tak ten świát umie/ y chłop ze wsi Dyśá/
Przedał w Lublinie/ Żydu psá zá lisá.

O Piidnym...

E Sposob

Хоче для вжитку все переробити,
Ліпше дружину свою оздобити.
За ритий табін* , за старосвітчизну,
Справив коралі Quintum** – француженчину.
"Душко, з нової візьми моди взорки,
Золото збудем, а купим фаворки***.
Душко, повагу таку тепер мають:
Песиків навіть на шиях чіпляють".

ОШУКАННЯ В ЗАМОСТІ

Гу́рмом військові в ладу приїжджають,
Юному пану вже вряд уділяють:
"Пане мій ловчий і пане підстолій!"
Брат же рушає в таночок поволі.
Стануть з'являти значні діла в нього,
Їх мав чинити, не бачачи того.
Дума за сто миль в Литві про маєтність,
Там же, у Жмуді, для роду взять чесність.
Вельми і інший є теж родовитий:
Батько Кушнір-бо був не посполитий****.
Потім згадає борги різнолики,
Є готовизна, заслуги великі,
Давній жовнір є, є добра надія,
Служба – від громниць до свята Блазія[11].
Так світ уміє, і хлоп з села Диса,
В Люблині спродав пса жиду за лиса.

** табін – єдвабна матерія, золотиста з візерунками*
*** уп'яте (лат.)*
**** стрічки*
***** тобто попом*

Sposob dány;
Iesli pomni piiány.

Fráncia Piiacy/ názáiutrz mawiácie/
Nie pámietamy/ przebacz Mośći bráćie.
Iezeli prawdá/ wyprobowáć tego;
Przetrzepáć w piiániu brátá kochánego;
Ieśli nie wspomni názáiutrz zadnemu/
Musiß Mospánie wierzyć słußnie temu.

Co niestátecznego.

Dekretá stroie/ te sa niestateczne/
Nie náuczyćie sie ich ná wieki wieczne.
Nie sadź sie Kráyczy/ ná ták rocznym kroiu/
Nie sadź sie sadź/ coś był w práwym boiu;
Ani sie ty sadź/ coś był w práwym sadowym dekrećie/
Ná twym ták rocznym sadowym dekrećie/
Coż ty wieß Kumie/ co w kogo w kálećie.

Przestrogá.

Gdy nie maß mießká ze złotym ogonem/
Nie rádzeć chodźić miedzy Páńskim gronem;
W iednymże leśie/ wilk z wilkiem sie rodźi/
Ow ludźi chroni/ ow beśpiecznie chodźi:
Nedzá wilk dźiki/ ten sie ludźi chroni/
Złoto chowány/ ni przed kim nie stroni.

Pieniadze grunt.

Mażli pieniadze/ nie bárdzo sie niżyć/
Możeß sie z nimi do Páná przybliżyć/

Gorz

ПРО П'ЯНОГО

СПОСІБ ТАКИЙ ДАНИЙ,

ЯК ПАМ'ЯТА П'ЯНИЙ

Пия́ки-франти* назавтра згадали:
"Не пам'ятаю, пробач!" – вибачались.
Коли є правда, на пробу дать треба,
Стовкти, напившись, братам добре ребра.
А не згадає назавтра нічого,
Взять мусить віру собі щодо того.

ЩО Є НЕСТАТЕЧНЕ

Декрети ладять таки нестатечні,
Їх не пізнати ніяк, безперечно.
Не судься, крайчий, на цім рочнім крої***,**
Не судьсь за теє, що був в правім бої.
В твоїм рочно́му судо́вім декреті
Щось знаєш, куме? В калитці що, прецінь.

ПЕРЕСТОРОГА

Не буде в міха хвоста золотого,
Не раджу бути між панства отого.
В одному лісі вовк з вовком рідниться,
Як люд минає, іде й не боїться.
Біда – вовк дикий людей оминає,
Не сташно буде, як злото сховаєш.

ГРОШІ ТО ҐРУНТ

Грошики маєш, не вельми низи́ть се,
Можеш із ними до пана прибиться,

* *облудники, пройдисвіти*
** *крайчий – шляхетський титул, розрізач м'яса на королівському столі*
*** *тобто на рочках, річних зборах шляхти*

7. Зам. 6363.

Gorą nie latáć/ chodźić miedzy Pány
Możeß/ gdy zlotem mießek iest nápchány.

O niektorey Wdowie práwuiacey ſię.

Kilká lat Wdowe w Lublinie widziałem/
Z kim też ma ſpráwe/ gdy o to pytałem:
Predzinchno powie/ mam tu po żywoćie
Męża moiego/ z ták wielu w robocie.
Pytam o termin/ z Regeſtru iákiego/
Ad Facaſandam (mowi) táktowego.

Gość głodny do Goſpodarzá.

Ot práwiß Kumie właśnie ciele piele/
Jeść/ pić/ nie dáieß/ tylko mowiß wiele/
Twą orácyą/ á ktoż tu utyie/
Day pierwey ieść/ pić/ prawże orácyie.

Smierć Stryiowska.

Stráciłeś Stryiu/ Synowiec po tobie/
Rzewliwie płákać muśi ná twym grobię.
Stráczonych zbiorow płácze/ á nie ciebie/
Zebyś Stryiaßku zá to ſtánął w niebie/
Ten Pacierz zá ćie zmowi opiekunie/
Boday cie diabli zaraz wzięli w trumnie.

O Zegarzu Lubelskim.

Wßedzie częſtokroć mylą ſie Zegarze/
Lecz te w Lublinie naypewnieyße, łgarze/

 Ad be-

І не горою, а йти установно
   Можеш, як злотом міх напханий повно.

ПРО ОДНУ ВДОВУ, ЯКА ПРАВУЄТЬСЯ

Вдову в літ кілька в Люблині стрічав я,
   Веде з ким справу, в мові запитав я.
"Передусім тут маю вже по смерті
   Мойого мужа клопоти – не стерпіть!"
Спитав про термін, з реєстру якого?
   "Ad Facasandam"*, – вістить, – розмірно́го".

ГОЛОДНИЙ ГІСТЬ ДО ГОСПОДАРЯ

От правиш, куме, мені целе-пеле,
   А їсти-пити не дав, лише мелеш,
Із тих орацій хіба зажирієш?
   Дай їсти-пити й мели, як умієш.

СТРИЙОВА СМЕРТЬ

Утратив стрия, сино́вець по то́бі
   Ревливо мусить ридати на гробі:
"На втрату збору цей плач, не за тебе,
   Щоб ти, мій стрийку, потрапив до неба,
Цей Патір** змовив тобі, опікуне:
   „Бодай чортяка тебе взяв у трумні!"

ПРО ЛЮБЕЛЬСЬКИЙ ДЗИГАР

Завше й частенько миля́ться в дзигарі,
   В Люблині певно так брешуть, в загалі.

** до виконання (лат.)*
*** молитва "Отче наш"*

Ad horam tylko/ nim tá *hora* przyidzie.
Pánie zmiluy sie/ co też czásu wyńdzie.

Swiát.

Cożli to przebog? ey cożli to przećie?
Coś to dziwnego dzieie sie ná świećie:
Krole/ Hetmani/ y ludzie uczeni/
Slawni/ dostatni/ Rycerze ćwiczeni.
Koronacye/ Seymy/ y Seymiki/
Wszytko przebiega/ iák zwierz bieży dziki.
A náostátku. co ma świát/ to zginie/
Ziemie przepali/ Niebo w trąbe zwinie.

O Skapym.

Zeby nie mieli ćiebie zá skąpego/
Zá sykofántá/ zá blazná iákiego/
Záwsze liy/ przeliy/ á gdy sie wyleie/
Iák z blazná potym/ káżdy sie náśmieie.

Do Szelężnego y Czopowego.

Pánie Szelężny/ Mospánie Czopowy/
A ná coż wásze turbuiećie glowy?
Zarobek dobry przećiesz do Seymiká/
Ześmy strácili/ táka iest supliká;
Wiec fámilie wásze krzywde gloszą/
Aby ustąpić czego/ wielce proszą:
Vstąpić trzebá/ choć nad to wybierze/
Diabol nie prawdá/ táka w tákiey mierze.

To ná

Ad horam* тільки, поки hora прийде,
Змилуйся, пане, що час той проїде.

СВІТ

Що це, о Боже! Гей що воно, прецінь,
Дивні на світі вчиняються речі:
Королі, вчені, гетьмáни ті смілі,
Славні, достатні і рицарі вмілі,
Чин коронацій, і сеймики, й сейми –
Все пробігає, як звір у поземі.
А наостанку, що має світ – згине,
Землю запалить, в трубу небо звине.

ПРО СКУПОГО

Щоби не мали тебе за скупого,
За сикофанта, за блазня якого,**
Ливши, пролий ти, коли ж бо проллється,
Кожен, як з блазня, тоді посміється.

ДО ШЕЛЯЖНОГО ТА ЧОПОВОГО***

Пане Шеляжний і пане Чоповий,
Нащо турботи кладете у голови?
"Та ж бо прибуток для сеймика[18] ми-бо
Весь розпустили – ось супліка ли́бонь".
Прізвища ваші про кривду голосять,
Щоб попустили, про те усі просять.
Варт уступити. Як більша йде збірка,
Чорт, а не правда – така в тому мірка.

* *до часу (лат.)*
** *доноситель, облудник, інтриган*
*** *збирачі горілчаного податку: подушного і від діжки*

To ná tym świecie/ to naywiecey szkodzi/
Ze Mátká frántow/ *Clementia* rodzi.

O Piekle.

Strásznego wszytkim bać sie pieklá trzebá/
Zaden sie z niego nie wydrwi do niebá.
Ja prawko umiem/ w piekle nie usiede/
Dobrodzieystw práwnych tám zażywáć bede;
Z prostego *non sunt*, Regestr podpisány/
Non sunt z Areesztu/ nie stał záwolány:
Non adcitauit, non concordauit,
Positionem wielce *variauit*.
Terminu nie mam/ w świeto położono/
Roku/ Jmienia/ dniá nie dołożono:
Ex quo non docet, Termin nie wywodzi/
In authentica, citatio szkodzi;
Wiec *Citatio* iest *inordinata*,
Pan brát należy/ nie dołożył brátá.
Regestru nie mam/ urzedu nie pisze/
Gdzież iest przytomność/ y innym nie słysze;
Wiec Criminálne spráwy proponuie/
Instygatorá w Regestr nie wpisuie:
W nienależytym Regestrze wpisány/
Miedzy sprawámi *fisci*; iestem wzdány;
Mam Regestr inszy *Incarceratorum*,
Nie moge w sadzie tym *sortiri forum*.
Duplici via sprawe diriguie/
Ja w innym sadzie tey spráwy piluuie/

E 3 Sprácá

В нашім це світі найбільше зашкодить,
Як франтів мати Clementia* родить.

ПЕКЛО

Страшного пекла боятися треба,
З якого жоден не вийде до неба.
Не всиджу в пеклі – таке правко знаю,
Там добродійств я вживать правних маю.
З простого non sunt** реєстр підписали:
Non sunt з арешту, то й позов відклали.
Non adcitauit, non concordauit***
Positionem вельми variauit****.
А де мій термін? На свято поклали,
Імення, року, дня не дописали.
Ex quo non docet*****, тож термін не зводять,
In autbentica, citatio****** зашкодить
Тож Citatio******* є inordinata********,
Пан брат належно не чинить для брата.
Нема реєстру, то й уряд не вкажуть,
Де є наявність, нікому не скажуть.
А кримінальні діла де є лише,
Інстигатóра в реєстр не упишуть.
В реєстр не той-бо мене записали
Поміж справ fisci********* – туди відіслали.
Там реєстр інший: Incarceratorum **********,
Не може бути там fortiri forum***********.
Duplici via ************ діла диригує,
Я в іншім суді ту справу пильную.

* *легко, поблажливо (лат.)*
** *нема (лат.)*
*** *не до поспіху, не однодушно (лат.)*
**** *обробка... різна (лат.)*
***** *з чого не навчились (лат.)*
****** *а щодо пільги, позов (лат.)*
******* *позов (лат.)*
******** *пільга не вláджена (лат.)*
********* *грошових (лат.)*
********** *ув'язнення в тюрму (лат.)*
*********** *суд через жеребок (лат.)*
************ *подвійна дорога (лат.)*

Spráwá záczetá/ iest spráwá *Coniuncta*,
Citationis widźieć tylko *puncta*.
Szkody położył/ o grábież pozywa;
Terestrem causam, do grodu przyzywa/
Jest *incompetens Actor & actio*,
Nie ten pozywa komu *opressio*.
Więc iuż *praescripsit*, chorobá nie wćiecze/
Ták *ad proximos* spráwá sie przewlecze:
Paritas w sądźie *votorum* przypádnie/
Remissa poydźie/ wydrwie sie tám snádnie.

Przez gębę krysá,
Cudza to Krzysiá.

Zrániony płáciß/ á przećie bolejeß:
Ty fráncie zdrowy/ rad sie z tego śmieieß;
Przyboliß gęby/ byś iák sypał z worká/
Iześ sie dotknął cudzego faworká;
Cudzego nie ruß/ nie tykay sie śmiele/
Będźieß zdrow bráćie/ ná duszy ná ćiele.

Author do śiebie.

W Lublinie práwnych ná bánkiet prośiłem/
Dwie flaße winá/ Jchmośćiom kupiłem/
Ná taler bity/ przyniosł chłopiec winá/
Niechcą pić/ pytam co to zá przyczyná?
Przyczynę tego/ te mi tylko dáią/
Że to *utcung* wino názywáią:
Kaz przynieść (mowią) *me tangere noli*,
Zdrowe to wino y głowá nie boli/

Pytam

Почате діло є справа Coniuncta*,
Citacionis**, самі видно пункта.
Поклавши шкоди, грабіж позиваю,
Terestrem causam***, на грод посилають.[12]
Є imcompetens Actor et actio****
Не той дав позов, кому opressio*****
Тож вже praescripsit****** – не зникне хвороба,
Так ad proximos ******* затягнуть все добре.
Paritas в суді, votorum******** подасться,
Remissa********* буде – легко вийти вдасться.

ЧЕРЕЗ ГУБУ – РИСА,
ЧУЖА ТО Є КРИСЯ**********

У ранах – плачеш, а прецінь хворієш,
Здоровим, франте, ти кпить з того вмієш.
Зболіли губи, як сипав гріш прецінь,
Бо доткнувся чужої ти честі.
Не руш чужого, не тикайся сміло,
Здоровий будеш в душі і на тілі.

АВТОР ДО СЕБЕ

В Люблині правних на бенкет просив я,
Дві вина фляші панам прикупив я.
На таля́р битий приніс хлопець вина,
Пити не хочуть, спитав: "Де причина?"
З того причина, пояснення маю,
Що то utcunque*********** – вино називають.
Зволь-бо принести me tangere noli************,
Добре вино те, не матимем болів.

* умовна (лат.)
** є позов (лат.)
*** земський процес (розшук) – (лат.)
**** некомпетентний позивач в актах (лат.)
***** насилля (лат.)
****** напишуть (лат.)
******* на близьких (лат.)
******** рівність... заперечення (лат.)
********* відстрочка (лат.)
********** скорочене ім'я від Христини
*********** сяк-так (лат.)
************ мені на пробу неприступне (лат.)

Pytam u kogo/ á wiec y po czemu/
Po czerwonemu (mowią mi) złotemu;
Kieliszek wina gdy tego wypiłem/
Te właśnie słowá do práwnych mowiłem:
Dość to złe wino/ mowicie że zdrowe/
A z niego/ mieszku niezdrowie gotowe.
Odpowią Práwni: my nie Doktorowie/
Nie leczyć/ lecz pić/ przyślismy zá zdrowie.

Grzech wieczny zboycá.

Ni strzáły/ ni miecz/ ni ogien/ ni grzmoty/
Ni wodá/ ni styr/ ni strzelba/ ni groty;
Ale ty grzechu/ przyznać tobie muszę/
Zábiiasz/ palisz/ topisz ciáło/ duszę.

Rzecz dźiwna.

Dziwna iest spráwá ná tym świećie táka/
Pan Paná/ żebrak nie lubi żebraka/
A słowikowie zgodliwie śpiewaią.
Y srodzy wilcy pospołu chadzáią.

Dyskurs przy winie.

Sámi przy winie Pány dyszkurycie/
Nam tylko wina dostátkiem kupuycie.
Każdy tu rzecze/ żeś mądry Mospánie/
Zostániesz głupi; gdy wina nie stánie.
Tak ten świát umie/ mamy tego wzorek/
Pod ławą leży/ kiedy prożny worek.

Kon-

В когось питаю: “А буде по чому?”
“Та по червонім, – вістять, – золотому”.
Келих вина як отого був випив,
Слово таке я до правних присипав:
“Досить погане, хоч кажете – добре,
Буде від нього нездорово торбі”.
Правні мовляють: “Ми не докторове,
Пить – не лічити – прийшли за здоров’я”.

ГРІХ – ВІЧНИЙ РОЗБІЙНИК

Ні меч, ні стріли, вогонь, сила грому,
Вода, прави́ла і стрільби при тому,
Як ти, о гріху, признати це мушу,
Б’єш, палиш, топиш і тіло, і душу.

ДИВНА РІЧ

О дивна справа в світі є така́,
Не любить пан пана, жебрак жебрака,
Це соловейки згідливо співають,
Вовки прелюті в зграї все гуляють.

ДИСПУТ ПРИ ВИНІ

Самі при винах пани дискутують,
І нам вина теж достатньо купують.
“Ти мудрий, пане!” – там кожен мовляє,
А дурнем станеш, вина як немає.
Так світ уміє, взірець маю з того,
Під лаву ляжу, як без золотого.

Kontrákt z Pánem.

Ná Wioſke Panu pieniedzyś pożyczył/
Wioſke odebrał/ á ciebie wyćwiczył.
Lat kilkánaście/ pozywaß iuz Pána;
W złotey wolności/ prawdá ołowiána:
Nie ſytna mátká/ chćiwość ßkode rodźi/
Tá chćiwość/ weda rybki z wody wodźi.

Stároſtwo Przemyskie.

Nie ieden tego Stároſtwá záżywa/
Nie ieden ſie też z niego dobrze miewa;
Nie z przywileiu/ z biegłości pochodźi/
Ná czas pomaga/ á na wieki ßkodźi/
Myślić wilk/ myśli/ iakby to bydź w dźiurze;
A zápomina ſam o ſwoiey ſkorze.

Smierć Mężá.

Niebośzczyk kontuß ná Ornat leguie/
Drugi Jegomość/ w kontußu táncuie.
Ná Ołtarz Xięży/ opráwne paláße/
Alić powtorny Jegomosc przypaße/
Rzadźik ná lámpe/ alić do rzadźiká/
Y do Jeymości inßy ſie przymyka:
Prawde iſtotna/ prawde przyznáć muße/
Rzadka da Jeymość za małżonká duße.
Day Meżu nedznym zá twego żywotá/
Dác zá ćie/ żony nie weźmie ochotá/
Co z oczu zeydźie/ to z myśli wychodźi/
Dla żywych dźiatek/ pokarm mátká rodźi.

O Sadźie

КОНТАКТ ІЗ ПАНОМ

Дав гроші пану сільце щоб купити,
Забрав сільце те, тебе зміг провчити,
Літ кільканадцять даєш у суд пана,
Є злота вольність – правда ж олив'яна!
Несита матір до хтивості будить,
А хтивість – вудка, котра з води вудить.

СТАРОСТВО ПЕРЕМИСЬКЕ

Не один того староства вживає,
Не один також з нього добро має.
Не з привілею, з ловкачів походить,
В час допоможе, навіки́ зашкодить.
Дума вовк, дума; втрапить же у дюру,
То забуває і про власну шкуру.

СМЕРТЬ ЧОЛОВІКА

Кунтуш небіжчик на ризу віддав був,
А інший в ньому при танці постав-бо,
Мав до вівта́ря коштовні палаші,
А пан той інший собі те припасив.
На лампу – уряд давав ув управу*,
А пані інший свою ставить лаву.
Істотну правду признати я мушу:
Не часто жінка за мужа дасть душу.
Дай, муже, бідним, коли ще живий ти,
За тебе дати – не жінці воліти.
З очей що сходить, те з думки виходить,
Щоб годувати діток, мати родить.

* *тобто кошти з урядування*

O Sadźie iednym.

Author do śiebie.

Kiedy w potocznym ſadźie ſprawke miałem/
Ná minucyách áſpektu pátrzałem.
Ten dzień dość dobry/ áſpekt pokazował/
Ja też wygrány ſobie prorokował:
Przegrawßy ſpráwe/ tak mowie Juryśćie/
Nie wierze nigdy minucyom czyśćie;
Dobry mnie áſpekt dźiś obiecowáli/
A minucye widze oßukali/
Pátron rzekł: maßli ácz ſwoie/ ácz czyie
Spráwe/ pátrz w mießek/ nie ná minucye.

Sad ſtráſzny.

W noc ogień ſrożßy/ w noc naywiękßa trwogá/
W noc bol naywiękßy/ w noc gorączká ſroga.
Z wielu miar z wielu/ Boże ſpráwiedliwy/
W nocy bydź muśi Trybunał ſtráßliwy/
Lißki ſie w nocy do iámy chowáią/
A nas y w iámie/ w on czás námácáią.

Author do śiebie.

Miałem káwałek Oyczyzny w zaſtáwie/
Chćiałem wziąć dármo/ uczynić bez práwie/
A potym myśle/ złe/ czáſem uchodźi/
A uſtáwicznie złemu złe záßkodźi.
Zonę mam ßpetną/ do tego nie młodá/
Szkodá bráć dármo/ y pomyślić ßkodá.

F Nota

ПРО ОДНОГО СУДДЮ

АВТОР ДО СЕБЕ

Коли в поточнім суді справу маю,
То на малії аспекти зважаю.
Цей день є добрий, аспект виявляю,
Собі на виграш відтак сподіваюсь.
Програвши справу, так кажу юристу:
"Не вірю нігди дрібницям начи́сто".
Аспект добрячий мені обіцяли,
Як бачу, в хвилі мене ошукали.
Патрон: "Як хочеш ти правно водиться,
Зирни на міха, а не на дрібниці".

СТРАШНИЙ СУД

В ніч пломінь дужий, в ніч тривога більна,
В ніч страх найбільший, в ніч гарячка сильна.
З мір багатьох ти, Боже, справедливий,
В ніч бути мусить трибунал страшливий,
В ті ночі черви з ями утікають,
А нас і в ямі легко відшукають.

АВТОР ДО СЕБЕ

Маю частину вітчизни в заставі,
Хочу взять дармо, вчинити без права,
Потім гадаю: зле часом виходить,
Є так постійно: лихе в зле заходить.
Жінка бридка є, в літах, де та врода,
Шкода брать дарма і думати шкода.

Nota Bene.

Byś Arystotelesa był słuchał Platoná/
O byś się y ná pámięć uczył Ciceroná;
Bez pieniędzy nie kupisz/ ácz tánią/ ácz drogą/
Bez groszy argumentá/ námniey nie pomogą;
Doświádczysz tego/ poszliy w rynek oracye/
Piękna ná wilku skora/ lecz bez mięsá wyie.

Swiát.

Kto dobry Rycerz/ Wielmożny Rycerzem/
Kto Dygnitarzem/ z sobolim kołnierzem/
Kto zabił Turczyná/ Regimentarz Pánie/
Kto Regimentarz/ kogo ná to stánie/
Kto Philozophem/ ktory dyszkuruie/
Kto dyszkuruie/ kto wino kupuie/
Kto Krásomowcá/ ktory gládko práwi;
Kto gládko práwi/ ktory wino stáwi.
Kto iest cnotliwy/ ten co veneruie/
Kto Brát życzliwy/ ten ktory dáruie.
Kto fránt/ kto błazen/ kto ledáco zgołá/
Ten co nic nie ma/ ták świát záwsze wołá.

Bánkiet Bogátego.

Nie mam w szkátule/ Nie mam koszule.
Nie mam ná dworze/ Nie mam w komorze.
Nie mam w piwnicy/ Nie mam w śklenicy.
Nie mam ná Rynku/ Nie mam ná szynku.
Nie mam w stodole/ Nie mam ná stole.

Nie

NOTA BENE*

Арістоте́ля пізнав би, Платона,
Чи ж бо напам'ять учив Ціцерона,
Без грошей марне дешеве чи цінне,
Гріш – аргументи, без того все плинне.
Хочеш пізнать те, шли в ринок баляси**,
Є вовча шкура та шия без м'яса.

СВІТ

Хто добрий рицар? Багач в повній мірі.
Хто це – достойник? В соболім ковнірі.
Хто бив турчи́на? Начальник, мій пане.
А хто начальник? Кого на те стане.
Хто це – філософ? Той, хто дискутує.
Хто ж дискутує? Хто вина купує.
Хто красномовця? Хто гладко-бо править.
Хто гладко править? Хто вина поставить.
Хто то – цнотливий? Який венерує.
Хто брат зичливий? Той, котрий дарує.
Хто франт, хто блазень? Ледачий хто зовсім?
"Бідака голий!" – отак ми голосим.

БЕНКЕТ БАГАТОГО

Нема в шкатулі, Нема кошулі,
Нема надво́рі, Нема в коморі,
Нема в пивниці, Нема в скляниці.
Нема на ринку, Нема у шинку.
Нема в стодолі, Нема до сто́лу.

* *примітка (лат.)*
** *тобто, хай балакають на ринку, де збиралися юрми й компанії*

Nie mam nic w mießku/ Proße Bráćißku:
Jeść/ pić/ dość maćie/ Jedzćieß moy Bráćie.

Prawdá.

Prawdá Moſpánie/ czemu ſie zmieniłá/
Ze ná wſpák imie ſwoie obroćiłá.
Już teraz da/ praw/ *da* day po łáćinie/
W przod day/ potym praw/ Láćku y Ruśinie.

Bać ſię grzechu.

Strzelby ſie boiß/ ßabli/ ogniá/ wody/
Powietrza/ weża/ wßelákiey przygody/
Nie boy ſie tego/ boy ſie grzechu raczey/
Przypadkow tákich/ nie uydźieß ináczey.

Decernitur, additur & remittitur.

Gdy mnie raz bráćie/ u ſądu wzdawáli/
Wiec *decernitur, additur* piſáli.
Tłumácze ſobie/ iuż to *decernitur,*
Wſkázuią grzechy/ á záś to *additur.*
Przydáią káry/ á gdy uſłyßałem/
Et remittitur, Bogu dźiekowałem/
Iż grzech uználi/ káre naznáczyli/
A potym záraz wßytko odpuśćili.

Vox Paſſiua.

Jeżeliß piſáć/ piſáć prawde wole/
Przez co naywiecey zgineło Podole/
Złośći w Kámieńcu *paſſiuè* wołálá/
Cierpiał Dom Boży/ kiedy ſie krew lałá.

F2 Prywaty

Нема в мішкові,   Ходіть, братове,
Є їсти-пити –   Поїдеш і ти.

ПРАВДА

Чого це правда, мій пане, схитнулась,
  Бо навспак ймення своє обернула.
Вже зараз: да – прав, da – "дай" по латині,
  То ж дай, тоді прав, і ляше, й русине!

БОЯЗНЬ ГРІХА

Ти стрільб боїшся, вогню, води, шаблі,
  Повітря, вужа, пригод, що настали,
Не бійся того, гріха бійся радше,
  Таких випáдків не збути інакше.

DECERNITUR, ADDITUR ET REMITTITUR*

Мене як, брате, в суді розбирали,
  То decernitur, additur вписали.
Собі тлумачу: що то decernitur?
  Гріхи звіщають, що то є additur.
З'явили кару, почув я читаку:
  " Et remittitur!" – даю Богу дяку,
Що гріх пізнали і кару ствердили,
  А потім зразу мене відпустили.

VOX PASSIUA**

Коли писати, правду пишу сміло,
  Чому найбільше згинуло Поділля,
Passiue нá злість в Кам'янці волало [13],
  Терпів дім Божий, кров як розливало,

** постанова, додача і відпуск (лат.)*
*** голос страждання (лат.)*

Prywaty/ gniewy/ *passiuè* mowili:
Páśie swoie y zgube wrożyli/
Ták sie im stało/ teraz są *Passiui*,
Włoczą sie drudzy iuż ledwie co żywi.

Rowność Fámiliy.

Rzymie Stolico/ o przesławny Rzymie/
Niechay twe słynie wiekopomne Imie/
Ná familie tám nie uważano/
Naypierwsze mieysce nauce dawano;
Tám nie mowiono/ mianuy z domu mego/
Gdy nie miánuieß/ z Seymiku niczego/
Rowniśmy wßyscy ieden kleynot mamy/
Jedni nád drugich/ czemu sie wznaßamy?
Że ći nie plodni/ a ći plodni byli/
Wroble sie bárziey nad wßech rozmnożyli/
Málo słowikow/ á wdźięcznie śpiewáią/
Cmá wroblow/ kiedy ledaiák ćwierkáią.

Vniwersał na Seymik.

Ey Vniwersał/ źle w święto podano
Gdy w święto dano/ wnet dobrze przyznano;
Nie dobra w tymże mowiß brácie data/
O iákiey dacie mowiß/ wiemy kátá/
Gdy daty datą tobie popráwiono/
Actiuitatem záraz przywrocono.

Złoto y Pieniadze.

Mieczow

Привати, гніви   passiue явили,
Страждання, згубу   власну зворожили.
Отак їм сталось,   зараз є Passiui,
Блукають інші   ледве що живії.

РІВНІСТЬ РОДІВ

Риме, столице,   о преславний Риме,
Хай твоє лине   вікопомно і́м'я!
На родовитість   там-бо не зважають,
Місце найперше   вченню покладають.
Там-бо не кажуть: "Геть із дому мого,
Як не призначиш   з сеймику нічого".
Рівні усі ми,   ті ж клейноти маєм,
Чом же над інших   завше вивишаємсь,
Що ці неплідні,   здавна ті неплідні –
Горобці більше   змножились і слідні.
Солов'їв мало,   гарно все ж співають,
Тьми горобині   абияк цвірка́ють.

УНІВЕРСАЛ НА СЕЙМИК

Гей, зле, на свято   універсал дано,
Що в свято дано,   добрим те признано.
Не добра в тому,   кажеш, брате, дата,
Дадуть з якої,   кажеш, всім нам ката.
Тож дату в дату   там-бо поправляли,
Actiuitatem*   зараз повертали.

** як дійову (лат.)*

Mieczow dobywáć / to iest mieczykowych/
Strzał na czerwonych złotych wyrażonych/
Y tych lwow srogich/ lewkowych dostatnie/
Orłowie w złocie w lot doleca płatnie.
A czegoż złoto kiedy nie dokaże?
Y milliony/ tak ia wszytkie waże.
Jeśli nástapi *ordinans* twoy Boże/
Złoto każdemu pewnie dopomoże.

Zwiazek.

Nu ieno wszyscy/ młodź/ stárzy y máli/
Co żyw do kupy/ gdyście sie zwiazali.
Mieszek was zwiazał / a wy tryumfuyćie/
A przecie granic oyczyzny pilnuycie.
Sługá w zasługach gdy Paná turbuie/
Przecieß w nieszcześciu niech nie odstepuie.
Jeden zapłáci/ á tak wielu zginie /
Zá zgube gránic/ grzech pomsty nie minie:
Wolno dopináć / ieśli słusznie swego/
Lecz niewinnego nie krzywdząc bliźniego.

Ná Wierß.

Nie fráſuy sobie Mácyaszu głowy,
Kto ma bydź Krolem, iuż dekret gotowy.
Gotowy Dekret/ lecz nim go przeczyta/
Nie ieden mieszek wyda y przywita.
Jeszcze to mnieysza/ gorsza gorsza Pánie/
Nim twoy przedwiecz.. y ná to wyrok stánie.

F3 Ták

ЗОЛОТО І ГРОШІ

Меча добути – річ то мечникóвих,
Стріл – на червоних злотих з'ява нових.
Для тих-бо левів левкових* достатньо,
Орли у злоті в зльоті летять платно.
Чого ж бо злото, отже, не докаже:
Як є мільйони – завжди добре важиш.
Коли ж наступить ordinans** твій, Боже,
То певне злото те не допоможе.

ЗВ'ЯЗОК

А ну ж, вся молодь, і старші, і менші,
Скоріш до купи зв'яжіться до речі.
Мішок зв'язав вас, а ви тріумфуйте,
Кордонів прецінь вітчизни пильнуйте.
Слуга в заслугах, як пана тримає,
В нещасті прецінь, хай не відступає.
Один заплатить, багато погине,
Кордонів згуба без помсти не кине.
Дістати вільно, як слушне, свойого,
А хто невинний, не кривдьте такого.

НА ВІРШ:

"НЕ СУШИ СОБІ, ГОЛОВИ, МАТІЮ,
ХТО КОРОЛЕМ, БО ДЕКРЕТ УЖЕ ДІЄ".

Готовий декрет перш ніж зголосити,
Мішок не один дадуть на привіти.
Це менше, ще гірш, ще гірш буде, пане,
Поки передвіч твій вирок постане,

** левки – різновид монети; далі йде: "орли у злоті" – золоті*
*** наказ (лат.)*

Ták wielu wezmą zá szyie Arkány/
Ubogim bieda / gdy sie wádzą Pány.

Awizy z Wárszáwy.

Czołom Wászmości / zkąd Pan Bog prowádźi.
R. Z Wárszáwy iádę/ P. Coż tám Polská rádźi.
R. A to sie niechcą zgodźić ná iednego/
Ten promowuie tego/ á ten tego.
P. A coż gdyby sie wszyscy zgodźić mieli/
R. Powroćić máią/ co u kogo wźięli.
R. Niewiem moy brácie/ drugi zginąć woli/
Gdyż od wrácánia bárdzo głowá boli/
Postronni widzę nas brácie ośiedą/
Kiedy Posłowie przyśięgáć nie będą.

Do Posłá dobrego.

Mow prawdę/ y nie boy sie/ toć ći obiecuię/
Bog nieprzyiaćioł twoich/ zá ćię zkonfunduie.
Mow prawdę y nie boy sie/ dźwigniy twe matule/
Gdy cudze Lwy nie ryczą ná ćię/ w twey szkátule.

I Wielmożny Pánie,
Woyná w káżdym stanie.

Gdźie poyźrysz w stany/ woyná wszytko woyná/
Wszytko to robi głowá niespokoyna;
Kiedy sie w ulu pszczoł wiele narodźi/
Nie zbędą w ulu/ roy z ulá wychodźi;
Gdy w niespokoyney głowie zbyt sie roi/
Nie zbędźie w głowie/ cud ná świećie broi.

Jm wie-

Арканів візьмуть на шиї багато,
Убогим – біда, як в зáводах шляхта.

ЗВІДОМЛЕННЯ З ВАРШАВИ

"Чолом, мій пане! Звідки Бог провадить?"
В[ідповідь]: "З Варшави йду я." П[итання]: "Що ж там Польща радить?"
В[ідповідь]: "Та що, не хочуть згоди за одного,
Той пропонує того, а той того".
П[итання]: "А що бракує, згоду аби мали?"
В[ідповідь]: "Вернути мають, в кого нахапали.
Не знаю, брате, хочуть буть у згині,
Болить мозківня від зворотів нині.
Сторонні бачать, брате: нас зневолять,
Коли послове присягать не зволять".

ДО ДОБРОГО ПОСЛА

Мов правду і не бійся, обіця́нка в тому:
Бог ворогів, що в тебе, за це посоромить;
Мов правду і не бійся, двигни-бо матулю,
Як леви* чужі тихі у твоїй шкатулі.

О, ВЕЛЬМОЖНИЙ ПАНЕ, ВІЙНА В КОЖНІМ СТАНІ

Де в стани глянеш, ві́йни всюди бійні,
Це голови чинять надто неспокійні.
У вулику бджіл як зродиться багато,
Не будуть у ньому, стануть вилітати.
А в неспокійній голові як роїть,
Рій не виходить, диво в світі броїть.

** лев – різновид монети*

Im wiecey roin/ tym bywa niemiodno;
Gdy głowá roi/ gebie bywa głodno:
Prawdą á Bogiem/ ná świecie żyć trzebá/
Y tu poszcześci/ y przyimie do Niebá.

Do Stechá.

Włos czarny w głowie/ biały w wąsách Stechu/
Stech odpowiada/ bo wąsy na blechu/
Wszytko ich maczam; iák płotno kto bieli/
Zeby powagę włosy śiwe mieli.

Myślistwo.

Heco! miod śiedzi/ świát tu woła heco/
A tu piiacy kupą ná łeb leco.
Wobiąsz/ wobiąsz/ świát z okrzykiem woła/
Co tu co żywo/ wszyscy w kupie zgołá/
Wobiąsz/ wobiąsz/ do tey pełney czáry/
Pahubá rusz młody/ á ty popraw stáry/
Harap świát woła/ á tu hara/ hará/
V diabłá sczwáczu/ tą naywiększa czárá/
Dobre Ogáry tak się zátuszyli/
Zeby y wilká Ceber ugonili/
Hohá świát trąbi/ ogáry zaciekli/
Szukáią drugiey czáry/ iż psy wściekli;
Zápraw psy/ kiszki czyli to kieliszki/
Drugi by wypił Páná złego z ożiski/
Sworuy psy woła/ á iákoż sworowáć/
Ten wybiegł z kárczmy/ drugi chce werowáć/

Verok

Чим більше рою – без медів, беззгодно,
Як мозок роїть, то губа голодна.
Це правда, з Богом жить на світі треба,
Таких по щасті звідси прийме в небо.

ДО СТЕХА

Чорноволосий, в вусах, Стеху, – білий.
"Я ж бо білильник!" – каже Стех до діла. –
Все-бо вмочаю – полотно так білять,
Це щоб повагу сивині зоділать".

МИСЛИВСТВО

"Травú!" – мед сáдить*, світ: "Трави!" – волає,
І пияків тут купа налітає.
„Уб'єм, уб'єм!" – світ з окликом горлає,
Усе живеє всіх укупі має.
"Уб'єм, уб'єм!" – до повної чарчини,
До згуби – юний, дід поправить нині.
"Гарап!"** – вола світ. Тут же: "Хара, хара!"
Мисливче, к бісу та найбільша чара!
Огари*** добре, видно, заюшились,
Що і у вовка цебра захопили.
"Гога!" – світ трубить, пси оті – в переклик,
Шукають чару іншу – не пси встеклі.
"Годуй псів: кишки, а чи то келúшки,
А інший видув пана злого з діжки.
"Збирай пси!" – голос. Як же їх збирати,
З корчми той вибіг, інший – ветовати****.

** тут: спиртний напій, садить на коні*
*** гарапник, бич*
**** огар – гончий пес*
***** накладати вето*

Utrąć z Báryło/ czyli to Záiacá/
Ziemy to domá/ wypiiem do kacá;
A iák myśliſtwo iuż ſie odpráwiło/
Chártom/ Ogárom/ bárdzo było miło.

Swiát.

Ey świećie/ świećie/ chceß nábyć tyśiace/
W niepewnym polu/ trapiß te Záiace;
Rożne ſą tropy widźiß nie wytropiß/
Podobno pole te/ iák wodą ſkropiß/
Wtroczyłeś ieden/ chćiałeś troczyć drugi/
Skoczył zá drugim/ áż zły trok u ſługi/
Ták Pánie świećie dla tego drugiego/
Pozbyłeś świećie owego pierwßego/
Wßytko nie pewne w tobie widzę świećie/
Ni to co chceß mieć/ nie pewne w kalećie.

Wykład tego, zaſtaw.

Dáieß ná zaſtaw tyśiecy dziesiątek/
Cudzym Poddánym robiß w piątek/ w świątek/
Tyle wźiąć drugie myśl twoiá y dumá/
Rozpędźiß chłopkow/ áż przepádła ſumá.

Páńſtwo w drodze.

Kiedy te Páńſtwo z domu uſtępuie/
W ten czás czeladká weſele ſpráwuie/
A nie maß Páńſtwá/ nikt nie rzecze ćißy/
Gdzie nie maß kotá/ tám biegáią myßy/

Teſkni

Згубив барило, а чи зайця, може:
"Вже ми – додому, вип'єм, скільки зможем!"
А як мисливство все це відвалило
Хортам, огарам стало вельми мило.

СВІТ

Гей, світе, світе, тисячі взять хочеш,
В непевнім полі зайця того зочиш.
Побачиш тропи різні, слід не втропиш,
Подібно, поле мов водою скропиш,
Один утрочив*, хоче трочить другий,
Стрибнув за другим – та лихий трок служий.
Так, пане світе, для того́ друго́го
Позбувся, світе, першого свойого.
Усе непевне бачу в тобі, світе,
Що мати хочеш, втримаєш в калиті?

ВИКЛАД ТАКОГО: ЗАСТАВА

Дав у заставу тисячу десяток,
Чужим підда́нцем робиш ти на свято.
Щоб стільки ж взяти – мисль твоя і дума,
Розгониш хлопів, бо пропала сума.

ПАНСТВО В ДОРОЗІ

Як панство з дому якось уступає,
Тоді челядка гульбища справляє.
Немає панства, не шукають тиші,
Кота немає, то ганяють миші.

* *прив'язав троком, мотузом*

Teſkni bez Páńſtwá czeladź niedźiel kilká/
Ták iáko owce w obſzáry bez wilká/
Człowiek po świećie.
Nedzny człowiecze po świećie wędrujeſz/
W nocy nie ſypiaſz/ codźiennie choruieſz:
Dla groſzá wſzytko/ wſzytko dla zdobyczy/
Chćiwośći twoiá/ mil tyśiącem liczy;
Dom twoy odieżdżaſz/ dźiatki miłe/ żone.
W Moſkwe/ w Tureckie udáieſz ſie ſtronę
Chćiwośći twoiá tuſzy/ że powroćiſz/
Do domu twego/ nim twoy żywot ſkroćiſz/
Pan Bog ináczey ſkutkiem diſponuie/
Smierć twoiá záwſze zá tobą wędruie/
Buią ptak/ buią/ po świećie tym leći/
Aż nieſpodźiánie ptak podpadł pod śiećí.
O Wilku.
Kiedy ſie twoiá wilku chćiwość wśćiecze/
Biegáć twoy nałog/ ćiebie wilku piecze/
Poruczaſz wilku/ y ſwoie wilczyce/
Y corke twoie wilczyce práwice/
Powracaſz wilku/ patrzaſz co ſie dźieie/
Alić to wſzytko bez ćiebie zepśieie/
Mogł byś ſie wilku zdobyć koło domu/
Nie máſz ná świećie/ teraz wierzyć komu.
Trębácze.
Echo prześlicznych Trębáczow ſłyſzałem/
We Lwowie/ w nocy/ ná to zdumiewałem;
G Trębá-

Та сум без пана –   тижнів нема пару,
Без вовка вівці   так бува в кошарі.

ЛЮДИНА ПО СВІТІ

Бідна людино,   по світі мандруєш,
Ночі не спиш ти,   щоденно хоруєш.
Для гроша все це,   або для здобутку,
Тисячі миль йдеш   із хтивості хутко.
Дім об'їжджаєш   ти, діток, дружину,
В Мóскву, в Турецьку   вдаєшся країну.
Хтивість тебе-бо   руша: чи вернешся
До свого дому,   чи нитка урветься?
Пан Бог інакше   наслíддя справляє:
Смерть за тобою   у путь посилає.
Птах буя, мчиться,   літає по світі,
Але раптово   потрапить під сіті.

ПРО ВОВКА

Коли твоя хтивість,   о вовку, минеться?
Твоя справа – бігать,   про це і печешся.
Доручиш, вовку,   свою ти вовчицю
І дочку власну,   вовчиці правицю,
Вернешся, вовку,   поглянь, що це сталось?
Та ж бо без тебе   усеповпадало.
А міг би, вовку,   здобуть, бувши вдома;
На світі зараз   не віриш нікому.

ТРУБАЧІ

Луну чудових   трубачів чував я
Вночі у Львові,   тим-то дивував я.

Trebáćże trąbią / áby iedli smácżniey /
  A *pauper* trąbi głosem / áby bácżniey
Jedli / á potym dáli Mendykowi /
  Biádá y Pánu / biádá száfárzowi /
Że stołu wiecey márni pożyráią /
  A Mendykowi odrobin nie dáią :
Jedz / pij / każ trąbić / do swey chćiwey chęći /
  A przećie nędznych / miey záwsze w pámięći.

O Pániách ćiężarnych.

Gdyby te Pánie często dźieci miáły /
  Wszytko by tylko w połogu leżáły /
Kury / kurczętá iuż by droższe były /
  Gęśi / káplony / wino by zdro[illegible]yły :
Iuż by Małżonek był zá posłuszniká /
  Mieszek / szkátułká / tá zá niewolniká :
Ey dáremno to / nie trzebá nalegáć /
  Rkoń obroku nie rad pono dźwigáć.

Położyłem pálec ná uśćiech moich. Prouerb.

Pálec ná uśćiech położyć dość máło /
  Mászli źle mowić / záphay pięśćią cáło.

Kto strzeże ust swoich, strzeże dusze swoiey. Prouer.

Vst swych kto strzeże / strzeże dusze swoiey /
  Strzeż ust / ieśli chcesz ustrzedz gęby twoiey /
Przerywáy gębie przy kuflu moy swátu /
  Pátrz iáko to szkodźi koniowi zochwátu.

Zoná

У труби трублять, їли щоб смачніше,
А бідний трубить вголос, щоб бачніше
З'їдали, давши потім бідакові.
Біда і пану, також шафаро́ві*:
Зі столу марно все, що є, зжирають,
А бідакові крихот не лишають.
Їж, пий, як трубиш, скільки хочеш, кумцю,
А прецінь бідних завше май у думці.

ПРО ПАНЬ У ТЯЖІ

Я́к би ті пані дітей часто мали,
Все б вони тілько в пологах лежали,
Кури, курчата дорожчими б стали,
Гуси, каплани, вино б зберігали.
А чоловік був тоді б як послушник,
Міху, шкатули невільником слушним.
Гей, то даремно, не треба кормиги,
І кінь оброку не радий-бо двигать.

"ПОКЛАСТИ ПАЛЬЦЯ НА ВУСТАХ СВОЇХ"

Прислів'я

На вуста пальця покласти не діло,
Хочеш зле мовить, запхай в рота цілo.

"ХТО СТЕРЕЖЕ УСТА ТВОЇ, СТЕРЕЖЕ ДУШУ ТВОЮ"

Прислів'я

Вуста стережеш, стережи ти душу,
Чиню так, коли стримать губу мушу
Спини ти губу́, кухля теж, мій свату,
Погляннь, шкодить як коням від охвату**.

* економ
** запалення копита чи слабкість у коня

9 Зам. 6363

Zoná Swárliwa.

Zoná cnotliwa/ táż świárliwá żoná/
Ogonem koniá dobrego; iest oná/
Dobry kon/ kręći ogonem/ tá wádá;
Ták y świárliwa kiedy kręći/ biádá.

Zoná Gniewliwa.

Zoná cnotliwa/ táż żoná gniewliwa/
Podobna oná do młodego piwá;
Dobre iest młode/ kiedy sie ustoi/
Dobra gniewliwa/ gdy głowa nie roi;
Zła rzecz/ gdy chcesz pić/ á poczekáć muśisz/
Nie mow z gniewliwą/ gdyż drożdże poruszysz.

Cicha.

Bywa y ćicha/ postáremu licha/
W oczy nie rzeknie/ tylko sercem wzdycha;
Byá wiedźiał mężu/ co tá ćicha sprzyia/
Ták; iak deszcz śniegu/ gdy go w Márcu zbiia.

Dobra.

We wszytkim dobrey/ wszákże wiećie sámi/
Szukano przed tym miedzy tyśiącami;
Dobra we wszytkim/ tá przećie bydź może/
Wszak miedzy ćierniem/ znáyduią sie roże.

Myśl y frásunek niepotrzebny.

Nędzny człowiecze/ dáremnie mozg suszysz/
Dáremnie śiły/ myśla wnętrzną kruszysz/
G 2 Dáre-

СВАРЛИВА ЖІНКА

Цнотлива жінка – сварлива теж жінка,
Хвостом конячим бува впереміку.
Кінь добрий, крутить хвостом, що за вада?
Сварлива крутить – біда йде та звада.

ЖІНКА ГНІВЛИВА

Жона цнотлива – жона теж гнівлива,
До молодого подібна є пива.
Як юна – добра, коли ж бо достоїть –
Гнівлива добра, як в мозку не роїть.
Зле, пити хочеш, чекати все ж мусиш,
Мовчи, як люта, бо дріжджі порушиш.

ТИХА

Бува і тиха по-давньому з лиха,
Не скаже в очі, а в серці зі звихом.
Пізнав би, мужу, як тиха сприяє:
Як снігу дощик у березні, знаєм.

ДОБРА

У всьому добру, знаєте самі ви,
Між тисяч годі розшукать – це диво.
У всьому добра все-таки буть може,
Та ж поміж терня ми знаходим рожі.

ДУМКА І НЕПОТРІБНИЙ СМУТОК

Бідна людино, дарма мозок сушиш,
Силу даремно ти думкою крутиш,

Dáremnie myślisz/ o tym co minęło/
Już to w pul wisły/ ná dnie utunęło;
Darmo się trapisz o tym/ co ná potym/
Już nápisano dekret w niebie złotym:
Wszytkie twe spráwy/ puść ná Boską wolę/
Bog wie co umiesz/ á ty spráwuy rolę.

Zołnierz do Zołnierzá.

Witam Wászmośći/ Mos Panie Bráćie/
Jakże się Waszmość moy luby miewacie/
Pewnie z obozu/ co tám słycháć w kole/
R. Nie dosłyszałem prawdę przyznáć wolę;
Chmiel mnie był uszy ták ćieszko záłożył/
Ledwie áż w tydźien/ tenże chmiel otworzył;
O lárgicyiey/ coś stársi práwili/
R. Aby stárszyznie dárowáć/ prośili.
Powiedzże proszę/ iákoś mi Brát wierny/
Czy nie podwyższą w te drogość Hyberny.
R. Słyszałem pewnie/ że podwyższyć knuią/
Y iuż stárszyzná szkátuły gotuią.
A o zasługách co tám tákowego/
R. Mowią/ że plátni będziem dniá sądnego/
Gdy tych co Seymik rwą/ diabol pobierze/
To my zasługi/ odbierzem w tey mierze.

Nieuk pyta uká, Co to w tym zá sztuká.
A coż to znáczy/ będą liquidowáć:
To znáczy/ będą pieniędzy probowáć/
Ktore

Мислиш даремно   про те, що минуло,
Посеред річки   на дні потонуло.
Дармо гадаєш   про те, що на потім,
Вже написали   декрет в небі злотім.
Всі отож справи   пусти в Божу волю,
Зна Бог, що вмієш,   а ти ріллю зорюй.

ЖОВНІР ДО ЖОВНІРА

"Вашу я милість   вітаю! Мій брате,
Ваша як милість   долаєте матись?
Певне з обозу?   Що в колі чувати?"
В [ідповідь]: "Не дочув щось я,   як правду сказати,
Хміль мені вуха   так тяжко заклав був,
Мабуть, за тиждень   той хміль проминав-бо".
„Про ларгицію*   щось старші вістили?"
В[ідповідь]: "Щоб старшині́ все   віддати, просили".
"Розкажи, прошу,   як брат мені певний,
Чи не підвищать   ціну для гіберни**?"
В[ідповідь]: "Чув я, напевне   підвищить міркують,
Вже-бо старши́ни   й шкатули готують".
"А за заслуги   чи щось ми здобудем?
В[ідповідь]: "Кажуть, заплата   дня судного буде,
А тих, що сеймик   рвуть, чорт як потузить,
То ми тоді лиш   візьмем по заслузі".

НЕУК ДІЙШЛОГО ПИТАЄ, ЩО ЗА ШТУКА В ТІМ БУВАЄ?

"А що то значить: біду подолати?"
"Бідою, значить,   грошам пробу дати,

* *винагорода*
** *податок на оплату війську*

Ktore/ do Lwowá/ z Hiberny zwiezione/
V Panow stárszych wnet bedą ważone;
A ktorych nie mász/ to nam ná delate/
A ty żolnierzu/ nieś rządzik/ nieś száte.
A coż to znáczy/ Collego delatá.
R. Znáczy zá sto mil/ widźieć z nedzą świátá.
A coż to Brácie/ iezdźić po delatách.
R. Y sam zrozumiesz/ kiedy bedźiesz w látách:
A Exekucye ná co my zwodźiemy/
R. Ot to moy Brácie/ psy w ten czás drażniemy;
A ná Seymiki ná co my zieżdżamy/
Ná to/ żebysmy wydali co mamy.
A to co Brácie/ te Assignácye.
R. Ot to/ że nie mász summy/ sa rácye:
Jeśli do frántá odeszlą Poborcy/
Nim tám co weźmiesz/ ziesz mąki sto korcy;
I trzeba Brácie dać temu frántowi/
R. Nie trzeba temu/ iák mięsa wilkowi.
Coż my weźmiemy Collego Mos Pánie/
R. Im mięso/ á nam polewká zostanie.

Mászkáry.

Ach Polsko/ Polsko/ tożeś sie záćmiłá!
Kiedy mászkáry ná śiebie włożyłá/
Kaptur ná oczách/ nie widźisz ubogich/
Walk/ trwog/ ciemnośći nie uchodźisz srogich;
Zrzuć kaptur/ á day nedznym nie obłudnie/
Ciemność twa bedźie iásność/ ni w południe.

G 3 Komu

Які до Львова з гіберни звезлися,
    Бідою старші їх важить взялися.
Не стане досить, то йде на деляту*
    Неси, жовніре, і врядик, і шату".
"А що то значить, колего, делята?"
    В[ідповідь]: "За сто миль, значить, нужду добачати".
"А що то, брате, ходить по делятах?"
    В[ідповідь]: "І сам побачиш, як будеш в літах ти".
"На що ми зводим ті екзекуції**?"
    В[ідповідь]: "На те, мій брате: псів дрочим в надії".
"На сеймик нащо з'їжджатися маєм?"
    „Аби віддати все те, що тримаєм."
А що то, брате, ті асигнації?"
    В[ідповідь]: "А те, що суми нема взять надії,
Коли до франта пошлють тих поборців,
    То поки візьме, муки з'їсть сто корців".
"Чи треба, брате, дать тому тіпасі?"
    В[ідповідь]: "Не треба тому, як вовкові м'яса".
"Що ж ми візьмемо, колего, мій пане?"
    В[ідповідь]: "Їм – м'ясо, нам же лиш юшка зостане".

МАШКАРИ

Ах Польщо, Польщо! Затьмарилась дуже,
    Немов машкари наклала байдуже.
На очі – каптур, убогих не бачиш,
    Тривог, битв, тьмищ ти не збудеш одначе!
Скинь каптур, вбогих вділи необлудно
    І темінь зникне, немов на полудень.

* *відомість про прострочені платежі й недоїмки*
** *виконання, опис майна*

Komu dáć.

Gdy Pánu dáieſz/ gdy dáruieſz Brácie/
Wody do rzeki/ dármo przyliwacie.

Przysłowie.

A on ná to ſpi/ nie ſpi/ tylko chrapi;
Oczy ſpią/ ſerce do uczynku kwápi/
Ták frant ſpi/ iák kot kiedy ſie ućiſzy;
Spi kot/ ſprobuyćieſz w ten czás biegáć myſzy.

Málowánie.

Czemu dźiś nágich naywiecey máluią/
Málárzow/ łgarzow/ fárby nie koſztuią.
Ná rożne fárby/ pieniedzy dość bierze/
Golego człeká wyſtáwi w tey mierze;
Kredą człowieká/ bez fárby wyſtáwi/
Zá tę pieniądze ſobie bárwę ſpráwi.
Nie dźiw Málárzom/ (mowią) wſzytko godźi/
Ták ci wilkowi/ ále czeſko ſzkodźi.

Człowiek muchá.

Muchá gdy ná co ſuchego upádnie/
Wylećieć może/ nie ták zginie ſnádnie;
Lecz gdy do czáry ſkrzydełká záwinie/
Támże iuż tonie/ támże záraz ginie;
Ták człowiek/ kiedy ie ſuche potráwy/
Zdrow/ kiedy nie ma z piiaki zabawy/
Lecz kiedy w trunku wſzytek ſie záleie/
Ták ſie z nim właśnie/ iáko z muſzką dźieie.

Tręb[á]cze,

КОМУ ДАТИ?

Як пану даєш, даруєш – це, брате:
Води до ріки даремно долляти.

ПРИСЛІВ'Я

А він коли спить, не спить, а хропе він,
Сплять очі, однак на чин серце певне.
Так франт отой спить, як кіт бува в тиші
Спить, спробуй лишень побігати, мише!

МАЛЮВАННЯ

Чом нині голих найбільше малюють?
Брешкові фарби грошей не коштують.
Бере на фарби не один-бо таляр,
Людину голу з'являє вам маляр.
Так суть людини без фарб відкриває,
За гроші барвно себе одягає.
Та не дивуйся: йому догоджають,
Як вовку тому, і в шкоду втрапляють.

ЛЮДИНА – МУХА

Як муха на щось сухе натрапляє,
Злетіти змогла б, не легко згибає.
До чарки коли ж крильчата засуне,
Потоне відтак, загине літуня.
Людина отак, сухі мавши страви,
Здорова, якщо з пия́ком не ставить,
Та в трунку коли до решти заллється,
Як з мухою, так із нею стається.

Trębácze.

Serce w rádośći/ w czleku niby skacze/
Kiedy wesołe usłyszy Trebácze/
Lecz kiedy biedá na człowieká wola/
Nie uweseli y trąba iuż zgolá;

Chwałá Posłá.

Chwala że Posel mądry mowi śmiele/
Coż gdy ten Posel/ śmiele bierze wiele/
Niech Woiewodztwo krzywde w czym poniesie/
Szukac tey krzywdy/ niby w iákim leśie.
Posel ni ośieł/ wszytko biedny dźwiga/
Srebro y złoto; a zaprawde figá/

Swiát.

Ey *viuat, viuat, bibat* záczynáia/
Ktory częstuie/ nisko sie kłániáia;
Nasz Dobrodzieiu/ do grobowey deszczki/
My słudzy twoi/ pilnuiem twey ścieszki;
Gdzie sie powrociß/ nie odstąpim ciebie/
Przy Tobie damy pozabiiać śiebie/
Tyś Pan/ Monárchá/ właśnie robie Pánie/
Zostáć Hetmánem/ niech sie to tak stánie;
A Pan sie sadzi/ winá dzieci wola/
Rewerencyey rad tey wielce zgołá;
Dokąd liy/ przeliy/ słudzy hoynie pili/
Dotąd przy Panu słudzy wierni byli.

Iák

ТРУБАЧІ

В радості серце   чому ніби скаче,
    Коли веселі   заграють трубаче?
Біда ж людині   коли заволає,
    Її труба вже,   гей, не звеселяє!

ХВАЛА ПОСЛУ

Хвала, що посол   мудрий мовить сміло,
    Посол той чомусь   сміло бере вилов.
Воєводство хай   кривду в чомусь має,
    Шукати тих кривд   в лісі хіба знаєм.
Посол – не осел,   все-бо, бідний, двига:
    І злото й срібла́,   є ж по-правді – фіга.

СВІТ

Гей ві́ват, ві́ват,   біба́т* – зачинають,
    Як хто частує,   вклонятися мають.
"Наш доброді́ю,   до гробу нам мешкать,
    Твої ми слуги,   йдемо в твої стежки!
Куди не підеш,   то ми не відступим,
    Дамось для тебе   упасти і трупом,
Монарх і пан ти,   своє чиним панство,
    Гетьма́ном будь же –   отак буде, власне!"
А пан всіх садить,   вина дати каже,
    На реверанса   ради́й, що так маже.
Лилось, пролилось,   і слуги впивались,
    Аж доки вірні   йому залишались.

* *можливо, це неологізм від слова "bibosz" – п'яниця*

Iák też iuż trunku ſtało bárdzo máło/
Y ſług tych wiernych nic cále nie ſtało/
Jeśli nie wierzyſz/ poſtąp ty ták ſobie/
Ja pierwſzy bede pił/ w ten czás przy tobie.

Rowność nierowność.

Woliſz nierowne poiąć á cnotliwe/
Niżeli rowne bárdzo/ potu chćiwe;
Gdyż tá ktora ſie bárdzo czeſto poći/
Snadno ſie przy pogodźie rádá rozochoći.

Nie polityká,
Drwić z łáćinniká.

Niewola ćieſzka/ ey dayże go kátu/
Nie wiedźieć iák ſie przypodobáć świátu:
Drugi nieborák łáćine przekupi/
Z łáćiny mądry/ á po polſku głupi.

Swiát.

Swiát gáni dobrych/ świát złych czeſto chwali/
Czym ſie to dźieie/ káżdy ſobie gáli:
Swiát nieſtáteczny cudá robi z nami/
My świát Bráćiſzku/ my to robim ſámi/
My to robimy/ á świát winuiemy/
Oſobá winná/ my obraz biiemy.

Awizy pod czás Kazánia.

Xiądz ná Kazániu/ uczy wſzelkiey cnoty/
A diabeł práwi Awizy z ochoty;

Diabeł

Коли ж бо трунку лишилося мало,
То слуг тих вірних немов не бувало.
Коли не віриш, вчини так собі ти,
Я перший стану з тобою тут пити.

РІВНІСТЬ, НЕРІВНІСТЬ

Волиш нерівню більше, а цнотливу,
Ніж рівну – вельми в поті котра, хтива.
Та ж та, що вельми і часто потіє,
В погоду легко розохотить вміє.

ТО НЕ ПОЛІТИКА

КПИТЬ ІЗ ЛАТИННИКА

Тяжка неволя, дай же його кату,
Не знати, як це світу вподобатись!
Той неборака взяв латинську шкуру,
З латини – мудрий, а по-польськи – дурень.

СВІТ

Світ ганить добрих, світ злих похваляє.
"Чому так чинить?" – так кожен гадає.
Світ нестатечний, вчиня з нами чудо,
Ми – світ, брательку, це й чинимо любо.
Таке ми робим, а світ винуватим,
Особа винна, кленем образ, брате!

ЗВІДОМЛЕННЯ ПІД ЧАС КАЗАННЯ

Священик учить в казанні про цноти,
Диявол править подання з охоти,

Diabol to práwi/ y diabol to ſłucha/
Niechceſz bydź diablem/ ſkłonże Xiedzu uchá.

Chmiel ná Seymiku.

Ma chmiel glos/ gdyż wßyſtko głośi/
O glos nikogo nie prośi.
Chmiel kogo w kole poſádźi/
Temu uſtáwicznie wádźi/
Chmiel niechay zá kolem ſtoi/
Kontempt/ hálás/ cudá ſtroi/
O chmielu chmielu! nie przyſtoi tobie/
Bydź ná publikách/ w kárczmie ſpoczniy ſobie.

Teráźnieyſza Modá.

Záczníe kto mowić od Piſmá świetego.
Alić blaznowie wnet dworuią z tego/
Coś od Noego záczął (mowi) práwić/
Już bym trzy wypił/ á on mnie chce báwić/
Niechceß ty chmielu ſłucháć od Noego/
Mow do mnie (mowiß) co z bachuſowego/
Niechceß ná dobre chmielu ſkłonić uchá/
Pilnuieß tylko/ abyś dolal brzuchá;
Doleieß Bráćie/ chmiel dobrey náuki/
Z iego náuki: fuki/ ßtuki/ puki/
A im ſie bárdźiey kto tym chmielem báwi/
Do tey náuki chmiel uczniá záprawi.

Pogrzeb Męża.

Vmárl mąż żonie/ z nim dźiatek nie miáłá/
Ná trunnie mężá/ wołáiąc padáłá/

Диявол править,   диявол те слуха,
Ним буть не хочеш,   схили ксьондзу вуха.

ХМІЛЬ НА СЕЙМИКУ

Є хмеля голос – голосить,
Про голос він-бо не просить.
Кого хміль в коло посадить,
Тому напевне завадить.
Нехай хміль за колом ляже,
Контемпт*, галас чудо вкаже.
О хмелю, хмелю,   тобі не належить
Буть поміж люду,   в корчмі шукай лежі.

ТЕПЕРІШНЯ МОДА

Станеш казати   з Письма ти Святого,
Та блазнюваті   кепкують із того.
Щось аж од Ноя   почав, кажуть, править,
Ліпше б три випив,   а він хоче бавить.
Хмелю, не хочеш   од Ноя послухать,
"Мов мені, – кажеш, –   від Бахуса в вуха".
Вуха на добре   не хочеш схилити,
Хмелю, пильнуєш   живіт як налити.
Брате, доллєш ти,   хміль знає науки,
З тої науки: фук, штуки і пуки.
Змовлю ще більше: "Хто хмелем тим бавить,
На ту науку   хміль учня приправить".

ПОГРІБ ЧОЛОВІКА

Помер жоні муж,   з ним діток не мала,
До гробу мужа   в сльозах припадала.

*презирство, байдужість, упослідження

Ktorzy záś ná to z dáleká pátrzyli/
Iż to z miłośći czyni/ ták wierzyli.
Oná nie Męża/ zapiśu płakáłá/
Iż iey nie zeznał/ chowáć go nie dáłá.
Dobrze iey wyszedł/ pobráłá tyśiące/
Dáć ná weśele/ kocháney Małżonce.
Dziwić śie muśże temu zwyczáiowi/
A wzdyć zá wypraw płacą kuśnierzowi.

Puzderko z kluczem.

Fláśzki fránt ieden w puzderku zámykáł/
A co minutá odmykał y łykał:
Hálás sam czyni/ wypito zpod kluczá/
Klucz nie pomoże/ gdy gebá dokucza;
Chceśzli by wodki ubywało máłe/
Zámykay gebe/ często kłotką cále.

O Zołnierskiey zapłáćie.

Biedni Zołnierze/ żal mi was w tey mierze/
Ze ládá diabol prace wáśze bierze/
To Deputáći/ to Bráćia Poborcy/
To Sukkollektor/ to inni Dozorcy;
Grosz śie wam ledwie dźieśiąty dostáie/
Ieden drugiemu przez rece podáie/
W każdego reku umnieyszyc śie muśi/
Każdy niewinną/ wilk owieczke duśi.

Zdrádá w Polorách.

O nie iednegoż ośzukáią tácy/
Panny Rodźicá/ potáyni piiący/ Z3

Котрісь на теє   здаля придивлялись,
Що то з любові   вчиня так, вважали.
Та не про мужа,   про запис ридала:
Той не зізнався,   ховать заказала.
На добре вийшло: і тисячки має,
Дав на весілля   їй, як це буває.
Такий-то звичай,   як не дивувати:
Тра на поправу   кушнірові дати.

ПРО ШАФКУ З КЛЮЧЕМ

Один у шафку   ховав був плящини,
А одімкнувши,   ковтав щохвилини.
Здіймає галас: ключа інший має,
Не ключ тут винен,   губа докучає.
А щоб горілці   твоїй не вбувати,
В колодку губу   умій замикати.

ПРО ЖОВНІРСЬКУ ЗАПЛАТУ

Бідні жовніри,   жаль вас у тій мірі,
Працю-бо вашу   чорт собі відмірить,
То депутати,   то брати поборці,
То сукколектор*,   інші дозорці –
Гріш лиш десятий   вам-бо дістається,
Йде через руки,   поки подається.
В кожній руці тож   зменшитися мусить,
Кожен невинну   вовк овечку душить.

ЗРАДА В ЗАЛЬОТАХ

О, не однако   ошукують темно
Батька панянки,   пиячки таємні.

* *збирач*

Acz sobie glowe dość chmielem obłoży/
Przecież ſtatkuie mlodzieniaßek choży/
Kot Bráćißeyku/ gdy chce łowić myßy/
Ták ſie utái/ że prawie nie dyßy/
A iák ulowi/ mruczy kotek mruczy/
Ták y Pan młody po ślubie zahuczy;
Mośćiwa Pánno/ bądź pewney nádźieie/
Ták będzie z tobą/ iák ſie z myßą dźieie.

Słodki ſen prácuiacego, &c. *Prouer.*

Słodki dość miły miewaß ſen oraczu/
Vśnąć nie możeß/ nieſytny bogaczu/
Spi w noc owieczka/ gdy w dźień ſie pożywi/
Chciwośći wáßá/ nie śpi/ wilcy chćiwi.

Znáiacy ſię ná rzeczách.

Znaß ſie ty widzę MosPánie ná rzeczy/
Kiedy w ßkátule maß zloto ná pieczy.

Conuerſio Propoſitionis.

Nie znaß ſie widzę ná rzeczy Bráćißku/
Kiedy pieniedzy/ nie maß cale w mießku.

O Seymiku.

Dayże go Bogu/ źle to w Polſkim świećie/
Gdy ná Seymiku opuy brydnie plećie/
Opuy nieiáki przebierze w goſpodźie/
Przyidźie ná Seymik/ kiwa Woiewodźie.
Ni przy rozumie/ ni przy prawdźi: ſtáie/
Zbyteczna wolność/ ßaleńſtwá dodáie.

Голову хмелем добряче обложать –
Тут і статкує зальотник пригожий.
Кіт як, брательку, піймать хоче мишу,
Так притаїться, що наче й не дише,
Зловить – муркоче котисько, муркоче,
Так молодий пан по шлюбі сокоче.
Панно шляхетна, май певну надію:
Буде з тобою, як з мишею діють.

ХТО ПРАЦЮЄ, МАЄ СОЛОДКИЙ СОН. Прислів'я

Солодкий, милий маєш сон, орачу,
Заснуть не можеш, неситий багачу.
Спить в ніч овечка, як досить поживи.
О хтивість ваша! Не спить вовчик хтивий.

ТОЙ, ЩО ЗНАЄТЬСЯ НА РЕЧАХ

Знаєшся, бачу, мій пане, на ре́чах,
Як у шкатулі є злото на печі.

CONUERSIO PROPOSITIONIS*

Не схочеш глянуть на речі в потіху,
Коли не маєш грошей ціло в міху.

ПРО СЕЙМИК

В польському світі біда процвітає,
В сеймику п'яний бридячно волає,
Ще набереться у себе в господі,
Прийде на сеймик – кива воєводі.
Де отой розум? І правди немає,
Вольність шкодлива шалено гуляє!

* *пропозиція конверсії (лат.). Конверсія – заміна позики іншою з меншими відсотками*

Język/ nie pozwalam/ nie ma więcey słowá/
W czym nie pozwála/ nie wie głupia głowá/
Práwi iák (mowią) ni śiudá/ ni tudá/
Iák mu chmiel nadmie/ gra głowá/ iák dudá.

Człowiek Paw.

Eheu Człowiecze/ ciebie właśnie práwie/
Przyrownáć záwsze iedney tylko Pawie/
Rozpuszczasz skrzydła/ dmiesz sie w złotey chwile/
Przypátruiesz sie ogonowi mile/
Alić w momenćie bol obeymie srogi/
Dopieroż Pánie poyzrzysz ná twe nogi.

Masz náukę zdrowe,
Dla czego kryie głowę.

Mąż kiedy żone nahayką smarnie/
Rozum do głowy/ żenie przyslepuie/
Po grzbiecie biie/ á do głowy przyidzie/
Kryi Páni głowe/ rozum nie wynidzie.

O ubogiey á Pyszney.

Poiałeś Jey Mość z wielką bárdzo pychą/
Widze Bráciszku/ będzie tobie licho/
Wziałeś w posagu puchowe pierzyny/
Trzebá Jey Mośći na święto zwierzyny/
Codziennie świeżey sztuki mięsá trzebá/
W post piękney ryby z pytlu záwsze chlebá/
Mamki/ Forbotnie/ Klucznicy/ Dziewczyny/
Panien/ Służebnic/ starey Ochmistrzyni.
Vżyiesz Brácie/ iakoś nie używał/
Co y twoy Ociec tego nie widywał/ B

Крик: "Не дозволю!" – одне має слово.
Що не дозволиш, о дурноголово?
Так правив, кажуть: чи буде – не буде,
Як хміль надує, гра мозок, як дуда.

ЛЮДИНА-ПАВА

Гей, чоловіче, тебе я по-праві
Зміг дорівняти хіба лише паві.
Крила розпустиш і дмешся в цій хвилі,
Гордо на хвіст свій позиркуєш, мило,
Але як глянеш на ноги собі ти,
То серце стане відразу боліти.

НАУКУ КОЛИ МАЄШ, ЧОМ ГОЛОВУ ВКРИВАЄШ?

Муж коли жінку нагаєм шмарує,
Розум до мозку так-то покерує,
По спині бита, в голову ж заходить,
Голову пані крий, хай ум не зводить.

ПРО УБОГУ, А ПИШНУ

Собі з'єднала пані сильну пиху,
Брательку, бачу, буде тобі лихо.
Узяв у посаг пухові перини,
Вже треба пані на свята звірини,
Щоденно свіжі штуки м'яс зосібна,
В піст – добру рибу, завше з питлю хліба,
Мамки, форборні*, ключниці, дівчата,
Панни́ й служниці, тра й наставниць мати.
Зажиєш, брате, як не заживали,
І ти, і батько того не видали.

* *мереживниці*

Bedźieß ſie ćiagnał/ poki łyczká ſtánie/
A iak ſie urwie/ błaznem bedźieß Pánie/
Co miod umie.
Varietas delectat, ſentencya uczy/
Miod rożność zmiodu/ rożnie káżdy hyczy/
Miod rożność zrożnych ziołeczek zebrány/
Do używánia człowieku podány.
Rożne wnim ziołá/ y rożne humory/
Ten gra/ ten krzyczy/ ten ſpáć do komory/
Odmiáná Swiátá.
Tu ná łace łata,
Aż wnet śliczna ſzátá,
O nie iednegoż nadmie groſzyk cudzy/
Znam ćie w páklaku/ dźiś zá toba ſłudzy/
Krew cudzey pracy bierzeß do kality/
Kto byś był táki/ cyt my/ y ia/ y ty.
Pienięḋzy nie mamy,
Ze ſię rownamy.
Ztad u nas w Polßcze trudno o groß zgołá/
Iż ledá błazen/ ledá mowie ſmolá/
W ſtroiu/ w poieżdźie/ w Arámitney ßáćie/
Rowna ſie z Pány/ przy ſłábey intracie:
Ieść pić/ doſtatek/ ták żeby ſie chćiáło/
A w gumnie bedźie bárdzo zbożá máło/
Poćiagnieß z Pány/ ale nie ná długa/
Bydź tobie błaznem/ á nie Pánem ſługa.
H3 Weſele

Тягнути будеш, поки лика стане,
А як урветься, блазнем будеш, пане.

ЩО ВМІЄ МЕД

"Varietas delectat"* – сентенція каже,
Є мед від меду – по різному важить.
Мед різний з різних квіток набирають,
Вживати люди собі дане мають.
В нім зела різні, також перебори:
Той гра, кричить той, той – спать до комори.

ВІДМІНА СВІТУ.

ТУТ – НА ЛАТЦІ ЛАТА,

А ЗАВТРА – ГАРНА ШАТА.

О, не одного гріш чужий заводить,
Був у сукмані – з слугами вже ходить,
Праці чужої кров взяв до калиток,
Хто ж він? Мовчіте! Ми це: я і ти то!

ГРОШЕЙ НЕ МАЄМ,
АЛЕ РІВНЯЄМСЬ

З того у Польщі на гріш важко, зважиш,
Що ачи блазень, ачи смола каже:
Вбрана, в кареті, в коштовній он шаті
Рівна із пані, в слабкій хоч інтраті.
П'є, їсть достатньо, наскільки бажалось,
А в гумні має таки збіжжя мало.
Тягнеш до панства, надовго не стане,
Будеш тож блазнем, слугою – не паном.

* *різниця в задоволення (лат.)*

Wesele Páná Mięszká.

Jde przez Miásto/ álić ná przemiány/
Głos melodiey odpráwuia tany.
Viuat wygráia/ Trebáczow dość wiele/
Pytałem co to iest/ czyli to wesele/
Odpowie ieden/ dziś wesele mamy/
Zá Pana Mieszká zle spráwy wydamy/
Znałem te Pánnę/ dość nie dobra byłá/
Zá Pánem Mieszkiem wnet sie náprawiłá.

Do Turczyná.

Wieczny ty pokoy/ czyniß psi Turczynie/
Alić tá wieczność w kilká lat przeminie.
Kiedy kto wßytko swoie odda tobie/
To wieczny pokoy z tobą ziedna sobie.

Wielka odmiáná,
Masz z błazná Páná.

Dopiero Pan Brát opuścił był ußy/
A teraz drugich ná Seymiku głußy/
Był uniżony/ á teraz Wielmożny/
Był cichy/ skromny/ á teraz Pan gorny/
Ey błaźnie/ błaźnie/ świecą sie bławaty/
Czemu nie pomniß ná twe dawne łáty/
Czemu nie pomniß/ iż to ludziom iawno/
Jż prawie z gnoiu wyßedłeś nie dawno.
Wysokie ßczeście/ nie ná wieki *durat*,
Tollit in altum, ut graue tandem ruat.

O sádze-

ВЕСІЛЛЯ ПАНА МОШНИ

Іду по місту,   а тут в переміні
    Мелодії голос   танечно скрізь лине.
"Віват!" – заграли   у труби – їх досить.
    Питаю: "Що це?   Весілля голосять?!"
Сказав котрийсь там: "Весілля тут маєм:
    З Мошною-паном   злі справи єднаєм.
Ту знаю панну,   була-бо недобра,
    За паном Міхом   рушає, хоробра.

ДО ТУРЧИНА

Мир вічний чиниш,   собако-турчи́не,
    Але ту вічність   за літ кілька зміниш,
Як хто своє все   тобі відступає,
    З тобою вічний   і мир тоді має.

ОДМІНА ЗНАЧНА Є:
З ПАНА БЛАЗНЯ МАЄМ

Недавно брат наш   собі впускав вуха,
    Від нього ж зараз   на сеймику глухнуть,
Трави був нижчий,   тепер-бо вельможний,
    Був тихий, скромний,   а зараз пан можний.
Гей, блазні, блазні!   Яснікоть блавати*,
    Чому забув ти   свої давні лати.
Чому забув ти,   що то людям явно:
    Із гною справді   ти вийшов недавно.
Високе щастя –   не довго ти durat **
    Tollit in altum,   ut graue tandem ruat ***

** шовкова тканина блакитного кольору*
*** тривалий*
**** піднятому у висоту важко втриматися (лат.)*

O śádzeniu zá stoł.

Słuszna rzecz/ żeby ten obyczay mieli/
 Azeby stárzy / z stárszymi śiedzieli/
Stáruchne także sadź podle stárego/
 Będźieli żoná/ ácz iego nie iego/
Tymże sposobem sadź młodych z młodymi /
 Z żonami swemi/ lubo nie swoimi;
Dobrze tám bedźie ná stáruszká strone/
 Ktory młodźiuchna bedźie tám miał żone.
Jeść iuż nie bedźie/ pátrzáiąc ná dwoie/
 Ná młodźiuchnego/ y ná młodke swoie.
Miásto bánkietu iedne miałby meke/
 Gdyby obaczył/ że śćiskáią reke.

Ludźiom odmiáná,
Od chmielu dána.

Przypátrz sie Bráćie/ ják chmiel wielkim frántem/
 Chmiel Básem mowi/ á trzeźwość dyszkántem.
Nie dopytász sie u trzeźwego słowá/
 Po trzeźwu piszczy/ w piánym gruba mowá/
O Chmielu chmielu/ wymowny Retorze/
 Wnet bedźiesz niemym/ gdy nie stánie w worze.

Swiát.

Jeden ták mowi/ niechce bydź Prálatem/
 A drugi mowi/ niechce Deputatem;
A trzeci mowi/ niechce bydź woyskowym/
 A czwarty mowi/ niechce bydź świátowym/
A piąty

ПРО СІДАННЯ ЗА СТІЛ

Річ слушна, хай би той звичай тримали,
Щоб старші поруч із старшим сідали.
Старого також до ветхих садити,
А жінка буде його – та не з ним там.
Сади і молодь також з молодими,
З жінками побіч, либонь не своїми.
Там буде добре на боці старому,
Як молоденьку взяв жінку при тому:
Не стане їсти, надвабіч зиркує,
Бо молодого й молодку пильнує.
Замість бенкету самі мав би муки,
Коли б побачив, як стискують руки.

ОДМІНА ЛЮДЯМ ВІД ХМЕЛЮ БУДЕ

Пригляньcя, брате: великим Хміль франтом,
Хміль басом мовить, Тверезість – дискантом.
Не допитатись в тверезого слова
(Тверезий пишу), в п'яниць – груба мова.
О Хмелю, Хмелю! Ти ритор промовний,
Та занімієш, як в торбі неповно.

СВІТ

Один мовляє: "Не хочу прелатом".
"Не хочу, – другий мовля, – депутатом".
А третій каже: "Не хочу військовим".
Четвертий каже: "Не хочу в світ знову".

A piaty mowi/ niechce Gospodarzem/
A szosty mowi/ niechce bydź Szafárzem,
A siodmy mowi/ niechce bydź Poborcą/
Osmy záś mowi/ niechce bydź Dozorcą/
Dziewiaty mowi/ niechce bydź Jurystą/
Dziesiaty mowi/ niechce Exorcystą/
A iedenasty/ zrzeka sie ná wieki/
Swiadstwá/ ugody/ dwunasty opieki/
Wszytko z nich dobrze/ ktore iest bez grzechu/
A co iest z grzechem/ godne hánby smiechu/
Zażyć wszytkiego pobożnie ná świećie/
Coż kolo smoly/ usmoli sie przećie.

Pánska chorobá.

Slába iest Jey Mość/ y przedziwnie chorą/
Że ieszcze mieso iadlá iáko wczorá/
Jego Mość bierze z swey Jey Mośći wzory/
Jey Mość w post chora/ y Jego Mość chory;
A kiedy ná grzech/ ktory záwsze szkodźi/
Aż Jey Mość zdrowa/ y Jego Mość chodźi.
Zákryta w mieśie/ ná tym świecie wádá/
Pan wilk dla mieśá/ czesto w iáme pada.

Reiecta ad futuram cadentium.

Prze Bog dla Bogá/ *Reiecta futura,*
Bárdzo dokuczy/ kiedy w mieszku dziurá.

Author do śiebie.

Po wielkich Miástách bywáć nie nowiná/
Ale w Lublinie naygorsza drożyná:

Chlebá

Не хоче п'ятий,   вістить, господарить,
Не хоче шостий   шафарство провадить.
А сьомий каже: "Не хочу поборцем".
Так восьмий мовить: "Не хочу дозорцем".
Дев'ятий каже: "Не хочу юристом",
Десятий мовить: "А я еворцистом"*.
Наступний зрікся,   при тому навіки
Угод та свідчень,   ще інший – опіки.
Усе в них добре,   коли є без гріху,
З гріхом же котрий,   ганьби годен, сміху.
Вживайте всього   побожно на світі,
А як смола є,   засмолитесь при тім.

ПАНСЬКА ХВОРОБА

Слаба є пані   і предивно хвора,
Бо їла м'ясо,   може, хіба вчора.
Бере-бо пані   з матінки тут взори:
У піст-бо хвора,   й пан у піст теж хворий.
Коли ж до гріху,   котрий завше шкодить –
Здорова пані,   й пан на теє сходить.
Ховають в м'ясі   на цім світі зваду –
Заради м'яса   вовк у яму пада.

REIECTA AD FUTURAM CADENTIAM**

Заради Бога,   reiecta futura,
Докучить вельми,   як у мішку дюра.

АВТОР ДО СЕБЕ

В великім місті   звично буть, напишу,
Дороговизна ж   в Люблині найбільша.

* *мандрівцем*
** *про несприйняття майбутнього вірші (лат.)*

Chlebá y mięsá wszytkiego dość máło/
Nie dokupi się/ gdy w mieszku nie stáło:
Ten świát niewieczny,
Tym niestáteczny.

Eheu: ná świećie nie mász nic trwálego/
Nie mász stalego/ nie mász poćieszne go/
Tu dźiećie kona/ tu drugie choruie/
Serce Rodźicow żal tyránizuie.
Szcześliwśi (mowią) nie máiący dźiatek/
Dźiatki suchotá/ wielka boleść Mátek;
A ktorzy z sobą dźiąteczek nie máią/
Przedźiwnie znowu mowiąc nárzekáią:
My nieszcześliwi/ my dźiatek nie mamy/
Co dźiećie kocháć/ z nátury nie znamy.
W frásunku świecki zayźrzy duchownemu/
To (mowi) żywot coż dokuczy temu;
Nie strapi dźiećie/ y żoná nie złáie/
Jeść/ pić/ w czym chodźić/ záwsze mu dostáie.
Duchowny záśie w swey zámknioney Celi/
Swiát fárbowány w oczách mu się bieli/
Pomyśli czásem/ lepiey było w świećie/
Ná woli chodźić/ bać się Bogá przećie.
Zolnierz niewczásem wielce zturbowány/
Czesto nárzeka ná Rycerskie stany/
Mowiąc/ szcześliwy ktory w domu śiedźi/
Beśpieczny zdrowia/ y ták się nie biedźi.
J   Dźiatki

І м'яса, хліба – всього бува мало,
Купити годі, як в мішку не стало.

ЦЕЙ СВІТ НЕВІЧНИЙ Є – НЕСТАТЕЧНІСТЬ НАСТАЄ

Егей, на світі нема, щоб тривало,
Було щось стале, і втішного мало.
Вмирають діти, а інші хворіють,
Серця батьківські від жалю боліють.
Скажу: щасливі, не має хто діток,
З-за них – сухоти, щоб мамам боліти.
Котрі ж у себе дітей не надбають,
Предивно знову, вістять, нарікають:
"Ми нещасливі, дітей-бо не маєм,
Як їх любити, з натури не знаєм".
Зі смутку палять свічки для духовних:
"У них – життя не докучне, а повне:
Не втратять діток, і жінка не злає,
Пить-їсти, в чому ходить завше мають".
Духовний також, замкнувся у келії,
Світ, що у фарбах, в очах не веселий є.
Помислить: "Ліпше, як є в світі змога
Ходить на волі при боязні Бога".
Жовнір невчасом стурбовання має,
На стан вояцький увіч нарікає,
Віща: "Щасливий, сидить хто удома,
Життя в безпеці, не бідний при тому".

Dziatki y Zoná / gdy Domatorowi
Dokuczą w domu / zayźrzy żolnierzowi:
Szczesliwy (mowi) ktory w woysku służy /
Tak sie nie strapi / wesoły zdrow duży.
Vbogi záwsze záyźrzy bogátemu /
Ta (mowi) mnie roskosz nedznemu.
Oby tá (mowi) gdy nápsuie głowy /
Bogacz chćiwośćią gdy nápsuie głowy /
Zayźrzy uboższym (mowiąc) temi słowy:
Temu dał Pan Bog / że sie nie turbuie /
Ma sztuke chleba / w pokoiu smakuie;
Przełożonemu prośći zayźrzą wiele /
Mowiąc my stoim / á on śiedzi śmiele.
A Przełożony ściśnion trudnośćiámi /
Czesto nárzeka takiemi słowámi:
Diabol mnie (mowi) było wprawdźie potym /
Zyłem bez tego / dość w pokoiu złotym /
Y tak nie widze w czymby człowiek trwały /
Co dźiś smakuie / w tym iutro niestáły.
Swiát Málarz / wszytko obrázy máluie /
Co raz przed człeká inny wystáwuie.

Gośćiniec Zonie z drogi.

Diabol to nie mąż co był zá sto mile /
Gośćiniec przywiozł zá trzy złote tyle /
Tego kochanko kochay Mężá śmiele /
Ktoryć gośćincá tak przywiezie wiele /
Iż go zá tysiąc złotowych nie zbedźiesz /
W izdebcce ćiepley / iák Páni usiedźiesz /

Wodki

А діти й жінка, бува, домонтарю
Докучать вдома, то й заздрить рицáрю:
"Щасливий, – каже, – у війську хто служить,
Страждань не знає, веселий і дужий".
Убогий заздрить багатому так-то:
"Аби мені ті розкоші, бідаку!"
Багач як хтиво мозкú заморочить,
Убогим заздрить, при тому урочить:
"Йому дав Пан Бог, турботи не знає,
Є хліба штука, тож мирно кусає".
Начальним прості теж заздрять немало:
"Стоїм ми, він-бо сидить собі стало".
Начальний – стиснуть, буває, ваготи.
Такі врікає слова про турботи:
"На біса все це, було ліпш раніше,
Я жив без того і мир мав розкішний".
Відтак не взнаєш, людині що треба,
Тепер смакує, а завтра – від себе!
Світ – маляр, образ в собі зображає
Щоразу інший – людині з'являє.

ГОСТИНЕЦЬ ЖІНЦІ З ДОРОГИ

Чортяка – не муж, за сто миль поїхав,
Гостинця ж привіз на три злотих з лиха!
Коханко, того кохай мужа в очі,
Який привезе гостинці дорожчі
На тисячу мо', з того́ не збідніє,
У хаті, в теплі як пані пригріє.

Wodki/ Dekoktu/ nápijesz sie dosyć/
O tákiey rączcie gośćiniec więc prośić.

Wszytko upada.

Ehew! y mury widze upadáią/
Potężnych Zamkow śiłą dostawáią;
Twárde kámienie/ obraca sie w ziemie/
A ty chcesz przetrwáć glino/ ludzkie plemie.

Prętkie Wesele.

Pan Młody zieżdza/ gdy w nim korzystuią/
Pátrzćie Rodzice iako postepuią/
Ochotá wszelka/ *viuat*, wielka wrzáwá/
Muzyka wszelka/ od tańcu kurzáwá;
Gdy Swáci głowy iuż pozágrzewáli/
Pan Młodzieniaszek dobrze sie zápali/
Páymátka Corce każe ná młodego/
Miluchno pátrzyć/ uśmiechać ná niego.
Kumki/ Sąśiadki/ wnet sie pozieżdzáły/
Rzkomo inszego Oycu zálecáły/
Swáci podpili temu uwierzyli/
Aby ná swoim przećie postáwili/
Do nog Rodzicom y Pánnie pądáią/
Ey Xiedzá/ Xiedzá wołáć záczynáią/
A Páni Mátká rzkomo sie gorgoli/
Ze szlub nie pretko/ bárdziey ná to boli/
Flászy rześisto ná stol każą stáwiáć/
Niegotowośćią poczną sie wymawiáć;

J2 Wrym

Горілка, декокт* – глине́ш собі досить,
Гостинець такий нехай жінка просить.

ВСЕ УПАДАЄ

Агей, і мури, бачу, упадають,
Потужні замки також здобувають.
Тверде каміння перетреться в землю,
Ти ж хочеш бути вічно, людське плем'я!

ШВИДКЕ ВЕСІЛЛЯ

Молодий з'їде, як ним зкористують,
Гляньте, батьки як у світі парують.
Всім є охота: віват, крик, тисня́ва,
Музики повно, від танців пилява,
Голову вже-бо свати підігріли,
Молодий також стає розпашілий.
Мати укаже дочці молодого,
Щоб додивлялась, всміхалась до нього.
Кумці, сусіди ураз поз'їжджались,
Іншого батьку при цім називали.
Але підпилі свати дали віру:
Хочуть поставить на власную міру.
Панна у ноги батькам відтак пада:
"Ксьондза! Гей, ксьондза!" – вола, мов на зваду.
Журиться мати, так завше буває:
Шлюб нешвидкий-бо, тому і страждає.
Щедро пляшини на стіл каже ставить,
Що не готова, почне вона править.

* *напій із вивару зілля*

W tym Ochmistrzynia rzecze Młodzieńcowi/
Xiadz iest dáleko/ ślij koniá Popowi/
Xiadz przyidzie/ gości wita/
Pop/ álboli Xiadz przyidzie/ gości wita/
Páymárká Popá/ po co Waszmość pyta.
Rzkomo to Iey Mość o tym nie wiedziáłá/
Ná co z Coreczká miluchno czekáłá/
Do ślubu záraz Pánnę postáwili/
A o posagu zmiánki nie czynili/
A ták Rodzice nie prętko coś dáli/
Iáko postáli/ ták się też wyspáli/

Co iest Swiát.

Swiećie nieświtny/ ieden mágnes z ćiebie;
Kto blisko ciebie/ ćiągniesz go do śiebie.
Swiećie nie świtny iesteś iedná wedá/
Odrzuć/ w/ en: da: tá twoiá koledá.
Ná tych dwoch słowiech świát stworzyłeś Boże/
Zaden bez tych słow/ obeyść się nie może.

Prętkie krzćiny,
Zprętkiego Wesela.

Dobrze iuż teraz ná świećie powstáło/
Ze się przy ślubie kosztom zabieżáło/
Dźiśia wesele/ y dźiśia zmowiny/
Często w pul roku bywáią też krzćiny.

Spráwiedliwość prętka.

Dwoch się pobiłe/ trzeći zá bol bierze/
Ieżeli słuszna/ nie wierzę w tey mierze.
Chłop chłopá pobił/ Pan wźiął do káliy/
Chłopom przykazał/ milcz ty/ iáko y ty.

Молодим каже наставниця в слові:
"Ксьондз є далеко, коня шліть попові".
Піп чи ксьондз прийде, відтак віта гості,
Мати ж питає: "Що вам, йогомосте?"
Звісно, що пані про те мов не знала,
Дочка на що так миленько чекала.
Панну до шлюбу враз становили,
Посаг який є, і не говорили,
Тим-то батьки тут не швидко щось склали,
Тож як послали, то так вони спали.

ЩО Є СВІТ

Світе несвітній, один магніт з тебе,
Хто стане близько, потягне до себе.
Світе несвітній, як вудка ти, знати.
О-дай – склади так, коляду пОДАЙ ти*
На тих словах двох створив світ, наш Боже,
Та ж бо без слів тих ніхто жить не може.

ШВИДКІ ХРЕСТИНИ ЗІ ШВИДКОГО ВЕСІЛЛЯ

Добре вже зараз на світі постало,
Що при весіллі таке бути мало:
Зараз весілля і змовини нині,
А за півроку бувають хрестини.

ШВИДКА СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Двоє побились, за біль бере третій**,
Слушність у тому не мірить він прецінь.
Хлоп побив хлопа, пан взяв до калити,
Їм наказавши: "Мовчи-но ти і ти!"

** тут словесна гра: в оригіналі en-da, тобто "Ось дай!", яке далі входить у слово: kolęda*

*** тобто той, котрий їх судить*

Chwała Posłá.

Chwala że Posel pokoy postánowił/
Ale ten Posel szkatule odnowił/
Niech y Oyczyzna krzywdy zniesie srogie/
Coż gdy wywieżie Posel skárby mnogie/
Zginie to w domu iego widziem iáśnie/
Zła iskrá spali/ y samá też zgáśnie.

Smierć iák czyta.

Już sie iák chcecie Mos Pánowie śmieyćie/
Tylko przestrzegam/ śmierć ná oku mieyćie/
Gdyż śmierć z Tálmutu/ po żydowsku czyta/
Chá/ cha/ chá/ na wspák niespodziánie wita/
Pilnuiąc wilká/ á wilk przecie chwyta.

Chwałá Práwnego złego.

Chwala że práwny/ źle spráwe wygráie/
Conceptu w on czás/ Pan Diabol dodáie:
A coż tá chwalá po śmierci zaważy/
Kiedy Mistrz Vcznia dość zá to przysmáży;
Pieniedzy/ złota/ srebrá/ ma dość zgolá/
Coż iest/ ácz tucza/ gdy zábiia wolá.

Trunek Białogłowski.

Piwo naylepsze/ á kryniczna wodá/
To Bialoglowska niech piie urodá.
Miod/ wino/ ogien/ sloma Bialoglowá/
Od ognia slomá palić sie gotowá;
Trzebá żeby sie tego ognia bali/
Wszákże nie dobrze/ gdy dom ogień pali.

J3 Nie

ХВАЛА ПОСЛУ

Хвала, посол-бо мир постановляє,
Але й шкатулу посол відновляє.
Хай і вітчизна несе кривди строгі,
Але вивозить посол скарби многі.
Це в домі згине його, бачим ясно:
Зла іскра спалить, сама-бо погасне.

ЯК ЧИТАЄ СМЕРТЬ

Собі у волю, пани, потішайтесь,
Застерігаю: на оці смерть майте.
Як смерть з Талмуду чита по-жидівськи:
"Ха-ха́-ха!" – навспак вітає ізблизька –
Пильнуєш вовка, а вовк тебе лизька.

ХВАЛА ЛИХОМУ ПРАВНИКУ

Хвала, правник як зле справу провадить,
Концепта* в час той чортяка приладить.
А що хвала та по смерті заважить,
Як учня вчитель добряче присмажить.
Грошей, і срібла, і злота досхочу:
Вола бо тучать, забити як хочуть.

БІЛОГОЛОВСЬКИЙ** ТРУНОК

Найліпше – пиво й вода теж кринична,
Жінкам з породу це пити є звично.
Вино, мед, пломінь, солома – це жінка,
Вогнем солома пала вельми стрімко.
Вогню такого потрібно боятись,
Та ж бо недобре домам запалятись.

** розуміння*
*** біла голова – жінка*

Nie chodź ná piiánego.
Zal mi grzbietá twego.

Gdzie krzyk/ huk/ wrzáwá/ miiay Bráćie miiay/
Ná piiánych/ nie chodź z nimi/ nie podpiiay/
Przez dzień się wádzą/ do wieczorá piią/
Kto wieczor przyidzie/ czesko tego biią:
Strzeż się Zaiączku/ záwsze lisiey iámy/
Tráfisz ná Liszke/ toć poszyię bramy.

O Posagu.

Poiąłeś Bráćie nadobną dziewczyne/
Wziąłeś w posagu puchowe pierzyne/
Z kitayki nawłok/ á czegoż chcesz Bráćie/
Kiedy sypiaćie smáczno ná bławaćie:
Ale się nie śpi smáczno ná Telićie/
Gdy nie masz zgolá pieniedzy w kálićie.

O Piiakách.

Ey! toć cnotliwy człowiek powiádáią/
Dobrzy piiacy piiaku przyznáią/
Wiec y nie pyszny/ idzie wszedzie z námi/
Wypiie káżde ktore my piiamy/
Rubáchá wielki/ wszytkiego pomoże/
Chwalisz niecnote/ niecnoto nieboże.
Tákci świat umie/ osobliwie dziśia/
Wilk Wilká chwali/ á Ryś chwali Ryśiá.

Wiek potomny.

Wedą iak widze łowią ludzi wedą/
Potomne wieki chwalić (mowią) bedą.
A gdźiesz

НА П'ЯНОГО НЕ ЙДИ ТИ. ЖАЛЮ: БУДЕШ БИТИЙ

Де крик, гук, звада, минай, брате, зразу
П'яниць, не йди-бо із ними пить разом.
Весь день-бо звада, до вечора п'ють-бо.
Під вечір часто, прийде хто, б'ють грубо.
Тож, зайцю, лисі обходь ліпше ями,
На лиса втрапиш, пошле тож до брами.

ПРО ПОСАГ

Узяв ти, брате, чудову дівчи́ну,
Взяла на посаг пухову перину,
Пошивка в неї з китайки, хоч, брате,
Поспати смачно хотів на блаваті.
Не спиш-бо смачно відтак на теліті,
Коли не маєш грошей у калиті.

ПРО ПИЯКІВ

"Гей, той – цнотливий! – бува повідають
Добрі пияки, пияків звіщають, –
Він-бо не пишний, іде завше з нами,
Вип'є те саме, що ми п'ємо прямо,
Добрий рубака, усім допоможе", –
Хвалиш, нецното, нецноту, небоже.
Так світ уміє, таке тепер ставить:
Вовк вовка хвалить, і рись рись похвалить.

МАЙБУТНІЙ ВІК

Вуда, як бачу, людей ловить, вуда,
В час-бо майбутній хвали́ть, кажуть, будуть.

A gdźieſz potomny wiek/ ieśli nie w Niebie/
A tu zá czáſem/ y nie wſpomnią ćiebie/
Niechayże wſpomnią/ niechże wychwaláią/
Niechay do druku w Kroniki podáią:
Ieśli w Niebieſki Káthálog nie wpiſze/
Ach biádá/ biádá! chwalá prozna ſłyſze.

Iednáka rzecz.

Ow rzecze temu/ żeś ty wziął Mieſzczánkę/
A ia záś (mowi) wziął dobrą ſzlachćiankę/
A ten odpowie/ co tobie do tego?
Piy ty z krzyſztału/ á ia z ſkła proſtego/
Wſzak ieden trunek y ſmák w nim iednáki/
Tak dobre w mieśćie/ iáko ná wśi ráki.

Do tegoż.

Nie dźiw ſie temu/ ktory to zniſzczony/
Chcąc ſie popráwić bierze z mieyſkiey ſtrony/
Temu ſie dźiwuy/ co to umie kopá/
Ze dla niey Corkę/ wydáieſz zá chłopá.

Smierć Furyat wielki.

Nie máſz gorſzego nád śmierć Furyatá/
Miedzy piánemi nie máſz oney brátá/
Gdy z piánicámi śmierć ſobie doliwa/
Z káżdym na zwadę ſtráſzliwie z?rywa;
Ná tego mruga/ temu noſem kręci/
Flaſzki/ kieliſzki/ tłucze bez pámięći/
To ſie do ſzabli zá rękoiść bierze/
Pocznie przymawiáć/ tey y owey wierze;

To wąo

А де майбутній є вік, чи не в небі?
Тут же за часом забудуть про тебе.
Хай-бо згадають, нехай вихваляють,
Хай-бо до друку, в літопис вкладають;
Коли в небесний каталог не впишуть,
Біда і горе! Хвала – марність лише!

ОДНАКОВО

Один говорить: "Узяв ти міщанку,
А я взяв добру, – мовляє, – шляхтянку".
Звіщає другий: "Тобі що до того,
Ти пий з кришталю, а я з скла простого!"
Один там трунок і смаком однакий,
В селі чи місті, а раки є раки.

ДО ТОГО Ж

Не подивуйся, як знищений роком,
Взяв на поправу з міського щось боку,
На те дивуйся: уміє що копа*:
За неї доню віддав ти за хлопа.

СМЕРТЬ – ВЕЛИКИЙ ШАЛЕНЕЦЬ

Жахніш од смерті немає шаленця,
Й поміж пияцтва їй брат не знайдеться.
Як з пияками собі смерть вливає,
То звабн з кожним жахливі зриває,
Моргає то́му, тому́ носом крутить,
Чарчини, фляші безпам'ятно трутить.
Також до шаблі – за ручку хапає,
І вірі іншій відтак примовляє.

** копа – литовська грошова одиниця*

To was pociąga/ námarszczywa czołá/
Káżdemu leżie w oczy iáko smołá.
Z pod łba wywroći strászńie w gore oczy/
Każdego trąći/ gdy sie w taniec toczy/
Ten mowi zágray; oná gráć nie káże/
Gdzie co obaczy/ ná ścienie wnet máże/
To z pistoletow/ káże strzeláć śmiele/
To ná podworzu koniem hárcow wiele/
To słowká (słowká) chwyta/ ináczey wywraca/
Czapkę ná głowie/ sám y táin obráca;
Da chłopcu w gębę/ cudze służki złaie/
Do tego wypił/ innemu oddáie/
To nie stáwiána/ mowi Pánie Bráćie/
Ja spełnił chyżo/ czemu to trzymaćie/
Brát spełni/ oná znowu mu dolewa/
Wszak (mowi) moiá gębá nie cholewá;
Wszytko to śmierći/ śmierći dokázuie/
Gdyż kto ták czyni/ śmierć to w nim spráwuie/
Rzatko takowy kiedy śmierći minie/
Wszákże przy kuflu biedna muchá ginie.

Ktoś do Authorá.

A coż Wolyńku/ sáłaty záżyłeś/
Z kiendziurno włoski podobno utyłeś/
Cudzoziemskiego probowałeś krzaku/
Káżdy przemiera/ kto przebiera w smáku/
Czemuś zápomniał/ co przypowieść nieśie/
Wol ći do Wołá/ Koń do Koniá rwie sie.

Otoż

Тягає вус-бо,   поморщує чола,
    Усім ув очі,   смола мов, пре згола.
З-під лоба вгору   викручує очі,
    Відтак і тратить,   як тан власний точить.
Хтось каже грати,   вона ж грать не каже,
    Де що уздріє,   по стінці розмаже,
Чи з пістолетів   велить бити сміло,
    Чи на подвір'ї   з конем – ошаліло,
Чи слово вхопить,   інакше поверне,
    На лоба – шапку,   сям-там своє верне.
Дасть хлопцю в губу,   чужі служки злає,
    До того вип'є,   а тим посилає.
"То не став'янка"*, –   віща, пане-брате,
    Вчиню я хутко –   не треба тримати.
Брат випиває,   доллє та проява,
    "Та ж, – каже, – в мене   губа не халява!"
До смерті все-бо,   до смерті провадить,
    І хто як чинить,   у тому смерть ладить.
Такий-бо рідко   ту смерть оминає,
    Завжди у кухлі   мушня́ загибає.

ХТОСЬ ДО АВТОРА

Що, волиняче,   салату наївся?
    З кудель-бо влоських**   напевне робився.
Заморське зілля   такий хай смакує,
    Котрий вигадно   в смаку химерує,
Забув – прислів'я   живе здавна з нами:
    Як кінь між коней,   а віл між волами.

** вуда на щук*
*** італійських*

O toż to tobie/ tá sáłatá włoska/
Pámiętay/ że to byłá pomstá Boska.

O ćichym Weselu.

Gdy się twe gody ćicho odpráwiły/
Bodayżeć zá to krzćiny głośne były/
Bodayżeć zá to/ ta twoiá Práwicá/
W puł ćwierci roku powiłá Dźiedźicá.

Przeszli y teráźnieyśi ludźie.

Mowią/ iż przedtym ludźie lepśi byli/
Szczerzy/ nie hárdźi/ y prawdę lubili/
My teráźnieyśi temu nie wierzymy/
Gdy malowánych w czerni ich widźimy/
Teraz to ludźie/ a práwie Anyeli/
Młodź/ Panny/ stárzy/ co żywo to w bieli/
Białać ná wilku skorá/ w Moskwie biáła/
A postáremu cnotá bárdzo máła.

Smierć.

Ey śmierći/ śmierći! ćiągniesz nas do śiebie/
Nie ieden by się odkupił od ćiebie.
Bogacze świátá/ daliby Millony/
Gdyby w podźiemne nie wchodźili strony/
Srebro y złoto/ dał by Aksámity/
Dałby złotogłow/ y drogie Telity/
Dałby Jego Mość y poszosne konie/
Rycerz splendory/ dałby z ręku bronie/
Oddałby drugi/ co tylko w komorze/
Dałby co tylko byłoby w oborze;

K

Dálby

Далася добре тобі страва влоська,
Тож знай: у цьому була помста бозька.

ПРО ТИХЕ ВЕСІЛЛЯ

Коли весілля тихо десь справляли,
То хай хрестини бучно б відгуляли,
За те, принаймні, що правиця біла,
В півчверті року дідичка сповила.

КОЛИШНІ Й ТЕПЕРІШНІ ЛЮДИ

Кажуть: раніше були люди ліпші,
Щирі, не горді, до правди любіші.
Ми, що тепер є, такому не вірим,
Чорнообразно їх бачим і мірим.
Зараз – то люди! Мов янголи, справді,
Молодь і панни, старі – в біле ладим.
Білять на вовку хутро – в Москві білять,
А по-старому цнота мала ділом.

СМЕРТЬ

Гей, смерте, смерте, тягнеш нас до себе,
Хотів би кожен вирватись од тебе.
Багаті світу віддали б мільйони,
Щоб у підземні не іти схорони.
Дали б і злото, срібло й оксамити,
Ошатні парчі й дорогі теліти*,
Дали б панове коней шестерики,
А рицар броні скинув би великі.
Віддав би кожен все, що у коморі,
Віддав би також, що хова в оборі,

*едваб

Dalby ubogi y ostátnią śiermięgę/
Kiedy by śmierći nie dálá mu ćięgę/
Dalby w ostátku gdyby iedná kopá/
Dalby ostátniego snopá;
Nie żálowal by śmierći co potrzebowálá/
Jeśliby śmierći co potrzebowálá;
Dálá by káżda/ co by tylko miáłá;
Już nie okupiß/ inż pośiana niwá/
Muśi bydź zżerá/ kiedy przyidą żniwá:
Sędźia Ziemski.
Gwalt/ gwalt kto słyßy/ rátuy rátuy proße/
Vmieraż Sedźia/ zátrzymay się troße/
Odchodźiß Sedźia ziemski inż do ziemi/
Now iák Sedźiego prętko mieć bedźiemy.
Sedźia rzekł/ wßyscy Sedźiámi bydź chcećie/
Zá sto lat pewnie mieć go nie bedźiećie.
Electia Deputácka.
Sześć mis do tego/ ßeśćdźieśiąt pułmiskow/
Sto flaß/ á tyśiąc do tego kieliszkow:
Liy/ przeliy/ czołem biy/ przed káżdym Brátem/
Jeżeli chceß bydź Pánem Deputatem.
Author rádźi.
Niech nie pozwolą ná Páná Márßałká/
Byle nas Gośći doßłá słußna miárká;
Niech Seymik zerwą/ á my káżdy z Gośći/
Zá Deputatá mieć bedźiem Wáßmośći/
Już bedźieß u nas naprzod Nominatem/
W lat kilkánaśćie potym Deputatem;
Jeśli

Віддав би вбогий з пліч свою радюгу,
Щоб смерть до себе не тягнула цугом.
Останнє дав би, мав би тільки ко́пу,
Чи сніп найменший – не жалів би снопу.
А смерть у жінки щось потребувала б,
Дала б усяка все, що тільки мала б.
Та не купити! Як ти з сім'ям, ниво,
Зіжнуть напевне, бо на те і жниво.

ЗЕМСЬКИЙ СУДДЯ

Ґвалт, ґвалт, що чую, рятуй, рятуй, прошу!
Суддя вмирає, затримайся трошки!
Відходиш, судде земський, вже у землю,
Чи ж буде швидко суддя в нас, ой лелю!
"Всяк хоче, – каже суддя, – в суддях бути,
За сто літ там вам судді не здобути".

ДЕПУТАТСЬКА ЕЛЕКЦІЯ

Шість мис до того, шістдесят півмисків,
Сто фляш і безліч виставлять кели́шків.
Лий, влий, чолом бий перед кожним братом,
Як хочеш бути паном депутатом.

АВТОР РАДИТЬ

Маршалка пана нехай не дозволять,
Мірка на нас хай, госте́й, впасти зволить.
Хай зірвуть сеймик, а ми, кожен з го́стей,
За депутата візьмемо вашмостю.
В нас спершу будеш ти лиш номінантом,
В літ кільканадцять по тім – депутатом.

Jeśli z Wolynią / tám nádzieią słába /
Gdy koniá kuią / podnosi się żabá.

Mieszkánie w niebie.

Mieszkánia mowisz dość u Oycá mego /
Przyimi mnie Pánie do naypodleyszego /
Niech śmieciem leżę u prog twoich Boże /
Wszák cierń bydź może / tám gdzie śliczne Roże.

Mieszkánie w Piekle.

Wszák ná was mowią / tu Pánie nie ćiecze /
Ach strászne Piekło / tám ciecze y piecze.
Naygorzey nędznym co burek nie máią /
Pánom iák kolwiek / co się pokrywáią /
Od gorącości umbrą się zásłoni /
Tam wczás / iák owcom / kiedy ie wilk zgoni.

O Iármárku.

Zły mowisz Jármárk / á dość Jármárk stały /
Gdy piány z niego / przyiáchałeś cáły /
W ten czás zły Jármárk / kiedy ná Jármárku /
Piánemu często nádćináią kárku /
Weźmie kto w Jármárk Chmielá zá Fáktorá /
Potym się łupi / iák ná drzewie skorá.

Wielmożny o chleb prosi.

O chleb Wielmożny prosisz Páná Bogá /
A styrt rożnego zbożá liczbá srogá /
Sam o chleb prosisz / á chlebá żáłuiesz /
Nie dáiesz nędznym / wiesz z kogo dworuiesz:

Як ти з Волині, надія мала та,
Дасть жаба лапу, коня як кувати.

МЕШКАННЯ У НЕБІ

Мешкання досить, вістиш, в Отця мого,
Боже, прийми ти мене як простого.
Ляжу хай сміттям до ніг твоїх, Боже,
Терни ж бувають, де гарні є рожі.

МЕШКАННЯ В ПЕКЛІ

Тут на вас, мовлять, ще не протікає,
Ах, страшне пекло: тече, припікає,
Бідному гірше, що бурки не має,
Панство, хоч скільки, якось протриває.
Від гарячноти чорнота заслонить,
Зручно є вівцям, коли вовк їх згонить.

ПРО ЯРМАРОК

Ярмарок, кажеш, лихий, та ж ні – сталий,
П'яний як з нього вернувся і вдало.
Ярмарок буде лихий, як на ньому
П'яному влуплять по карку крутому.
Хмеля коли ж бо за фактора взяти,
Будем лупитись корою лускато.

ВЕЛЬМОЖНИЙ ПРО ХЛІБ ПРОСИТЬ

Хліба вельможний теж просить у Бога,
Різного збіжжя, скирт досить у нього.
Сам про хліб просить, а хліба жаліє,
Не дає бідним, тому й багатіє.

Ty prosiß chlebá/ Pan ći dáie z niebá/
To też y tobie dáć drugim potrzebá;
Dal tobie wiele/ nie dla ćie iednego/
Száfárzem tylko ćiebie czyni tego:
Daway że nędznym/ gdyż was ieden stáry/
Pobierze skąpcow/ diabol po trzy pary.

Swiát co czyni.

Condiscipulom tráfilo sie w świećie/
Iż obáy byli ná iednym bánkiećie/
Ten co śiádywał/ wiec ná Mágistraćie/
Rzekl temu/ ktory śiedział ná Senaćie/
Bráćie/ lubośmy w iedney ßkole byli/
Wieß wzdy gdźie ćiebie/ á gdźie mnie sádźili/
Czemu mnie teraz mieyscem postponuieß/
Czemuß sie ze mną wprzod nie dysputuieß.
A ten odpowie: nie dziwuy sie zgola/
Inákßa Bráćie u świátá iest ßkolá/
Swiát Compositie ták *de locis* dáie/
Ten wyżey śiedzi/ kogo wiecey stáie.
Ow záplákawßy/ ták rzecze do śiebie:
Swiećie nie świtny/ toż żyd wielki z ćiebie/
Pieniądze lubiß/ wßytko dla pieniedzy/
Godność/ y mieysce/ dáieß pierwße predzy.

Iármárk.

Tárguieß drogo/ á drugiemu ßkodźiß/
Nie maß pieniedzy/ á dla nich odchodźiß.
Klámaß gdy nie maß/ chceß zostáć przy chwale/
A bez pieniedzy blaznem iesteś cale.

Просиш ти хліба, дає Бог із неба,
Тим-то і іншим тобі дати треба.
Дав тобі досить, не лиш для одного,
Шафарем тільки вчинив тебе з того.
Бідним давайте: старий незабаром
Вас, старців, візьме – той чорт – по три пари.

СВІТ ТЕ ЧИНИТЬ

Людям чиновним трапилось прецінь,
Що на одному десь були бенкеті.
Той, що мав місце власне в магістраті,
Мовить до того, що сидів в сенаті:
"Брате, либонь ми в школі одній вчились,
Знаєш тебе де, де мене садили?
Чом мені зараз місцем поступився,
Чом щодо нього ти-бо не сварився?"
Той відмовляє: "Не дивуй тим згола,
Брате, інакша світова є школа:
Світ так складає, de locis* з'являє,
Той сяде вище, більше котрий має."
Перший заплакав, мовить так до себе:
"Світе несвітній, жид великий з тебе;
Гроші ми любим, все складаєм злоту:
Гідність, і місце, і першість достоту."

ЯРМАРОК

Дорого правиш, іншому зашкодиш,
Грошей не маєш, задля них відходиш,
Брешеш, не мавши, хочеш буть при славі,
Та ж без монети блазень ти по-праві.

* *при розміщуванні (лат.)*

Szczęście y nieszczęście.

Niemiey szcześcia iuz zá szczeście/
Ni nieszcześcia/ zá nieszczeście/
Czesto bywa co dziś szkodzi/
Alić iutro rádość rodzi/
A z czego dziś śmiech przyimuiesz/
Z tego iutro lámentuiesz/
Wspák sie ten świát obraca/
Dziś spoczynek/ iutro praca.

Swiát fárbá.

Ey świećie świećie/ iedne prożne fárby/
W godzine śmierći/ nie pomogą skarby.
Fárbowny świećie/ dość iesteś nie trwáły/
Aż ciebie nie chce/ y stáry y máły.

Smierć.

Ehey! ná świećie/ co li to dla Bogá!
W kazdym momenćie/ nagla śmierći trwogá.
Jeden szaleiąc piány z koniá spádnie/
W drugim gorzalká záymuie sie snádnie.
Wyieżdżasz z charty Mos Pánie ná łowy/
Z konia szwankuiesz/ raz śmierći gotowy/
Ná rekrácyą wyieżdżasz ná łodzi/
Powstána wiátry/ wnet śmierći ugodzi/
Jedziesz ná bankiet/ z wielkiey zieżdżasz gury/
Naszelnik zerwan/ wnet śmierć zmyka sznury/
Zwadzisz sie piany/ u nas nie nowiná/
Phnie/ strzeli/ rani/ wnet śmierći godziná.

ЩАСТЯ І НЕЩАСТЯ

Не май щастя ти за щастя
Ні нещастя за нещастя.
Бува часто: зараз шкодить,
Але завтра радість родить.
Тепер з чого сміх приймаєш,
З того завтра заридаєш.
Навспак все, світ в обороті,
Тут – спочинок, там – в роботі.

СВІТ– ФАРБА

Гей світе, світе, – порожні лиш фарби,
В годину смерті не в поміч ті ска́рби.
О фарбний світе, нетривко навколо,
Тебе не хочуть старі, також молодь.

СМЕРТЬ

Агей, на світі, це що, ради Бога,
У кожній миті є смерті тривога.
Один шаленець з коня упадає,
Горілка того прелегко спаляє.
З хортами їдеш ти, пане, на лови,
А кінь схитнувся – для смерті готовий!
Для відпочинку човном ти поїхав,
Зірвався вітер – і смерть тут до лиха!
На бенкет їдеш, з гори тож з'їжджаєш,
Зірвавсь нашийник – шнур смерть затягає.
Завівся п'яний – це в нас не новина:
Пхне, стрілить, зранить – ось смерті година.

Idźieß w lábirynt/ wonne zbieraß źiołá/
Wąż w ręke zátnie/ wnet śmierć iámy wołá/
Leżyß ná łożu/ śiedźiß ná twym progu/
W noc ogień wielki/ wnet śmierći z pożogu/
Wyieżdżaß w drogę/ w twey wielkiey potrzebie/
Zdyba lotr zboycá/ śmierć zdybáłá ćiebie.
Wstępuieß ná Prum/ zły prum/ wodá groźi/
Wnet śmierć przewoźnik/ ná on świát przewoźi.
Zchodźiß po nocy/ minieß iedne pietrum/
Alić wnet sáme dotknieß śmierći centrum.
Idźieß po nocy/ ná drodze loch/ iámá/
Padnieß strászliwie/ wnet tu śmierći sámá.
Duszeyká smáczne pieruszki gotuie/
A árszenikiem po wierzchu cukruie/
Alić w godźinę po tákiey słodyczy/
Smierć/ Doktor/ wszytkich w tym cżásie ulęczy;
Albo li czásem/ kochána Golubká/
Smierć nagle prętkie/ poda tobie z kubká/
Náieżdża hurmem/ zábiia człowieká/
Trudno opisáć/ iák człek zchodźi z wieká/
A w prętkim czáśie/ y iedney minuty/
Mieymy śię przeto wszyscy do pokuty.

Swiát.

Ey świećie świećie/ co śię w tobie dźieie?
Ten opętány/ ten z głowy száleie/
A ktoż od świátá názwan opętány/
Ten/ ktory w látách/ idźie miedzy Pány/
A togoż

Ідеш у пущу пашні, зела взяти
І гад ужалить – вже й яму копати.
Лежиш на ложі, сидиш на порозі –
Вогонь великий, і смерть вже завозить.
В дорогу їдеш при пильній потребі,
Зідрав розбійник – збирає смерть треби.
Вступив на річці в порон, вод загроза –
Смерть-перевізник на той світ завозить.
Вночі ти сходиш, по сходах, буває:
Діткнувся центру ти смерті – то й маєш.
Вночі ідеш ти, в дорозі льох, яма,
Впадеш страшливо – ось смерть є та сама.
Коханка смачно пиріг приготує,
Арсеном зверху відтак прицукрує,
Тож за годину солодкості тої,
Смерть-лікар зразу улічить, уроїть.
Буває часом, кохана голубка
Неждано, швидко подасть смерть із кубка.
Наїде хурман – заб'є чоловіка,
Списати важко, як ходить із віка
В швидкому часі, з одної хвилини
Всі для покути ми маєм причини.

СВІТ

Ей світе, світе, в тобі що зріє?
Цей навіжений, а другий шаліє.
Хто ж навіженим назветься у світі?
Хто поміж панства бува у лахмітті.

A kogoż tem świát/ ßalonym powodźi/
Ten który prawdy y krzywdy ſwo głośi/
Pan głośno krzyczy/ gdy nie widźi Prawdy/
Cżłek w utrapieniu/ gdy nie maß poprawy.

Rzeczpoſpolita.

Rzeczpoſpolita/ Polſka ſię názywa/
Rzeczpoſpolita/ wßytek świát oblewa:
Swiát śmierć oblewa/ ták śmierć nie użyta/
Wßytkim ná świećie/ ieſt Rzeczpoſpolita.

Swiát.

Jednym niedola/ drugim ßczęśćie służy/
Brat/ Rodzonemu Brátu ſwemu ſłuży.
Jednejże Mátki/ á nie iedney doli/
Jeden Syn weſeł/ drugi ćięßko boli;
O świećie/ świećie! coś ty zá oſobá/
Jednemu kontempt/ drugiemu ozdobá/
Jeſteś Oyczymem/ y Oycem/ y Bratem/
Y złym/ y dobrym/ y Kumem/ y Swátem;
Z káżdym ty żyieß/ ni ſkim iednák ßczerze/
Ták iák Wołoßyn/ ma z námi przymierze.

Jármárk.

Ná Jármárk drugi przyiedźie Fránćißek/
Páß zgołá großá/ cáłe prożny mießek/
Często tákowy ná ßczęśćie podroży/
Weźmie pieniądze/ gdźie ich nie położy.

Kiedy głupi mądry.

Wiem żeś ty głupi/ á mądrym ſię ſtáwiß/
Gdy po łáćinie przed głupiemi práwiß/

Кого шаленим повсюдно поносять?
Що правду й кривду від себе голосять.
Павич горлає, коли нема пави,
Людині в горі немає поправи.

РІЧ ПОСПОЛИТА

Річ Посполита – Польща назву має,
Річ Посполита світ весь обливає –
Смерть обливає, так, смерть неужита
Для всіх на світі є Річ Посполита.

СВІТ

Одним недоля, іншим щастя плужить,
Своєму брату брат, буває, служить.
Одна хоч мати, не одної долі:
Цей син веселий, тому тяжкі болі.
О світе, світе, що ти за особа:
Цьому́ зневага, іншому – оздоба.
Є ти вітчимом, батьком-бо і братом,
І злим, і добрим, з кумом, також сватом.
Живеш із кожним, та ні з ким не щирий,
Так як волошин з нами живе в мирі.

ЯРМАРОК

В ярмарок якось прибув був Франтішо́к,
Гроші пасе він, порожній-бо мішок.
Подібні часто за щастям шукали,
Гроші збирали, де їх не поклали.

КОЛИ ДУРНИЙ МУДРИЙ

Знаю, ти дурень, себе ж мудрим славиш,
Як по-латині для дурників правиш,

A ty co práwiß/ sam nie wieß co mowiß/
A ty też błáznie/ błazná nie zrozumiß.
A ty też błáznie/ błazná nie zrozumiß.
Badź zmysłu stałego,
Sercá wesołego.
A ná coż myślić/ ná coż sie fráſowáć?
Lepiey do woli Boskiey sie stosowáć/
Co ma upłynąć/ to pewnie upłynie/
Co Bog obiecał/ y potym nie minie/
Jeśli też ieszcze/ dziś iutro umieráć/
Ná coż sie zmysła zbytnie rozpościeráć.

Goście.

Mam Bráćie Gośći pełno w moim Domu/
Diaboł wie/ iak sie przypodobáć komu/
Jeden pić niechce/ drugi piłby wiele/
Trzeći ieść każe dawáć sobie śmiele/
Czwarty day daruy/ toż co raz zmiánkuie/
Piąty ie/ piie/ y ieszcze dworuie;
Ten krobie : owi / á ten znowu práwi/
Ten sie porywa/ ow sie ieszcze báwi/
Jednego słuchaß/ drugi wąsem dmucha/
Diaboł wie komu wprzod nástáwić uchá/
Naylepßy ieden / ze dwiemá bieśiádá/
Z wielą mitregá/ wiela záwße zwádá/
Ciche záiączki w máley liczbie chodzą/
Drapieżni wilcy/ kupą záwße ßkodzą.

Sad zábawny.

Dobry Przyiaciel/ drożßy iest nád złoto/
Ktory przestrzeże/nie gniewáć się o to/ Prze-

Сам-бо, що правиш,   чи мовиш, не знаєш.
    Ти також блазень –   блазня не пізнаєш.

МАЙ СТАЛІ ДУМИ, І СЕРЦЕ – БЕЗ СУМУ

Навіщо мислить,   а чи сумувати,
    До волі Бога   найкраще звертатись.
Що має сплинуть,   напевне те сплине,
    Що ж Бог утвердить,   таке не загине.
Сьогодні, завтра   підеш помирати,
    Думки навіщо   лихі розширяти?

ГОСТІ

Є братія-гості,   повно в моїм дому,
    Чорт знає, як їм   приподобить, в чому.
Один не п'є з них,   цьому ж дай побільше,
    А третій їсти   каже дати смільше.
Четвертий дару   просить, визначає,
    А п'ятий, пивши,   насміхи ладнає.
Один тут мовить,   інший же щось править,
    Отой порветься,   той же себе бавить.
Одного чуєш,   інший у вус дмуха,
    Чортяка знає,   ставить кому вуха!
Один, найліпший,   на два боки мовить,
    Загайка зайва –   завше звада в слові.
Зайці тихенькі   зграями не ходять,
    Вовки драпіжні   купою – і шкодять.

ЗАБАВНИЙ СУД

Приятель добрий   дорожчий є злого,
    Постерігає   не гніватись з того:

Przeto Wielmożni Mośćiwi Pánowie/
Y Grodzki *Iurati* Sedziowie.
Ziemscy/ y Grodzki Iurati Sedziowie.
Pod sądy záwſze ſzcześliwie ſpelniaycie/
Tylko kieliſzki przed ſobą żegnaycie;
Szláchtá ſie zeydźie/ gdy dlugo czekáią/
Samem to ſlyſzal/ że to wymawiáią/
Piią/ nie ſądzą/ by złego wypili/
Tylko pozwáni tych ſlow nie mowili.

Złe czáſy.

Ehey! złe czáſy/ gdźie dáley nádchodzą/
Grzechy to náſze/ grzeſznikom nam ſzkodzą:
Ták wſzyſcy uczą/ y to wſzyſcy wiemy/
A poſtáremu codźiennie grzeſzemy/
Ey czy nie lepiey poprzeſtáć niecnoty/
A żyć w ſobodźie/ y mieć pokoy złoty.

Zołnierz doświádczony.

Kiedy ſtárſzy ná piechotę pozwoli/
Twego Rothmiſtrzu/ bierz chłopá od roli/
Rothmiſtrze ſámi pieniądze bierzecie/
Z meżnym tym ludem/ dość dokázuiećie/
Co chlop to chop/ po wieprzu/ báránie/
Pretki to żolnierz/ zá rok ná plác ſtánie/
W obozie trzy dni niebożetá byli/
Predko do cepow/ názad ſie wroćili/
Dźiś cep porzucay/ dźiś ná woyne; mnogie
Rozpedzi kury/ tákie woyſko ſrogie.

L   Lekár-

Преціньвельможні панове шляхетські
Гродські й земськії Iurati* суддейські,
Завше для суду усе ви сповняйте,
Келишки тільки належно єднайте.
Шляхта зійдеться, бо довго чекала,
Сам таке чув я, коли вимовляла:
"Пить – не судити!" – хай лиха б попили,
Позвані тільки тих слів не вістили.

ЛИХІ ЧАСИ

Гей, лихочасся дедалі надходить –
Гріхи то наші нам, грішникам, шкодять.
Усі так учать, і те усі знаєм,
А як давніше, гріхи учиняєм.
Гей чи не ліпше покинуть нецноти,
В свободі жити, тримати мир злотий.

ДОСВІДЧЕНИЙ ЖОВНІР

Набрать піхоти як старші дозволять,
Свого, ротмістре, бери хлопа з поля.
Самі, ротмістри, ви гроші берете,
З тим мужнім людом свій доказ даєте,
Бо хлоп, то хлоп є – там свині, барани,
Прудкий жовнір той, за рік на плац стане.
Три дні в обозі були небожата,
Мерщій до ціпа волять повертатись,
Тут ціпом рухай, війна тут, ця многі
Розгонить кури, бо це військо строге.

* *юристи (лат.)*

Lekárſtwo ná krzyż, ręce, y nogi.

Krzyż/ rece/ nogi/ poczawſzy od głowy/
By nie bolały/ ieſt ſpoſob gotowy/
Wſzytek Poſt wielki/ z wieczorá y z ráná/
Paday o źiemie/ pod nogi do Páná/
Biy w źiemie głowa/ á ták bedzie zdrowá/
Chylay krzyż ná Krzyż/ receptá gotowa/
Paday ná rece/ tłucz źiemie koláńy/
By nie bolały/ przez Rok ſpoſob dány.

Wino.

Wino Wielmożnym/ nie ma cále ſzkodźić/
A kiedy noſza/ nie trzebá y chodźić/
Przećieſz Moś Pánie/ piyćie winá mało/
Grzech ieſt dla winá/ nośić ludzkie ćiało.

Rádá zdrowa.

Pan wino piie/ y z winá boleie/
Rzecze do ſługi/ czemu ſie to dźieie;
Sługá odpowi: niech ia lege Pánie/
Ty mnie noś wino/ wnet boleść uſtánie.

Smierć Páńska.

Ehey! Moś Pánie/ Winográd wſzczepiłeś/
Ziół wdźieczno wonnych rożnych náſadźiłeś.
Śliczny Wirydárz/ coż kiedy śmierć woła/
R winne groná/ rzucay śliczne źiołá.

Smierć Młodźieniec.

Máteńko ślicznych ták wiele ſukienek/
Stroiow/ pośćieli/ rożlicznych płoćienek/

Koſzul

ЛІКИ НА КРИЖІ, РУКИ Й НОГИ

**Криж, руки, ноги, з голови почавши,
Щоб не боліли – спосіб добрий завше:
Піст весь великий звечора і зрання
На землю падай в ноги Бога-Пана.
Бий головою, будеш тож здоровий,
Схили хрестові криж* – і лік готовий,
Впади на руки, землю мни, уклякши,
Щоб не боліли – спосіб в рік найкращий.**

ВИНО

**Вино вельможним не може зашкодить,
Коли приносять, не треба й приходить.
Хай трохи б панство себе так поїло,
Гріх: для вина лиш носить людське тіло.**

ЗДОРОВА РАДА

**Пан вино хлище, з вина і хворіє.
Каже слузі він: „Чому це так діє?"
Мовить слуга-бо: „Дай ляжу я, пане,
Ти неси вина – хвороби не стане!"**

СМЕРТЬ ПАНА

**Агей, мій пане, виноград щепив ти,
Духм'яні зела прагнеш посадити.
Чудовий сад є, що ж, як смерть волає,
І винні грона, й зілля забирає.**

СМЕРТЬ – МОЛОДЕЦЬ

**Матінка гарних сукенок немало,
Строїв, постелі, полотен надбала,**

* *тут гра слів: "криж" – це хрест, отже: схили хрестові свій хрест*

Koßul niezliczných/ nákłádłáś twey Corze/
Chceß mieć młodzienca do niey ná twym dworze/
Alić w momencie/ śmierć iedzie młodzieniec/
Wziął ślub z Pánienką/ został cáły wieniec;
Stroie/ sukienki/ wszytko rzuca tobie/
Wszytkie koßule/ tylko iedná w grobie:
Ná coż łzy leieß strumieniem w tey mierze/
Wßák zięć bogáty/ kiedy nic nie bierze/
A Mátká rzecze: słusznie moie łkánie/
Gdy ták żon wiele/ iuż tám złe mießkánie.

Poznánie z Zacnemi.

Izbá Poselska/ Izbá Senatorska/
Trybunał głowny/ wszytká rzeßá dworska/
Żeby cię ználi/ tákże postąp Bráćie/
Jeśli tyśiecy z kilkánaście maćie/
Pod czás publiki/ záwße ná przemiány/
Ná bánkiet znáczny/ proś te wszytkie stany/
Vyźrzyß/ gdy każdy ieść y pić nie będzie/
Ták twoie poydzie głośno Imie wßędzie.
Ták czyń codziennie/ z Pánámi záśiedzieß/
Byś był y błaznem/ większym potym będzieß/
Kiedy przepiieß.

Sáśiecka zabáwá.

To á to tám iedzą/ Tym się y tym biedzą.
Ták y owák chodzą/ Ták się to tám rządzą.
Tákie tám poiázdy/ Tákie to tám gazdy.
Tákie tám humorki/ Ták tám z niśczym worki.

L2 Tákie

Сорочок безліч наклала-бо доні,
Жде, молодого коли примчать коні.
Є й молодець тут: по неї смерть їде,
Шлюб узяв з нею, вінка цілим кида.
Строї, сукенки – тобі все покинув,
Всі сорочки ті – одна в гробі нині.
Нащо ллєш сльози струмком від такого,
Зять-бо багатий, не взяв аж нічого.
Матінка мовить: "Є глузд у риданні,
Жон де багато, лихе проживання".

ЗНАЙОМСТВО ІЗ ШЛЯХЕТНИМИ

І́зба Посольська, і́зба Сенато́рська,
Трибунал чільний справи чинить дворські,
Щоб усі знали: так чини, мій брате:
Маєш ти тисяч кільканадцять мати.
Під час зголошень, зміна як настане,
На значний бенкет запроси всі стани,
Там-бо побачиш: їсти-пить не будуть,
Та твоє ймення піде з гуком всюди.
Чинь так щоденно, з панством поруч сядеш,
Блазнем хоча б був, ще й владу осягнеш,
Коли пити станеш.

СУСІДСЬКА ЗАБАВА

Там і там мандрують,
Так і сяк є рада,
Такі є гаразди,
Такі сміхороби,
Тим і тим бідкують,
Так-то там порадять.
Такі отам ґазди,
Такі з нічим торби.

Tákie to tám zwády/
Tákie to tám czyny/
Ták ludźi szánuią/
Ták to tám pobożni/
Táka to tám cnotá/
Tá zabáwá świátá/

Tákie tám bieśiády.
Tákie to tám winy.
Ták drugich nicuią.
Ták ludźie ostrożni.
Táka tám robotá.
Brát nicuie Brátá.

Do Melánkoliká.

Czemu melánkolizuiesz/
  Czem sie nie rekoliguiesz/
Wzdyć przypomniey tylo sobie/
  Że nam wszytkim leżeć w grobie/
Jeśliś Pánem/ ieśliś sługą/
  Wszák to wszytko nie ná długą/
Berlá z reku upadáią/
  Wszytkie nedze koniec máią/
Wszytkim słońce oraz zchodźi/
  Y nágim sie káżdy rodźi/
Ják ná wszytkich dźień ten świta/
  Ták do wszytkich śmierć záwita/
Dosyć z ćiebie/ gdyś zdrow bráćie/
  Sto tyśiecy záwsze maćie.

Zła Mácochá.

Zły rzekł Syn/ Oćiec stáry nie umiera/
  Wiec y Mácochy diabol nie odbiera;
Alić Mácoche/ y Oycá śmierć bierze/
  Y ty Synaczku/ gotuy sie w tey mierze;

Y tám

Такі отам звади,
Такі мови-ради.
Такі отам чи́ни,
Такі отам вини.
Людей там шанують,
А інших ницують.
Такі там побожні,
І перестoрожні,
Така отам цнота,
Така там робота,
Світ бавиться там-то,
Неважить брат брата.

ДО МЕЛАНХОЛІКА

Чому, скажи, ти сумуєш,
    Про Бога чом не міркуєш?
Як лише згадаєш: пробі,
    Та ж всім нам лежати в гробі.
Чи пан ти, а чи слуга ти,
    Недовго будеш тривати:
Берла із рук упадають,
    Всі, бідні, кінець цей мають,
Усім враз сонце-бо сходить,
    Та ж голим-бо кожен родить.
Щоденно, як нам світає,
    До всіх і смерть завітає.
Гаразд, що здоровий, брате,
    Сто тисяч завше б мати!

ЛИХА МАЧУХА

Злий син мовить, що батько не вмирає,
    Мачухи також чорт не забирає.
Мачуху проте й батька смерть б'є строга,
    Ти, синашу, теж приготуйсь до того.

Y tám Mácochy złey/ zły y Syn nie zbedźie/
Wszák dobry z dobrym/ á zły ze złym śiedźie.

Służbá do czásu.

Dokąd chlebá z żytá było/
Dotąd śie Pánie służyło/
Dźiś że nie mász chlebá z żytá/
To też Pánie z usług quitá.

Zabáwá Bisurmánina.

Wydrzeć u wszytkich/ tá twoiá zabáwá/
Ty nie znász Bogá/ nie znász áni práwá/
Swiát wszytek pośieść/ twoy umysł záwźiety/
Idźże iuż teraz szátánie przeklety.
Rznie Bog pomstę/ piorun ná ćie śrogi/
Máchometowi czártu zetrze rogi;
Niech bedźie w zgodźie Chrześćiáństwo cáłe/
Gdyż poiedynkiem/ káżdą złamie strzále.

Do zostáiacego w kłopoćie.

Nie cłniy sobie w tym kłopoćie/
Jutro nági/ kto dźiś w złoćie/
Ják ich iest ná świećie wiele/
Niebeśpieczny káżdy śmiele.
Niech żaden nie tryumfuie/
Szcześćia nikt nie zákupuie;
Smutek czesto rádość rodźi/
Ná przemiány z sobą chodźi.

O Nieboszczyku.

Nieboszczyk pierwszy dość nabył wszytkiego/
A ty powtorny przychodźisz do tego/ Ták

Мачухи і там син лихий не збуде,
З добрим добрий, а злий із злим пробуде.

СЛУЖБА ДО ЧАСУ

Доки хліба з жита їлось,
Доти пані і служилось.
Вже немає хліба з жита,
З послуг пані вже не жити.

ЗАБАВА БУСУРМАНИНА

Всі оте бачать: твоя-бо забава:
Бога не знаєш, не знаєш і права.
Світ весь посісти твій забаг завзятий
Зараз проходить, шайтане проклятий.
Кинув Бог помсту на тебе, грім строгий,
Магометанам, чортам зітре роги.
Дай християнам до згоди дорогу,
Хто поодинці, злама стрілу в того.

ДО ТОГО, ЩО ЗАЛИШАЄТЬСЯ В КЛОПОТІ

Не роби собі клопо́тів –
Завтра голий, хто при злоті.
Як багато їх на світі,
Небезпечний кожен при тім.
Хай ніхто не тріумфує,
Ніхто щастя не купує.
Смуток часто радість родить,
В переміну завше ходить.

ПРО НЕБІЖЧИКА

Небіжчик перший набув досить всього,
А ти повторно приходиш до того,

Ták śie obraca twoiá wierna praca/
Jeden drugiego ná świećie zbogaca:
Medium tenuére Beati.
Kiedy iuż Bráćia w ochoćie záhuczą/
Contra medium, ni koći zámruczą;
Chcac ażeby śie záwsze zaczynala/
Ochotá cudza/ *medium* nie miálá.
Gdyż iuż zá środkiem koniec nástepuie/
W cudzym to domu/ nie w swoim spráwuie.
W ochoćie ludźiom w tym mizernym wieku/
Diaboł wie iák śie przypodobáć człeku/
Ma co ieść y pić/ przećie on dokuczy/
Kot ie myß/ przećież y nad myßą mruczy:
O Zołnierskiey zapłáćie.
Zołnierz nieborak kilká lat chornie/
A drugi zá to rząd suty spráwuie/
Rząd nie rząd Bráćie/ zá cudze talery/
Mos Pánie Bráćie/ kupuieß ßpalery;
A żołnierz biedny/ wyglada w ßaláśie/
Gorzkiey zapłáty/ przy wßelkim niewczáśie;
Owi śie trudzą/ ći biorą ich trudy/
Ták widzę skakáć/ iák zágráią dudy.
O Ptaku niepráćuiacym.
Buia Ptaszek látá,
Prędka iego strátá.
Dźiwne dwie rzeczy ná świećie widźiałem/
W wielkim u śiebie podźiwieniu miałem;
Człowiek

Так обернеться твоя вірна праця,
На світі інші тут інших багатять.

MEDIUM TENUERE BEATI*

Як на весільнім бенке́ті гугочуть,
Contra medium **, не як кіт, муркочуть,
Хочуть, щоб завше такі зачинались
В інших бенкети, medium не мали.
Та й серединам кінці наступають –
В домі ж чужому, не в себе гуляють.
В учтах весільних в мізернім цім віку,
Чорт зна, як можна вгодить чоловіку.
Їсти є, пити, отож є й докука:
Мишу їсть котик, над мишею мрука.

ПРО ЖОВНІРСЬКУ ЗАПЛАТУ

Жовнір, бідака, кілька літ хворіє,
А інший уряд пишний взять воліє,
Не уряд є то, за чужії гроші
Шпалери, брате, ти придбав хороші.
Жовнір, бідаха, з куреня он зирить,
В невчас чекає плати менше міри.
Одні – у праці, інші візьмуть тру́ди:
Стрибати мають, як заграють дуди.

ПРО ПТАХА НЕРОБУ.

ЛІТА ПТАХ, БУЯЄ,

ЗНАТЬ, ШВИДКО СКОНАЄ

Дві дивні речі в світі я побачив,
Але для себе ще не розтлумачив:

** щасливий тримається середини (лат.)*
*** проти середини (лат.)*

Człowiek w upale żnie/ pot ſie z niego leie/
Ptak w zgore buia/ rzekłem co ſie dzieie/
Czyli godnieyſzy Ptaſzek od człowieká/
Ten buia/ lata/ tego trapi/ ſpieká/
Ten nieboraczek dźwiga/ ſnopki noſi/
Ten o gotowy pokarm Paná proſi/
Biádá Ptaſzkowi lubo buia biádá/
Dáremnie ginie/ kto dárem nie iada.

Z kim ieść.

Ná bánkiet ide ia do ſkrzywdzonego/
Ziem/ zpiie/ przecież dźwigne go dla tego/
By źle wygrali nie iadam z takiemi/
Z ſranty/ z drapieżczy/ ſercem nieſytemi.
Ná moim mieyſcu/ niechay tám ie táki/
Zeby pámietał dobrze żołte flaki/
Zeby poradził w złey ſpráwie przy trunku/
Nie żądać owcá/ od wilká ratunku.

O pracy ludzkiey.

Dobrze by dobrze/ ná świecie chorowáć/
Gdyby na támten świát nie ápelowáć/
Ale to pracuy/ y choruy człowiecze/
Nocy nie wſypiay/ krwáwy pot wyćiecze.
Ali w momencie/ áż w iedney godźinie/
Coś zebrał/ wſzytko iák wodá upłynie.

Zmowiny ſtárego z młoda.

Kiedy Młodziuchne za Stárcá zmawiáia/
Zá Stárym Swáſzki dobre ſłowo dáia;

Mośći

Людина в полі жне, піт проливає,
Гуля птах в небі – так воно буває.
Чи ж од людини пташка більше важить,
Літа, буяє, а ту сонце пряжить?
Той неборака в копи жниво зносить,
Цей готовеньку в Бога їжу просить.
Біда тій птасі, хоч вона й буяє:
Як дурно їла, так вона й сконає.

З КИМ ЇСТИ

На бе́нкет я́ йду до того, хто в кривді,
Їм, п'ю, а прецінь скажу, щоб не нидів.
Лихий є виграш сідать із такими:
З драчами, франтом, з неситими тими.
Нехай на місці моїм їсть усякий,
Щоб добре жовті пізнав мої фляки,
Аби порадив в злій справі при трунку:
Вівця від вовка не хоче рятунку?

ПРО ЛЮДСЬКУ ПРАЦЮ

Добре-бо, добре на світі хворіти,
Тільки б на той світ щоб не загриміти.
Ти ж бо і хворий працюй, чоловіче,
Ночі не спавши – кривавиш піт в вічах,
Та у моменті, в одній лиш годині,
Що зібрав, все це водою поплине.

ЗМОВИНИ СТАРОГО З МОЛОДОЮ

Як молоденьку за старця змовляють,
Свашки за нього слівце добре мають:

Mościwa Pánno/ weźmie diaboł iego/
A ty z pieniedzmi poydzieſz zá młodego/
A młoda mowi: Amen day to Pánie/
Wole kurczatko/ niż kure w ſzáfránie.
Stáremu młoda/ iákby do kożuſzká/
Z ſkárych ſkur przyſzył/ młodziuchnego ſmuſzká.

O Deputáckiey Elekcyey.

Liſty rozpiſáć/ wielki bánkiet ſpráwić/
By ubogiego ſztuki chlebá zbáwić.
Remiſſa poydzie/ ná to náważyłem/
Aby w oſtátnie uboſtwo wpráwiłem/
Nie bedzie záczym/ rad nie rad porzući/
A czás zá czáſem/ żywot mu ſie ſkroći;
Bym wſzytko ſtráćił/ á dokaże tego/
Że ten táki ſyn nie weźmie niczego.
O pewnie wſzytko ſtráćiłeś/ gdy duſze
Stráćiłeś wiecznie/ przyznáć tobie muſze.

O Chmielu chmielu!
Czyniſz głupich wielu.

Coś ſie dziwnego w tym chmielnikim dzieie/
Gdy człowiek ſobie głoweczke zágrzeie;
Ták wiec rozumie/ iżby ſwoia śiła/
Tego owego/ iużby ſie wybiło/
Nikt przy nim/ tylko chmiel onego ſtroná/
Lubo nayſtábſzy dochodzi Sámſoná.

O Kár-

“Панно шляхетна, візьме чорт такого,
Підеш з грошима ти за молодого”.
Молода каже: “Амінь, дай це, Пане*:
Хочу курчатко, не курку в шафрані”.
Юна старому – це як до кожушка
Ветхого шити молодого смушка.

ПРО ДЕПУТАТСЬКУ ЕЛЕКЦІЮ

Листи розпишеш, бенке́т добрий справиш,
Бідаку хліба останнього збавиш.
Ремісія буде, ти ж важишся ставить,
Аби в останнє убогого вправить.
Не буде за що, не радо те кинеш,
А час за часом й життя швидко сплине.
А все утратиш, докажеш такого:
Зате такий син не візьме нічого.
О певне, все ти згубив, також душу
Утратив вічно, признать тобі мушу.

О ХМЕЛЮ, ХМЕЛЮ, ЗНАТИ, ТИ ЧИНИШ ДУРНІВ НАДТО

Щось дивне в тому хмеликові діє,
Коли людина голову загріє.
Так розумію: аби твоя сила
Того́ чи то́го відтак не згубила.
При нім – нікого, лиш хміль з ним гуляє,
Либонь найслабший Самсоном буває.

* *тут і далі Пан (з великої літери) – Бог*

O Kárczemniku.
Piy tydźien cáły,
Affekt niestały.

Piy tydźień cáły / Pánie Kárczemniku /
Bedźiesz przyiemny dokąd bedźie w liku /
Skoro przepiiesz ná leb wypchną z skárczmy /
Milczysz iák blazen / á mowiąc nie wárczmy /
Z pieniedzmiá krzyczał / á nic nie mowiono /
Bez groszá milczysz / á przećie wypchniono.

O záwiozáney po chmielu głowie.
Kto chmiel przespawszy w záwiązaney głowie /
Dwie ma przyczyny Mośćiwi Pánowie /
Jeśli kupował / bol w głowie z frásunku /
Jeśli pił dármo / że dźiś nie ma trunku.

Zywot naylepszy.

Mizerny żywot / często żołnierzowi /
Mizerny żywot / y Gospodarzowi /
Zołnierz nieborak / od koni odpádnie /
Gospodarz biedny nátrápi śie snádnie.
Syn / Zoná / zmiera / lament serce porze /
Nie mász żywotá nád żywot w klasztorze /
Chwali świát Klasztor / á świátowy przecie
Z Klasztorá uszedł / y żyie ná świećie.
Nákarm ty wilká / niech popuśći pásá /
A wilká ćiągnie nátura do lásá.

M   Smierć

ПРО КОРЧЕМНИКА*

ПИЙ ТИЖДЕНЬ ВАЛОМ – АФЕКТ НЕСТАЛИЙ.

Пий тиждень валом, корчемнику-пане,
Приємний будеш, доки́ в тебе стане.
Проп'єш усе ти, з корчми викидають,
Мовчиш як блазень, бурчати не маєш.
Кричав із грішми, на те всі мовчали,
Мовчиш без грошей, одначе прогнали.

ПРО СКАЛАМУЧЕНУ ГОЛОВУ

Напивсь, проспався, мутна голова є,
Дві в тім причини, панове, буває:
Як кидав гроші – біль в лобі від смутку,
Коли пив дармо, шкода: нема трунку.

НАЙЛІПШЕ ЖИТТЯ

Життя мізерне не раз у жовніра,
Життя мізерна в господаря міра.
Жовнір, бідаха, десь коні втрачає,
Господар легко у біди втрапляє:
Жона, син вмерли – ляме́нт серце поре,
Життя найліпше бува у кляшторі.
Кляштор світ хвалить, а світський із нього
Тіка жить в світі, з кляштору отого.
Годуй ти вовка до пуза, гульвісу,
А вовка тягне натура до лісу.

* *тут: той, що сидить у корчмі*

Smierć y Senatory,
Rzuca ná doł z gory.
Senator wielki/ stolec ma wysoki/
Nie pátrzysz śmierći/ w doł rzucasz głeboki;
Dopiero śiedział w Senaćie ná krzeszle/
Alić názáiutrz trunne robią ćieśle/
Straćiłáś z krzeszłá/ śmiáłaś/ day go kátu/
Gwałtownie bierzesz przed Krolem z Senatu:
A śmierć odpowie; mam ták wielkie wole/
Bierz Senatorá/ bierz śmierći y Krole.
Smierć Hetmáńska.
Pátrz/ Hetman wielki dźiś trzymał Buláwe/
Wydárłáś śmierći rzućiłáś pod láwe.
Ey przećiesz śmierći obyczáynie z Pánem/
A zwlaszczá z wielkim walecznym Hetmánem.
Widźisz że Woyná/ potrzebá Hetmáná/
A śmierć odpowie: niech idźie do Páná.
A moy Pan mowi/ ma Sceptrá/ Buláwy/
Jeśli był práwy/ doydźie w niebie sławy.
Jeśli zá niego ćieżył chłopá żolnierz/
W Piekle Buláwá/ y Soboli kołnierz.
O Pogłownym Wołyńskim.
Dali Bog prawdá/ pochlebowáć szkodá/
Już teraz lepsza chwalá Bogu modá/
Że iuż głow swoich nie okupuiemy/
Tylko Podymne od dymu dáiemy;
Przedtym po diable/ y okupowáli/
A okupione Krymcy głowy bráli.
Rádá

Й СЕНАТОРІВ СМЕРТЬ СПУСТИТЬ ЗГОРИ У ДІЛ, ЯК ВКУСИТЬ

Сенатор пишний, є стілець високий,
Не бачить смерті – скине ж в діл глибокий.
Сидів допіру у сенаті знеслий,
А вже назавтра тешуть труну теслі.
Скида із крісла, сміючись, до ката,
Бере ґвалтовно в короля з сената.
Віщає смерть-бо: "Маю значну волю:
Сенатор – мертвий, й королю ця доля!"

ГЕТЬМАНСЬКА СМЕРТЬ

Гетьман великий тримає були́ву,
Та смерть забрала, кидає під лаву.
Гей, прецінь смерті звичайно із паном,
З великим також, вчиняти гетьманом!
Війну як бачиш, то треба гетьмана,
А смерть одмовить: "Іде хай до Пана,
Бо мій Пан скиптри трима і булави.
Коли правий був, дійде в небі слави.
Коли ж при ньому втяжав хлопа жо́внір,
Була́ва – в пеклі й соболячий ковнір."

ПРО ПОГОЛОВНЕ* НА ВОЛИНІ

Дав Бог по-правді, тож лестити шкода,
Вже тепер ліпша, хвала Богу, мода,
Що голови́ ми вже не окупляєм,
Тільки подимно** від диму складаєм.
Чорт дав: раніше таки окупляли –
Куплені кримці в нас голови брали***.

* *подушний податок*

** *податок з димаря, дому*

*** *тобто татари полонять тих, котрі платять податок на свою оборону, також татарам за ненапад (т.зв. "упоминки")*

Rádá z kim przepić.

Dobrze to dobrze/ z Pány przepić cále/
Gdyż kiedy nedzá/ y grozá omále/
Co z toba pili/ doyzdzieß do nich tyle/
Ten zá piecdziesiąt/ á ten za ſto mile/
Ow da trzy große/ ten ßoſtak/ ten zloty/
Nie bedzieß gánić tey ſwoiey ochoty.

Zywot w Mieśćie.

Ten kram Ormiáńſki/ ma wielce bogáty/
Ten ma bogátßy/ ma drogie bláwaty/
Ten rożne futrá/ á ten ſukiennice/
Ten korzennice/ ći rożne kramnice/
Ten piwá daie/ ten ßynkuie miodem/
Ten wodką/ octem/ ten gotowym ſłodem.
Ten śiánem zbożem/ ten tárguie ſolą/
Drugie bez pracy/ ſobolami wolą.

O Przednieyſzych Szálbierzách.

Przednieyßych żydow dość ßalbierzow liczą/
Náśi niektorzy/ od żydow ſie ćwiczą/
Już iákożkolwiek/ przećież winni żydzi/
Ták czyni drugi/ iák drugiego widzi/
Zydzi ßálbierze/ u żydow trzy kwarty/
V náßych gárniec/ prawdá to nie żárty.
Pátrzay żyd ßálbierz/ kwarty nie doſtaie/
V naßych gárniec/ to náß wiecey daie.
Diſcipulowie Mágiſtrow przechodzą/
Lißká fránt/ Wilk fránt/ z natury ſie rodzą.

M 2 Czub.

ПОРАДА З КИМОСЬ ВИПИТИ

Добре буває з панами упитись,
Як нужда тисне й без грошей сидіти.
Випити хоче відтак той спраглілий,
За п'ятдесят, а то й сотню йде милей.
Той дасть три гроші, шостак той чи злотий,
Ганить не будеш своєї охоти.

ЖИТТЯ В МІСТІ

Той крам вірменський накупив, багатий,
А ще багатший – дорогі блавати,
Той різні хутра, пишні сукенниці,
Той бакалії, той трима крамниці.
Медами, пивом вміло промишляє,
Горілку, оцет чи солодке має.
Той сіном, збіжжям, сіллю той торгує,
А пан без праці в соболях вікує.

ПРО НАЙЧІЛЬНІШИХ ОШУКАНЦІВ

Жидів як чільних шальвірів всі мають,
Те дехто з наших в жидів переймають.
Коли людина щось винна є жиду,
Вчиня так іншим, як в нього наслідить.
Жиди – шальвіри, в жидів є три кварти*,
У наших – гарнець, це правда – не жарти.
Вістять: жид – шельма, глянь, кварти бракує,
У наших – гарнця, наш більше шахрує.
Так дисципліни магістрів проходять:
Лис – франт, і вовк – франт, з натури виходять.

* *четверта частина міри, тобто забирає три чверті міри*

Czub.

Przystoiniey w czubie chodzić cudney kłácze/
Niż gdy śpetulá Páni w czubie skácze/
Ładniey ná głowie kutas wiśi szkápie/
Niż polityki w tobie stárey gnapie.

Wabik.

Wabiß wabiku/ podspodym podspodym/
Nie stárym mowiß/ ále tylko młodym/
Nie zdużyß Dámo/ dáremnie wabiki/
Gdy ulećieli z krzyneczki großyki.

Czym żyią Pánowie.

Náder Wielmożni pokarm z Mátki maćie/
A czemuż Dźiatki o Mátke nie dbaćie.
W niewolą Mátke Bisurman zabiera/
Ey źle dźiećieciu/ gdy Mátka umiera.
Szkatuła mámká/ pokarmić nie może/
Gdy Mátká włośći/ Miásta/ w popioł zboże.
Mácochá wáßá/ będą wielkie dźiwy/
Postronne Páństwo kiedy was wyżywi.
Ey cni Synowie/ cney Mátki/ cne dźiatki/
Czyli to was wstyd/ ziemi wáßey Mátki/
Wßyscy smy ludźie; á nieme zwierzętá/
Zwierzęta wßyscy/ á ptaki ptaßetá.
A gdźie trup będźie/ nie tylko orłowie
Do tegoż trupu/ y wßyscy ptaßkowie.
Trup dano ptakom/ á nam pokarm z źiemie/
Wßytko maß z źiemi/ co maß ludzkie plemie.

Weznią

ЧУБ

Пристойніш з чубом ходить чудній клячі,
Ніж пані бридкій з чубком, як де скаче.
Ладніш кутасик на шкапі звисає,
Як доброзвичай в тобі, старій, маєм.

ВАБИК*

Вабику, вабиш з-під споду, з-під споду,
Не старим мовиш, а юним з породу.
Да́мо, вже годі ті ваби вживати,
Як полетіли з кринички грошата.

ЧИМ ЖИВУТЬ ПАНИ

З Матері** покорм вельможним – аж надто,
Чом ви про Матір не хочете дбати?
Матір в неволю бере бусурманин,
Гей, зле є дітям, як Мати вмира нам,
Мати – шкатула, чи ж живить в потопі?
Мати і влості, міста, збіжжя – в попіл.
Мачуха – ваша, було б вельми дивно,
Щоб вам держава чужа дала живло.
Чесної Мами сини чесні й діти,
Материн сором чи й ваш є у світі?
Всі ми-бо люди, німують звірята,
Всякі звірята і птаство-пташата.
Де ж бо труп буде, не лише орли там,
Будуть до трупа птахи всі летіти.
Труп дано птахам, харч маємо – землю,
Все із землі є, що в людському плем'ї.

** приманна дудка чи птиця при полюванні*
*** йдеться про Вітчизну*

Wezmą nam ziemie/ wezmą Mátkę náßę/
Z pulmiſki pokarm/ y z napoiem flaßę:
Ehey! ćny Synu pátrzay co ſie dźieie/
Już iuż dźiś umrzeć/ gdy tak Máć boleie/
Bolu do bolu Matce przydáiemy/
Y Mátkę zgubim/ y ſami zginiemy.

Spráwá zá Dworem.

Mos Pánie Kumie mowiß w Trybunale/
Nie pretko ſpráwy przypadáią cale/
Alec Kumeyko pewnie y zá dworem/
Sprawecżki náße idą dość uporem.
Y do południa ſprawká tam ſpać muśi/
Warßawa mießek/ ni wilk owce duśi/
Dar ßlacheckiego/ Aktor podpić woli/
Sądowym náliy/ *me tangere noli.*

Zkąd ſzálbierze.

Piſmá/ Rzemiosłá/ iezykow poſtronnych/
Swiat uczy/ widząc ktorych ná co ſkłonnych.
A do ßalbierſtwá kto ludźi wpráwuie/
Diabol Pan Doktor/ te chryie diktuie.
Da materye/ człek ámplifikuie/
Pan Doktor Diabol potym popráwuie.

Przykład Pokory.

Prawdźiwie powiem/ á nie żadne fráßki/
Pánie/ Pánienki/ tákże młodźieniáßki:
Weſpołem z ſobą golutenkie ſtáli/
Dla czego by to/ gdyśmy ſie pytáli/

M3 Odpo-

Землю візьмуть нам – візьмуть Матір нашу,
З мисок – годівлю, з напоями – фляші.
Гей-но, синове, дивіться, що діє:
Вмерти є ліпше, як Матір боліє!
Болю до болю ми їй придаємо,
Матір погубим, й самі зігниємо.

СПРАВА ЩОДО ДВОРУ

Мій пане-куме, вістиш, в трибуналі
Не швидко справи провернуться дбалі.
Але, кумо́ньку, скажу щодо двору:
Ідуть там справи також із опо́ром,
Тож до полудня спать справця той мусить,
Мішок Варшаву, не вовк вівці, душить.
Шляхетству дай ти, взивач підпить волить,
Налий судовим, me tangere noli*.

ЗВІДКІЛЯ ШАЛЬВІРИ

Письмо, ремесла, мови чужоземні
Світ учить, бачить тих, що в тім нетемні.
А до шальвірства хто людей вправляє?
Диявол-доктор хриї** ті складає,
Надасть матерій, а людина ширить –
Диявол-доктор потім усе звірить.

ПРИКЛАД ПОКОРИ

Скажу правдиво, то не є дурниці,
Пані́, панянки, також молодиці
На самотині голі поставали,
Чому й для чого, може б, запитали?

* *мені змочать опір (лат.)*
** *грамоти*

Odpowie: 'iedett ták ná to máluie/
Niech człowiek pátrząc/ żałośnie sumuie:
Że nágo wyszedł/ y nágim się wroći/
A diabol insze myśl do sercá rzući/
Siatki ná praszki/ te oczom zarzuty/
Pátrzyć w zwierćiádło nie iest dla pokuty.

Piwo w Wárszáwie.

Szláchecikie piwo/ tym drożey przedáią/
Co chłop/ co szláchćic/ niechay chłopi znáią.
Dármo szlacheckim to piwo miánuią/
Nie poszláchecku po nim się sprawuią.
Potężnie piią to piwo Mázury/
Nie ieden tráfi/ iák świniá do dziury.

Pan y Zebrak.

Nędzny przychodźi/ day mi Pánie czego/
Pan odpowiádá: *charitas ab ego*.
A ia bym też wziął/ nigdy nie mam dośić/
Day y podáruy/ zwyczay u mnie prośić.
A ták Pánowie są wzáiemnie tácy/
Ci iáko y ći/ nieszczęśni żebracy/

Author do śiebie.

Ach nieszczęśliwa/ nieszczęśliwa doli!
Wnetrznośći w żalu/ á serce dość boli/
Duch moy strapiony/ ledwie we mnie dyszy/
Już ku pułnocy/ dayćie dayćie styszy:
Biádá/ ách biádá! wołáć wy będźiećie/
Ktorzy tych śierot rátowáć niechcećie.

Dwor

Скажу: "Можливо, на те це вчинялось,
Аби людина, зрівши, сумувала,
Що гола вийшла, гола й повернеться?"
Від чорта ж інша думка в серце преться:
Сітки на пта́шок – це очам отрута,
В дзеркала зириш ти не для покути.

ПИВО У ВАРШАВІ

Шляхетське пиво дорожче немало –
Де хлоп, де шляхта хлопи б хай пізнали.
Дарма шляхетським його називаєм,
Не по-шляхетськи по нім учиняєм.
Потужно жлуктять те пиво мазу́ри,
Багато втрапить, як свині, до дюри.

ПАН І ЖЕБРАК

Приходить бідний, чогось там прохає.
"Charitas ab ego" *, – пан так одмовляє.
Я сам узяв би, не маю-бо досить.
"Даруй, подай", – так усяк мене просить.
Живуть панове такі повсякчасно,
Мов те жебрацтво – однако нещасно.

АВТОР ДО СЕБЕ

Ах, нещаслива, нещаслива доле!
В нутрі від жалю і в серці щось коле.
В мені дух збитий, заледве існує,
Вже північ близько. "Подайте щось", – чує.
"Біда, біда це!" – гукнути б у очі
Тим, що сиріткам рятунку не хочуть.

* *вітаю від себе (лат.)*

Dwor y Woysko.

Masz widze wielką do dworu ochote/
Masz kátá po co/ widźiałem hołote/
Przy drzwiách/ ná bramách/ y w sámym pokoiu.
Náguchno stoią/ bez kordá/ bez stroiu:
Wolisz do woyská/ inż tám nie fálszywych/
Nie málowánych/ uyzrzysz gołych żywych.

Seym.

Wárszáwá ná to bárdzo utyskuie/
Ze rok po roku/ Seym sie odpráwuie/
Lecz utrapiona Oyczyzná nie śpiewa/
Gdy ten Seym skutku dobrego nie miewa.
Ey czy nie lepiey/ poniechác prywaty/
Wśi/ Miast/ krwie ludzkiey nie widźieć utráty.
Zá ieden hálerz z Czyścá nie wychodźić/
Ják z Piekłá wyniść/ kiedy wszytkim szkodźić.

Erit anima tua, pro anima eius.

Vtrzymay tego/ rzekł Prorok Krolowi/
Gdy nie utrzymasz/ duszá twá odpowi/
Moge utrzymáć ia kmiotká w pokoiu/
Moge utrzymáć tego/ ktory w gnoiu/
Moge utrzymáć ia ukrzywdzonego/
Moge utrzymáć/ dość utrapionego/
Moge utrzymáć/ ktory sądu prośi/
Moge utrzymáć/ ktory krzywde głośi.
A nie utrzymam/ kłáde dusze moie/
Zá utrapienie/ utrapiony twoie.

Przeszły

ДВІР І ВІЙСЬКО

Велика в тебе до двору охота,
  На ката все це – пізнав там голоту.
При дверях, брамах, в самому покою,
  Стоять обдерті, без шаблі, без строю.
Волиш до війська, вже там не фальшивих,
  Не з малювання, уздриш голих живо.

СЕЙМ

Варшава тим-то утискає вельми,
  Що рік до року відправляє сейми.
Вітчизні тож-бо в бідах не до співу,
  Як безкорисний сейм і галасливий.
Гей, чи не ліпше занехать привати,
  Сіл, міст у крові людській бачить трати.
За гріш з чистилищ ліпше не виходить,
  Як вийти з пекла, коли всім є шкода?

ERIT ANIMA TUA, PRO ANIMA EIUS*

Пророк королю сказав був: "Тримай те!
  А ні, то душі в тім відповідати".
Ще втримаю я кметя́ у спокою,
  Утримаю ще того, що у гною,
Утримати б зміг, як скривджений буде,
  Утримати б зміг прискорбного з люду,
Утримаю тих, що суду попросять,
  Утримати б зміг, як в кривді голосять.
Не втримаю те, й кладу свою душу:
  За мучених я сам мучитись мушу.

*віддаєш свою душу душі на користь (лат.)

Przeszły y teráźnieyszy czás.

Miásta y Zamki/ wálem obwodzono/
Dziś figatele/ tylko wystáwiono/
Do dálszey od nas mowis to kráiny/
Gdy u nas biorą/ tám tylko nowiny/
Niech sie kto gniewa/ prawde przyznáć wolę/
Zmiec/ zzawszy iedne/ drugie zzyna pole.

Figle.

Mowią/ że przedtym tych figlow nie było/
Teraz ná figle pátrzyc nam iest miło/
Figle w pokoiách/ figle w stroiu/ w mowie/
Figle w poiezdzie/ figle w końskiey głowie;
Figle w napoiu/ w potráwách dość wiele/
Jeść y pić máło/ tylko figatele/
O świećie świecie! figlámi dziś żyieß/
Y ty bez figlow wilku nie utyieß.

Fortel.

Fortec fortelem potężnych dostáią/
Fortelem Miástá/ y Wsi nabywáią.
Fortelem łáski u Pánow nábedźieß/
Ná mieyscu stárßym fortelem uśiedźieß;
Fortelem żone nie rowny poymuie/
Fortelem w igrze rożney tryumfuie:
Fortelem w sądźie złą spráwe wygráieß/
Fortelem sumki ná kárte dostáieß/
Fortelem Pánny czystośći zbáwiłeś/
Bliżniego twego fortelem stráciłeś/

Forte-

МИНУЛИЙ І ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС

Міста і замки валами обводять,
  А тут фігателі* виставно зготовлять.
Про дальшу це я мовляю країну,
  Як нас здирають – самі там новини.
Когось гнівить це, а правда та коле,
  Жнець зжавши, інше почне жати поле.

ФІГЛІ

Кажуть, раніше фіглів тих не вміли,
  Зараз на фіглі позираєм мило.
Фіглі – в покоях, в строї і у мові,
  Фіглі – в поїздці, в кінськім наголов'ї.
Фіглі – в напоях, їх у стравах досить,
  Їсти-пить мало, фігателі зносять.
Світе, о світе, фіглями ти дієш,
  Й ти-бо без фіглів, вовку, не зжирієш.

ФОРТЕЛЬ

Фортелем тверджі міцні здобувають,
  Фортелем села й міста набувають,
Фортелем ласки у пана здобудеш,
  Фортелем вищі місця мати будеш.
Фортелем жінку нерівню поймаєш**,
  Фортелем успіх у грі кожній маєш.
Фортелем справу лиху в суді справиш,
  Фортелем гроші на карти доставиш.
Фортелем панну із честі збавляєш,
  Фортелем друга свойого вражаєш.

* *фігателі – страва з перекрученого м'яса, фрикадельки*
** *візьмеш заміж*

Fortelem Száfarz wychodźi z kráśunku/
Fortelem Kupiec nabył sukná/ trunku/
Fortelem z turmy wyszedł z ćieszkiey wieży/
Fortelem często zawody wybieży.
Fortelem z częśći Brát Brátá wysádźi/
Fortelem práwny źle wygráć porádźi/
Zá fortel fortel/ zá te złe fortele/
Fortelem diabol bierze ludźi wiele.
Fortelem liszká do śćierwá przychodźi/
Fortelem kula w liszke/ chłop ugodźi.

Cudza Ziemiá.

Do cudzey źiemi wyieżdzasz swey strony/
Z pieniedzmi iedźiesz Pánie do twey żony/
A iak tyśiączkow iuż cále nie stánie/
Wnet ći tá Jey Mość rzecze Mośći Pánie/
Bogáctwo miłość/ gniew ubostwo rodźi/
Y násze miłość dźiś defekt rozwodźi.
Ták z cudzey źiemie/ te mądrość wynieśie/
Y. Wilk ći (mowią) nie umie nic w leśie.

Páłác.

Páłác budujesz inwencyą chćiwá/
Wáłem wieś obwiedź/ by iák nie do chliwá/
Pretki zbiegł Scythá/ przyznáć tobie musze/
Gdy to uczynisz/ zbáwisz wielu dusze.

Rzecz nowa.

Wedruiąc/ ten świát iesżcze nie widźiałem/
W Wárszáwie widząc prawdźiwie pytałem.
N   Co zá

Фортелем ключник виходить зі смутку,
Купець фортелем набув сукон, трунку.
Фортелем вийшов з тяжкої в'язниці,
Фортелем вміють при заводах биться.
Фортелем з честі брат брата збиває,
Фортелем правний зле виграть вряджає.
Фортель в фортелі, за них, треба знати,
Людей фортелем бере чорт багато.
Іде фортелем лис стерва шукати,
Фортелем в нього хлоп кулею вгатить!

ЧУЖА ЗЕМЛЯ

В чужу ти землю їдеш у годину,
З грошима їдеш, пане, до дружини,
А тисяч взятих як уже не стане,
Таке дружині кажеш ти, мій пане:
"Любов – багатство, гнів – убозство родить,
Любов тож наша вже дефект знаходить".
З землі чужої мудрість ту виносить,
Й вовків, буває, в лісі марно носить.

ПАЛАЦ

Пáлац зводиш ти – то вигадка хтива,
Валом обведи село, не як хліва,
Скита* доженеш, признать тобі мушу,
Збавиш тим відтак не одну ти душу.

НОВА РІЧ

Мандрую, цей світ іще я не бачив,
В Варшаві таке правдиво відзначив,

** скит – тут: татарин*

Co zá osoby ná Pálácách stoią/
Odkryte członki/ Bogá sie nie boią.
Powie mi ieden/ wárte to stáwili/
Ybránie spodnie koszule/ przepili.
Jam rzekł/ Mos Panie/ zła to spráwá táka/
Chowáć ná dworze tákiego pijaká.

Nowe Páláce.

Jedne Páláce iuż sie ruinuią/
A drugie wielkim kosztem eriguią.
Erigowáne ślicznie prożne stoią/
Ach Páná Bogá ludzie sie nie boią/
Czyliż nie lepiey/ budowáć szpitale/
W nich/ utrapionym dáć viuende cále/
Szpital buduiesz/ Pálác wieczny sobie/
Buduiesz w Niebie/ tám żyć wiecznie tobie.

Páryż.

Prośći Mázury we Fráncyey byli/
Gdyż sie w Páryżu sztuki náuczyli.
Z worká pieniadze/ á z Páryżá ziemie/
Wywoźisz sztucznie Mázowieckie Plemie.
W woźie ná spodźie miedzy deszki dziury/
Nim z sypie ziemie/ ubedźie pul fory/
Podnośi deszki/ ták ziemie ubywa/
Mázur Fráncuzá dźiś widze odrwiewa.

Zła Mátká y dobra.

To Máteleyká/ iedná Dobrodzieyká/
Kiedy nas dźiatki do pierśi przymyká. To

Питаю: “Це хто   при палаці вбогий
      Одкрив-бо вуддя   без боязні Бога?”
Віщає один: “До варти вступив він,
      І сподні відтак   й сорочки пропив він”.
Кажу: “Пане мій,   зла справа, однако,
      Тримать при дворі   такого пияка!”

НОВІ ПАЛАЦИ

Оці палаци   скоро западуться,
      А інші коштом   немалим зведуться.
Є кам’яниці,   що порожні досі,
      Ах, Бога люди   не бояться зовсім.
А чим не краще   збудувать шпиталі,
      Щоб харч там мали   люди постраждалі.
Шпиталь будуєш –   палац на віки ти
      Зведеш у небі,   щоб довічно жити.

ПАРИЖ

У Францію мазур   простий був забрався,
      І там, в Парижі,   таких штук набрався:
Грошву – із торби,   з Парижу-бо землю
      Вивозить хитре   мазуряче плем’я.
В возах насподі   між дошками – дюри,
      Насиплять землю,   а зникне пів хури.
Підносять дошки –   землі менше, значить, –
      Так дурить мазур   француза, як бачить.

ПОГАНА МАТИ Й ДОБРА

Ото добродійна,   ото наша мати,
      Коли дає дітям,   нам, груди смоктати.

To Mátuleyká/ ſerce iedno náſze/
Kiedy nam daie/ potym mleczney káſze/
To Mátuleyká/ dość mamy ſukienek/
Sreberká/ złotá/ rozlicznych płoćienek/
To Mátuleyká/ ták koſzt ná nas kłádnie/
Do ſzkoł/ do woyſká/ wypráwuie łádnie;
Prze Bog/ Máć zá Mąż poſzłá/ mamy Tatká/
Diaboł nie Ociec/ diaboł to nie Mátká.

Lepiey ze Lwem ná Puſzczy,
Niżli z zła Zona.

Och! och! ktoś wolá/ toć mie ſerce boli.
Zyć z Lwem ná Puſzczy/ niż z złą żoną woli/
Ey day go Bogu/ toć nieſzczeſna chwilká/
Spiſz w leśie/ poyzrzyſz/ áż tu wilkow kilká,
Spiſz Mężu tego/ ná puſzczy nocnieſz/
Puſzcza świát/ nocleg z żoną odpráwuieſz.
Ey day go Bogu/ świát wielki zwierzyniec/
Spiſz/ tu ſie porwieſz/ áż ſtráſzny Odyniec,
Spiſz Mężu tego/ áż Odyniec chwyta/
Czyli zła żoná/ zębem ná ćię zgrzyta.
Ey day go Bogu/ świát puſzcza ná wieki/
Spiſz Páśieczniku/ Niedźwiedź do páśieki;
Spiſz Páśieczniku/ oſobliwie ſtáry/
Alić tu tłucze woſk y z miodem iáry.
Ey day go Bogu/ tu nád wſzytkie trwogi/
Spiſz w Puſzczy człecze/ zdybał ćię Lew ſrogi;

N 2 Srogi

Ото є матуся,   саме серце наше,
    Дає-бо по тому   молочної каші.
Ото є матуся,   сукенок є досить,
    І срібла, і злота,   полóтна приносить.
Ото є матуся,   нам кошт викладає,
    До школи і війська   вона прибирає.
На Бога! Йде заміж,   вже маємо тата,
    Чортяка – не батько,   а чорт – це не мати!

ЛІПШЕ З ЛЕВОМ У ПУСТЕЛІ, АНІЖ ІЗ ЛИХОЮ ЖІНКОЮ

Ох, ох волає,   у серці біль клятий,
    Із левом легше,   як жінку злу мати,
Та й з тим – для Бога! –   незносная хвилька,
    Спиш в лісі, глянеш: аж тут вовків кілька.
Спиш, мужу, в пущі   ночівлю проводиш,
    Світ – пуща, вдома –   з жоною ніч зводиш.
О Боже, світ цей   великий звіринець,
    Не візьме, дума,   жахливий одинець*.
Спиш, мужу, раптом   одинець хватає
    (А чи зла жінка),   зубами вгризає.
О Боже, пуща   є світ цей навіки!
    У пасіці спиш ти –   ведмідь суне з риком.
У пасіці спиш ти,   коли ти дідисько,
    Аж тут воскú цупить   із медом ведмисько.
О Боже, тут-бо   над інші – тривоги:
    У пущі здибавсь   і лев тоді строгий [14].

** одинець – дикий кабан*

Srogi nie zrogi/ rzadki Lew ná świećie/
Gniew srogi zrogi/ iest w káżdym Powieśćie/
Y w káżdey włośći/ wiecey w káżdym mieśćie/
Miedzy tyśiącem gorsze nád Lwá dwieśćie.

Do tyśiaczney Zony.

Kto tylko żony szuka z tyśiącámi/
Szuka zrogámi diablá/ Pan Bog z námi/
Weś to/ co tobie serce twoie każe/
Kto źle nápisze/ chce zmázáć/ nie zmáże.

Do Piecá.

Ey/ piecu piecu/ ty chłodny nie grzeiesz/
Głodna miłośći w sercu tylko tleiesz/

Do Swiecy.

Pátrz świecá w koło dość iásno gorzeie/
Przećiesz we środku knot w świecy ćiemnieie.
Ey świeco świeco/ obłudna miłośći/
Swiećisz do kołá/ wewnątrz pełnáś złośći.

Do Wdowy z Synámi.

Włoż reke miedzy młynowe wrzećienie/
Włoż pod grobowe szyie twe kámienie/
Weś sobie Wdowe z wielkiemi synámi/
Sćisnałeś szyie twoie powrozámi/
A wziąłeś z dźiećmi/ wziął ná szyie kámień/
A świát nie szczyry/ śpiewa tobie Amen.

Zoná od Bogá náznáczona.

A coż to piszesz Póèto zuchwále/
Kámieniom/ stryczkom/ rownasz żone cále/
Ey boy

Лев рідкість в світі, хоч строгий, без рогів,
В повіті ж кожнім при рогах гнів строгий.
В окра́ї кожнім і в кожному місті
Між тисячі гірших за лева є двісті.

ДО ЖОНИ З ТИСЯЧАМИ

Хто жінку, може, шука з тисячами,
Шука з рогами чорта, Бог із нами!
Знай, що до тебе твоє серце каже,
Зле пишеш, хочеш замазать – не змажеш.

ДО ПЕЧІ

О пе́че, пече, холодних не грієш –
Любові спрага у серці лиш тліє.

ДО СВІЧКИ

Глянь, свічка колом яскраво світліє,
Та в середині гніт свічки темніє.
Гей свічко, свічко, облудна в любові!
Ти світиш навкіл, а зла ну́тра повні.

ДО ВДОВИ ІЗ СИНАМИ

Руку усунь між млинове крутіння,
Шию під гробу важезне каміння.
Знай собі: тяжко вдова із синами
Стиснула шию твою, мов шнурами.
Взяв із дітьми ти, на шию взяв камінь
І світ нещирий співа тобі: "А́мінь!"

ЖІНКА ВІД БОГА ПРИЗНАЧЕНА

А що це пишеш, поете зухвалий:
Петля і камінь тобі жінка стала.

Ey boy ſie Bogá/ wſzák wieſz że to żoná/
Dobrali? zlali? z niebá náznáczona.

Author odpowiáda.

Przeznáczył Pan Bog przed ſtworzeniem świátá/
Zá dobre dobrym/ zá złe złym zapłátá/
Zona cnotliwa komuż przeznáczona/
Dobremu Mężu ná głowie koroná/
Gdy złemu dobra/ Bog tu dobrym płáci/
Zá máłe dobre/ zá wielkie złe tráci/
Gdy zła dobremu/ czyśćiec tu odbywa/
Tak zła y dobra z gory żona spływa/
A gdy zła złemu wſzák to nie nowiná/
Tákowa pará/ tu piekło zaczyna.

O Kártách y Membranách.

Gdy nápełniona membrány ſzufladá/
Wten czás mieſzkowi biádá/ wieczna biádá:
Dáieſz ná kárte/ prawdę przyznáć wole/
Nim to odbierzeſz/ kárte ziedzą mole/
Nieſzczeſna lichwá/ nárobiłá lichá/
Lichwá dług ziada/ ni wilk owce z ćichá.

Wieczność ná źiemi.

Opływaſz Pánie dość obſzerną włośćią/
Arendę puſzczaſz/ kupuieſz wiecznośćią.
A my ubodzy z tego ſobie drwimy/
Ná dożywoćiu tu wſzyſcy śiedzimy.
Swiát dożywoćie nam wſzytkim zápiſał/
Ktoby tu wieczność miał/ tegom nie ſłyſzał.

N 3 Do no-

Побійся Бога, та ж визнати треба:
Лиха чи добра – призначена з неба.

АВТОР ВІДПОВІДАЄ

Призначив Бог нам від створення світу
За добре – добрим, за зле злим платити.
Жона цнотлива призначення має
Для добрих – наче корона та сяє.
А злому – добра, тут добрим Бог платить,
На добре (дрібку) велике зло тратить.
У добрих зла є – чистець* відбувають,
Тож зла і до́бра із неба спадають.
А як зла – злому, також не новина,
Така-бо пара є пеклу причина.

ПРО КАРТИ** І КІМНАТИ

Якщо в кімнаті повненька шухляда,***
В той час мішкові біда вічна пада.
Даєш на карту, але, визнаю те,
З'їсть міль квит, поки все б зміг повернути,
Лихва нещасна вчиняла-бо лихо,
Лихва з'їда борг, не вовк вівцю, стиха.

ВІЧНІСТЬ НА ЗЕМЛІ

Узяв ти, пане, волость в цьому світі,
Віддав аренди, вічність щоб купити.
А ми, убогі, з того собі кпиним,
На доживотнім**** всі-бо тут сидимо.
Світ доживоття всім нам підписав був.
"Чи має вічність хоч би хто?" – спитав би.

** чистилище*
*** тут: квит, боргова розписка*
**** тобто, шухляда повна боргових розписок*
***** володіння до кінця життя власника*

Do nowego y codźiennego.

Chćiałbyś codźiennie widźieć coś nowego/
Smierćiś zápomniał/ co iest codźiennego/
Pomni Cesárzu/ pomni Krolu y ty/
Hetmánie/ Pánie/ Wodzu znamienity.

Pieniadze u Pijakow.

Zákopasz w ziemi/ to iuż to nie twoie/
A wyimiesz z ziemi/ złodźiey pogotowie/
Złodźiey ukradnie/ srogi ogień spali/
Lotr Scytá weźmie/ á sąśiad oddali.
Dobrzeż wy dobrze/ piiacy dźiáłaćie/
Gdy w gárdło swoie pieniądze chowaćie.

Rzecz cudowna.

Ná rzecz cudowną człeku patrząć miło/
Kalcedan w oku/ cudowne to dźiło.
Miał ieden z tákim cudem śliczną żone/
Wiec ná zwyczáyną pátrzyć wolał strone.

Przestrogá.

Nie pusczay bydłá bez rożku do groszku/
Nie bierz zá syná Rusiná ty Włoszku/
Zoná Przyiaćiel dożywotni Włoski/
Jest to Rusinie ná ćiebie bicz Boski.

Zła Zona.

Z przeklętą Zoną/ gdy sie Mężu zwádźisz/
Ták złośćią żoną/ iák z złą szkápą rádźisz/
Szkápę złą biiesz/ zwykłá wzad poćiągáć/
Możesz złą żonę złey szkápie przyprzągáć.

Swát-

ДО НОВОГО І ЩОДЕННОГО

Хтів би я щоденно бачить нове певно,
А про смерть забув я, що іде щоденно.
Цісарю, королю, не забудь же і ти,
Ге́тьмане і пане, вожде знаменитий!

ГРОШІ У ПИЯКІВ

Зарив у землю – уже не твої то,
З землі виймаєш – пасе злодій скрито,
Вкраде той злодій, вогонь лютий спалить,
Хапне скит вражий, сусід їх віддалить,
Ти ж добре чиниш, пия́ку-діляче,
Бо в горло гроші ховаєш добряче.

ЧУДОВА РІЧ

На річ чудову людина зрить мило –
Із халцедоном чудове те діло!
Один з тим чудом мав жінку чудову,
Та на звичайне волів глянуть знову.

ПЕРЕСТОРОГА

Не пускай бидла без рожку в горошок,
Не бери сином русина, о, влошку,[15]
Жінка друг вічний бува-бо влоський,
Ну, а на тебе, русине, – бич бозький!

ЛИХА ЖІНКА

Як люба жінка, візьмеш, муже, зваду.
Чини зі злою, як з злим конем, раджу.
Б'єш шкапу злую, почне взад тягнути,
Злу жінку можеш до шкапи припнути.

Swátstwo y Posag przed ślubem.

Duszeyko Kumke podle sie posádzić/
Kumeyko prośim/ chćiey w dom nász prowádźić/
Grzeczny to człowiek/ w domek nász życzymy/
Jeszcze przed ślubem posag wyliczymy.
Zieydza Pan młody/ áliści po ślubie/
Ze nic nie bierze/ zá głowe sie skubie/
Strzeżćie sie tákich/ co wprzod oddáć máią/
Gdyż tácy często/ potym nic nie dáią.

Hiberná.

Hi/ hi/ hi/ hi/ hi/ własne są to śmieszki/
Przez te to śmieszki/ skurczone są mieszki/
Ber/ na żolnierzu/ to pánuie w woysku/
Alec Hiberná/ iuż to nie po moysku/
A zwłaszczá kiedy ieszcze ná delatách/
Nim sie powroći/ chodż żolnierzu w látách/
Lepiey wam było w Polszcze ná kiełbasách/
Niżeli teraz zostáwáć ná pásách/
A was ná pásách/ iuż pásy opádły/
Hibern nie zwożą/ boday diabłá ziádły.

Przed czásem sadźisz,
Od prawdy błądźisz.

Tákowy ktory życzy lepiey sobie/
Widźi sie często w gorszey wielce dobie/
Ktory po dobrym lepsze obiecnie/
A ná tym dobrym co iuż ma szwánkuie/

Jeszcze

СВАТАННЯ І ПОСАГ ПЕРЕД ШЛЮБОМ

О душко-кумцю, побіч посадися,
Кумо́ньку, просим: в гості нагодися.
Людина гречна, в дім тому і просим,
Ще перед шлюбом хочем лічить посаг.
Женихи приїхав, але вже по шлюбі,
Не взяв нічого, за голівку скуба.
Тож стережіться тих, що дати мають,
Такі нас часто з носом залишають.

ГІБЕРНА

“Гі-гі-гі-гі-гі”, – власне, то є сміхи,
Тому це сміхи: зморщилися міхи.
Бери, жовніре, – це панує в війську,
Але гіберна... ні, те не по-свійськи.
Тоді найбільше, як лиш у делятах.
Та ж поки буде, йди, жовніре, в латах.
Було вам в Польщі ліпше на ковбасах,
Аніж лишатись зараз тут на пасах.
Еге ж, на пасах, бо паси опалі
Гіберн не звозять, чорта б хай з'їдали!

ДОЧАСНО ТИ СУДИШ, ВІД ПРАВДИ ТОЖ БЛУДИШ

Такий, що зичить буть собі в оздобі,
Буває часто у найгіршій пробі,
Який по добрім ліпше обіцяє,
Той на тім добрім потім постраждає.

Ieszcze przed spráwą/ á iuż tryumfuiesz/
Zboże nie żete; Ty wory gotuiesz.
Spuścić śię lepiey w tym ná Boskie wolę/
A niechay prawdá w oczy nas nie kole/
Jeżeli ták iest/ czemuż ták nie czynić/
Nie ieden potym zwykł sam śiebie winić.

Do Czeládniká poiedynkowego.

Poty śie Pánie służyło/
Dokąd w mieszku ieszcze było/
Teraz że iuż w mieszku dziurá/
Sam Pan Pocztarz/ lużny ćiurá.
Niedostátek ćierpieli,
Ktorzy złoto mieli.
Wielki cud wielki/ iż łákną bogacze/
A násyceni ubodzy oracze/
Tym Bráćiszeyku/ iest ták drugi głupi/
Dość ma/ á żal mu kupić/ y nie kupi.

Niewczesne Dźiećię.

Niewczesne Dźiećie nie w czás śie rodziło/
Gdy u Rodzicow nic w mieszku nie było.
Trudno koszt łożyć/ w Kumy wołáć Dziadá/
Tám dźiećie chore/ gdźie mieszkowi biádá.

Przestroga do tego.

Maszli co záczáć/ wprzod ráchuy śie z mieszkiem/
Ná krzćiny trzebá pić wino kieliszkiem/
Wprzod rozsyć miodu/ poszli po Węgrzyná/
Niechże iuż dźiećie w ten czás śie záczyna.

Do stę-

Ще перед ділом вже ти тріумфуєш:
Не знати збіжжя, ти мішки готуєш.
Спускайтесь ліпше в тім на Божу волю,
Нехай-бо правда в очі вам не коле.
Коли отак є, чом отак не чиниш?
По тому будеш класти собі вини.

ПРО ПОЄДИНКОВОГО ЧЕЛЯДНИКА

Поти панові служилось,
Доки в мíхові дзвеніло.
Зараз же у міху дюра,
Сам поштар* є вільний джура.

НЕСТАЧУ ПОЧУВАЛИ ТІ, ЩО ЗОЛОТО МАЛИ

Значне це чудо: голодний, багачу,
А ситий вбогий відтак ти, орачу.
Тому, брательку, отой перший глупить:
Є досить, шкода купи́ть, то й не купить.

НЕВЧАСНІ ДІТИ

Невчасні діти невчасно родились,
Коли у міху в батьків не водилось.
Біда – кошт класти чи звать діда в куми[16],
Там діти хворі, порожні де суми.

ПЕРЕСТОРОГА ДО ТОГО

Маєш зачати, порахуйся з міхом,
Тра ж на хрестини випити до лиха.
Сперш розсить меду, шли і до венгрина**,
Хай тоді й діти будуть у зачині.

** поштар тому, що був листоношею в справі поєдинку*
*** тобто по угорське вино*

Do stękáiącego.

Wolisz przycierpieć chwile/
Niż do Piekłá zbłądzić mile.
Mile nie mile zbłądzisz/
Zbyt źle ktory sie tu rządzisz.
Tu są doczesne kaleki/
Tám stękáć złemu ná wieki;
Swiát sie ná czás w oczách kręći/
Piekło y śmierć miey w pámięći.

Gdy stáry umiera.
Rozum młoda przybiera.

Iesscze żyw stárzec/ młodziuchna iuż woła/
Dobrodziey skonał/ ciáło omyć zgołá/
Staruszká myią/ á Iey Mość w komorze/
Czerwone złote/ z szkáplerzá wyporze:
Ná mieyscu złotá/ wianeczek zásżyłá/
Zbior/ złoto/ srebro/ z młodziuchnym pożyłá.
Z młodziuchnym miáłá młodziuchna zabáwe/
Pás nowy w głowe/ á stáry pod łáwe.

Przestrogá do tego.

Pánowie stárzy młodym nie dufáyćie/
Zá dusze wásze zá żywotá dáycie/
Nie tylko stárey/ lecz y młodey duszy/
Zmárley zápomni/ gdy ią żywy ruszy.

Wiek nász.

Ey lecąć lecą iák Ptak lata látá/
Nie nápátrzysz sie mizernego świátá.

O Dziś

ДО ЗІТХАЛЬНИКА

Потерпіть волій ти хвилю,
Ніж зблудить до пекла мило.
Мило чи не мило зблудиш,
Надто зле, як можний будеш,
Бо довічні там каліки,
Злому там зітхать навіки.
Крутить світ там, зауважу:
Пекло, смерть не забувай же.

ЯК СТАРИЙ УМИРА, МОЛОДЬ УМ ПРИБИРА

Живий ще старець, кричить молодиця:
"Помер добродій! Змить тіло годиться!"
Бабуся миє, а пані – в коморі,
Червоне злото з нарамника поре,
А замість злота віночка зашила,
Збір: злото, срібло з молодшим зужила.
З молодшим водить при тому забаву:
Нова є стрічка, стару ж бо під лаву.

ПЕРЕСТОРОГА ДО ТОГО

Молодим старші гей не попускайте,
Живши, за душу власну ви давайте!
Не лише ветху й молодую душу
Вмерлу забуду, як в життя я рушу.

НАШ ВІК

Летять, літають, як птах, літа, при́ тім
Не надивитись на мізери світу.

Dziś ſie národziß w lat śiedmdźieśiąt z chodziß/
Jákby to z izby/ do izby przechodziß.

Tanice.

Oſtrożnie Kumie táńcuy miedzy Pány/
Ani poćiągay cudzey zá kolány/
Okole czeſto bez rożne to bydlo/
Poćiągnie lißká wnet zá ßyie w śidlo.

Pálác wygodny.

Szláchecki piwo w Wárßáwie gdy pilem/
Do wygodnego Pálácu wſtąpilem/
Doſtátnim koßtem dość erigowány/
Odemnie żolto w on czás málowány.
Ják ſie koßt temu co lożyl naddarza/
Ták trzebá bylo tákiego Málarzá.

Swiát.

O mily Boże coli ten świát umi/
Jednych wynośi/ drugich ná dol tłumi.
Jedni w mlodośći ni ptacy buiáią/
Inni w ſtárośći niewoli doznáią.
Niedośćignione ſądy twoie Pánie/
Gdy nád mniemánie czlowieku zle ſtánie/

Szelężne.

Poßuſnie iezdziß/ tálery toſuieß/
A po ßeleżnym bydz ſobie miámnieß/
Pokorá milá ták ſie uniżylá/
Ze zá ßelągi tálerow nábylá.

O Exá-

Тут народився,   у сімдесят сходиш,
    Немов із дому   у дім переходиш.

ТАНЕЦЬ

Оглядно, куме,   танцюй між панами
    І за колінце   не лапай так само,
Уколе часто   безрожне те бидло –
    За шию лиска   хапне очевидно.

ВИГІДНИЙ ПАЛАЦ

Шляхетське пиво   в Варшаві як пив я,
    У вигідний па́лац   при тому вступив я.
Достатнім коштом   його збудували,
    Навпроти в жовте   в той час фарбували.
Як кошт отому,   що вклав, дозволяє,
    Собі такого   він маляра має.

СВІТ

О милий Боже,   що світ учиняє,
    Одних виносить,   а інших скидає.
Ті молодими,   як птиці буяють,
    А ті на старість   неволі зазнають.
Не осягнути   судів твоїх, Пане,
    Над сподівання   людині зле стане.

ПОШЕЛЯЖНЕ *

На шістці їдеш,   таляри згрібаєш,
    А пошеляжне   ти собі минаєш.
Покора мила   так ударувала,
    Що не шеля́гів –   талярів наклала.

** прибутковий податок*

O Exáktorách Szelężnych.

Teraz ſie Dziadow wiele námnożyło/
Że po ßelągu y Pánom bráć miło.
Wierze Mos Pánie/ prawdźiwie dość wierzę/
Y po ßelągu wiele ſie nabierze.
Czerwony złoty ważny urząd maćie/
Przecz do ßelągá Pány ſię rzucaćie.

Czopowe.

Lepiey nił z Włości intraty gotowe/
Szelężne wßędźie y drugie czopowe/
Na ßeść tyśiecy/ żydom árenduie/
Ale dwoie tyle pátrz iáko ßwánkuie.
Nie twoiá Pánie/ nie twoiá do czopá/
Jeſt to powinność żydá álbo chłopá.

Quit in duplo.

In duplo chłopu Poborcá gdy rzecze/
A chłop co prędzey precz z izby uciecze/
Czemu uciekaß/ gdy w śieni pytano/
Po proſtu (mowi) w to mi dáć kazano.

Swiát.

Swiećie świećie co to robiß/
Jednych ßpećiß/ drugich zdobiß/
Jednych ſmećiß/ drugich śmießyß/
Tych przeklinaß drugich ćießyß/
Tym ſtać każeß/ drugich ſádźiß/
Jednych iednaß/ drugich wádźiß/

O 2 Jednych

ПРО ШЕЛЯЖНИХ ЕКСАКТОРІВ*

Дідів у часі так-то намножилось,
Що по шелягу і панам брать мило.
Я вірю, пане, я правдиво вірю:
І по шелягу добра вийде міра.
Червоні злоті уряд значний мають:
Геть до шеляга панові кидають.

ЧОПОВЕ**

Ліпші як з власті інтрати готові:
Ше́ляжне всюди та інше – чопове,
Шість видасть тисяч; а жид орендує[17],
Вдвоє є стільки – так, глянь, порядкує.
Не тобі, пане, належне до чопа,
Є то повинність чи жида, чи хлопа.

QUIT IN DUPLO***

"In duplo", – хлопу поборець мовляє,
А хлоп хуткіше із хати тікає.
"Чому тікаєш?" – у сінях спитали.
"Адже, – мовляє, – давать наказали".

СВІТ

Світе, світе, що то робиш,
Тих пошпетиш, тих оздобиш.
Тих засмітиш, тих осмішиш,
Тих клянеш ти, інших тішиш.
Тим стать кажеш, інших садиш,
Тих єднаєш, іншим вадиш.

** збирачі податків*
*** податок від діжки*
**** щодо подвійного (лат.)*

Jednych grzeieß/ drugich ziąbiß/
Jednym całkiem/ drugim drobiß/
Jednych poiß/ drugich morzyß/
Tych w beśpieczaß/ á tych trwożyß/
Jednych karmiß/ drugich sußyß/
Tych wynośiß/ drugich krußyß.
Swiećie świećie/ toś fránt przećie/
Kiedy großá páß w kálećie/
Nie pozwalaß kupić czego/
Pierwßy ia nie chwale tego.

Seymik.

Ná Seymik Bráćie wßyscy sie zieżdzaymy/
Gdy nie w Kośćiele/ w gospodźie sie znaymy;
Wiec iákożkolwiek/ przećieß sie znáć trzebá/
W Kośćiele reki/ w gospodźie dáć chlebá.

Poznánie w Kárczmie.

Kiedy to z grzecznym ná kárczmie poznaß sie/
Ledwie ná nogách czáśem otrzymaß sie:
A czesto bywa/ że człowiek z nog spádnie/
W kárczmie przy trunku poznáć sie dość snádnie.

Przywitánie ná Seymiku.

Już mnie MosPánie sto rázy witaćie/
A do gospody swey nie upraßaćie/
Czapki ni reki pewnie nie żáluie/
O mießek idźie/ niech nic nie kupuie.

Filozof w Kárczmie.

Filozof w kárczmie stánął/ á chłop huczy/
Filozof chłopá kiiem dobrze uczy. Jest

Тих загрієш,   тих холодиш,
Іншим – ціле,   а тим дробиш.
Інших поїш,   тих знеможеш,
Ті – в безпеку,   тих тривожиш.
Тих годуєш,   інших сушиш,
Тих виносиш,   а тих крушиш.
Світе, світе,   ти франт литий;
Як є гроші   у калиті,
Не дозволиш   щось купити,
Я не стану   це хвалити.

СЕЙМИК

На сеймик, браття,   всі-бо ми з'їжджаймось,
Як не в костелі,   то в господі знаймось.
Будь-як, а прецінь   нам потрібно знатись:
В костелі – руки,   в домі хліба дати*.

ЗУСТРІЧ У КОРЧМІ

Коли із гречним   в корчмі ти пізнався,
То на ногах ти   навряд чи б тримався.
Буває часто,   людина з ніг пада,
В корчмі пізнатись   при трунку все ж рада.

ПРИВІТАННЯ НА СЕЙМИКУ

Вже мене, пане,   сто раз привітайте,
А до господи   ви не закликайте,
Шапки, руки я   своїх не жалію,
Йдеться про торбу,   купля́ть хай не сміють.

ФІЛОСОФ У КОРЧМІ

В корчму філософ   йде, хлоп крик здіймає,
Філософ хлопа   кийком научає.

** тобто, в час сеймику, який відбувавсь у костелі, треба поєднатися, а вже після того справляти обіди*

Jest *Actualis cognitio* chłopie/
Zebyś pámietał iż biią przy czopie/
Datur de nouo chłop trafił z przypadku/
Filozofowi da kiiem po zádku;
Y rzecze k niemu: iest to nowa sztuká/
Ták bić madrego/ iák madry nieuká.
Ták bić madrego/ iák madry nieuká.

Author do śiebie.

Byłem Filozof/ lecz teraz zwietrzáły/
Vmiem coś przećie/ gdy dzban winá cáły/
Przy twey ochoćie wypiie Mos Pánie/
Filozof dobry wnet sie ze mnie stánie/
Za wino tylko/ ábym nie wyliczał/
Fi, fi, fi & fic, m ges bede syczał.

Grecya.

Gdzieś iest Grecya Grecyo potężna/
Theologiio y Bellono mężna/
Wydáy głos wydáy/ głos twoy dość zemdlony/
Niech twoy płacz przeydźie wszytkie świátá strony.
Niezgodá twoiá wszytko to spráwiłá/
Ześ ták okrutney niewoli nábyłá.

Respons Grecyey.

Acz głos zemdlony/ ácz mie serce boli/
Odzywam ći sie z mey ćiężkiey niewoli/
Kayćie sie ná mnie Chrześćiánie kayćie/
W zgodźie/ wszczyrośći/ wszyscy sie trzymayćie.

Niezgodá.

Krolestwá/ Páństwá/ Monarchia wielka/
Woysko niezliczne/ y potegá wszelka/ Idźie

"Це Actualis cognitio*, хлопе,
Пізнай ти добре, що луплять при чопі".
"Datur de nouo**", – хлоп знає з випадку,
Дасть мудрагелю кияком по задку,
Вістить до нього: "Нова то є штука
Побить мудраку, як той б'є неу́ка".

АВТОР ДО СЕБЕ

Був я філософ, тепер підтоптався,
Можу щось прецінь, до жбану б узявся.
З хоті твоєї я вип'ю, мій пане,
Добрий філософ ураз з мене стане.
Аби за вина нічого не брав ти,
Vi, li, si, et sic,*** як гуска сичав ти.

ГРЕЦІЯ

Греціє, де ти, Греціє потужна,
Теологі́я і Беллона[18] мужня.
Видай-бо голос. Голос звучить кволо,
Хай твій плач пройде в світі навдоколо.
Власна недоля справила, о болю,
Що у жорстоку втрапила неволю.

ВІДПОВІДЬ ГРЕЦІЇ

Голосом квола, є у серці болі,
Тож відзиваюсь з тяжкої неволі:
Кайтесь за мене, християни, кайтесь,
В щирості, згоді ви усі тримайтесь.

НЕЗГОДА

Держави, церква, монархія дужа,
Війська численні й потуга, що мужня,

* *наявне пізнання (лат.)*
** *нове давання (лат.)*
*** *очевидно, тут розкладено слово vilis – дешево, тоді йде et sic – і отак*

Idzie to wßytko przez niechęć w ruinę/
Swiát przez niezgody wola/ gine gine.

Zastáwnik y Dźiedźic.

Szláchćic Zastáwnik spodziewał się gośći/
Pan Dziedzic miał bydz do swey Máietnośći/
Wczesnie Zastáwnik miał piecza o winie/
A ná tráktáment o dobrey zwierzynie.
Tráktuie Páná/ Pan zá ludzkośći/
Chćiał go rugowáć z oney ßczupłey włośći/
Wybrał on (mowi) wybrał dosyć swoie/
Gdy wino piie/ te summe we troie;
Od tego czásu/ gdy do Zastáwniká/
Pan Dziedzic zieżdza stawo mu podpłomyká/
Upiecz kogurá/ á kaß przynieść piwá/
Prostak ktory bánkiet nád intrate miewa.

Author do śiebie.

Tobie Wielmożny/ radbym czołem bijał/
Tylko me wrotá proßę ábyś mijał/
Nie iestem godny/ byś wßedł k domu memu/
Lecz rzekni tylko Pánie słudze twemu.
Niech beczke winá w domek moy sprowádźi/
Bez Páná z sługa nápiiem się rádźi.

Smierć nápomina.

Wspomni ná *funera*,
Nie bierz złe *munera*.
Wźiąłeś sto tyśiecy/
Złe nábyłeś więcey.

Mizer=

Іде усе те   крізь нехіть в руїну,
В незгоді світ цей   вола й гине, гине!

ЗАСТАВНИК* І ДІДИЧ

Шляхтич-заставник   гостей сподівався –
В маєток дідич   прибути збирався.
Заставник вчасне   дбання мав про вина,
А для гостини   ще й добра звірина.
Трактує пана   по-людському просто,
Пан чинить розшук   в малій отій власті:
"Ти вибрав, – каже, –   своє вже, паничку,
Як вина ставиш,   клади суму тричну".
Відтоді як до   заставника іде
Пан дідич, ставить   той хліб для обіду,
Впече ще півня,   велить пива дати
Простак, що бенкет   давав над інтрати.

АВТОР ДО СЕБЕ

Тобі, вельможний,   чолом радий бити,
Мої ж ворота   скоріш обійди ти.
Я не достоїн,   щоби ти заходив,
А служці крикни   з цієї нагоди,
Мені щоб бочку   вина прикотити,
Без пана, з ним лиш   те зможем розпити.

СМЕРТЬ НАГАДУЄ

Згадуй про funera**,
Зле не май munera***.
Тисяч сто узяв ти –
Зле набув те, знати.

*той, що заставив маєтка
** погріб (лат.)
*** дари (лат.)

Mizerny człowiecze/
Wszytko to uciecze/
Kiedy śmierć záchwieie/
Pátrzay co sie dzieie/
Chciałbyś oddáć zgołá/
A śmierć konay wolą:

Pan nád Kosarzem.

Chłopek nieborak kosą przez dzień siecze/
Już bolą barki/ iuż pot z głowy ciecze;
Już nád wieczory pátrzy pilno w słońce/
Jeżeli lotnie bieżą iego gońce/
Zácinay Phebus konie swoie sporziy/
Gdyż widze chłopku co dáley to gorziy.
A Pánek biedny/ co nád szyią siedzi/
Że iuż tuż wieczor/ w tym sie bárdzo biedzi.
Nie trap sie zbytnie/ pátrz pochmurna ściáná/
Cy chcesz Bog niechce/ wnet źle koło siana.

Bánkiet pod Sady.

Resonáncyą Trebácze wydáią/
Z winem kieliszki/ ni gwiazdy pałáią/
My niebożetá stoim pod Ratuszem/
Piycie też do nas choć miedziánym kuszem.

Zniwá.

Jeden sie chlubi/ użałem kop wiele/
Drugi y nád to przyczyni dość śmiele.
Trzeci sie chwali z obfitey iárzyny/
Czwarty z wymłotney náder oziminy:

A ia

Мі́зерна людино,
Все оте загине!
Смерть коли повіє,
Подивись, що вдіє.
Хтів віддати повно,
А смерть: “Конай згоном!”

ПАН НАД КОСАРЕМ

Хлоп-неборака весь день сіно косить,
Зболені барки і піт з лоба росить.
Вже він під вечір зорить пильно в сонце,
А чи зальотно його мчать прогонці.
Хльостай, о Фебе, свої коні швидше,
Видно-бо хлопу чим далі, тим гірше,
Бідний панок-бо сидить он на шиї,
А що вже вечір, бідкує, жаліє.
Глянь: стіна хмурна, не мучай надмірно,
Хочеш, не хоче Бог лиха із сіна.

БЕНКЕТ БІЛЯ СУДУ

Так резонансно трубачі он грають,
Із вином чарки, не зірки палають.
Ми, небожата, стали під рату́шем,
Пийте до нас-бо хоч мідяним кушем*.

ЖНИВА

Кладе хвалу той: зжав я кіп багато,
А інший більше, мовить, зумів взяти.
Прещедрі третій уславля ярини,
Четвертий надто має озими́ни.

** куш – начиння до пиття: кубок, черпак, чаша*

A ia záś (mowię) nie chlubćie śie tácy/
Gdy nie zażyieß sam wiajney twey pracy.
Y iam pracował/ coż gdy wßytko wźięto/
Kilka tyśiecy Bog wie iák odięto;
Niech śie ten chlubi/ co źnie ile tyle/
Gdy sam pożyie prace swoie mile:
Owcá niewinna/ przez rok welnę dźwiga/
Ostrzyga welnę/ á iey zá to figá.

Swiát.

Swiećie przechytry/ ty nieświtny świećie/
Ty z Kmiotka Páná/ z Pánow czyniß Kmiećie.
Jeżeli ták iest/ dość snádno uwierzyß/
Gdy ieden Polski/ tylko ten świát zmierzyß.

Pogrzeb Zony.

Tu iednę grzebie,
Drugie do śiebie.
Kladłeś do grobu rzewliwie płákałeś/
Drugiey ná stypie nisko śie kłániałeś;
Gdybyć Bráćißku nie o wstyd chodziło/
Juzby ná stypie y wesele było/
Snádna wymowká/ dźiatki trzebá Mátki/
By iák przepiorki nákrywálá siatki.

Swiát ják znika,
Pátrz z Prognostyká.

Lat ßeść tyśiecy/ od stworzenia świátá/
Jeden po drugim/ iáko Ptak ulata/
Swiát iest ßeroki/ pelno ludźi wßedźie/
Po stu lat z onych/ żadnego nie będźie. O Mu-

А я звіщаю: "Годі-бо хвалитись,
Та ж працю власну можеш не спожити".
Був я у праці, що ж, як швидко втято,
Бозна, як сталось: кілька тисяч взято.
Як хто в похвалі, що нажав багато,
Хто зна, чи зможе працю споживати.
Невинна вівця вовну щорік двига,
Остригли вовну, має за те фігу.

СВІТ

Прехитрий світе, ти несвітній нині,
Ти з кметя пана, з пана кметя чиниш,
Коли так, досить легко ти повіриш,
Що він є польський – тільки цей світ зміриш.

ПОГРІБ ДРУЖИНИ

ТУТ ОДНА – В ЗАГРЕБІ,

ІНШ – ВСЕ ДО СЕБЕ

Кладеш до гробу, заплакав ревливо,
На поминанні ж вклонивсь іншій живо.
Коли б, брательку, про встид не ходило,
На тім обіді й весілля гриміло б.
Вимо́вка легка: подать матір дітям,
На перепілки накрила б щоб сіті.

СВІТ ЯК ЗНИКА, ГЛЯНЬ З ПРОГНОСТИКА

Літ шість тисяч од створення світу[19]
Одне по однім – як птах – у відліті.
Світ є широкий, людей повно всюди,
За сто літ жоден жить в світі не буде.

O Muchách.

Snać że te Pánie/ nie piiáią rádźi/
Bo piiánemu y muchá záwádzi/
W nocy snać drugie rády podpiiáią;
Ná ten czás muchy iuż z twarzy zlatáią/
Masz muchy w głowie/ znáć to dźiś po tobie/
Z głowy to one/ ná twarz śiádły sobie.

Pánowie y Zebracy,
Po Smierći Iednácy.

Jeśli iednáko vmrzeć Człowiekowi/
Ták Wielmożnemu/ iáko Zebrakowi;
A ná coż zbiory/ á ná coż Tytuły/
Ná coż násute pieniądzmi szkátuły/
Dźiś żebrak nie ma/ Dźiś Pán ma dostátkiem/
W moment obádwá/ są vbostwá świádkiem.

Nie polityká,
W Złoto Káliká.

Páymátki przedtym w złoćie sie kocháli/
Teraz Polityk Corki náwieszáli/
Dość ledáiáką Polityke maćie/
Zbyliśćie złotá/ á wstęgi wieszaćie;
Młodźieniec rádźi niech tá polityká/
Co iest ná szyi/ będźie v trzewiká.

Z Pierwszych liter snádnie,
Co to iest odgádnie.

Gryźie żal Człeká/ smętek sercu szkodźi/
Raz żal niemáły/ drugi raz odchodźi/
P Zádal

ПРО МУХИ

Знать тобі, пане, не пивши, дам раду:
П'яному й муха бува на заваду.
Уночі іншу підпилим дам раду,
На той час мухи на лиця не сядуть.
В голові – мухи, знати це по ті́м:
З голови мухи на лиці твоїм.

ПАНОВЕ Й ЖЕБРАКОВЕ ПО СМЕРТІ ОДНАКОВІ

Коли однако вмирає людина,
То і вельможа й жебрак – не одміна.
Навіщо ж збори і титули зримі,
Нащо набиті шкатули грошима?
Жебрак не має, пан – краю не видко,
В момент обидва убозтва є свідки.

ТО Є НЕ ДО ЗВИЧАЮ, НЕ ЗЛОТО, БАВОВНУ ВБИРАЮТЬ

Раніш матірки в золоті кохались,
Звича́й новий є, доцям вішать стали.
Ще абиякі творяться звичаї,
Збулася злота – стрічку вішать має.
Порадив хлопець, буде хай річ звикла:
Що є на шиї, йде й до черевика.

З ПЕРШИХ ЛІТЕР ВЗНАЄТЕ, ЩО ЦЕ, ВІДГАДАЄТЕ

Гризе людину жаль і серцю шкодить,
РАз жаль великий, вдруге-бо обходить.

Zadał sam sobie boleść niewidomie/
Jeden raz iawnie/ drugi raz kryiomie;
Czym krotsza roskoß/ tym żal zoney wieczny/
Heu! Heu! y biadá y czás ostáteczny.

Rzeczpospolita.

Toć Rycerz dobry sławny známienity/
Potrzebny záwße Rzeczypospolity/
Gránice Polskie záczął rospościerác/
A ty mu śmierci każeß dziś vmierác/
Czyli nie widziß/ iák krew leie zyznie/
Posolguy śmierci/ potrzebny Oyczyźnie/
A śmierci rzecze/ Oyczyzne przywita/
I mnie potrzebny/ ia Rzeczpospolita.

Do Vbogiego á Pysznego.

Wiem do Wáßmości że się chudo maćie/
A przecie Pompe kochacie moy Bráćie/
Wßák Mości Bráćie dawne iest przysłowie/
Gdźie lata Sokoł/ nie latác tám Sowie.

Gadká.

Ktoś coś y kiedyś niewiedźieć do czego/
Czy rzekł czy nie rzekł/ y mnie nic do tego;
Te Gadke Bráćie záchoway przy sobie/
Tak mow y ták czyń/ bedźie dobrze tobie.

Smierć Oycowska.

Pán Oćiec skonał/ kochánego Syná/
Dość serce trapi poćieszna nowiná/
Czemu nie dawno Oćiec w tymże grobie/
Musi z frásunku záwße dolác sobie/ Má-

ЗАте жадав я болість невідому:
Яка то явна, а чи крита в чомусь.
ЧАсткова розкіш – вічний жаль з'явився,
Гей, гей, біда в час, котрий залишився.

РІЧ ПОСПОЛИТА

Та ж рицар добрий, славний, знаменитий
Потрібен завше Річі Посполитій.
Він межі польські став був розширяти,
Йому ж ти, смерте, кажеш умирати.
А чи не бачиш: кров зливає плідно,
Дай пільгу, смерте, він Вітчизні гідний.
А смерть: "Вітчизна дасть йому привіти,
Мені потрібний, я – Річ Посполита".

ДО УБОГОГО ТА ПИШНОГО

Знаю, що, пане, стали бідувати,
Помпу одначе не покинув, брате.
Браття шляхетні так вістять до слова:
"Де літа сокіл, не літають сови".

ГАДКА

Хтось, щось і якось, не знати до чого,
Сказав, чи ні хтось, мені не до того.
Ту гадку, брате, сховай ти для себе,
Мов так, чини так – і стане як треба.

БАТЬКІВСЬКА СМЕРТЬ

Сконав був батько, коханого сина
Вражає серце утішна новина.
Чому? Недавно ліг батько у гробі,
Зі смутку мусить долити в жалобі.

Máleikie tylko dbáłą Oycow Dźieći/
Tylkoć to młody Wron/ zá Wronem leći.

Krákow Pan.

Pánem iest Krákow/ Pánem człeká głośi/
Zlotem/ z pieniądzmi ku gorze wynośi:
Gotowa kuchnia gotowa piwnicá/
Slugá/ Wyrostek/ Kuchárká/ Sklenicá:
Lutrá/ Kálwiná/ wiecy Shiſmátyká/
Z pieniądzmi miewaſz zá Mátemátyká.

Lwow Oćiec.

Lwow Oćiec własny/ Synowi dodáie/
Kiedy Synowi w mieſzku dośić ſtáie/
Tylko naygorzey w nim iest ná mázurá/
Niechce bydź Oycem/ kiedy w mieſzku dźiurá/
A Ruśinowi kray Ruſki folguie/
Nie płáci workiem/ to ſukmie zdeymuie.

Wárſzáwá Mátká.

Samem doświádczył że tá ená Wárſzáwá/
Dalſzym przychodniom iest to Mátká práwa/
Z Litwyli bedźieſz/ czyli od Kijowá/
Bedźieſz miał w mieſzku/ chetnie Mátká ſchowa;
A bez pieniedzy ſwoiemu Ziomkowi/
Nie znam ćie Synu/ mowi Mázurkowi.

Lublin Siostrá.

Lublin iest Siostrá tobie co maſz w mieſzku/
Przywita ćiebie moy luby Bráćiſzku/

P 2 Kupiſz

Малі про батька ще дбають достоту,
Лиш юний ворон за вороном в льоті.

КРАКІВ ПАН

Краків є паном, пани всі зазвичай,
З золотом, грішми – відразу ж величать.
Кухня готова, готова пивниця,
Хлопець, кухарка, слуга і скляниця.
Кальвина, лютра або і схизматика
З грішми ти маєш за математика.

ЛЬВІВ БАТЬКО

Львів – батько рідний, про сина подбає,
Як грошей досить в калитці тримає.
А мазур буде поганий без міри,
Не стане батьком – в калитці є діри.
Русину край той русинський пільгує,
Як не заплатить, роздягне, роззує.

ВАРШАВА МАТИ

Досвід я маю: у чесній Варшаві
Приходням дальнім це мати по-праві.
Будеш з Литви ти, чи з Києва, може,
Маєш калитку, тобі допоможе.
А як без грошей, а з польського краю,
Й мазуру скаже: "Тебе я не знаю!"

ЛЮБЛИН СЕСТРА

Сестра є Люблин тобі, як є в міху,
Тебе при ньому вітає на втіху.

Kupiß Spodniczke/ Pończoßki/ Trzewiczki:
Iák chceß záżyieß Lubliná Siestrzyczki/
Siestrzyczka mowi: Wáßmość wstábey dobie/
Moy Bráćißeyku tu wczás vczyń sobie/
Albo Kápluná porządnie zgotuie/
Albo wineczká korzenną zcukruie/
Miałbyś tu wáßmość dość wczesną gospode/
O Pokoy rzecz/ o wßelką wygode;
Iurysstę pewnie náráie dobrego/
Znam y Agentá bárzo wygodnego/
Pan Instygator z łáski swey nie minie/
To do Márßałká będźie promocia.

Przestrogá.

Nim ná Ratußu twá spráwá przypádnie/
Co do ßelagá z ßkátuły wypádnie/
A Páni Siostrá z swoiey życzliwośći/
Ieká ślepego nárái wáßmośći.

Poznań.

W Poznániu wielce być sobie życzyłem/
W Poznániu kumie byłem y nie byłem;
Znáią mie teraz y przedtym mie ználi/
Teraz nie dáią/ y przedtym nie dáli/
Ieśli nie wezmą/ w dániu sie nie trwoże/
Da mnie moy Pan Bog/ y Krol Pan dáć może.

O innych Miástách.

Ná innych Miástách nie długo báwiłem/
Przeto Miast innych/ tu nie położyłem

Gdyż

Купив спідничку, панчішки, взуття ти,
Живи як хочеш з сестричкою, брате.
Сестричка каже: "В слабкій добі, пане,
Мій брате, зручно собі зроби знане:
Або я півня порядно зготую,
Або ж винце я корінням зцукрую,
Мав би тут, пане, пригідну господу", –
Про мир віщає, всіляку вигоду.
Юристи певне нараять щось добре,
Агента знаю похватного в пробах,
Пан інстигатор при ласці є, власне,
Є до маршáлка підвищення вчасне.

ПЕРЕСТОРОГА

В ратуші справа твоя так протягне,
Що без шеляга шкатула враз стане,
А сестра-пані зичливо візьметься,
Наче сліпому порадить щось прецінь.

ПОЗНАНЬ

В Познані бути вельми я бажаю,
Куме, в тім місті був і не буваю.
Знають і зараз, і раніше знали,
Не дають зараз, й спершу не давали.
Не візьмуть, то у датку не тривожать,
Бог мені вділить, дати король може.

ПРО ІНШІ МІСТА

Про міста інші не варто й казати,
Інших міст тим-то не стану чіпати.

Gdyż kto zrozumie wpretce Mieyskie sztuki/
W Rok ledwie dawszy tysiąc od náuki.

Smierć Mátki.

Zmiera Mátusiá kochánego Syná/
Aby zá Dusze dał nedznym/ záklina;
Aliáci wszytko cokolwiek zostáło/
Miásto Duszycki Duszence sie dáło/
Niechay Duszyczká z Bogiem odpoczywa/
Co zostáwiłá/ niech Duszká pożywa/
Kurczetom máłym bez Kokoszy biádá/
Zapomni Gołąb co z vst Mátki iádá.

Pokoy z Turczynem.

Wilk do tąd trzyma przymierze z Báránỳ/
Do kąd syt leży ich miesem nápcháný/
Nienásycony ty Assurze Wilku/
Jednego miiasz/ á połykasz kilku.

Poseł Deputat.

Zostánie Posłem álbo Deputatem/
To iuż rozumi/ że iuż władnie świátem;
Skoro to minie/ álić toż niczego/
Po kilku lećiech by nie było tego/
Swiát fárbowány w oczách coś sie kreći/
Zá czásem wszytko wychodzi z pámieći.

Tale non tale
Pieniędzy nie wcále.

Szkátułe ieden złotem spełnił wcále/
Pisze *quod tale, semper erit tale:*

Трохи збагнеш ти міські оті штуки,
Тисячі ледве в рік давши з науки.

СМЕРТЬ МАТЕРІ

Вістить матуся коханому сину,
Хай би за душу дав бідним грошину.
Але усе те, що тільки лишилось,
Те душці, а не душі знагодилось.
Нехай душа та із Богом спочиє,
Що залишила, хай ду́шка спожиє.
Малим курчатам без квочки бідачно,
Забув-бо голуб, що в мами брав смачно.

МИР ІЗ ТУРЧИНОМ

Вовк з барана́ми мир буде чинити,
Аж доки їхнім м'ясивом він ситий,
Ти ж бо – ненасит, Асфуре[20], о вовку!
Минеш одного, кількох-бо – ковтом.

ПОСОЛ ДЕПУТАТ

Послом хто стане, а чи депутатом,
Гадає: може він світом владати.
Мине це скоро, і то ще нічого,
За літа знову не мали б такого?
Світ крутить в зорі мальований нащось,
Із часом все-бо збува напропаще.

TALE, NON TALE*, ГРОШЕЙ СТАЛО МАЛО

Один шкатулу злотом повнить стало,
Кладе: "Quod tale, semper erit tale" **.

** повно, не повно (лат.)*
*** коли повно, завжди буде повно (лат.)*

Szkátuły oney nigdy nie poczynał/
Ná wierzchu liter nigdy nie zmázywał/
Koło ßkátuły chłopiec śię záwiia/
Mądry Argument głupi głupstwem zbiia.
W puł bierze złotá/ *non* tylko przydaie/
A mądry rzecze czegoś tu nie ståie/
Mądrze ia (mowi) dość argumentował/
Ale ten złodźiey lepiey distinguował/
Wźiął połowice/ połowę zostáwił/
Argumentámi nie długo śię báwił.

Trzebá pytáć,
Iák Práwnego witać.

Práwy y Práwny od Práwá názwány/
Pytam práwnemu N. czemu przydany/
N. Poláćinie co to znáczy pytay/
En tibi frater, ták práwnego witay.

Kto Pan.

Niech kto chce wierzy/ á ia temu wierzę/
To Pan co dáie/ á nie ten co bierze/
Ztąd was vbożśi będźiem Pánow ználi/
Gdy nam będźiećie hoynie rozdawáli.

Młodszy koniec.

Młodßy iest koniec gdźie młodśi śiadáią/
Niechay też młodße potráwy iadáią/
Stárußkom wołu/ młodßym ćielęćine/
Naystárßym wieprzá/ młodßym prośięćine/

Stáru-

Оту шкатулу не рушав ніколи,
А зверху літер не стирав був згола.
Біля шкатули хлопець був крутився,
І мудро дурень аргумент звістив сей:
Забрав пів того, поп* він пише тільки.
А мудрий каже: "Щось не та є кількість!
Я мудро, – каже, – спершу був зарадив,
Але цей злодій ліпше собі зладив.
Взяв половину, решту-бо зоставив
І з аргументом він недовго бавивсь".

ТРЕБА ПИТАТИ, ЯК ПРАВНИКА ВІТАТИ

Правий і правний – од права назвались,
Питаю: "Правні чому N.** приклали?"
N. по-латині спитай, що це значить?
En tibi frater***, так правного значать.

ХТО ПАН

Хочте, то вірте, йму віру з такого,
Хто дає, пан є, а не бере в когось.
Тож будем, бідні, вас паном вважати,
Як ви почнете нам щедро давати.

МОЛОДШИЙ КІНЕЦЬ

Кінець молодший – де молодь сідає,
То хай молодші так страви з'їдають:
Старим – воляче, молодшим – теляче,
Найстаршим – вепра, а цим – поросяче.

* *не; отже, виходить: "Коли не повно, завжди буде неповно"*
** *en, латинською значить: ось, хіба*
*** *ось тобі брат (лат.)*

Stáruszkom kury/ á młodszym kurczetá/
Starym gołembie/ młodszym gołembietá:
Młodszym to pisał/ lecz gdy sie stárzeie/
Zá wieku mego niech sie ták nie dźieie.

Pokoy.

Dobry iest pokoy/ á innym dokuczy/
Dobrze ná piecu/ á kot przećie mruczy.

Mogiłá.

Wszedłem ná Cmentarz Eheu! rzekłem tyle/
Przypátruiac sie tey owey mogile/
Nie masz mogiłek ziemiá sie zrownáłá/
Czyli to stáry; czyli młodź to máła/
Czyli Pan/ czyli chłop/ czyiá mogiłá/
Nie masz pamieći/ wszech ziemiá pokryłá.

Smierć Stárych y Młodych.

Kiedy vmiera w poźnym wieku stáry/
Kiedy młodego śmierć bierze ná máry/
Ktorego bárdźiey potrzebá żáłowáć/
Przyzna młodźiuchna/ czás stárcá pochowáć.

Swiát.

Wszytko sie stáło ná świećie nie miło/
Kiedy sie długo o świećie myśliło/
Wspominiałem sobie gdźież Mársá robotá/
Gdźie madry dowćip/ gdźie wymowá złota/
Gdźie madre głowy/ Hetman z Lubomirzá/
Gdźie ná Prażmowie on Primas z Kánclerzá/
Gdźie

Стареньким – кури, молодшим – курчата,
Старому – голуб, а цим – голуб'ята.
Писав молодшим, але що старію,
За мого віку нехай це не діє.

МИР

Добрячий мир є, а іншим – докука,
На печі добре, і кіт прецінь мурка.

МОГИЛА

Зайшов на цвинтар, агей, мовлю в хвилі,
Коли приглянувсь тій-іншій могилі.
Нема могили, земля ізрівнялась,
Її старії чи молодь там мала.
Чи пан, чи хлоп це – чия це могила?
Нема і згадки, земля всіх покрила.

СМЕРТЬ СТАРИХ І МОЛОДИХ

Як умирають врізнóвік на старість,
Як молодого смерть вклала на мари,
Котрому більше тут жаль покладати?
Та ж молодому, час старця ховати.

СВІТ

Все-бо немилим на світі постало,
Тож забагато про світ міркувалось.
Згадував якось, де Марса робота,
Де мудра думка, де вимова злота?
Мудроголовий гетьман з Любомиру[21],
З канцлера примас Пражмовський[22] допіру?

Gdzie iest wáleczny on Herkules drugi/
Stephan Czarniecki/ gdzie tego zásługi/
Gdzie wielki Poseł Rádziwił Litewski/
Gdzie Krásomowcá Kázimierz Bieniewski/
Gdzie kwiát Rożány Xiąże ná Ostrogu/
Kwitnący vwiądł; Ey dayże go Bogu!
Gdzie Leduchowscy cni Orátorowie/
Z dowćipem dobrym gdzie Hulewiczowie/
Przed lat czterdźiestą wszyscy oni żyli/
Czesto sie widźi/ iákoby nie byli.
O świecie świecie! wielka w tobie zdrádá/
Ze wcále wszytko ná tobie vpada.

Do Kárczemniká,
Diábol się przymyká.

Huczysz wykrzykasz pilnuiesz muzyki/
Zażywasz tydzień mieyskiey polityki/
Szátan przychodźi miluchno przywita/
Rzekł: Pánie *non est vita, nisi ita:*
Záżyway świátá poki szczęście płuży/
Diabol náliwa/ diabol w tańcu służy;
A Wászmość krzyczysz/ gray dáley Muzyká/
Slugá do Páná bliżey sie przymyka/
Przez Tydzień służył/ dáno ieść wieczerze/
A po wieczerzy sługá Páná bierze/
Pewnie do wczásu przedźiwnie wielkiego/
Vchoway Boże káżdego dobrego.

Prawdá

Де Геркулес той (змагалець той) другий,
Стефан Чарнецький[23], його всі заслуги?
Де посол знаний Радзи́вил литовський[24],
Де красномовний Кази́мир Беньовський[25]?
Де квіт рожовий той князь із Острогу[26]?
Квітнучи зв'янув. Подай його Богу!
Де Ледуховські[27], промовці шляхетні,
З розсудом добрим Гулевичі[28] де ті?
Літ так за сорок[29] були усі в ділі,
Бачились часто, мов не жили цілі.
О світе, світе, значну бачу зраду,
Все цілковито іде до упаду.

ДО КОРЧЕМНИКА́ ДИЯВОЛ ПРИНИКА

Гучиш, горлаєш: "Музики бажаю!"
Міського з тиждень ти зажив звичаю.
Шайтан приходить з ми́леньким привітом:
"О пане, non est vita, nisi ita"*.
Живи у світі, поки щастя плужить,
Наллє чортяка, чорт при танці служить.
А пан волає: "Далі грай, музико!"
Слуга до пана ближче-бо приникнув.
Служив із тиждень, вже вечерю дано,
А по вечері взяв слуга той пана,
Мабуть, на вічність і велику й дивну.
Боронь же, Боже, тих, хто доброживний!

* *життя нема, якщо не таким чином (лат.)*

Prawdá Złota.

Jest ná tym świećie prawdá iedná złota/
Wielu do złota pobudza ochotá/
Ktory to złotem/ prawde pieczetuie/
Rzadko ten w ſprawie ſwey/ kiedy ſzwánkuie/

Inquiſitia.

Inquiſitia przy miedzie gotowa/
Słyszałem ziebul tákie wszytkich ſłowá/
Od rożnych ſłyszał/ kiedy iuż ták práwi/
W tych rożnych mowe Aktorowi ſtáwi/
Niech że nie bedźie świadka okulatá/
To w niewinności gotowa Intratá/
Częſto też owi niezmierni piiacy/
Bez bożnie świádczą inni okulaći/
Chmiel ten bez bożny ná świećie złe mnoży/
Wszák złodźiey nigdy nigdźie nie położy.

O Práwnych.

Jeżeli Prawde piſze Orzechowſki/
Że Pan Tarnowſki Kasztelan Krákowſki/
Twierdźił iuż w żyćiu Krolá Káźimierzá/
Práwnych nie było/ dość było Żołnierzá/
Ludźie ták (piſze) po proſtu ſądźili/
Jeſt ieſt/ á nie/ nie przed ſądem mowili/
Czyli dźiś/ czyli przedtym lepiey było/
Práwny niech przyzna/ gdyż mu bráć nie miło/
Nie miło mało/ y bierze nie śmiele/
Ja y niepráwny wezme/ gdy dasz wiele.

Q Luitá.

ЗОЛОТА ПРАВДА

Знаю у світі   правду одну – злоту,
    Багатьом злото   збуджує охоту.
Золотом котрий   печаткує правду,
    Рідко у справі   милиться насправді.

ДІЗНАННЯ

З луду дізнання* –   і справа готова,
    Рацію чув я   такого-от слова.
Чув я від різних: коли вже так правлять,
    Різну і мову   позовнику ставлять.
Як кривосвідчень   не будемо знати,
    То при невиннім   готова інтрата.
Часто буває: незмірні пияки
    Свідчать безбожно   і криво без ляку.
Хміль той безбожний   зроста не на краще,
    Злодій ніколи   нічого не клав ще.

ПРО ПРАВНИКІВ

Коли це правду   пише Оріховський[30],
    Що пан кракі́вський   каштелян Тарновський[31]
Твердив іздавна: ще за Казимира[32]
    Не мали правних,   досить і жовніра,
"То люди, – пише, –   по-просту судились,
    Є-є, ні-ні, так   суду говорили".
Чи зараз ліпше,   чи тоді водилось?
    Правник звістить, чи   брать йому немило.
Немило мало,   тож бере несміло,
    Я не правник є,   а візьму все ж мило.

* *тобто, при кривосвідченнях*

Luitá.

Ná ſtráſznym ſądzie tam bedźie Luitá/
Grzeſznym płacz wieczny/ gdźie nigdy nie świta/
Nie płáć ále płacz/ Litery zábiiá/
Nie płáć ále płacz/ ſzkatulá nie zdoła niczyiá/
Już tám ſzkatulá nie zdoła niczyiá/

Chmiel pijány, czyni Pány.

Wie go też Diaboł co zá fantázyá/
Przyſtąpi w ten czas/ gdy człowiek podpiia/
Wſzyſcy zá Cyfre/ brydnia Pan v niego/
Káżdy mu rowien/ nie máſz bogátſzego/
Chmiel ći to robi/ ten ktory z Tyczyny/
Wyniosły Oćiec hárde rodźi ſyny/
Nie ná pijánego nogi,
Iść w Niebieskie progi.
Ehey; pomrzemy záż tego nie wiemy/
Iż w Niebo piáni nigdy nie trafiemy/
Iák ludzka ſtopá/ ták wązinchna drogá/
Ták wąſka drogá Piánemu do Bogá/
To nie podobna/ y pomyślić ſzkodá/
Gdyż z iedney ſtrony ogień/ z drugiey wodá.

Swiát.

Coś pocznie człowiek czáſem zámyśliwáć/
Tego owego iákoby nabywáć/
Aliśći wſzytko w momencie omierznie/
Kiedy ſtráſzliwy Mátność przykład wyrznie:
Czáſem w kazániu dobrze nátro vſzy/
Czáſem śmierć nagła czyiás/ kogoś ruſzy:

To

СПОКУТА

На страшнім суді випаде спокута,
  Грішним плач вічний, світлу там не бути.
Не плац, але плач – літери тут збились,
  Вже там шкатули нічиї лишились.

ХМІЛЬ П'ЯНИМ ЧИНИТЬ ПАНА

Чортяка віда, що то за химери,
  Коли хтось вип'є – самі фанабери*.
Усі ніщо є, бридня пан для нього,
  Йому всі рівні, немає значного.
Чи хміль це робить отой із тичини?
  Пихатий батько в пихатого сина.

НЕ НА П'ЯНІ НОГИ В НЕБЕСНІ ЙТИ ПОРОГИ

Агей, помремо, а того не знаєм,
  Що п'яні в небо утрапить не маєм.
Як стежка людська, така та дорога –
  Вузька п'яниці дорога до Бога.
То неподобно й гадати те шкода,
  Вогонь справоруч, зліворуч же – води.

СВІТ

Людина стане щось там замишляти,
  Того чи сього немов набувати,
Але усе те в моменті змерзіє,
  Коли страшлива Марнота наспіє.
Часо́м в казанні натре добре вуха,
  Часом смерть нагла чиясь когось руха.

** претензійні, пихаті*

To człowiek w ten czas gdy ná drugim widźi/
Ná moment sobie te márność ohydźi/
Skoro zapomni/ wnet myśl w sercu zniknie/
O tymże myśli/ co przedtym náwyknie/
Nie o pokármie myśli/ Ptaszek w śieći/
Ják pretko z śieći/ ták ná pokarm leći.

Iáki ma bydź cále,
Bánkiet w Trybunale.

Tákowy Bánkiet potrzebá spráwowáć/
Sedźiow/ Aktorow/ Jurystow częstowáć/
Stać pod Ratuszem/ pewnie nogá boli/
Kieliszek winá człowiek wypic woli/
Fráncia pozwáni co dlugow nie dáią/
Niech w ten czas wode konewką spelniáią/

Iáka roborá,
Táka zapłátá.

Nedzny człowiecze ták rozumiey sobie/
Bedźieszli dobry/ bedźie dobrze tobie;
Jeśli złym bedźiesz/ toc śie złym nágrodźi/
Wszakże zapláta zá robotą chodźi/

Assur.

Coli to robisz przeklety w náturze/
Ty hárdy/ krnąbrny/ bezecny Assurze/
Bekárcie iedny ty nam chcesz krolowáć/
Boże Jákobow nie day mu panowáć/
Wszakeś go wygnał gdy od Abrahámá/
W Puszczy Bersabe ieczy Agar sámá;

Q 2 Wy-

Людина з того,   коли це спровидить,
В момент собі ту   марноту зогидить,
Забуде скоро,   у серці мисль зникне,
Про перше мислить,   раніше їй звикле.
Про харч не мислить   у сітці пташина:
Як з сіті прудко,   на їжу так лине.

ЯКИЙ ПРИЗНАЛИ БЕНКЕТ У ТРИБУНАЛІ

Такий-бо бе́нкет   має відправлятись:
Юристів, суддів,   слідчих частувати.
Піти під ратуш,   певне, болять ноги,
Вина чарчину   хоче – не від того.
А в позві ж – франти,   борг що не вертали,
Хай би водою   коновки сповняли.

ЯКА РОБОТА, ТАКА І ПЛАТА

Бідна людино,   зволь так розуміти,
Добрий як будеш,   й тобі добре жити.
Будеш коли ж злим,   то й зло в нагороді,
Завше заплата   з роботи походить.

АСФУР

Щось коли робиш,   прокля́тий з натури,
Гордий і впертий,   нечесний, Асфуре.
В нас ти, байстрюче,   захтів правувати[33],
Яковів Боже,   не дай нас узяти!
Хай його кожен   жене від Аврама,
В пущі Берсабські,[34]   чи в Агар[35] так само.

Wypądź go Pánie iuż z domu twoiego/
Twoyli winograd ſzczepion ieſt dla niego/
Twoieli mieyſcá/ twoie święte progi/
Czy Biſurmáńſkie máią deptáć nogi/
Czyli ma zchodźić ná twoy Ołtarz kárá/
Ná ktorym zá świát ſtáłá ſie ofiárá:
Czyli do bolu inne przydaſz bole/
Czyli Chrześcian daſz wſzytkich w niewole:
Ey Pánie/ Pánie/ wſzák wieſz że ćie znamy/
Vlituy że ſie iáko Bog nad námi.

Gratia gratis data.

Ten dar w łácinie dármo wyświadczáią/
Ale w Ruſczyznie ten dármo nie dáią/
Pop mowi zchodit dar od Otcá z ſwyſzij/
Władyká rzecze gdyby Popie ciſzy.

Głupi.

Jeſt iedeu głupiec wielki ná tym świećie/
Co ná Bánkiećie ſam nie wie co plećie/
On tego nie wie/ że z niego drwić będą/
Że przed nie wodem/ łowi Ryby wędą.

Złotnik.

Co to zá Złotnik co złoto ná ſzale/
Kladnie by zważył/ czy wiele czy máłe/
To złotnik dobry pewnie z ſámey prági/
Co w ręce wźiąwſzy powie iákiey wagi/
J iákiey proby/ y co z niego będźie/
O tákich pytay pilno Pánie wſzędźie.

Remiſ-

Викинь із дому його, Боже, свого,
Виноград твій-бо щепивсь не для нього.[36]
Чи ж твоє місце й святії пороги
Ті, бусурманські, топтать мають ноги?
Чи іти треба на твій олтар карі,
На якім жертва за світ ішла в дарі?
Чи ж бо до болю придати ще болю,
Чи християнам терпіти неволю?
Гей, Боже, Боже, всяк зна – тебе знаєм,
Змилуйся, Боже, над нами, прохаєм!

GRATIA GRATIS DATA*

Цей дар у латині дармо висвідчають,
Але в русщизні дармо не складають:
Піп мовить: сходить дар Отця із виші,
Вістить владика, щоб попів потішить[37].

ДУРНИЙ

Є один дурень, значний розпатяка,
Що на бенкетах не зна-що балака,
Того не віда, що кпинити будуть,
Ловить-бо рибу перед сіттю вуда.

ЗЛОТНИК

Хіба це злотник, лихе щось на шалях
Кладе, щоб зважить: багато чи мало?
То злотник добрий: чуттям виміряє,
Що взяв у руку, вагу визначає,
Якої проби і що з того буде?
Питай про того, мій пане, повсюди.

** подяку вдячно шлемо (лат.)*

Remissa.

Remissa poszlá spráwá w Trybunale/
Wászmość pieniedzy swych poczekay cále/
Nim sie z pieniedzmi tá remissá wroci/
Predzey tym czásem wiek sie tobie skroci/
Remissá rzecza od sadu postána/
Nie pretko z summa wroci sie do Páná.

Swiát co vmie.

Jedynyś człowiek y wiednym momenćie/
Troiákie możesz mieć v ludźi wźiecie/
Idź w oszarpanym bárzo kármázynie/
Czapki nie iawszy/ nie ieden ćie minie/
W tymże momenćie ty iedne páchole/
Zrucay te łáty/ á weźmi sobole;
Pátrz iáki táki z drogi vstepuie/
Záglada w oczy/ czapeczke zdeymuie/
Zruć że sobole/ bierz zaraz śiermiege/
Zá ledá sprawka záraz weźmiesz ćiege.

Koło Swiát,

Author do śiebie.

Koło świát (mowia) kołem sie obráca/
Nabedźie wiele/ áż rázem vtráca/
Zbywszy wszytkiego znowu nábyć może/
Fortuny koło/ w reku twoich Boże;
Ey koło moie gdźieś koło zálgnelo/
Że do tad w z gure obrotu nie wźiełó/
Powroć ná gure te koło co predzy/
Moy dobry Pánie gdyż trzebá pieniedzy.

Zwier-

РЕМІСІЯ*

Ремісії йде справа в трибуналі,
Мій пане, грошей зачекай надалі,
Аж поки з грішми знову повернеться,
Раніше тобі вік твій ізітреться.
Ремісія, що з суду посилалась,
Не швидко панам суму верне сталу.

ЩО ВМІЄ СВІТ

Один чоловік в моменті одному
В людей може взять потрійно в усьому.
В ошарпанім ти ідеш кармазині
І шапки не взяв – мине кожен нині.
В моменті отім ти ніби пахолик,
Ті лати скидай, вбирай-но собо́лі.
Нехай абихто, з дороги звертає,
Загляне в лице, шапчину скидає.
А со́болі скинь, вбери серм'яжину –
У справі малій почнуть тяганину.

СВІТ – КОЛО
АВТОР ДО СЕБЕ

Світ – коло, кажуть, колом обертає,
Набуде доста, раптом утрачає.
Усього збувшись, знову набуть може,
Фортуни коло з рук твоїх, о Боже!
"Моє, гей коло, десь, мабуть, зав'язло,
З гори-бо досі покоту не мало".
Вертать на гору колу є потреба,
Мій добрий пане, як грошей де треба.

* *відстрочка податей*

Zwierćiádło,
Gáni ſtadło.

W zwierćiedle Zoná pátrzy ſie młodziuchna/
Snáć pochlibnie (rzecze) żem grzecznuchna/
Mąż ſtáry ſzpetny w zwierciedle twarz widzi/
Rzekł nie prawdziwe/ że mnie ſobie ſzydzi/
Rzecze do młodey: nie ták mam bydź ſtáry/
A młoda weſtchnie/ czás dawno ná máry.

Kráwiec.

Co to zá Kráwiec kiedy ſztuki máłe/
Poſtáwi w ſukni powinny bydź cáłe/
To Kráwiec dobry/ ten dość ma náuki/
Kiedy záżywa cáłey wielkiey ſztuki/
Záż to nie wielka/ záż to mála ſztuká/
Vkráść ná czapkę/ przedniey ſza náuká.

Prawdá Szczyra.

Jeden powiedział/ że Liſzká biegáłá/
A zebu (mowi) żadnego nie miálá/
Drugi powiedział prawdziwie nie baie/
Zem (mowi) widział z dáleká ná ſtáie/
Ják po Fráncuſku iáchálá Dziewicá/
Poznałem (mowi) że ſczyra Práwicá/
Trzeći powiedział/ Dzik Ptak kiedy biczył/
Zá Gołebiami tedym (mowi) liczył/
Jż iedenaśćie Pior miał w ſwym ogonie/
A to ſie działo w ruſkiey pewney ſtronie.

Seym.

Seym

ДЗЕРКАЛО НЕ ЗМАНИТЬ Й ПАРУ ОТУ ЗГАНИТЬ

В дзеркало жінка зорить молоденька,
Знать, їй влещає, вістить, що гречненька.
Муж старий, ги́дкий у дзеркало гляне:
"Ні, не правдиве, мене-бо поганить".
Молодій каже: "Не так постарілий!"
Молода: "Час-бо, – зітхне, – й до могили".

КРАВЕЦЬ

Що за кравець то, котрий малу штуку*
Зужив для сукні, не взяв щось у руку?
Кравець той добрий, котрий зна науки,
Пошивши сукню з великої штуки.
А чи велика, мала буде штука,
На шапку вкрасти – найперша наука.

ЩИРА ПРАВДА

Один повідав: "Лисиця ганяла,
А зуба, – каже, – й одного не мала".
Сказав був другий правдиво, без байок:
"Я, – мовить, – бачив здаля, десь на стаю**,
Що по-французьки там їде дівиця,
Признав напевне: ось щира правдиця".
Сказав був третій: "Як дик*** бив пташину,
То голубів він лічив, скільки гине,
Пер одинадцять в хвості своїм мав він", –
Було в Русі то, в якій пробував він.

* *сувій тканини*
** *стадія, міра довжини*
*** *дикий кабан*

Seym przy wolności zerwáć w ćießkiey dobie/
Więkße niewolę czyniß Pośle ſobie/
Snádnie co trzebá napráwić w pokoiu/
A czeſto wolność ginie w krwáwym boiu/
Woyna waleczna Nieprzyiaciel ſrogi/
A nie máß zgody/ zginie kleynot drogi.

O prywácie ná Seymie.

Motus majores,
Pellunt minores.

Piękna ieſt Wolność dla złotey Wolności/
Krzywdy ſwey rádze poniecháć Waßmości!
Ciężka rzecz w prawdźie/ gdy co kogo boli/
Ale ieſt cięższa bydź w ciężkiey niewoli/
Za krzywdę krzywdą oddaß w ſczęśćiu złotym/
Mśćić ſię w niewoli/ iuż trudno ná potym:
Trudno wyięter z wody pływáć Rybie/
I ty w kobieli nie vrośnieß Grzybie/

O zapłáćie Zołnierskiey.

Z drugiego w Woyſku krew hoynie wyćiecze/
Przećież ſukienki takiey nie oblecze /
Bridnia kwitowe/ nizac te grożyki/
Przypada więcey gdy zmießáią ßyki/
Tnym Deputatom/ ącz pieniądze máią/
Że nie wybráli przed nimi vdáią:
A Pan Deputat dla wziątku pretßego/
Stá vſtępuie drugiego trzećiego/
Pánie Poborcá zá takie wykręty/
O nie iednemuß/ dádzą w piekle pręty/ Bá

СЕЙМ

Вольність – зривати сейми́ в злій годині,
Більшу неволю собі, Польщо, чиниш!
Легше направить, що треба, у мирі,
Вольність загине в кривавому вирі.
Війни – змагальні, і ворог – суворий,
Згоди ж немає, впаде клейнот скоро.

ПРО ПРИВАТНЕ НА СЕЙМІ

MOTUS MAJORES

PELLUNT MINORES*

Гарна є вольність, при вольності злотій
Кривди забудьте при добрій охоті.
Тяжко, звичайно, як є в когось болі,
Але ще важче в тяжкій буть неволі.
Кривду віддати, як вільний, – спроможний,
А у неволі помститись не можна.
Плавать не буде з води взята риба,
В кошику також не виростеш, грибе!

ПРО ЖОВНІРСЬКУ ПЛАТНЮ

З жовні́ра в війську бува кров стікає,
Відтак сукна вже такий не вдягає.
Бридня – ті квити**, нінащо і гроші,
Все пропадає, як стрій в розпороші.
А депутати – ті грошики мали –
Вдають одначе: ще не вибирали.
Тож депутат-пан, щоб хутко взять всього,
Сто відступає із того і того.
Поборцю-пане, за викрути тії
О, не одному дадуть в пеклі києм.

** більше хитання, менше руху (лат.)*
*** тут записи на одержання платні*

Báránek ći niewinny / groß krwáwy /
A Wilk powiada / mnie to do zabáwy.

Bánitia.

Rzedźiey w niektorych ná ſtole źwierzyná /
Trudnieyſza czáſem o kieliſzek winá /
Niż v Wielmożnych o te Bánicye /
Nim tluſty zchudnie / chudy predzey zgniie.

Zá iednánie Głowy.

Widźiałem márność wielką tego świátá /
Zabiia Oycá / Stryiá álbo Brátá /
Przedáieß Lotrze krew niewinną zgołá /
Krew twego Brátá w Niebo pomſty woła /
Brát zły w podźiele / zá glowe bráć miło /
Ztad ſie naywiecey zboycow námnożyło;
Oko zá oko / a Ząb zá ząb záśie /
Mießek Bráćißek / po śmierći w tym czáśie.

O Pyſznym z Vbogiego.

Dźiwna rzecz bárzo / gdy ßcześćie wynieśie /
Iáko Zwierz dźiki chodźiß w iákim leśie /
Zá wielką Pychą żadnego nie widźiß /
Hárdyś / wynioſłyś / zkáżdego záßydźiß /
Ey Błaźnie / błaźnie vważ tylko ſobie /
Że to do czáſu Pan pożyczył tobie /
Widząc żeś Pyßny / żeś glupi w tey mierze /
To ten ktory dál / wnet znowu odbierze /
Nie trzebá Kundlu ták ſie bárzo ſrożyć /
Zdiąć zkundlá obraz / á ná chártá włożyć /

Wiek

Баран невинний,   а гріш той кривавий.
Мовляє вовчик: "Мені це забави!"

БАНІЦІЯ*

Рідше у когось   на стіл є звірина,
Важче, щоб мати   вина хоч чарчину,
Поки вельможні   баніції скинуть:
Тлусті не схуднуть,   худі швидше згинуть.

ПРО ТОРГ ГОЛОВАМИ

Добачу марність   значну світу цього,
Б'ють батька, стрия   чи брата свойого.
Невинних кров'ю   ти, лотре, торгуєш,
Кров брата в помсту   з небес лементує.
Брат злий – в підметки,   за душу ж брать – мило,
Найбільше з цього   харциз розплодилось.
За око – око,   за зуб – зуб зриває.
Міх – брат по смерті,   так часто буває.

ПРО ПИШНОГО З УБОГОГО

Дивна річ, вельми   як щастя справляє,
Наче звір дикий,   по лісі блукаєш.
В писі великій –   нічого не бачиш,
Винеслий, гордий,   з усіх кпиш, гордяче.
Гей блазню, блазню,   зважай-бо на теє,
Що до часу́ це   подав Бог такеє!
Бачу, що пишний   дурним теж буває,
Той, котрий, давши,   назад одбирає.
Кудлику, годі   так дуже сердитись,
Кудлика образ   на хорта містити.

* *заборона із вигнанням*

Wiek Potomny.

W mieyscu cnych Oycow cne Dźiatki vśiedą/
Z Pracy cnotliwey ćiż ćieszyć sie będą/
A niecnotliwie nabyta Fortuná/
Ták sie wlot zerwie/ iák sie zerwie struná.

Niewola.

Idą w niewolą winne grzechem Mátki/
Idą w niewolą y niewinne Dźiatki/
Ták ći to/ ták to/ ná świećie sie dźieie/
Przy suchym drzewku/ y mokre gorzeie.

Bánkiety ná Seymiku.

Viuat liy przeliy codźiennie czyniemy/
Częśćiey piiemy niżeli rádźiemy/
Mátka iest Roszkosz do czásu po czásie/
Nieszczesne brzemie/ vćisk rodźi zásie.

Author do Gośćiá.

Gozdźiec mi wádźi/ nim gośćiá nárusze/
Iedne y drugą konew wypić musze/
A iák przychodźi po drugiey do trzeći/
Już y z koltunem/ wołam nośić Dźieći.

Chmiel.

Ná słábym drzewku Chmielu gdy zbyt wiele/
Drzewko obwáli po źiemi sie śćiele/
Ták słaba Głowá/ gdy w śiebie nákłádnie
Zbytecznie chmielu/ ná źiemię vpádnie.

Złe y dobre.

МАЙБУТНІЙ ВІК

З чесних батьків є   і чеснії діти,
    З праці утіхи   цнотливим зажити.
А нецнотливі   набудуть фортуни:
    В літ рвуться, як це   зриваються струни.

НЕВОЛЯ

Ідуть в неволю   з матірнього гріху[38],
    Ідуть невинні   тож дітки́ на лихо.
Отак, отак-то   в світі цім буває,
    При сухостої   й мокре запалає.

БЕНКЕТ НА СЕЙМИКУ

Віват, лий, лий-но –   щоденно те чиним,
    П'ємо частіше,   ніж радимось нині,
Є матір – розкіш   дочасно, по часі –
    Тягар нещасний   і утиск в нещасті.

АВТОР ДО ГОСТЯ

Докучить ковтун,   поки́ гостя зрушу,
    Одну і другу   конов випить мушу.
А як приходить   по другій і більше,
    Хоч ковтун маю,   носи́ть діток мильше.

ХМІЛЬ

Коли по кволій   тичці хміль пов'ється,
    Обвалить тичку,   по землі плететься.
І голова так,   квола – набереться
    Аж надто хмелю,   з долу не зведеться.

Obruſá ná ſtol/ to pierwſza Zwierzyná/
Obuchá ná grzbiet/ nie dobra nowiná.

Poiazd po śmierći.

Ciáło do Ziemi/ á Duſzy do Niebá/
Według powagi/ poiázdu potrzebá/
Gdyby powagi/ tám nie przeſtrzegano/
Po Eliaſzá/ iednym by przyſłano;
Ale to para/ ślicznemi Rumaki/
Iáki tu poiazd/ y tám będźie táki.

O Kánikułách.

O Kánikułách/ mądrzy powiádáią/
Co ſię w nich trapią/ w głowę záchadźáią/
Ia pierwſzy/ kiedy dodaſz mi wſzytkiego/
Przeſtrzegáć muſzę/ mądry zdánia ſwego.

Alternatá v świátá.

Możny bezbożny/ po twe wſzytkie látá/
Vżywaſz świátá/ będźie alternatá/
Co dniá ley przeley/ tam krople nie będźie/
Prágnę heu; prágnę/ ſłycháć głoſy wſzędźie/
Tuś żył w obżárſtwie/ tám będźie głod wielki/
Łáknę heu; łáknę/ woła grzeſznik wſzelki/
Tuś żył bogátym/ nie dałeś Vbogim/
Tám w nędzy wielkiey/ tám w vboſtwie ſrogim
Tuś grzeczny/ ſtroyny/ codzięnnie weſoły/
Tám ſzpetny/ brzydki/ nági/ ſmętny/ goły:
Tu brzmią codźiennie Arfy/ Cyfry/ Lutnie/
Tám wieczna żáłość/ śiedźi grzeſznik ſmutnie/
Tu

ЗЛЕ І ДОБРЕ

На стіл – обруса, перша це звірина,
Обух на спину – ось лиха новина.

ПОВІЗ ПІСЛЯ СМЕРТІ

Тіло – у землю, а душу – до неба
Згідно поваги і повозу треба.
А як поваги при тім не бувало,
По Іллю,* певне, одним присилали.
Але ж то пара – чудові румаки,
Який тут повіз, такий і там також.

ПРО ЯРІСТЬ

Мудро про ярість бува повідають:
Трапиться щось там – у мозок вдаряє.
Перший і я тут, даси мені всього,
Остережуся, мудрак, слова того.

СВІТОВА АЛЬТЕРНАТИВА

Можний, безбожний в усі свої літа –
В альтернативі вживаєш ти світа.
Лий щодня, лий-но, там краплі не буде.
"Спраглі, гей спраглі!" – гримлять крики всюди.
Тут жив обжерно, там був голод сильний.
"Вип'ю, гей вип'ю!" – вола грішник вільний.
Тут жив багатим, не давши убогим,
Там – нужда тяжка, в бідацтві всі строгім.
Гречний, стрункий тут, щоденно веселий,
Там – гидкий, бридкий, смутний, безкошелий.
Арф, цитар грання щоденне є, лютень,
Там – вічна жалість, сидить грішник смутний.

* *тобто після св.Іллі*

19. Зам. 6363.

Tu skaczesz/ śpiewasz/ nádaremnie śmieiesz/
Tam krzyk/ płácz/ lament/ codziennie łzy leiesz:
Jezeli niechcesz bydź w tey álternacie/
Porádzę tobie/ moy kocháný Brácie/
Dalci Bog wiele/ day Vbogim przecie/
Niezbyt śię kochay/ w tym mizernym świećie:
Masz Honor/ sławę/ pilnuy Pánie tego/
Abyś honoru nie ſtrácił wiecznego/
Masz wielkie ſummy/ nie wszytko ná Mury/
Buduy szpitale/ záplaći Pan z gury/
Masz pić dostátek/ masz potráwy ſmáczne/
Miernie vżyway/ á czyń posty znáczne/
Maszli Muzykow/ masz śpiewakow wiele/
Niech częśćiey gráią/ śpiewáią w Kośćiele/
Masz zdrowie grzeczność/ kochay śię w niewczáśie
Dzwonią ná Jutrznią/ bierz odzienie ná śię/
Masz Srebro/ Złoto/ náder śliczne stroie/
Mow ſobie záwsze/ wszytko to nie moie:
Jeżli ná wszytkim/ dobrzeć śię powodzi/
Niebądź zbyt weſoł/ rádość ſmętek rodzi/
A nadewszytko/ vważay to ſobie/
Że ileż tyleż żywszy/ leżeć w grobie.

Do Zębow młodſzych.

Stárym poliwká/ á nam młodsze gęby/
Podaway mięſo/ ziedzą młode zęby.

Cud wielki.

Скачеш, співаєш тут у пустосміхах,
Там – крик, плач, лемент, щодня сльози з лиха.
Як ти не хочеш в тій буть альтернаті,
Дам тобі раду, коханий мій брате.
Маєш багато – убогим зволь дати,
Ліпше мізерний цей світ не кохати.
Гонор є, слава, пильнуй, пане, того
Гонору, щоб не збув вічного свого.
Суми значні є, не все клади мурам*,
Зводь ти шпиталі, віддасть Бог в натурі.
П'єш предостатньо, їси страви смачно,
Мірно вживай їх, чини пости значно.
Музику маєш і тих, що співають, –
Більше в костьолі співають хай, грають.
Гречний, здоровий, в невчасах кохайся,
Утреню дзвонять, до неї вдягайся.
Срібло є, злото, чудові убори,
Прокажи: "Це не мої у доборі".
Ти є при всьому, поводься у зладі,
Смійся не дуже, в печаль піде радість.
Понад усе ти зважай у тій пробі:
Довго чи ні жив, а ляжеш у гробі.

ДО МОЛОДИХ ЗУБІВ

Старому – юшка, молоді в нас губи,
Давай-но м'ясо, зжують міцні зуби.

* *тобто на будівництво палаців*

Zacney stárośći/ gdy mie vważyli/
Po młodych stárcá/ ná końcu sadźili/
Byłem dźiećiećiem / á terazem śiwy/
Stáruszek rzecze: nie wielkie to dźiwy/
Byłem śiwiuchnym/ á terazem dźiecie/
To iuż cud wielki/ dźiś zemnie czynićie/
Gospodarz rzecze/ iuż teraz v świátá/
Kto ma pieniądze / ma rozum y látá.

Drogá do Piekłá.

Szerokie w Piekło/ drogi powiádáia/
J drogi niemász/ ták w Piekło spycháią/
Strászno dla Bogá; bárzo wárowito/
Zeby gdźie ná pień / z gory nie przebito.

Drogá do Niebá.

Ważiuchna w Niebo/ trzeba po iednemu/
Dla tego w Niebie/ bydź widze rzadkiemu/
J poiedynkiem/ nie każdy záchodźi /
Długość szat nád to/ w z gurę záwsze szkodźi/
Ja pierwszy/ kiedy idźie mi o Dusze /
Záwczásu każe/ podćinać kontusze /
Azebym zászedł / w one gorne strony /
J wy też Dámy / przytniyćie ogony.

Drábiná do Niebá.

Wąska/ subtelna Drábiná do Niebá/
Ostrożnie bárzo/ iść po niey potrzebá/
Chcesz li Bráćiszku/ po oney wędrowáć/
Trzebá sie pierwey/ dobrze wychorowáć/

Ob-

ВЕЛИКЕ ДИВО

Чесного старця зневажно поштили:
По молодих-бо в кінець посадили.
"Був я дитятком, тепер же я сивий, –
Каже дідусик. – Мале оте диво:
Був посивілий, а зараз – дитина,
Диво вчинили значне в цій годині".
Мовить господар: "В теперішнім світі
Гроші хто має, є розум і літа".

ДОРОГА ДО ПЕКЛА

Широкі в пекло дороги, звіщають,
Нема дороги, то в пекло тручають.
Страшне, о Боже! Чинить треба дбало,
Згори до пня нас щоб не прибивали.

ДОРОГА ДО НЕБА

Вузький путь в небо: ідуть по одному,
Тому у небі не бути будь-кому́,
А поодинці не кожен заходить,
Та ще й шат довгість вгорі завше шкодить.
Я перший, йдеться коли-бо про душу,
Кажу завчасно підрізать кунтуша,
Аби зайти у ті сторони вищі,
І ви, о дами, хвости утніть швидше.

ДРАБИНА ДО НЕБА

Вузька, тоненька драбина до неба,
Тож обережно по ній лізти треба.
Брательку, хочеш по ній мандрувати,
То спершу треба ще й похорувати.

Obzierá złamie/ á spádnie opiły/
Zákręci mu się głowá/ bracie miły/
Pod cudzym złotem/ drabiná się złamie/
Pod cudzym złotem/ drabiná się złamie/
Bogátych skrzyniow/ nie życzę brać Dámie/
A ieśli pisáć/ pisáć prawdę wolę/
I lekkie cudze/ záciężą sobole/
A grzech wszeteczny/ ten zá ołow stánie/
Jákosz do ćiebie/ przebráć by się Pánie.

Człowiek gliná.

Jeśli iest z gliny/ to też ciało gliná/
Pod glina cienka/ złamie się drabiná/
Proch człowiek (mowią) to trzebá potroszki/
Te glinę sászyć/ w lżeysze postem proszki.

Post, Most.

Stánę ná gorze/ y podniosę oká/
Głebiná widzę/ świát krąży szeroká/
Post Most/ przez głębie od ziemi do Niebá/
Subtelny bárzo/ nád czco iść potrzebá.

Dźiś vrząd płáćisz,
A iutro tráćisz.

Dziś vrząd kupiwszy/ złotem ważysz drogo/
A iutro ćię śmierć/ kosą zetnie srogo/
Dziś Pieczęć wielką/ Koronną kupuiesz/
Jutro twoy żywot/ oną pieczętuiesz/
Aby nie prętko z vrzędem zmieráli/
To w Przywileiu niech by wárowáli.

Author do śiebie.

Злама обжерний, впаде і опилий,
Йому голівку закрутить немило.
З чужим ти злотом – драбина у зламі,
Багатих строїв не зичу брать дамі.
Коли ж писати, звістити доволі:
Легкі утяжать чужії собóлі.
Гріх соромітний за оливо стане.
Як же до тебе дістатися, Пане?

ЛЮДИНА – ГЛИНА

Коли ти з глини, то й тіло є глина,
Тонку та глина зламає драбину.
Людина – порох, то треба потрохи
Сушити глину постом у порóхи.

ПІСТ, МІСТ

На горі стану, підносячи очі,
Бачить глибини, крутіж світу хочу.
Піст – міст над глибом з землі аж до неба,
Вельми тоненький, натще іти треба.

ТУТ ЗА УРЯД ПЛАТИШ,
А НАЗАВТРА – ТРАТИШ

Купуєш уряд, кладеш злота досить,
Назавтра втрапиш до смерті під косу.
Значну печатку коронну купуєш,
Життя на завтра твоє печаткує,
Аби не швидко той уряд зміряли,
То привілеєм його б хай скріпляли.

Eheu! ná świećie/ moi Kollegowie/
Ja dźiś vbogi/ á oni Pánowie/
Ziemną śię wespoł vbodzy vczyli/
Do iedney z sobą/ Inszumki chodźili/
Niektorzy Bráćia/ ták w zgurę wlećieli/
Iż ná mnie ná doł/ y poyrzeć niechćieli/
Rzekłbym skrzydlásty wzniosł rozum pod gurę
Albo Dom zacny/ wywyższył pod Chmurę/
Ale w niektorych oboygu o mále/
Jedná Fortuná/ wyniosłá ich cále/
Tá to fortuná ktora nie dowidźi/
Tá to fortuná/ ktora z dobrych szydźi/
Tá to fortuná/ ktora ślepa w cále/
Waży ná szali/ dwie máiący szale/
Nie widźi zgola/ co na szali leży/
Tá to fortuná/ ktora kołem bieży/
Tá to fortuná/ prawdę przyznáć wolę/
Co było w błoćie/ áż z wierzchu ná kole/
Lubo dość máią/ przećie im nie stáie/
I záwsze wezmą/ kiedy im kto dáie/
Mam sztukę chlebá/ mam ná swoim dośić/
Kto mi nic nie da/ nie śmiem tego prośić.

Conversacya.

Ják trudno owcy/ bydź miedzy wilkámi/
Ták cnotliwemu/ miedzy szalbierzámi.

Do śiedzącego v kaćie.

Siw

АВТОР ДО СЕБЕ

Агей, на світі,   мої колегове,
  Я є убогий,   а ви ж бо – панове.
Зі мною разом,   убогі, учились,
  В одну зі мною   інфіму* ходили,
А інші браття   так вгору злетіли,
  У діл до мене   й зирнуть не воліли.
Сказав би: крильний   зніс розум угору,
  Або дім чесний   підніс в небо впору,
Але в котрогось   пішло на малеє,
  Сама фортуна   занесла на теє,
Ота фортуна,   що в гоні не спинить,
  Ота фортуна,   що з добрих покпинить,
Ота фортуна,   яка сліпа стало,
  На шалі важить,   дві маючи шалі.
Не бачить зовсім,   на вагах що двига,
  Ота фортуна,   котра в колі біга,
Ота фортуна,   признать правду хочу:
  Хто у болоті –   на гору заскочить.
Багато мають,   та їм недостатньо,
  Беруть завжди-бо,   як сунуть податно.
Хлібину маю,   свого досить но́шу,
  Коли не хочуть   давать, то й не прошу.

КОНВЕРСАЦІЯ**

Як важко бути   вівці між вовками,
  Так і цнотливим   поміж лайдаками.

*перший клас
**розмова, бесіда

Siedzący w kąćie/ ieżli ćie mijáłą/
Mow/ niechay fláßze do ciebie zmykáią/
Ták mow/ to będą wiec pili do ciebie/
Ták czyń/ ieśli chceß zrobić błazná z śiebie.
Nie ma świát dośić,
Nie wie co prośić.
Sámi nie wiemy/ ná tey niſkiey ziemi/
Co pierwey prośić/ kiedy wiele chcemy/
Káżdy do śmierći/ czegoś ſobie życzy/
Káżdy pieniądze/ co ich trzyma liczy/
Pan Bog człowieká nie vkontentuie/
Jedno otrzyma/ drugiey vśiłuie/
Zaden dość nie ma/ chćiwość codnia duśi/
Ták człek vbogim/ do śmierći bydź muśi.
Pánná śię modli.
Mośćiwa Pánno/ pilnoś ſie modliłá/
Twarz ná bok/ Kśiążki w zgure obroćiłá/
Oczy ná chłopá/ gdźie ſerce tám oczy/
Pieknie Pan młody/ przez Kośćioł ſie toczy/
Szpetnie Pánienko/ z ludźi zbierać wzorki/
Za ieden rzucaß/ po cztery paciorki/
Vprośiß widzę/ małżonká dobrego/
Codnia nie zdeymie ręki z grzbietá twego.
Przed Pánem ſrogim,
W Niebo Vbogim.
Zle wám ná ziemi/ Pánowie dość ſrodzy/
W Niebo ná wolą/ kwapćie ſie vbodzy.
Ká

ДО ТОГО, ЩО СИДИТЬ У КУТКУ

Сидиш у кутку; коли ж бо минають,
Скажи: пляшку хай тобі присилають.
Так змовиш: почнуть вже пити й до тебе,
Вчини, зробиш цим ти блазня із себе.

НЕ МАЄ СВІТ ДОСИТЬ, НЕ ЗНАЄ, ЩО ПРОСИТЬ

Що на землі цій взяти низькуватій
Найперш, не знаєш, хочеться ж багато.
До смерті кожен щось для себе зичить,
І кожен гроші, як тримає, лічить.
Бог чоловіка не задовольняє,
Одне дає нам, інше забирає.
Ніхто не має досить, хтивість душить,
Людина вбогим буть до смерті мусить.

ПАННА МОЛИТЬСЯ

Шляхетна панна молилася пильно,
Лице – вбік, книжку підносить томильно,
На хлопця – очі, там очі, де серце, –
Панич чудовий костелом іде це.
Панянко, гидко з людей збирать зири,
Чинь за одного моли́тов чотири,
Упросиш, бачу, ти мужа ось нині:
Щодня не зніме руки тобі з спини.

ПЕРЕД ПАНОМ СТРОГИМ У НЕБО ЙТИ ВБОГИМ

Зле на землі вам, пани, що є строгі;
В небо на волю спішіте, убогі.

Káduk po śmierći.

Kádukiem wßytko/ po śmierći pobráno/
By Kádukowi/ y Dußy nie dáno/
Już to po diable/ bárzo brzydka ßtuká/
Gdy zmiery/ Dußá/ idźie do Káduká/
Ná kury Iástrząb roſpußcza ſwe ſkrzydłá/
Dla ſwey chćiwośći/ pádnie częſto w śidłá.

Do czyſtego.

Chceßli bydź czyſtym/ chroń ſie bárzo świátá/
Vćieka z świátá/ kto w Niebo koláta.

Do Nurká.

Nurku ách Nurkiem chodźiß/ przećieś Nurká/
Zá ten poſtepek/ w Polßcze czeka furká.

Do Ruśiná y Kálwiná.

Ruśin niektory/ gdy ſie o co kuśi/
Ow ſie przytái/ ow pochlibić muśi/
Vchodźi ßtuká/ nie poznáć Ruśiná/
Kálwiná poznáć/ ná głowie łyśiná/
O Mátce Bożey/ gdy źle dyßkuruie/
Przez te łyśine/ rozum wylátuie.

Praca iák ſię obráca.

Niech ſie tym człowiek/ záwße álteruie/
Iż zgołá nie wie/ dla kogo choruie/
Niech milliony vmárłych powſtáią/
Niech tyśiącámi żyiących przyznáią/
Zali nie wßytkich/ iedne bedźie zdánie/
Iż nikt nie zgádnie/ dla kogo ſtáránie/

Oćiec

ЧОРТЯКА ПО СМЕРТІ

Чортом по смерті усе собі взято,
Хай би чортяці душі не забрати!
Чорт хай би згинув, бридка ота штука,
Як взята душка іде до кадука*.
На кури яструб розширює крила де,
Щоб насититись, впаде і на сідала.

ДО ЧИСТОГО

Хочеш буть чистий, кинь світу докуку,
Втеклий од світу, хто в небо застука.

ДО НУРКИ**

Нурко, ах нурко, ходиш преціть, нурці
За цей учинок в Польщі буть у хурці***.

ДО РУСИНА Й КАЛЬВИНА

Русин, як хоче собі щось здобути,
Мусить таїтись, улесливим бути.
Свого доправив – не взнати русина.
Кальвин же лисий, ані волосини,
Про Богоматір коли диспут має,
То через гирю геть розум тікає.

ПРАЦЯ ЯК ОБЕРТАЄТЬСЯ

Хай же людина завжди в журу входить,
Їй-бо хворіти кому до вдогоди?
Хай же мільйони мерців встати мають,
Хай тисячі за живих їх признають,
А чи усіх-бо? Одне буде да́ння:
Хто їх згадає, для кого – старання?

* *тут: до чорта*
** *дика качка*
*** *у візку*

Oćiec vmiera/ dźiatki zostáwuie/
Ze nie z dziatkami/ prace swe leguie/
Alić tak predko/ iák o ziemie snopem/
Dźiatki zá Oycem/ idą tymże tropem:
Bedźieli krewny maietność pobierze/
Alboli predzey/ mocnieyszy w tey mierze/
Wdowá gdy sobie młodźiká przybiera/
Zápisze wszytko/ á sámá vmierá/
Ni piła zreku/ do rąk sie obraca/
Ták też przez rece/ poydźie nászá praca/
A náostátek w tákie rece przyidźie/
Ze y z pámięći/ czyiá praca wyidźie:
I ták ná świecie/ co tu zostáwiemy/
Komu zostáwim/ y sámi niewiemy/
W tym tylko pewność/ pracy nászey dána/
Ze zá iálmużne/ vyrzem w Niebie Páná.

W Post zbytnie toczysz,
Do Niebá zboczysz.

Winá zbytecznie/ w Pośćie wołasz winá/
Przy dobrym winie/ w post bedźie zwierzyná/
Ktorzy zbytecznie/ w pośćie piją wino/
Ják stopá wąskiey/ piáni drogi mino.

Co iest Post.

Máło ieść/ mniey pić/ chćiey ták dniá káżdego/
Wierz mi nie zechcesz/ nigdy ledáczego.

S Wol-

Батько вмирає,   дітей залишає,
    Хоч не із дітьми,   труд заповідає.
Але так швидко,   як об землю снопом
    Діти за батьком   ідуть у ті ж тропи.
Буде, що кревний   маєток наслідить,
    Чи ж (що певніше)   міцний бере дідич,
А молодого   вдова собі візьме,
    Все перепише,   вмира не запізно.
М'яч наче, котрий   з рук в руки подасться,
    Так через руки   піде наша праця.
А наостанок   в такі руки прийде,
    В них чия праця,   із пам'яті вийде.
Так це на світі,   коли щось лишаєм,
    Але для кого   й самі-бо не знаєм.
В тім лише певність   тій праці є дана:
    Що за ялмужну*   зримо́ в небі Пана.

У ПІСТ ЗБИТКИ ТОЧИШ, ДО НЕБА ТИ ЗБОЧИШ

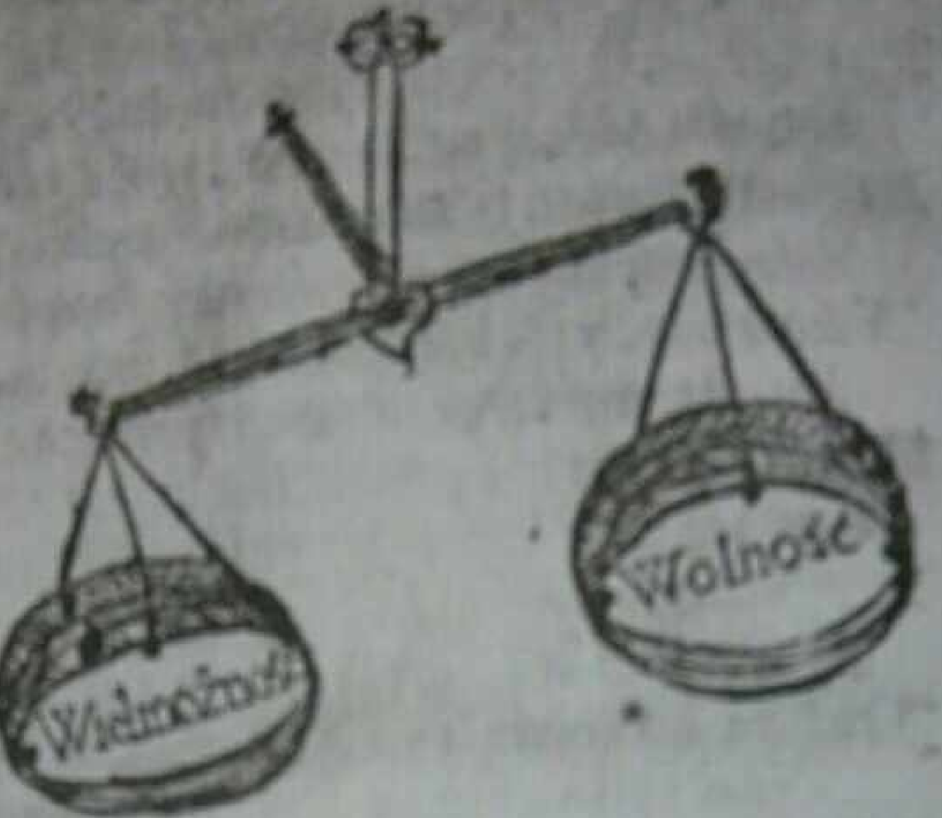
"Вино, – збитошно   кричиш в Польщі, – лий-но!"
    При добрих винах   в піст буде звірина.
Котрі збитошно   у пості п'ють вина,
    З вузької стежки   підуть п'яні мином.

ЩО Є ПІСТ?

Мало пить трохи,   щодня хочуть пити,
    Вір: не захочеш   з ледацом ти жити.

* *милостиню*

Wolność, Wielmożność.

Czemu Wielmożność/ Wolność przeważyła/
Gdyż więcey słowy/ Szale obciążyła/
Ducat Wielmożność/ iest rzeczą nie słowy/
Wolność czerwony złoty czternastowy/
Przeważa Wolność/ Wiele możność złotá/
Ktoż kiedy zdużał/ ciągnąc z Pánem kotá.

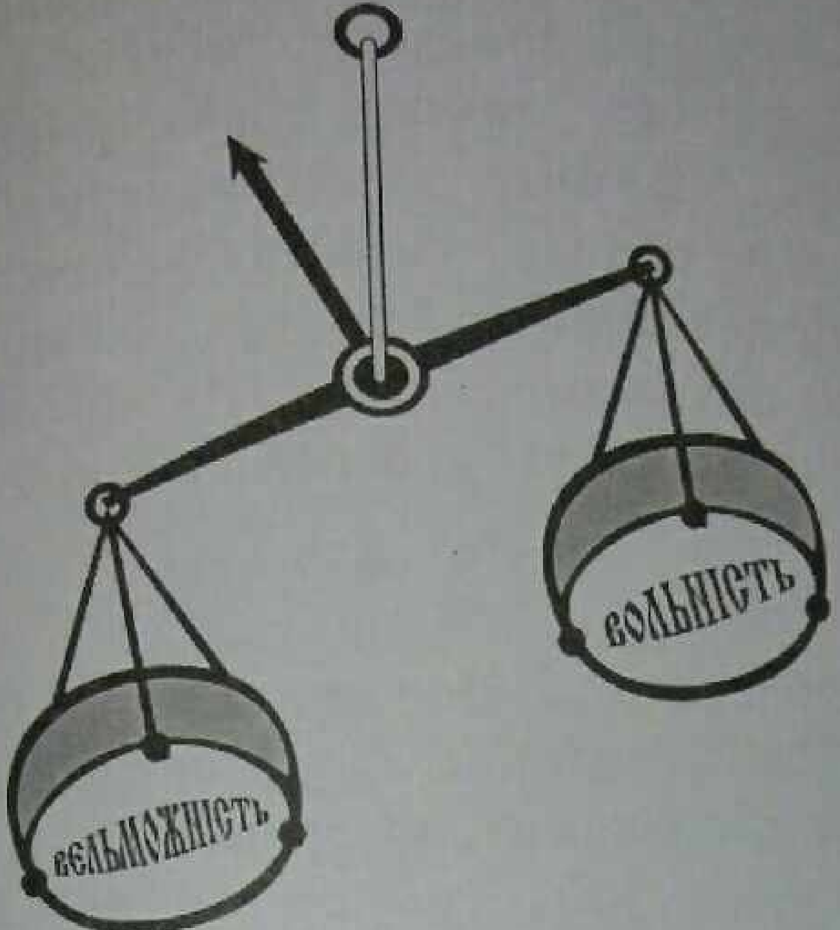
Smierć młodych.

Gdyby młodź zmárłá/ to się plemię zwiedźie/
Ey dáremnie to/ niech wprzód stáry idźie/
Mieysce ná ziemi/ pierwsze stárzy máią/
Niech też pod ziemię/ naprzód wyieżdżáią.

Z Chmielowey sztuki,
Mądrzy nauki.

Wielka

ВОЛЬНІСТЬ, ВЕЛЬМОЖНІСТЬ

Чому Вельможність Вольність переважить,
Сказати більше: шальки ті обтяжить?
Дукат – вельможність, це річ, а не слово,
Червоний – вольність, той четвертаковий*.
У перевазі більша можність в злотка,
Чи хто б узявся важить з паном котка?

СМЕРТЬ МОЛОДИХ

Померла б молодь, то плем'я зведеться.
Гей, це даремно! Старий хай кладеться.
Місця на світі старі перші мають,
Тож хай під землю теж перші лягають.

* *тобто в четвертаках – четверта частина золотого*

Wielka záprawde w tym iest Chmielu ßtuká/
Pátrzcie Filozof z owego nieuká/
Pianemu zda sie/ mowić bárzo hoże/
A iuż zaledwie/ y wymowić może/
Nie wierße skłádáć/ nie racye práwić/
Naylepiey chmielu/ podußka sie bawić/
Chmiel niecnotliwy/ nie záśypia śnádnie/
Krećić sie Cygá/ poki nie vpádnie/

Często to wádźi.
Gdy Ogon rádźi.

Wielki iest rozum Pániom w náßey stronie/
Acz krotki w głowie/ lecz długi w ogonie/
Vstepuy głowo/ niechay ogon rządźi/
Gdy ogon rządźi/ głowá zá nim błądźi.

Respons ná to.

Pleć biała z tego/ coś nápisał ßydźi/
Rak ma gdźieś oczy/ postáremu widźi/
Szyie y głowe/ zá tym że prowádźi/
Prawde wyrzekßy/ pochlibić nie wádźi.

Swiát.

Dźiwny Swiát dźiwny/ pátrzay co sie dźieie/
W pul wieku drugi/ z stárka odmłodnieie/
A drugi młody/ z młodą sie stárzeie/
Kiedy niezgodá/ iák deßcz z Cebrá leie/
Trzeći w pul wieku/ z stáruchną cknie sobie/
Chćiałby odmłodnieć/ przy młodey osobie.

S 2 Ale

ХМІЛЬНЕ ХТО ДУДЛИТЬ, ТОЙ З НЕУКА – МУДРИЙ

Велика справді Хмелю штука з того:
Філософ стане з неука такого.
Здається, п'яний мовить дуже гоже,
А вже заледве й слово змовить може.
Не вірш складати, чи рацію править,
Найбільше Хмеля подушка забавить.
Хміль нецнотливий, не засне та покидь,
В крутінні дзига не звалиться поки.

ЧАСТО ТЕ ВАДИТЬ, КОЛИ ХВІСТ РАДИТЬ

Великий розум є в пані й панянці,
Короткий в мозку, значний у хвостяці.
Вступися, мозку, хвостяка хай судить,
Як хвіст дорадить, то голова зблудить.

ВІДПОВІДЬ НА ТЕ

Біла плоть з того сміється, одначе.
В рака де очі? По-давньому бачить.
Голова й шия – за тим, що провадить,
Правду сказав, то влестити не вадить.

СВІТ

Світ дивний, дивний, глянь, що у нім діє?
Піввіку маєш, з старою юнієш.
Той з молодою, сам юний – в старінні,
Коли незгода, як дощ цебром в плині.
В піввіку третій, з старою заскніє,
Із юною, дума, й собі поюніє,

Ale iák widze/ ſtáry czyli ſtára/
Kiedy cnotliwi/ zgodnie żyie pára/
Młodyli: młodá/ gdy ma diablá w nośie/
Jeſt to mroz ćieżki/ ná kwitnącym kłośie.

Sąśiad z ſąśiádem.

Mośpánie Bráćie/ Mośpánie ſąśiedźie/
Ná Elekcyą Pan Kum náſz wyiedźie/
Czyli z nim iácháć/ iáko mi rádźićie/
Jedź kumie/ bárzo dobrze vczynićie/
O wſzytkich idźie; á domá śiedźiemy/
Przeto niewolę w tey woli ćierpiemy/
Ruſzyć ſie wſzytkim/ wſzytko złe vſtánie/
Rwie groblá/ ná lud wſzytek wołay Pánie.

O Mágneśie.

Coż to zá mágnes/ iedni powiádáią/
Száfárze wiedzą/ w ręku mágnes máią/
Dobry cnotliwy przyśięga/ w tym duśi/
Coż kiedy mágnes/ ćiągnąć przećie muśi.

Cudza Praca.

Przećiwne myśli ni wody rádźili/
Raz wody láſy zálać ſie zmowili/
A láſy/ wody w tąż wyſuſzyć miały/
A wáły piaſku/ ich zátámowáły/
Pátrz iáko myśl ich/ wniwecz ſie obraca/
Ták ſie obroći/ coś wźiął/ cudza praca.

Seymik.

Wy-

Але, як бачу, старий чи старенька,
Коли цнотливі, живуть погідненько.
А юний, юна, як чорт крутить в носі, –
Мороз то лютий на цвіт ліг колосся.

СУСІД ІЗ СУСІДОМ

Мій пане-брате, пане мій сусідо,
Наш пане-куме, електóром їдеш.
Чи з ним поїхать? Радить так вчинити –
Їдь, куме, щоб там добре учинити.
Про всіх ідéться, бо сидіти вдома
Прецінь неволя в волі тій відома.
Як рушим спільно, зло те перестане.
"Рвіть греблю!" – людям заволай-но, пане!

ПРО МАГНІТ

Що це магніт є? Одні повідають:
Шафарі знають, в руці магніт мають.
Добрий, цнотливий – присяга в тім душить,
Але магніт є, тягти отож мусить.

ЧУЖА ПРАЦЯ[39]

Всупереч мислять: раз води рядили,
Щоб лились води, ліси всі залили.
А ліси: води теж висушить мали,
Та піску гори їх затамували.
Глянь, як думки в них зійшли усі внівеч,
Буде так, працю як взяв чужу сливе.

Wyniknie koncept/ iásny promień z gury/
Wnet záćináią/ ćiemne glupich chmury/
Kto ná Seymiku/ prawdę rzecze iáśnie/
Zátlumią często/ wnet nieborak zgáśnie.

Izbá Poselska.

Poselskiey Izby/ śćiány to przyznaćie/
Ze sie rad zdrowych/ dośić nasluchaćie/
Coż z iedney tylko często záwźietośći/
Sámi nád sobą/ nie mamy litośći/
Assur nád kárki/ lud bierze zá szyie/
A ia prywate/ promowuie czyie/
Nie Mátka Lwicá/ pierśiámi kármilá/
Tá mnie srogośći wielkiey náuczylá.

O Pijánym y Trzeźwym.

Trzeźwy Piánemu rzecze: coż to dźieiesz
Potrzeźwuś człowiek/ á teraz száleiesz/
A piány rzecze: czemu sie zdumiewasz/
Snać sobie dobrze/ nigdy nie doliwasz/
Doświádczysz snádnie/ tylko sobie doliy/
Tegoż száleństwá/ przyidźie ná ćiekoliy.

Do hárdego.

Ty zátáiony/ w tym mizernym ćiele/
Czemu sie lichy/ nádymasz Popiele/
Wyidźie Duch z ćiálá// á ty bedźiesz zásie/
Popiol popiołem/ w pretkim da Bog czáśie.

Zly y Dobry sąśiad.

Sąśiad twoy kumie/ przegrał w Trybunale/
Ty sie náśmiewasz że on wygrał cále/ Są-

СЕЙМИК

Концепт з'явився – я́сний промінь грає,
Та дурнів хмари темні затіняють,
Але як правду в сеймику зголосить,
Затлумлять зразу – і бідаці досить.

ПОСОЛЬСЬКА ІЗБА

В Посольській і́збі, стіни те признають,
Здорові ради часто промовляють,
Але з одного завзяття і часто
Самі на себе не змогли б покластись.
Асфур над карком, люд бере за шиї,
А я привати тягну тут чужії.
Хоч не левиця персами поїла,
Мене значної злості научила.

ПРО П'ЯНОГО І ТВЕРЕЗОГО

Рече тверезий хмільному: "Що дієш,
Отямся, людче, чом зараз шалієш?".
А п'яний мовить: "Чому це дивуєш,
Себе добряче відтак не частуєш?
Пізнаєш легко, наливши доволі,
Таке ж шаленство в твоїм буде колі".

ДО ГОРДОГО

Ти затаївся в мізерному тілі,
Попеле, чом це лихі маєш цілі?
Вийде дух з тіла, і ти будеш в частці,
Попіл – це попіл, дасть Бог в швидкочассі.

ЗЛИЙ І ДОБРИЙ СУСІД

Сусід твій програш має в трибуналі,
Смієшся: виграв дуже і немало.

Sąśiad twoy dobry/ innym nieżyczliwy/
Ty chwaliß człowiek/ ieſt barzo cnotliwy/
Sąśiad zły tobie/ ma rozumu wiele/
Ty w nim z niecheći/ ganiß wßytko śmiele/
Sąśiad zły tobie/ ná frańce złożony/
Ty y to gániß/ głoßąc ná wße ſtrony/
Ey Swiećie Swiećie/ tylko twey zabawy/
Jednych wynośić/ drugich gánić ſpráwy.

Prawdá.

Vkrzywdzonemu pomoc gdy prawdziwa/
Lubo nie prawna/ kiedy ſpráwiedliwa/
Ná tym dla Bogá/ tá to prawdá ſtoi/
Jednáko karáć/ kto iednáko broi/
Ale to często/ kiedy pſy złaſuia/
Chartom przebacza/ a Kundlá knutuia.

Motyl. (cy/

Ciemny motyl rad ćiemnicy/ Nienáwidzi w nocy świe-
Nienáwiedzi motyl świátá Swiece zgáśić w koło lata
Jáſno świece zágáśiłeś/ Twe ſkrzydełká opaliłeś/
Prawdá świecá motyl záśie/ Kto ieſt motyl niech pozna (śie.

Mázur.

Chłop ieden z Sczerſká Mázowieckie plemie/
Szedł ná Ruś (mowią oni) w cudze ziemie/
Ordá Mázurá/ w drodze záſkoczyłá/
Ná tych miaſt Arkan/ ná ßyie włożyłá/
Porwie ſie Mázur/ do ſwoiey kality/
Tatárzynowi/ vkázuie kwity/

Ná

Сусід твій добрий   іншим – незичливий,
    Ти хвалиш: вельми   чоловік цнотливий.
Сусід лихий, як   розуму багато,
    У ньому ганиш   з нехоті все, знати.
Сусід лихий, як   франтом пробуває –
    І те ти ганиш,   навсібіч з'являєш.
Гей світе, світе –   це тобі забави:
    Одних підносить,   інших ганить справи.

ПРАВДА

Скривдженим поміч   коли є правдива,
    Хоч і не правна,   завжди́ справедлива.
На тім для Бога   настоює правда,
    Але карати   безчинних варт за́вжди.
Часто буває: як пси поласують,
    Хорту пробачать,   кудлая ж кнутують.

МОТИЛЬ

Темний мотиль тьму величить
Ненавидить в ночі свічі,
Ненавидить світло люто,
Щоб згасити, кола крутить.
Одну свічку загашає,
Але крильця опаляє.
Правда – свічка, кого ж маєм
В мотилі, нехай пізнаєм.

МАЗУР

Один хлоп з Счерста,   з мазурського плем'я
    На Русь подався,   в чужі собі землі.
Орда мазурця   в дорозі схопила,
    Аркан при тому   на шию вложила.
Порвався мазур,   відтак, до калити,
    Татарам сучить,   показує квити,

(Mowiac) Coż ty kpiſz/ oto mam kwitowe/
Zem moie ſzyie otupil y głowe/
Wydrwil ſie Mázur/ kwitowym w tey mierze/
Wyrdrwil ſie Mázur/ kwitowym w tey mierze/
Nie idźie pieſzo/ ná koniá go bierze.

O zápámiętáłych.

O hárdźi wzłośći/ co zá myśli wáſze/
Jutro nie pewne/ y dźiśia nie náſze/
Nie dniá cálego/ trudno rzecz człowiecze/
Pewnym godźiny/ nikt tego nie rzecze:
Nie iuż godźiny/ lecz iedney minuty/
Jeżeliż tak ieſt/ prze Bog do pokuty.

Author do śiebie.

Obym ia przeſzedl/ y Owidiuſzá/
Bez groſzá przećie/ ſmutna moiá duſzá/
Nowá záczetá/ queſtie podáie/
Mnie bez pieniedzy/ Repliki nie ſtáie/
Kiedy przy zdrowiu/ dość mam złotá w worze/
Wiem co Powietrze/ co źiemiá/ co morze:

Swiát.

Wielka ná świećie odmiáná/
Z vbogiego rowne maſz Páná/
Ktory ſie zdobiel ſzkárlaty/
Pátrzay álić bierze łáty/
Wſzytko świát w odmiáne dáie/
Z prawdy nieprawdá ſie ſtáie/
A ktora dźiś nie prawdźiwa/
Patrzay iutro ſpráwiedliwa/

Pá-

Сказав: "Кпиш з мене,   ось, маю квитове,
  Щоб відкупити   і шию, й голов'є".
Дивує мазур   тим квитам, що мав був,
  Не йде вже пішо,   беруть на коня-бо[40].

ПРО ПРИСТРАСНИХ

Пихаті в злості,   чудна думка ваша!
  Непевна – завтра,   сьогодні – не наша.
Ні дня, що певний,   важка річ, людино:
  Години певність   не змовити нині,
Та що години,   немає і хвилі!
  Як так, до Бога   в покуту йди, милий.

АВТОР ДО СЕБЕ

Хоча пройшов я   Овідія певно,
  Безгрошний прецінь,   смутна душа в мене.
Почавши мову,   проблеми складаю,
  Але без грошей   з'являти що маю?
Коли здоровий,   є злото в доборі,
  Земля що – знаю,   повітря і море.

СВІТ

Значна на світі одміна,
  З убогого пан став нині,
Який роздобув шкарлати,
  Дивись, чи не візьме лати.
Усе світ в одміні має,
  Неправда з правди буває.
Що нині є неправдиве,
  Те завтра вже справедливе.

Pátrzay iáko ten świát bieży/
Dziś był zdrowy/ iutro leży;
Dziś w prost iutro wzad sie wráca
Dziś wesele iutro prácá/
Dziś roskoszy iutro żale/
Wszytko odmienia sie cále/
Wszytko w świećie pożyczáne/
Przeto ma wszytko odmiáne.

Fœcundi Calices &c.

O Słodkowite z wineczkiem kieliszki!
Kurczą sie od was vbogich nas mieszki/
Wy Oratorá czynićie mownego/
Z tegoż prostaká wnet opuszczonego/
Splendor wász świeći/ w kieliszkách iásnieie/
Lecz w oczách nászych/ od niego ćiemnieie.

O sądźie iednym.

W Nácyey iedney/ zwyczay powiádáią/
V sądu sędziom/ oczy záwieszáią/
Cudowny zwyczay/ vbieráć w kaptury/
Jákby to diabol/ nie naydźie swey dźiury/
Coż Cudzoźiemcze/ záwiążesz ty oczy/
A Diabol dźiurą/ do kieszenie skoczy.

Obyczay świátá.

Obyczay dawny/ iest świátá chytrego/
Rzadko czestuią/ w kąćie śiedzącego/
Ruszy sie z kątá/ wynidźie ná czoło/
Wnet mu powiedzą/ czemużeś to smoło/

V drzwi

Дивись, як світ пробігає,
Здоровий – назавтра лягає.
В сьогодні і завтра поверне,
Гуляв – у трудах завтра певне.
В розкошах, завтра – пропало,
Усе є в одмінах немало.
Позичене все у світі,
Бо швидко може змінитись.

FAECUNDI, CALICES ETC*

О солоденькі з вином-бо келишки́,
Від вас відкинуть убогих нас мішки.
Промовцем мовним не раз учиняли
Простого, що між опущених мали.
Вам слава світить, в чарчині ясніє,
В очах же наших од неї тьм'яніє.

ПРО ОДНОГО СУДДЮ

В нації певній є звичай, як знаю,
Очі у суді судді затуляють.
Звичай чудовий вбиратись в каптури,
Щоб не знайшов чорт своєї там дюри.
Що ж, чужоземче, завісиш ти очі,
Чорт же – у дірку, в кишеню, заскочить.

СВІТОВИЙ ЗВИЧАЙ

Є звичай давній у хитрого світа,
Частують рідко, в куті як сидіти.
До ката, рухайсь, виносся на чо́ло,
Відразу скажуть: "А що тобі, смоло?"

* *багаті, маленька чарка і т.д. (лат.)*

Y Drzwi stać możesz/ precz od gábinetu/
Nie mać Záięczek/ z Liszkámi bánkietu.

Proces.

Biedna Wdoweczko/ masz summy gotowe/
Lat kilkánaście/ pozyway o głowe/
Głową nałożysz/ nie doydziesz głowy/
Muszę zámilczeć/ nie stáie mi mowy.

Recidivá.

Eheu! Człowiecze/ grzech po grzechu stáie/
Káry/ do káry/ Pan wieczney dodáie/
Swawoli/ kwoli/ iákiey chcesz záżywszy/
Eheu; Człowiecze/ wspomniy nie bydź bywszy.

Wiosná.

Coś powiádáią/ ná Wiosnie źle bedźie/
Złemu źle źimie/ y lećie y wszedźie/
Zły/ niepobożny/ wiele złego broi/
Niech się on záwsze/ wiele złego boi.

Iáłmużná.

Wyieżdżasz Pánie/ w Podźiemne dźiś strony/
Złoto/ Kleynoty/ porzucasz Milliony/
Nieznośną krzywde/ śmierć czyni w tey mierze/
Że człek po śmierći/ nic z sobą nie bierze/
Máłoli wiele/ daway nedznym bráćie/
To z sobą weźmiesz/ co tu nedznym dáćie.

O Woźnym.

Prawde zeznawáć/ Woźnemu rzną włosy/
Zá falsz widomy/ złym przyćinay nosy/
T Aby

В двеpя́х стать можеш,   та не в кабінеті,
    Не буде в зайця   із лисом бенкетів!

ПРОЦЕС

Маєш, вдовичко,   ти єуму готову-бо,
    Літ кільканадцять   йде позов про голову.
Ґолову склавши,   не візьмеш ти голову,
    Мушу мовчати,   не вестиму мову вам.

РЕЦИДИВ

Гей, чоловіче,   за грí хом гріх ходить,
    Кару до кари   Пан вічний приводить.
Вволю сваволі   вживай ти на душу,
    Гей, чоловіче,   згадай небуть, бувши.

ВЕСНА

Щось повідають,   на весну зле буде,
    Злому – злі зими   і літа повсюди.
Злий непобожний   зло чинить, як шельма,
    Хай же він завше   боїться зла вельми.

ЯЛМУЖНА

Їдеш ти, пане,   в підземні сторо́ни
    Злоті, клейноти,   розкидав мільйони.
Кривду незносну   вчиня смерть із того,
    Що із собою   не візьмеш нічого.
Мало-багато   давай бідним, брате,
    Те собі візьмеш,   що встиг бідним дати.

ПРО ВОЗНОГО

Признаю правду: возним тнуть волосся
    За фальш відомий,   злому ж утни носа.

Aby ná prawde/ záwße pámietáli/
Ná pretko lotnych koniech nie biegáli/
Zá dźień/ dwádźieśćiá mil drugi vbieży/
A żaden ßálbierz/ z tey pracy nie leży.

Quæstia.

Ktoraby ráda/ żeby dźiś táńczyłá/
Nazáiutrz w grubey żałobie chodźiłá/
Młodźiuchna z mężem dźiś ſtárym táńcuie/
Iutro żałobe/ po nim obiecuie.

O Hárdym z Winá.

Iák tego Winá/ Mośpánie záżyłeś/
Nos ten czerwony/ ni Indyk ſpuśćiłeś/
Nie nádymay ſie/ ták bárzo Indyku/
Opuśćiß ſkrzydłá/ gdy nie ſtánie w liku.

Æqualitas.

Rowność Szláchecka/ v nas w Polßcze wßedźie/
Vbogi przećie/ tám gdźie Pan nie śiedźie/
W Niebie to rowność/ nie tá co v świátá/
Sługá/ chłop/ foris/ z Pánem ſie pobráta.

Ná co zbytnie zbieraſz,
Gdy w moment vmieraſz.

Dobrzeby ſie rozpośćieráć/ Kiedyby nie vmieráć/
Dobrzeßby Włośći przykupić/ Gdyby śmierć niechćiáłá złupić/
Oraz ze wßytkiego ſrodze/ Vgoniłbym ná co godze/
Ale kiedy śmierći wolá/ Rzucáć Liſkę trzebá zgołá/
I obiádu nie dosiaday/ Iáko śiedźiß táko wsiaday/
Kmiećie, Szláchtá/ y Pánowie/ Rádze mieyćie to w ſiwey głowie.

Sposob ná Przepićie.

Gniew

Аби ту правду   завше пам'ятали,
    На прудкольотних   конях не скакали.
За день дванадцять   миль бува проскочить,
    Облудник кожний   праці тої хоче.

ПРОБЛЕМА

Ко́тра сьогодні   в танці витинає,
    Завтра жалобу   грубу убирає.
Молода з мужем   зветшілим танцює,
    Завтра жалобу   по старім рихтує.

ПРО НАДУТОГО З ВИНА

Як тії вина,   пане мій, зажив ти,
    Ніс-бо червоний,   мов індик, спустив ти.
Не надимайся   дуже так, індику,
    Опустиш крила,   як не стане ліку.

AEQUALITAS*

Рівність шляхетська   у Польщі буває,
    Вбогі всі прецінь,   де Пан не сідає.
В небі є рівність   не та, що у світі,
    Хлоп, слуга з паном   братами є при́ тім.

НАЩО МАРНОТНО ЗБИРАЄШ, КОЛИ В МОМЕНТІ ВМИРАЄШ?

Добре в розширенні матись,
Добре і волость купити,
Зразу з усього строго.
Але як Смерть волає,
І обіду не досидиш,
Кметі, шляхта, панове,

Коли б таки не вмирати,
Як смерть не хтіла б злупити
Погнався б на добре з того.
Покинути лиса маєш.
Сидів як, так сядеш в бідах.
Усі знайте оте слово.

* *рівність (лат.)*

Gniew masz gdy ćiebie/ pełną bráćie minie/
Gdy sie przepniesz/ kładźiesz ná mnie winę/
Diabol wie iák to ná świećie dogodźić/
Z Xiedzem/ z Doktorem/ vstáwicznie chodźić.
To raz przeprászáć/ á drugi raz liczyć/
Naylepszy sposob/ tákiego przećwiczyć.

Gość głodny.

W sáme południe/ przyiecháli goście/
Nie było Ryby/ trafiło sie w poście/
Długo sie z gośćmi/ to owo práwiło/
A gościom głodnym/ y słucháć nie miło/
Gospodarz rzecze/ iuż ma bydź nie ráno/
Gdyby wieczerze/ iuż nam gotowano/
A głodni goście/ nie czekáiąc dali/
Zá dyskurs tylko/ własnie dźiekowáli.

O Pełney.

Spełnił gość pełne/ y zmarszczył sie chytrze/
Gospodarz rzecze/ coć nie miło Dmitrze/
Gniewam sie (mowi) Gospodarzu ná ćie/
Chybá mnie (mowi) drugą poiednaćie.

W Post Ieleń srogi,
Vkolećie rogi.

Báránek Boży/ prágnie źrzodłá wody/
A ty z Ieleniá/ czyniż Lutrze gody/
Biádá Lutrowi/ Kálwinowi biádá/
Ktory źwierzetá/ w poście srogie iadá/

T 2 Gdy

СПОСІБ НА ПЕРЕПИТТЯ

Гнівишся: в чарці   братія минула,
    А перепив ти,   то виниш огулом.
Чорт зна, як в світі   в тому догодити,
    З ксьондзом постійно,   з доктором ходити?
Перепросити,   чи ж бо улічити?
    Найліпший спосіб: треба перевчити.

ГОЛОДНИЙ ГІСТЬ

Саме в полудне   приїхали гості,
    Риби не маєш –   це трапилось в пості.
Довго з гостя́ми: те-се, правив бали,
    Го́стям голодним   немило ставало.
Мовить господар: вже, мабуть, не рано,
    Хай би вечерю   нам приготувано.
Гості голодні   не ждали вже далі,
    За дискурс тільки   подяку поклали.

ПРО ПОВНУ

Сповнив гість повну   і зморщився хитро.
    Каже господар: "Не мило щось, Дмитре?"
"Гнів я на тебе,   господарю, маю, –
    Мовить, – та друга   чарчина з'єднає".

ОЛЕНЬ У ПІСТ СТРОГИЙ, УКОЛЯТЬСЯ РОГИ

Боже овчатко   хоче чистоводдя,
    З оленем ти ж бо,   лютре, чиниш згоддя.
Лютру й кальвину   біди тож бувають,
    Бо у піст строгий   звірів поїдають.

Gdy srogi z rogi/ v drzwi Jeleń stánie/
Zástąpi drogę/ trudno w niebo Pánie.

Gdźie iáki obyczay.

Vnas ná Ruśi/ iák gośćiá przywita/
Záraz ná stole/ piwo/ *Aquauita,*
Nim ieść zgotuią/ ták Pan gość podraczy/
Co mu ieść dádzą/ drugi nie obaczy/
Dobrześ to w Polszcze/ co w przod dyszkuruią/
Wlot zá śiedm godzin/ obiad nágotuią.

Smierć.

Dźień po dniu w stárku/ rádze żyi człowiecze/
Smierći w momenćie/ iednym sie przywlecze/
Długo żyć sobie/ nie pomyśláy zgołá/
Nie zgadnie sługá/ kiedy Pan záwoła.

Zegárek nocny.

Dil/ dil/ dil/ dil/ dil/ ták Zegárek bieży/
Gdy często kręći/ iák świniá ten leży/
Gdy ten Zegárek/ często nákręcniesz/
Godźiny śmierći/ pewnie nie vczuiesz.

Ogień ná doł.

I Ogień ćiągnie/ z sobą węgiel w źiemię/
Ták sie to z tobą/ dźieie ludzkie plemię/
Ogniem Niebieskim/ Człowiek okrążony/
Chćiałby zálećieć/ w one gorne strony/
Bogáctwá źiemne/ ćiągną nás ku źiemi/
A iákoż Pánie/ tám w niebie stániemy.

Proszę zá swoią.

Prosze

Строгий – є роги,   в дверях олень стане,
    Стежку заступить.   Важко в небо, пане!

ДЕ ЯКИЙ ЗВИЧАЙ

Це на Русі в нас   гостя́м для привіту,
    Пиво до столу   несуть, оковиту.
Поки зготують,   заллє собі очі,
    Що там за страва,   й дивитись не схоче.
Ліпше у Польщі,   бо там дискутують,
    А за годин сім   обідать зготують.

СМЕРТЬ

День у день в статку   живи, людче, раджу,
    Смерть у моменті   присуне на зваду,
Довго не думай   прожить, чоловіче,
    Слуги не знають,   коли пан покличе.

НІЧНИЙ ДЗИҐАРОК

"Діль, діль, діль, діль, діль!" –   дзиґарик так каже,
    Як крутиш часто,   немов свиня, ляже.
Дзиґарка як ти   накручуєш часто,
    Не зможеш смерті   вчуть час і покласти.

ВОГОНЬ НА ДІЛ

Вогонь втягає   вугілля у землю,
    Так само в тебе   бува, людське плем'я.
Вогнем небесним   себе огортаєш,
    Аби злетіти   в оті горні краї.
Земне багатство   нас тягне у землю,
    Чи з ним, о Пане,   в неба́х постаємо?

Prosze zá swoią / słusznie ći mawiáią,
Co swoie trunki / ná stole stáwiáią,
Prosisz zá swoią / á trunku nie stáwisz /
Jezeli w Mieśćie / szyderstwem sie báwisz.

O Winie.

Kompiesz sie widze / Bráćie w cudzym winie /
Strászliwa powodz / iuz ćiebie nie minie /
Z tákiey powodzi / pátrzay co sie dzieie /
Waly y Rzeká / w kolo ćie obleie.

Do Piwnicznego.

Pánie Piwniczny / snać trunku nie maćie /
Kiedy iuz widze flász nie dolewaćie /
Radze Piwniczny / gośći nie kurazćie /
Ná dowod lepszey / z beczką przynieść kazćie.

Do Flászki.

I Flászká frászká / kiedy prozne máćie /
Acz glinnym winnym / czestuyćie mnie bráćie.

Do Czáry.

Widze Mospánie / bárzo piekna Czárá /
Czemuś mnie do niey / bárzo bierze márá /
Nie zemknąć z stołu / ále wypić tyle /
Gdy podáruiesz / pewnie przyime mile.

Do Piwá.

Zleli? dobreli? dobre Piwo Pánie /
Náygorsze w ten czás / kiedy go nie stánie.

Do Chmielá.

ПРОШУ ЗА СВОЄ

"За власне прошу!" – слушно хтось віщає,
На стіл-бо власні трунки виставляє.
За власне просиш, трунку-бо не ставиш,
Коли у місті насміхами бавиш.

ПРО ВИНО

Любишся, бачу, в чужім вині, брате,
Повінь не буде тебе оминати.
З повені тої поглянь, що буває:
Водний вал, річка довкіл огортає.

ДО ПИВНИЧОГО*

Пивничий-пане, чи трунку не маєш,
Коли, як бачу, фляш не доливаєш?
Пивничий радить: "Не варт дорікати,
На доказ ліпший зведіть бочку дати".

ДО ПЛЯШКИ

І пляшка – грашка, як буде порожня,
Хоч глинним винним** частуйте, як можна.

ДО ЧАРКИ

Мій пане, бачу, чудова це чара,
Чому ж до неї приходить примара:
Не скинуть долі, а випити тільки?
Даруєш скільки, прийму певно стільки.

ДО ПИВА

Зле, а чи добре – добре пиво, пане,
Буде найгірше, як його не стане.

* *ключник*

** *тобто вином низької якості*

Chmiel w káżdym trunku/ muśi bydź iednáki/
Zmienić śie muśi/ w nim człowiek wszelaki.

Do Gorzałki.

Wielkiey zażywasz/ gorzałki mensury/
Trafisz ty widzę/ iak świnia do dziury.

Do Prostey.

Z Miodem strászliwie/ zażywasz prostuszki/
W żywoćie twoim/ podobnyś do muszki.

Do Bogátego.

V bogátego/ spełnia błazen piwá/
Gorszy kto poi/ gdy miod w domu miewa/
Iednák nie záwsze/ iak czyia vrodá/
Swini pomyie/ káplunowi wodá.

Wiek ludzki Iskrá.

Przypátrz śie człecze/ co śie z Iskra dźieie/
Zda śie iuż zgásnać/ áż znowu zaśleie/
Ták Człowiekowi/ iuż iuż/ zginać w wieku/
Aż znowu Pan Bog/ da pożyć Człowieku/
Atoli przećie/ iáko Iskrá własnie/
Długoli krotko/ świći śie/ wnet zgáśnie.

Węgiel Człowiek.

W dostátku człowiek/ co iest ná tym świećie/
Iest ieden Węgiel/ goráiacy przećie/
Iáśnieie człowiek/ gdy zdrowy nadobny/
Vmárł/ do węglá czarnego podobny.

Do Młodźieńcá Vbogiego.

Hołys przyiedźie/ w spodnich będa łáty/
Przećie śie pyta/ o posag bogáty/ Po-

ДО ХМЕЛЯ

Хміль в кожнім трунку мусить буть однакий,
Має ж змінитись із ним-бо усякий.

ДО ГОРІЛКИ

Значну вживаєш горілки ти міру,
Утрапив, бачу, свиняко, у діру.

ДО ПРОСТОЇ [ГОРІЛКИ]

З медом страшливо вживаєш простухи,
Тим у житті ти подібний до мухи.

ДО БАГАТОГО

Блазень п'є пиво в багатих, вважає:
Гірший той стане, хто мед приховає.
Та не поспіль так: зважа на особу:
Свиням – помиї, півня́м – води пробу.

ЛЮДСЬКИЙ ВІК – ІСКРА

Приглянься, людино, що іскра вчиняє,
Погасла ніби, та знову палає.
Людина також: згибає у віку,
Та знов дає Бог пожить чоловіку.
Приглянься преціпь: як іскра ти, власне,
Чи швидко, довго – посвітиш і згаснеш.

ЛЮДИНА – ВУГІЛЛЯ

Людина, живши на світі в достатку,
Є лише вугіль, горить доостатку,
Яснів, бувши здорова, надібно,
Помер – вугіллю, що чорне, подібна.

ДО УБОГОГО МОЛОДИКА

Голий приїде, на штанях он лати,
Але питає про посаг багатий.

Powiedz tákiemu/ dobry posag mamy/
Ale tákiemu golcowi nie damy.

Swát pyta Swátá,
Czemu táka Szátá.

O Posag naprzod/ pytaćie mnie Swáćie/
Powiedz mnie pierwey/ co teżz Synem maćie/
Widze że grzeczny/ młody/ rodowity/
Coż kiedy kontusz/ báránem podszyty.

Wiek z gory.

Wrużym/ iák ten Rok minie/ lepiey bedźie/
Azali człowiek/ w pokoiu vśiedźie/
Aliści widze/ gdźie dáli tym gorzey/
Wiek z gory bieży/ im niżey tym sporzey.

O Zołnierzu Nowożeńcu.

Vmiałeś w Woysku / rześisto száfowáć/
Vmiałeś w Woysku/ cudzym dysponowáć/
Vmieyże Bráćie/ dźiś w domu rząd wodźić/
Już to nie skoro/ ze wśi do wśi chodźić/
Dostátnie w Woysku/ Vsárzu służyłeś/
W Woysku nábyłeś/ y w Woysku stráćiłeś/
Nie wielki teraz/ tobie posag dáią/
Gdy Máietnośći twoiey nie widáią/
To tu Vsárzu/ trzebá zátchnąć Poły/
Parobká nie máß/ sam Pánie żeń woły/
Już tu Vsárskiey/ nie wołay pieczeni/
Niech sie Pan Vsarz/ zá pługiem nie leni/
Niech Pan ośiadácz/ przerobi iuż troki/
Ná bicz y bátyk/ by wołom bił boki/ Już

Мов до такого: "Значний посаг маю,
Але такому гольцю не тримаю!"

СВАТ ПИТА СВАТА: "ЧОМУ ТАКА ШАТА?"

Спершу про посаг, брате, питаєте,
Мовте раніше, що за сином маєте?
Бачу, що гречний, юний, родовитий,
Тільки он кунтуш бараном підшитий.

ВІК З ГОРИ

Як рік минає, ворожим на добре,
Та ж бо людині це спокою обрис.
А коли бачить: щодалі – все сторчем,
Вік з гори мчиться чим нижче, тим скорше.

ПРО НОВОЖЕНЦЯ-ЖОВНІРА

Умів у війську довкіл роздавати,
Умів у війську чужим справувати,
Зумій же, брате, у домі лад дати,
Не як раніше, по селах тулятись.
Достатньо в війську, гусаре, служив ти,
Набув що в війську, у війську спожив те,
Малий тобі тут і посаг поклали,
Та ж бо маєтність твою не видали.
Отож, гусарцю, заткнуть мусиш поли,
Жени сам, пане, без парубка во́ли.
Забудь гусарську для себе печеню,
Нехай гусар-пан за плугом йде ген-но.
Осядеш, троки* тра переробити
На бич, батіг, щоб волам боки бити.

*линва, вірьовка

Iuż tá prawdźiwa/ Bitohoſka ſtánie/
Miáſto kopy y zá iſtyk bierz Pánie/
Chłopiec co w Woyſku/ bec/ bec/ przekwintuie/
Niech teraz ſob/ ſob/ wołom przyśpiewuie/
Nie bedźie chłopkow/ ták Moſpánie trzebá/
Bedźieſzli robił/ dorobiſz ſie chlebá.

Co ieſt Białogłowá.

Mąż (mowią) głowá/ coż pod głową żoná/
Rzekłbym iż ogon/ człek nie ma ogoná/
Pod głową rece/ ſerce/ nogi/ żyły/
Pod głową gárło/ y żołądek miły/
Zoná żołądek/ coż on operuie/
Co wre w żołądku/ to w głowie páruie/
Czyli w żołądku/ gorzko czyli ſmáczno/
Ná widok twarzy/ záraz bedźie znáczno/
Máſz dobrą żone/ máſz y twarz czerwone/
Podbite oczy/ ieśli máſz złą żone/
Albo v ćiebie/ álboli v żony/
Kto dużſzy lepſzy/ mowiąc z drugiey ſtrony.

Lubo Chmiel leży.
Zda śię że bieży.

Przećieſz ſzáleieſz/ przećieſz Chmielu broiſz/
A iuż ná nogách/ zá ledwie co ſtoiſz/
Iáko Aſſáel/ Chmielu zdać ſie bieżyſz/
A ty iák brzydka świniá/ w błoćie leżyſz/
Wprzod látaſz gorą/ potym ná doł ſnádnie/
Piląć w przod w gore/ potym ná doł pádnie.

Czerha

Вже батогостка правдива настане,
І замість копи* бери істик пане.
У війську хлопець: "Бенць, бенць!" – пригриш грає,
А зараз: "Соб! Соб!" – волам приспів має.
Не буде хлопів, в таке, пане, вибийсь:
Робити будеш, доробишся хліба.

ЩО Є БІЛОГОЛОВА?

Голова – муж є, під нею дружина,
Мовив би: хвостик, хвіст де у людини?
Серце там, руки, і ноги, і жили,
Під головою живіт, горло милі.
Жінка – це шлунок, який оперує:
Варить у шлунку, а в мозку парує.
Чи в животі там гірке, чи є смачно,
Те на обличчі завжди однозначно.
Добра є жінка – обличчя червоне,
Очі підбиті, як зла жінка гоне,
Або у тебе, або є у жінки,
Дужчий хто – ліпший, вістять без запинки.

ХОЧА ХМІЛЬ ЛЕЖИТЬ, ЗДАЄТЬСЯ, ЩО БІЖИТЬ

За́вжди шалієш, завжди́, Хмелю, броїш,
І на ногах ти заледве устоїш.
Як Асаїл[41] ти, здається, скрізь гониш,
Та, як бридка ти свиня, в багні тонеш.
Вго́рі – у льоті, впадеш-бо по волі:
М'яч летить вгору, та падає долі.

* *тут: грошова одиниця*

Czerha śmierći.

Czerhi ná świecie/ we wßem przestrzegámy/
Czemuß nieczerho/ starußku zmieran y/
Wprzod tu wychodziß/ niech by tám wprzod zwáno/
Trzebá/ żeby to Seymem wárowáno.

Wielka Rożnicá
Od Páná Woźnicá.

Wielki cud/ wielka przedziwnie odmiáná/
Na kozlá wśiadßy/ końmi wożić Páná/
Co Pan/ co slugá/ niech mámy rożnice/
Koń Páná ćiagnie/ á koziol Woźnice.

Teráźnieysze czásy.

Kwietna Niedzielá/ biale kwiatki wßedzie:
Wielkanoc z śniegiem/ często teraz bedzie/
J czásy/ czásow swoich nie pilnuią/
W statku sie widze/ nam ákkomoduią.

Stáráć śię o podobne.

O rzecz podobną/ stáráć sie nie wádzi/
Chudak wysoko/ niechay sie nie sádzi/
W Gárle bolaczká/ często dlawi duśi/
Gdy nie dostąpi/ o co sie pokuśi.

Z Liter pierwszych snádnie,
Káżdy to odgádnie.

Szacunku nie máß/ przyznaćie to sámi/
Tey rzeczy/ ktore w naygorßym miewamy/
A iako iasność/ w nocy nayiaśnieyßa/

V Emu-

ЧЕРГА СМЕРТІ

Чергу на світі в усьому тримаймо,
Чом же нечержно, – о смутку! – вмираємо?
Вийдеш вперед ти, а хай вперед звали б –
Треба на сеймі щоб те укріпляли.

ЗНАЧНА Є РІЗНИЦЯ ТАКА ВІД ПАНА У ВІЗНИКА

Диво, великі, предивні одміни:
На козла сівши, везе пана кіньми
Пан чи слуга є, хай буде різниця:
Пана – кінь тягне, козел же – візницю.

ТЕПЕРІШНІ ЧАСИ

Квітна неділя, білі квіти всюди –
Сніг на Велику Ніч часто тут буде.
Час свого часу відтак не пильнує,
Будем в достатку, нам час попільгує.

ДБАТИ ПРО ПОДІБНЕ

Про річ подібну дбати не завадить:
Бідак високо хай себе не садить.
Болячка в горлі часто давить, душить,
Бо ж не доступить того, що взять кусить.

З ПЕРШИХ ЛІТЕР ЗНАТИ, ВСЯК МОЖЕ ПІЗНАТИ

[Акровірш]

Собі нема щастя, тоді прикладаєм
Ту річ, яку при найбільшому маєм.
А буде ясність вночі найясніша,

Ták tá rzecz dobra/ w piáństwie nazacnieysza/
Emalus dobry/ iák z naygorszym chodzi/
Krew tá cna/ z tą złą rzadko sie gdy zgodzi.

Po śmierći Wino.

Ja rozumiałem/ ktory codnia piie
Węgierskie Winá/ po śmierći nie gniie/
Aż z Winá gliná/ y drożdże plugáwe/
J Lagier brzydki/ y ćiáło niepráwe.

Dług u Zony pożyczány.

Cudowne rzeczy/ ná weselu słysze/
Mąż wziął v żony/ dość pieniedzy pisze:
Ják żyw nie prawdá/ by mu pożyczáłá/
Owszem zá áffekt/ dobry zápłáciłá.

Zywot dobry.

Miła rzecz w ten czás/ żyć w ludzkim żywoćie/
Gdy cztery rzeczy/ są nie przy kłopoćie/
Zdrowie/ Przyiaćiel/ Pieniądze/ y Cnotá/
Wszytko nie miło/ kiedy zła robotá.

Zołnierska Czeladź.

Wilká raz skrudlić/ do brony włożono/
Ná ieden moment/ gdy Wilkiem skrodlono/
Wilk iák wryty/ w tym momenćie stánie/
Rzecze: czás wyprządz/ iuż południe Pánie/
Cięszka Wilkowi/ ná moment robotá/
A przez noc biegáć/ dla mięsá ochotá/
Cięszko Zołnierskiey/ w dźień robić Czeládźi/
A przez noc biegáć/ dla mięsá nie wádźi.

Grzech.

Та річ у п'янстві добріша й чесніша,
О, дурень добрий, з найгіршим як ходить,
Кров зла і чесна нечасто у згоді.

ВИНО ПІСЛЯ СМЕРТІ

Я розумію, щодня хто кружляє
Угорські вина, вмер – не зігниває.
Як вина – глина, і дріжжі плюгаві,
І осад бри́дкий, то й тіло в несправі.

БОРГ, ПОЗИЧЕНИЙ У ДРУЖИНИ

Чудовні речі взнав я на весіллі,
В жони узяв муж досить грошей милий.
Таки неправда, щоби позичала,
Від добросердя гроші ті поклала.

ДОБРЕ ЖИТТЯ

Мила річ жити життям людським нині,
Речі чотири не в клопітнім чині:
Друзі, здоров'я, ще гроші і цнота,
Все ж це не мило, коли зла робота.

ЖОВНІРСЬКА ЧЕЛЯДЬ

В борону вовка впрягли скородити,
Та за один мент, як став він робити,
Наче уритий, відразу спинився:
"Випрягай, – каже, – полудень, стомився!"
Вовкові трудна й на хвилю робота,
Бігати ж всю ніч для м'яса – охота.
Важко робити жовнірській челядці,
Бігати ж всю ніч для м'яса – в доглядці.

Grzech.

Grzech/ roskosz iákaś/ ná moment cukruie/
Zá ktore potym/ ná wieki morduie/
Smáczny robaczek/ był Rybie ná wendzie/
Lecz zá to Rybká/ dość pieczona bedzie.

Iák w kárty spráwá,
Bez Niebá sławá.

Dármo grasz w kárty/ nic stáwisz/ nie zbierasz/
Sławion nie zbawion/ sromo:nie vmierasz.

Iákiey teraz Wagi, Dáne nam Polági.

Bierzesz z ślicznemi/ Pánne Faworámi/
Nie obćiążysz sie/ z miedzi szelągámi/
W ledakim Corke/ mieliśćie faworze/
Kiedy nie widáć / nic pieniedzy w worze.

Swiecka Polityká.

Ieden y drugi/ kieliszek wylyka/
Ty wypiy tylez/ táka Polityká /
Iuz nie Polityk/ świát mowi że sinolá/
Niechce pić/ tańczyć/ y coś robić zgolá/
Iuz ia to widze/ że tá Polityká/
Zbyteczna świecka/ w Piekło was pomyka.

O Pożyczániu.

Ktoryć nie odda/ kiedy temu dáiesz/
Od Pogánina/ w ten czas rożnym stáiesz/
Gdyż kto pożyczy/ á potym záwini/
Azali tákże Pogánin nie czyni.

Ná przećiw pożyczániu.

ГРІХ

Гріх – розкіш наче, на момент цукрує,
Невдовзі потім навіки́ мордує.
Смачний робак був рибі, що на вуді,
За теє рибка смажена-бо буде.

У КАРТАХ – СПРАВА, БЕЗ НЕБА – СЛАВА

В карти гра марна – не ставить, не брати,
Славен – не збавлен, в ганьбі не вмирати.
Які тепер ваги? Нам дане – в поляги!
Гарним ти вийдеш сприянням, мій пане,
Мідним-бо грошем бриди́ти не станеш.
Доня в ніякім фаворі – не добра,
Тільки примітять: без грошей ця торба.

СВІТСЬКА ПОЛІТИКА

Один і другий з чарчини он хлище.
"Ти випий стільки ж!" – політика пише.
Вже не політик, світ каже: "Смола ти,
Не хочеш пити, скакать, працювати".
А я вже бачу політику встеклу
На збитки, світську, що пре вас у пекло.

ПРО ПОЗИЧКУ

Не віддаєш ти, комусь позичаєш,
Від поганина ти різний буваєш,
Як хто позичить, а потім завинить –
Так поганин-бо ніколи не чинить.

V Páná/ v Xiędzá/ Zolnierzá/ v Chłopá/
Nie wádzi záwsze/ w swoim mieszku kopá/
Z cudzego mieszká/ nie wroci sie snadnie/
Dasz frántu; Topor w pul Wisły vpádnie.

O Práwnym.

Naygorsza spráwe/ pieknie ocukruie/
Pan ták ieść muśi/ iák kucharz gotuie/
Przyśiegay Práwny/ moy kochány Bráćie/
Iák spráwiedliwe/ promowowáć maćie.

Dochod Zamkowy.

Mowią: iż dochod ten ná Burgrábiego/
Wrobel padł z muru/ to dochod ná niego/
Gdyby sie tylko/ tym kontentowáli/
Kilku tyśiecy/ zá to by nie dáli.

Sługá Zamkowy.

Slugo Zámkowy/ bierz szyszki/ y łyká/
Łykámi tákich/ Pan Diabol pozmyka.

Pospolite Ruszenie.

Nie mász Pieniedzy/ záćiągnąć Zolnierzá/
Ruszmy ná Woyne/ z Sobolem kolnierzá/
Dość mamy Złotá/ ále nie ruszamy/
Zal nam pieniedzy/ to biymy sie sámi/
Biymy sie tylko/ wszyscy do iednego/
Naydziemy blazná/ náydziemy dobrego/
Ieden zá siebie/ á drugi zá Wdowe/
Trzeći zá Oycá/ wnet Woysko gotowe/

A ie-

СУПРОТИ ПОЗИЧОК

В пана і ксьондза, жовніра і хлопа
Завше не вадить в своїм міху копа,
З міха чужого не вернеться стало,
Франту дав: бартка це в Віслу упала.

ДО ПРАВНОГО

Найгіршу справу гарно оцукрує –
Пан їсти має, як кухар готує.
Скажи-но, правний, коханий мій брате,
Як справедливо у чин вивишати?

ЗАМКОВИЙ ДОХІД

Кажуть, що дохід той іде бурграфу,
З муру горобець впав, дохід – у лапу.
Тільки б так його щоб задовольняли,
Кілька тисяч то б йому не давали.

ЗАМКОВИЙ СЛУГА

Замковий слуго, бери шишки й лико,
Ликами чорт-бо таких зв'яже звикло.

ПОСПОЛИТЕ РУШЕННЯ

Грошей не маєм на зáтяг жовніра,
Йдім воювати з соболім ковніром!
Є досить злота, але не рушаєм,
Грошей шкодуєм, самі битись маєм.
Биймося, тільки ж усі до одного –
Знайдемо блазня, що добрий до всього.
Буде за себе, а другий за вдови,
Третій – за батька, і військо готове!

A ieszcze predkie/ póki Mázur minie/
Nie bedzie włoská/ w tey głowie Rusinie.

Melánchołik.

Meláncholiczny człowiek powiadáią/
Meláncholikiem/ y nátury bydź práwią/
A ia powiadam/ tá iego Náturá/
Kiedy obaczył/ że iuż w mieszku dziurá.

Nie dla ksztáłtu głowá.

Nie dla ksztáłtu ia (mowi) głowe noszę/
A ia tákiego/ temi słowy proszę/
Chciey mnie zániecháć/ bede wołáć gwałtu/
Gdyż twoiá głowá/ widze nie dla ksztáłtu.

Z grzechem Woyná.

Mężny Rycerzu/ zápominasz bolu/
Głodu/ niewczásu/ straży/ zimná/ w polu/
Idziesz ná działá/ krew strumieniem ćiecze/
Abyś zwyćiężył/ człowieká człowiecze/
A z grzechem niechcesz/ bez mieczá woiowáć/
Nie z łukiem/ áni z dzidámi chárcowáć/
Snádno grzech konáć/ kiedy woyne toczy/
Piunąć ná máre/ á odwroćić oczy.

Grzywny w Trybunale.

Naywiekssze w ten czas/ grzywny w Trybunale/
Kiedy pieniedzy/ w szkátule o mále/
Dziesieć *Vadia*, máło bogátemu/
Jedne *Vadium*, wádzi vbogiemu/

Dz   Nád

Та поки мазур пройде, не покине
Ні волосини у тебе, русине!

МЕЛАНХОЛІК

Меланхолійна людина, з'являють,
Меланхолійна натура, мовляють.
Я ж повідаю: "Така то натура,
Бо уздрів раптом: в калиті є дюра".

НЕ ДЛЯ ФОРМИ ГОЛОВА

Ні, не для форми я голову нóшу,
То ж отакого й тому слова прошу,
Щоб занехаять, волать буду ґвалту:
Голову в тебе уздрів не для кшталту.

ВІЙНА ІЗ ГРІХОМ

Рицарю мужній, забув давні болі,
Голод, невчаси, стежá, холод в полі.
Йдеш-бо на діла*, дзюрком крівця плине,
Все – щоб побила людина людину.
З грíхом не хочеш безмечно змагатись
Без тих діл, луків відтак гарцювати.
Легко гріх бити, війна коли точить,
Плюнуть на мари, відвівши і очі.

ГРИВНІ В ТРИБУНАЛІ

Найбільше зараз гривні в трибуналі,
Коли грошей є у шкатулі мало.
Vadia* – десять, мало це багатим
Vadium*** може вбогим зваду дати.

* *гармати великого калібру*
** *явок на суд (лат.)*
*** *одна явка (лат.)*

Nád vbogiemi/ mieć baczność nád námi/
Przynamniey od nas/ bráć iuż ßelągámi.

Zoná przystoyna
Kiedy to często/ nadobny Holubká/
Záżyie z Czáry/ álboli też z kubká/
Jeżli maß Męża/ w domu twoim gośći/
Kochany dyskurs/ ná on czás z Jeymośći.

Kárá Boska.
Bog Wßechmogacy/ gdyby czásem człeká/
Nie záćiął plagą/ z bliskáli/ z dáleká;
Nizacby Cnotá/ zápomniałby Páná/
Przez kárę/ droga do Niebá podána.

Do Gośćiá w Mieśćie.
Gdy maß w Gospodźie/ Gośćiá niezbytego/
A pije dobrze/ záżyi konßtu tego/
Z Piánczyć śię bárzo/ vkłáść śię nie ładnie/
Nie stánie trunku/ pyydźie Pan Brát snádnie/
Jeżli też swego/ każe Winá dawáć/
Z iák śim tegiego/ możeß brácie wstawáć.

Zá co krew wylewáć.
Páńscy Rycerze/ dla Niebá krew lali/
Páńscy Rycerze/ zá krew Niebo wźieli/
Swiátá Rycerze/ gdy dla ziemney sławy/
Gdy dla Wakánsu/ álbo dla Buławy/
Hoynym Potokiem/ Krew swą wylewáią/
Ty zá krew swoię/ płacę odbieráią/

Gdy

Убогим догляд   треба – це над нами,
Принаймні мали б   брати шелягáми.

ПРИСТОЙНА ДРУЖИНА

Коли то часто   чудова голубка
Вживає з чари,   або ще і з кубка,
Як, мужу, в домі   гостей собі маєш,
Коханий дискурс   з жоною вчиняєш.

БОЖА КАРА

Бог всемогутній   коли б то людину
Не карав зблизька   чи здалека нині,
Знищила б цноти,   забула б і Пана –
Через ті кари   і шлях в небо дано.

ДО ГОСТЯ В МІСТІ

Як гостя маєш   і збутись не можеш,
А п'є добряче,   вжий штуки, небоже:
Нап'ється добре,   вкладеться безладно,
Не стане ж трунку –   піде невідкладно.
Коли ж свойого   звелить вина дати,
Зі сну отого   коли зможе встати?

ЗА ЩО ВИЛИВАТИ КРОВ

Рицарі Божі   кров небу зливають,
Рицарі Божі   за кров небо мають.
Рицарі світу   земну беруть славу:
Чи для вакансій,   чи взяти булаву.
Гойним потоком   кров власну зливають,
Тут за свою кров   плацú відбирають.

Gdy zá Kośćioly/ áby w świetey Wierze/
Kto krew wylewa/ w Niebie płace bierze.

Od Pszczoł Trutnie,
Leca smutnie.

Trutniá od miodu/ wyiedza żadłámi/
J Trutniá Blazná/ od miodu kijámi/
Niech Pszczołká pije/ co robi ná niego/
Kto pije dármo/ dármo biją tego.

Grzech Smierć.

Po sześćiu liter/ á skład ieden słowy/
Grzech śmierć do Niebá/ iuż dekret gotowy.

Do Miodu.

Krwie miod przyczynia/ niektorzy mawiáią/
Nie záwsze prawde/ o tym powiádáią/
Temu vmnieyszył/ krwie dźiś miod nie máło/
Gdy sie mu z miodu/ w łeb dobrze dostało.

Author do Miodu.

Jedni dla gozdźiu/ pić miodu nie rádzi/
J memu gozdźiu/ gdy kupuie/ wádzi.

Do teráźnieyszych Miodow.

Diabol nie miody/ teraz rozsycáią/
Co po złotemu/ y drożey przedáią/
Nie zdrowe bárzo/ gozdźiec mi zruszyli/
Nie ták wádźili/ gdy po vrtu byli.

Fortuná iák Stroná.

Czemu sie przykrzy/ grać w tym miernym tonie/
Nákreciaß w gore/ gwałt vczyniß stronie/

Wi-

А хто за церкву,   за віру в потребі*
    Кров проливає,   бере плац у небі.

ВІД БДЖІЛ ТРУТНІ ЛЕТЯТЬ СМУТНІ

Трутня од меду   зганяють жала́ми,
    А трутня-блазня   од меду** кийками.
Хай бджола вип'є,   та ж робить для того,
    П'є хто надарма,   за так б'ють такого.

ГРІХ СКІН

Четверо літер,   один склад у слова:
    Гріху СКІН – в небо   декрет вже готовий.

ДО МЕДУ***

Кров мед спричинить,   дехто так мовляє,
    Не завше, правда,   про те повідають.
Тому применшим: кров, мед – їх немало,
    Коли від меду   в лоб добре дісталось.

АВТОР ДО СЕБЕ

Ковтун є, меду   вживати не радять,
    Моєму ж лише   купований вадить.

ДО ТЕПЕРІШНІХ МЕДІВ

Чортяку – не мед   тепер ситить**** мають,
    По злотому що   і більше купляють.
Не здорово те,   ковтун коли зрушать,
    А звада є в тім,   що гурти***** порушать.

ФОРТУНА ЯК СТРУНА

Чому це прикро   заграть в тоні мірнім?
    Вгорі накрутиш,   струні ґвалт безпірний –

* *в бою*

** *тут обіграно мед бджолиний і мед-напій*

*** *тут і далі йдеться про напій*

**** *варити*

***** *загорожі для овець чи биків, тобто позбудеться отари*

Widźiſz/ zerwałeś/ cóż? nie graſz bez ſtrony/
Chciałeś bydź wyżſzym/ áż nic bez fortuny.

Piwo Mázowieckie.

Bec/ bec/ wykrzyka/ y bec/ bec/ o źiemie/
J Piwo dźiwne/ dźiwne czyni plemie/
Cum ber wykrzyka/ gada ná nim ſkurá/
Pátrz Diable/ Niemiec/ zowego Mázurá.

Smierć przy Kuflu.

Ná poiedynek/ kiedy idźieſz piány/
Oſtátni Kielich/ w rece tobie dány.

Pożyczáne.

Dobrześ to Bráćie/ z pod Chorągwie żenić/
Nápożyczawſzy/ zá ſwe właſne mienić/
Stroiſz ſie w cudzym/ dziś mowiąc Moſpánie/
Názáiutrz oddaſz/ áż Pan błaznem ſtanie/
A kiedy ieſzcze weźmieſz/ nie po Pannie/
Zmyieſz ſie bárzo/ w błotno źimney wánnie.

Co to zá Mátká,
Snadna to Gadká.

Mátká cnotliwa/ Mátká Bogu miła/
Złe/ niepobożne Coreczki rodźiła/
Tak y takoweſz/ nie przeſtáiąc rodźi/
Bezbożna Corká/ Mátce záwſze ſzkodźi.

Nie tuczy trunek,
Kiedy fráſunek.

Gdy ſie nie trapiſz/ nedzny nieboraku/
Co zieſz/ co ſpiieſz/ wſzytko do ſmáku/

Nay go-

Її зірвав ти, не грати безструнно,
Хотів буть вищим – ніщо без фортуни.

МАЗОВЕЦЬКЕ ПИВО

"Бенць, бенць!" – гукають, і бенць, бенць об землю!
Дивачне пиво вчиня дивне плем'я.
"Cum, her"* – гукає, на нім гада шкура,
Глянь, чорте, німець із того мазура.

СМЕРТЬ ПРИ КУХЛІ

На поєдинок коли ідеш п'яний,
Останній келих тобі до рук даний.

ПОЗИЧЕНЕ

Женитись добре з-під хоругви, брате, –
На йменння власне встиг напозичатись.
З чужого вчишся, зараз мовиш: "Пане,
Віддам я завтра!" – аж пан блазнем стане.
Коли візьмеш що, то не лиш по панні,
В багні обмиєш, в зимній себе ванні.

ЩО ТО ЗА МАТИ, ЛЕГКО ВГАДАТИ

Мати цнотлива, а ще Богу мила,
Зле непобожну дочку народила.
Так і такої родити не варто,
Доця безбожна для мами – біда то.

НЕ ТУЧИТЬ ТРУНОК, КОЛИ Є СМУТОК

Усе не втрапиш, бідний небораку,
З'їси щось, вип'єш – йде усе до смаку.

* ходи, пане! (нім.)

Naygorzey kiedy ieść/ pić/ dość omále/
Już w tym co nie mász / nie máß smáku cále.

O Kupnym Szláchćicu.

Kupcze kupuieß/ á potym żáluieß/
Już ná Szláchectwie nic nie utárguieß.
Y tákim umrzeß/ y tákim zostáieß/
Zá rzecz niekupna/ dármo sume dáieß.
Krwie z boku nie lal/ nie ßedl ná Budźiaki/
To nieprawdźiwy kupny Szláchćic táki.

Co bol umie.

W bolu wolamy/ do Niebá glośimy/
Przestániem złego / ták Bogá prośimy.
Wnet láská Boża/ bolu nie slyßymy/
Vstánie boleść/ wnet znowu grzeßymy.
Pámietay człecze/ że to w pretkim czásie/
Raz zágoiony/ pretko odnawia sie.
Pámietay tylko pilno co sie dźieie/
Wprzod deßczyk máły/ potym wielki leie.

Nie mieszay Duchownych rzeczy z Swieckiemi.

Bárdzo niesłußne dźiś rzeczy powstáły/
Gdy sie Duchowne / z Swieckiemi zmießáły:
Duchowne große/ świeckie noßa worki/
Pan Brát z Bráćißká bierze ná to wzorki.
Nie przeto Bráctwo stoi/ áby bráli/
Lecz żeby Bráćia Duchownym dawáli.
Wßytkim bráć zwyczay/ dźiś u tego świátá/
Rzadkiego znaydźieß/ dawáć Bráctwu Brátá.

X Wybie-

Найгірше їсти й пити досить мало,
В тім, що не маєш, й смаку нема стало.

ПРО КУПНОГО ШЛЯХТИЧА

Купче, шляхетство купив і жалу́єш,
Бо на шляхетстві ти що уторгуєш?
В ньому вмирають, тривають так само –
Це річ не купна, віддав суму дармо.
Крові не лив ти, не йшов на Буджаки[42],
То й не правдивий шляхтич, купний – знак то.

ЩО ВМІЄ БІЛЬ

З болю волаєм, до неба голосим,
"Зло ми покинем!" – до Бога так просим.
Ласка є Божа, то болю не знаєм,
Знов грішимо ми, як болість минає.
Пам'ятай, людче, так є в часі скоро,
Що раз загоїв, відновиться й споро.
Пам'ятай тільки, пильнуй щогодини:
Спершу малий дощ, тоді злива рине.

НЕ ЗМІШУЙ ДУХОВНИХ РЕЧЕЙ І СВІТСЬКИХ

Наслушно вельми ці речі постали,
Що і духовні, і світські змішались[43].
Духовні гроші несуть світські торби,
Пан брат з брательком беруть на те взори.
Стоїть-бо Братство не тим, аби брали,
А щоб братове духовним давали.
В усіх брать звичай у світі сьогодні,
Тож рідко, брат щоб давав Братстсву годно.

Wybieráć z klatki/ potym wpádnie ziebá/
Nie trzebáć kurom w Bráterstwo Jástrzebá.

Smierć Mátki.

Płácz láment wielki czynią máłe dźiatki/
Naybárdźiey máłe/ po śmierći swey Mátki.
Ale dorosłe/ nie prawdźiwie wzdyszą/
Kiedy w szkátule/ srebro/ złoto/ słyszą.

Smierć bogátego Brátá.

Zebym był Bráćie ná twoim pogrzebie/
Leguy mi ná kir; cokolwiek u śiebie/
Záłowáć gotow/ y chodźić w żałobie/
Jeśli co wezmę Bráćiszku po tobie.

Testáment dobry.

Dźiatkom máietność/ twoie inne zbiory/
Krewnym/ ubogim/ náznácz kiedyś chory.
Srebro ná Ołtarz/ nedznym gotowiznę/
Ták czyń/ to kupisz Niebieską Oyczyznę.

Smierć Wielmożnych.

Strásznisćie/ strászni bárdzo/ gdy żyiećie/
Ktoż sie was boi/ kiedy iuż pomrzećie.

Sąd strászny.

Ná strásznym sądźie/ niewiem mocny Pánie/
Czyli Jegomość/ przed Poddanym stánie/
Ták bym rozumiał/ gdyż coś by to było/
Gdyby sie Páná/ zá chłopem stáwiło.

Votum słuszne, y niesłuszne.

Superarbitrem, kiedy wiec bywałem/
Vota kryskámi/ ták záwsze pisałem: *Vo-*

Візьмуть із клітки то птасі пропасти,
З курми у братстві шулік не тримай ти.

СМЕРТЬ МАТЕРІ

Плач, лемент сильний нащадки вчиняють,
Найбільш малії, як мати вмирає,
Але дорослі позірно сумують,
Як срібло, злото в шкатулі відчують.

СМЕРТЬ БАГАТОГО БРАТА

Як хочеш, щоб був на погребі в тебе,
На креп подай-бо, що маєш у себе,
Жаліть готовий, ходить у жалобі,
Коли візьму щось, брательку, по тóбі.

ДОБРИЙ ЗАПОВІТ

Дітям – маєтність, твої інші збори
Кревним убогим призна́ч, коли хворий.
Срібло – до церкви, злидні́ – готовизну*,
Вчиниш так, купиш небесну вітчизну.

СМЕРТЬ ВЕЛЬМОЖНИХ

Жахкі, страшні ви вельми як живете,
Хто ж вас боїться, як уже помрете?

СТРАШНИЙ СУД

На страшнім суді я не знаю, пане,
Чи ж бо ти перед підданим постанеш?
Так розумію: коли б щось бувало,
Хай би те панство за хлопством стояло.

VOTUM** СЛУШНИЙ І НЕСЛУШНИЙ

Суперарбітром часом як бував я,
Vota, як завше рисками писав я.

** наявні гроші*
*** голос (лат.)*

Votum niesłuszne kiedy wydał ktory/
Ciągnąłem kredą kreskę ná doł z gory.
Sam sie ten pisał od gory do dołu/
Po kryscę zbieży do piekłá pádołu.
Przy iedney prawdzie *votum* było ktore/
Tem kryskę pisał iuż z dołu ná gore.
Sam sie tákowy od ziemi podnośi/
Wzgorę do Niebá kiedy prawdę głośi.

Do Rzadu pożyczánego.

Jest Rząd co nie rząd/ nierządem názwány/
Rząd/ nie rząd wielki/ kiedy pożyczány.

Do Rumaká pożyczánego.

Ná swoim koniu iezdźiß iák ná ráku/
Pátrz iák sie świćiß ná cudzym Rumaku.

Do Zupaná pożyczánego.

Ale ia com iest/ com iest mocny Pánie/
Robak nie człowiek/ nie w swoim Zupanie.

Do Kontuszá pożyczánego.

Jestem iák wodna trzćiná/ ktora z wielkiey suße
Vpádnie/ ták ia upadł/ gdy wźięto Kontuße.

Do Spodnicy pożyczáney.

Jestem iák list zielony/ ktory mrozem źięty
Vsycha/ ták ia uschłá/ gdy ten letnik zdięty.

Wiek Ludzki.

Dopiero chodźił/ podpijał/ táńcował/
Dopiero ßumiał/ poloty spráwował.

X2 Alić

Votum неслушний   дав би хтось у колі,
Крейдою тягну   риску з гори долі.
Той, хто писався   від гори додолу,
В пекла по рисці   хай біжить падоли.
А як по правді   votum було скоре,
Риску я креслив   з долу і угору.
Тим себе той-то   від землі підносить,
Вгору до неба,   правду як голосить.

ДО ПОЗИЧЕНОГО УРЯДУ

Є вряд, що не вряд –   невря́дом назвали,
Вряд – невряд сильний   позиченим мали.

ДО ПОЗИЧЕНОГО РУМАКА*

На коні власнім   їдеш, як на раку,
Глянь: засвітився   на чужім румаку.

ДО ПОЗИЧЕНОГО ЖУПАНА

Але чому я,   чому, славний пане,
Черв – не людина   у чужім жупані?

ДО ПОЗИЧЕНОГО КУНТУША

Як комишина   у великій суші
Впаде, і я впав   у чужім кунтуші.

ДО ПОЗИЧЕНОЇ СПІДНИЦІ

Як лист зелений,   морозом прибитий,
Всиха, я сохну   в чужий літник** вдіта.

ЛЮДСЬКИЙ ВІК

Ходив допіру,   вів танця, підпивши,
Шумів допіру,   в польоті крутившись,

*порода коня
** літня верхня одежа

Bez świetey Spowiedzi
Alić w momencie/ bez świetey Spowiedzi
Vmárł/ utonął/ zábit/ w piekle śiedzi.

Zbior Ludzki.

Oćiec wáß zbierał/ iezdźił ßeśćią koni/
Was teraz pießych wlot nedzá pogoni.
Nie bądźcie pewni zbiorow Oycá dźieći/
Zbior náß ni piłá/ z reku do rąk leći.

Gdy prętkie Sluby,
Posagu zguby.

Teraz Pan młody ziezdza ná zreczyny/
Alić wesele/ álić ślubowiny/
Bez koßtu/ pretkie wesele odpráwiß/
Nim zliczyß posag/ czáo długi zábáwiß.

Do Furyatá.

Rádáby głowá/ by gebá milczáłá/
Snać że Mátusiá nie dokołysáłá.
Kiedy tákiego iuż wezmą kołycháć/
Záledwie duchu/ bedźie w nim co słycháć.

Pokrewność.

Dałci Bog wiele/ coż gdy do Wáßmośći/
Przychodźi krewny/ áż nie máß krewnośći/
Bogáctwo/ iedná Párenteliátká/
Vbostwo/ iedná tylko dźiatek Mátká.

Pieniácz.

Pieniączu/ ßczwácu/ utrátna kálito/
Myśliwyś záwße/ boday ćie zábito/
Tropiß codźiennie niewinne záiaczki/
Nádłąmieß zá to/ ßyi álbo rączki. Do

Але раптово без сповіді в миті
Помер, втопився, у пеклі забитий.

ЛЮДСЬКИЙ ЗБІР

Збирав ваш батько, їзда – на шість коней,
Вас зараз піших нужда в льоті гонить.
Не будьте певні зібрань батька, діти,
Бо то не м'яч, щоб з рук в руки летіти.

ДЕ ШВИДКІ ШЛЮБИ, ПОСАГА ТАМ ГУБИШ

Молодий іде тепер заручитись,
Тут же весілля і шлюб учинити.
Швидко без кошту весілля відправиш,
Посаг як лічиш, час довгий забавиш.

ДО ШАЛЕНЦЯ

Голова рада б, щоб губа мовчала,
Знати: матуся не доколисала.
Стануть такого десь-бо колисати,
Ледь-ледве духа в нього зможе стати.

ПОКРЕВНІСТЬ

Бог дав багато, та коли до пана
Приходить кревний, кревності не стане.
Багатство – ось є родацтво у світі,
А вбогість, наче мати одна дітям.

ПЕНЯЧ*

Пенячу, щвачу** – утратна калито,
Мисливець – завжди, бодай тебе вбито!
Женеш щоденно невинні зайчата,
За те надломиш ти шию й ручата.

** Той, що тягається по судах*
*** Мисливець-доїжджачий*

Do tegoż.

Wilku/ z Owieczek zdeymuieſz ty ſkure/
Nie ieden ná ćie wykopał też dziure.

Zły Czyn.

Niechay nákarmią ſłodkiemi Bázáńty/
Niechay cukrowe ſtáwią Alákánty.
Niechay przy wdźieczney Muzyce uśiedźieſz/
Zły czyn wſpomniawſzy/ weſoły nie bedźieſz.

Do Stypy.

Dáieſz ieść Pánom/ niechże ie ubogi/
Ale u drugich nie ſtąpi ná progi.
Nie wſpomniał Pan gość/ przy Mſzy nieboſzczyká/
Patrz iak ſie ladnie/ do flaſzy przymyká.
Niedźwiedź beſtya/ bácznieyſzy w tey mierze/
Mruczy przy miodźie/ ſnać mowi paćierze.

Do Bánicyey.

Aby z Pánámi my nie przeſtawáli/
Rády/ pomocy im nie dodawáli.
Rady pomocy Pan mieſzek dodáie/
Wádźi ten *Proces*, gdy w mieſzku nie ſtáie.

Do Málárzá.

Coś ty zá Málarz/ co zá málowánie/
Poyźryſz ná obraz/ áż ſnádne poznánie.
Cudowny Málarz ten co odryſuie/
A ſam nie pozna/ co to odmáluie.

Swiát.

W iednym momenćie/ myśl w człeku dwoiáka/
Táż rzecz ieſt dobra/ y wlot táż nie taká.

ДО ТОГО Ж

Вовку, з овечок шкури ти знімаєш,
Яму на тебе не один копає.

ЗЛИЙ ЧИН

На стіл дають хай солодкі фазани,
Несуть цукристі аля́канти* пряні,
Хай при утішній ти музиці сядеш,
Злий чин згадаєш, веселощам – звада.

ПРО ПОМИНАЛЬНИЙ ОБІД

Даєш панам їсти – нехай їсть убогий,
Бо часом не пустять його на пороги.
Забув умерлу пан душу згадати,
А з пляшки, знайте, уміє ковтати!
Ведмідь – звірина, більш чемності має,
При меді мимрить: молитву читає.

ДО БАНИЦІЯНТА

Хай би з панами водитись не мали
І поміч, раду їм не подавали,
Бо поміч, раду мішок дає пану,
Процес завадить, як в міху не стане.

ДО МАЛЯРА

Що ти за маляр, що за малювання,
Глянеш на образ – легке́ упізнання.
Маляр чудовий, коли щось малює,
Сам не пізнає, що там одрисує.

СВІТ

В однім моменті в людини мисль двійна:
Це річ є добра, а та ненадійна.

* *вина*

Coż kiedy świátu záwsze sie podoba/
Swiecie nie swiatny/ coś ty zá osobá.
Trudno wyrázić/ powiem iedno słowo/
Procz Boskiey chwały/ świát ni to/ ni owo.

Do nędzy.

Kiedy okrutna zmiesza nedzá szyki/
Obyś sto umiał/ pomieszać iezyki.
Przeszedłeś wszytkie w náuce twey szkoly/
A teraz każe nedzá páśáć woly.
Roskosz wynośi/ nedzá wszytko tłumi/
Roskosz mudrahel/ nedzá nic nie umi.

Przednia náuká.

Jeden dość umie/ czás pisáć godziny/
Drugi praw wszelkich/ dość umie Terminy/
A co zá Termin ná ktorego padnie/
Ktorey godziny/ żaden z nich nie zgádnie.
Tá nayprzednieysza w człowieku náuká/
Zyć y umrzeć dobrze/ to iest sztuká.

Sukcesfya, Procesfya.

Tá w koło chodzi/ Gniew nienawiść rodzi.
Wielka w sercu spieká/ Kto iey codniá czeka.

Sasiad.

Skárży sie Sąśiad ná swego Sąśiádá/
Spolnie sie skárżą/ spolna widze biádá.
Kto wiecey winien/ sámi nie poznáią/
Przyiaciel sądzi/ tego nie słucháią.

Roczki

А що як світу завжди та вподоба?
Несвітній світе, що ти за особа?
З'явить нелегко, збагнете не десь ви:
Без слави Бога не те і не те світ.

ДО НУЖДИ

Коли окрутна зміша нужда шики,
Аби зумів хто змішати язи́ки.
Пройшли б науки усі в твоїй школі,
А зараз каже нужда пасти во́ли.
Виносить розкіш, нужда кида тлумна,
Тож мудрий – розкіш, нужда-бо – безумна.

НАЙПЕРЕДНІША НАУКА

Вміє цей досить писать час, години,
Другий – прав різних і термінів нині.
Що ж бо є термін, на кого спадає,
В котрій годині – ніхто з них не знає!
Найпередніша людині наука:
Добре жить, потім умерти – ось штука!

СУКЦЕСІЯ,*
ПРОЦЕСІЯ**

Та у коло ходить, Гнів, ненависть родить,
Спеку в серці маєш, Як щодня чекаєш.

СУСІД

Скаржить сусіда на свого сусіда,
Скаржаться спільно і спільні зрять біди.
Винен хто більше, самі не пізнають,
Приятель судить, та не довіряють.

*спадкоємство
**хресний хід

Roczki y Roki/ ſądzą ich querelle/
Záwziętość drugie ná Trybunał śćiele.
Trybunał ſądu/ tu ieſzcze nie doſyć/
Medyatorá/ śmierći trzebá prośić.
Pienią z uporem rá uſpokoiłá/
Sąśiedſtwo bliżſze w dálſze rozłączyłá.

Kury pieią.

Zołnierz zopytał/ ieśliby świtáło/
Goſpodarz rzecze/ kur pięćioro piało.
Wſtáli Zołnierze/ ieść każą gotowáć/
Rázem kur troie (mowią) opráwowáć.
Chłop rzekł: nie mam kur/ tylko ten co budźi/
Odpowie Ciurá/ nie zwodź chłopie ludźi.
O kur pięćiorgu ſam dopieroś práwił/
Co maſz w twym domu/ ſameś to obiáwił.
Chłop (mowią) głupi/ iákże poſtępuie;
Kogutá tego ná troie gotuie.
Rzekł poſtáwiwſzy: troie to kur maćie/
Wſzák y wy ieden pięć rázy śpiewaćie.

Mądrość tego świátá.

Maſz mądrość świátá/ pewnie tryumfuieſz/
Nieukow proſtych wielce poſtponuieſz.
Nieiáſność/ ćiemność w oczách twoich ſroga/
Mądrośći twoiá/ ieſt głupſtwem u Bogá.

Swiát.

Aheu! dla Bogá/ coli to ná ziemi/
Ze ludźie cále w tym nieſtátecznemi.

Będźie

Рочки і роки*, суддя їх шукає,
До трибуналу позо́в посилає.
Трибунал суду: "Ще цього не досить!"
Є посередник – смерть, хай її просять.
Скаргам упірним дала спокій з діла:
Близьке сусідство на дальнє вчинила.

ПІВНІ СПІВАЮТЬ

Жовнір питає: "Вже, може, світає?"
Господар: "П'ятий це півень співає".
Жовніри встали: "Готуй нам сніданя,
Дай троє півнів, і буде нам зраня".
На те хлоп каже: "Один це співає".
Говорить джура: "Чого заливаєш?
Про п'ять ти півнів казав нещодавно,
То є у домі, півнів цих і став-но!"
Хлоп дурень, кажуть, а так учиняє:
Готує півня, на три розділяє,
Поставив, мовить: "Три півні вам нате!
З вас кожен може п'ять раз поспівати!"

МУДРІСТЬ ЦЬОГО СВІТУ

Мудрість є світу, тоді торжествуєш,
Неуків простих відтак ти лупцюєш.
Темність, неясність в очах твоїх строга,
Мудрість твоя-бо є глупством у Бога.

СВІТ

Агей! Для Бога! Таке на землі є:
На нестатечність людина боліє.

* *терміни скликання сеймів*

Bedźie uczony/ pełen ieſt zazdrośći/
Bedźie cnotliwy/ tego gani złośći.
Bedźie Mąż dobry/ y w tym go ſtrofuią/
Bedźie pobożny/ y tego nicnią.
Bedźie cny Szláchćic/ y o tym ſzemráią/
Bedźie cne łoże/ y o tym ſzpyráią/
Wie go też Pan Bog/ co też zá oſobá/
We wſzytkim/ świátu temu ſie podoba.

Páłác niebieski.

Páłác niebieſki dobrym zbudowány/
Ták wiele z gnoiu bedźie miedzy Pány.
Trudno rzecz bedźie/ áby chłopku záśie/
Porowna Pan Bog wſzytkich/ w onym czáśie.

AMEN.

Учений буде – то заздрості повний,
Цнотливий буде – то в злості розгонний.
Муж буде добрий – і в тім його гудять,
Коли побожний, то й того осудять.
Шляхтич є чесний – то шемрання піде,
Як ложе чесне – шпиряють завсігди.
Бог віда, певно, що то за особа,
Яка є всьому світу до вподоби!

НЕБЕСНИЙ ПАЛАЦ

Палац небесний збудований славно,
Хто вийшов з гною, з панами там ставно.
Нелегка річ це із хлопом там матись –
Всіх у тім часі Бог стане рівняти.

ПРИМІТКИ

1 *Август II Сильний (1670–1733) – польський король із 1697 р. та курфюрст саксонський. Книга Д. Братковського вийшла саме в рік закоролювання Августа II; можливо, автор, як багато тодішньої шляхти, покладав на нього надії щодо поліпшення державного стану Річі Посполитої.*

2 *Йдеться про війну, що почалася в 1697 р. з Туреччиною, закінчилася вона 1699 р. Карловицьким трактатом.*

3 *Оттон III – германський імператор, в 1000 р. надав Польщі корону для Болеслава Хороброго і заснував у Гнєзні архієпископство.*

4 *Гетьманську в Венграх тримав булаву ти – тобто очолював австрійсько-саксонське військо в 1694–1696 рр., воюючи в Угорщині проти турків. Після битви при Олаші (1696) склав із себе цього уряда.*

5 *Копа литовська – грошова одиниця Великого князівства Литовського.*

6 *Гривня – монета в Литві та Польщі, литовська – 75 грошей, польська – 48.*

7 *Посол – земський депутат; депутат – виборний представник шляхти на сейм.*

8 *Земські і гродські урядники – урядники майнових та карних шляхетських судів.*

9 *Бернат – зграя псів, чи взагалі – зборище.*

10 *Сеймики, як правило, відбувались у костьолі.*

11 *Громниці – свято Стрітення Господнього; Блазія – св. Власа.*

12 *Земський процес на грод посилають – тобто процес майновий посилають у карний суд.*

13 *Йдеться про події 1671–1672 років, коли П. Дорошенко разом із Туреччиною воював проти Польщі. Кам'янець-Подільський було здобуто в 1672 р.*

14 *Свідчення, що на той час в Україні зрідка ще водилися леви. Щодо цього маємо ще одне підтвердження невідомого автора "Віршованої хроніки" з II пол. XVII ст., в поемі "Полювання" – див. "Київська старовина", 1993. – № 3. – С.51.*

15 *Загалом, влохами звали італійців, але, можливо, тут йдеться про волохів – молдаван. В такому разі маємо нагад на Тимоша Хмельницького, який одружився з волоською князівною Розандою, що привело гетьманенка до загибелі під час оборони молдавської фортеці Сучава.*

16 *Маємо тут звістку про давній український звичай, коли убогі батьки закликають у куми першого стрічного чи жебраків, "дід" тут – жебрак.*

17 Йдеться про так звані оренди, які брали на себе здебільшого євреї; тут – про оренду права на збирання податків.

18 Йдеться про Візантію. Теологія – православна конфесія, Беллона – богиня війни, власне, військова потуга. Візантію завоювали турки. Вірш може мати й алегоричне читання, бо в традиції барокових українських поетів було ототожнювати Грецію з Україною через конфесійну спільність.

19 За християнським літочисленням від створення світу до Різдва Христового минуло 5508 років. Отож 1697 р., коли вийшла книжка, мав бути 7205 роком. Звідки поет взяв число 6000 не зовсім зрозуміло; можливо, йдеться про час до заснування Києва, тут – 492 рік, принаймні приблизно таку дату визначали давні історики.

20 Асфур – бусурманин, турок.

21 Йдеться про Юрія Любомирського (1616–1667) – польського коронного гетьмана, який підписав Гадяцьку угоду з Козацькою державою в 1658 році.

22 Пражмовський Миколай – луцький римо-католицький біскуп, великий канцлер, згодом примас Польщі. Підписав Гадяцьку угоду.

23 Чернецький Стефан (1599–1665) – польський воєначальник, активно воював з козаками в їхній Визвольній війні, відзначаючись особливою жорстокістю. Герой визволення Польщі від так званого "Потопу" – війни зі шведами, через що й названий тут Геркулесом.

24 Можливо, йдеться про Януша Радивила (1612–1655) – литовського коронного гетьмана, який у 1651 р. захопив Київ, хоча, може, автор мав на увазі когось іншого з роду Радивилів.

25 Беньовський Станіслав Казимир – волинський каштелян, один із активних комісарів Річі Посполитої в переговорах з Козацькою державою, також один з ініціаторів Гадяцької угоди.

26 Очевидно, йдеться тут про Олександра Острозького (†1603), сина Костянтина-Василя, воєводу волинського, який помер досить молодим через це: "квітнучи, зв'янув" – цей князь був останній із Острозьких, хто дійово підтримував православну конфесію.

27 Ледуховські – український шляхетський рід, який твердо тримався православ'я, але до кінця XVII ст. цілком від нього відійшов та спольщився. Жили на Волині.

28 Гулевичі – український шляхетський рід, який довгий час тримався православ'я і визначався активністю в обороні українських прав та вольностей в XVII ст. Один із Гулевичів, Гаврило, був прибічником гетьмана І. Виговського.

29 Літ так за сорок – тобто 1657–1658 роки, йдеться про час гетьманування І. Виговського і творення Гадяцьких трактатів; очевидно, Д. Братковський був їхнім прихильником.

30 Оріховський Станіслав (1513–1566) – визначний українсько-польський суспільно-політичний мислитель. Підписувався як Роксолян, тобто українець.

31 Йдеться про книжку С. Оріховського "Життя і смерть Яна Тарновського" (1561).

32 Йдеться про Казимира III Великого (1310 –1370) – польського короля з династії П'ястів.

33 Мова йде про оволодіння Правобережжям турками в 70 – 80-х роках XVII ст. Турки після падіння П. Дорошенка, з яким мали союзну угоду, правили українськими землями цього регіону, наставляючи своїх правителів: господар Дука, Ю. Хмельницький тощо.

34 Пущі Берсабські – мається на увазі гай із пальмових дерев, що його насадив старобіблійний герой Авраам біля Берсабії (Вірсавії), міста в Палестині.

35 Агар – місце поселення біблійного племені агаритян в Малій Азії.

36 Виноград – тобто християнська віра, яка постала в місцях, що їх опанували турки. Виноград був символом крові Ісуса Христа.

37 Натякається про догматичні змагання між православними та римо-католиками: перші вважали, що Святий Дух виходить від Бога-Отця, а другі – від Отця і Сина. Маємо також відгук змагань М. Смотрицького з православними владиками та священиками в 1628 р. Владика тут – Йов Борецький, київський митрополит, який спершу підтримував М. Смотрицького, але під тиском священиків постав проти нього разом із П. Могилою. Д. Братковський ставиться до цих догматичних змагань іронічно.

38 Маємо тут відгук звичаю продавати бідними матерями своїх дітей у рабство.

39 Вірш є обробкою мандрівної фабули-байки про війну моря з лісом. В літературі українського бароко є кілька розробок цього сюжету.

40 Татари, забираючи у полон, у сподіванні на значний викуп, іменитих полонян не гнали як худобу, а садовили на коней, щоб оберегти як цінний товар. Мазур, за сюжетом вірша, дістав таку честь через непорозуміння.

41 Асаїл – біблійний персонаж, описаний у II книзі Самуїла – II – 18, який дуже швидко бігав – як газеля.

42 Буджаки – місця поселення Буджацької орди на півдні України.

43 Тут відбито ставлення поета до змагань між братствами та духовними владиками, яке тяглося ще з XVI ст. (конфлікт між львівськими братчиками та єпископом Г. Балабаном). Автор тут на боці останніх.

ДЖЕРЕЛА

СТУДІЇ

Олена Бірюліна

Поминальний запис родини Богдана Братковського

Біографія Данила Братковського була окреслена українськими археографами Михайлом Максимовичем і Володимиром Антоновичем ще у середині XIX ст.[1] З того часу дані про найближчих родичів волинського шляхтича практично не доповнювались. М. Максимович називав батьком Данила брацлавського скарбника Богдана Братковського, підпис якого стоїть на договорі між старшими і молодшими луцькими братчиками від 1 вересня 1619 р.[2], і того ж Богдана, документально зафіксованого на посаді братського провізора у 1675–76 роках.[3] В. Антонович у підбірці документів про Д. Братковського, опублікованій ним у 2–у томі 3–ї частини *Архива Юго-Западной России*, приводить скаргу від 1701 р., з якої ми дізнаємось про двох синів Данила – старшого Івана і молодшого Олександра.[4] У цьому ж виданні історик вперше друкує передсмертний заповіт шляхтича, у якому поет сам називає своїх рідних і близьких.[5] В передмові до цього тому луцького братчика Богдана в 1619 р. публікатор називає дідом, а братського провізора Богдана – батьком.[6]

Ім'я ще одного чоловіка із родини Братковських – Яцька називає О. Баранович в реєстрі про подимне 1629 р.[7] Цей Яцько Братковський сплачував як дідич з 11-и димів Свищова і 7-и димів Надчиць. В 1636 р. Свищевом володіла Галшка Братковська, ймовірно, дружина Яцька.[8] Інформація ця для нас вже тим цікава, що, як відомо, Данило Братковський свою отчину – частину Свищева – відписав у 1701 р. синам Іванові і Олександрові.[9] Ким були Яцько і Галшка Данилові – дідом і бабою чи батьками, сьогодні ще не з'ясовано. Але володіння одним маєтком протягом тривалого часу поєднує цих шляхтичів в одну родину.

Якщо у достовірності інформації про синів Данила та інших родичів, яких він називає у своєму заповіті*, сумніватися не доводиться, то стосовно постаті його батька Богдана, якого Данило якраз не називає в передсмертному документі, ми змушені зробити деякі пояснення.

Насамперед неточність вкралась у датування підпису Б. Братковського під документом 1619 р. Остання дата стосується створення самого документу, а підписи під ним ставили ті, хто були захисниками братства в 1619 р., а також ті, хто підтримував його (братство) впродовж наступних 60–70-и років.[10] Наприклад, Богдан Братковський міг власноруч розписатися на ньому у 1675 р., тобто в період обіймання ним посади провізора, або ж

* *Див.* **Заповіт Данила Братковського** *у цьому виданні.*

дещо раніше*, але аж ніяк не у 1619 р. Отже, в контексті родинних зв'язків Данила Братковського може вестися мова лише про одного Богдана Братковського, старшого луцького братчика у 70-і рр. XVII ст.

Не можна однозначно стверджувати, що Богдан є батьком Данила. Сумніви породжені матеріалами щойно пропонованого сімейного поминальника**, в якому ініціатором упису браславським скарбником Богданом Братковським окреслене коло своїх найближчих родичів. Насамперед слід звернути увагу на те, що ім'я Данила і текст чиєїсь приписки про нього („невинно от ляхов страцон. Р.1702") дописані іншим чорнилом і почерком десь через 30 років. Оскільки сам Богдан не поділив членів сім'ї на живих і покійних, можемо припускати, що перелік він почав традиційно зі старшого покоління – прадідів, дідів і батьків, а продовжив іменами братів, сестер, дітей і онуків. У такому випадку ми повинні були б зустріти уже названі нами імена Яцька (власника свищівського маєтку, яким у 1701 р. володіють Данило та його сини), самого Данила і хоча б Івана (старшого Данилового сина). Однак ці імена в сімейному списку Богдана відсутні. Зрештою, хоч би якими абстрактними не видавалися ці роздуми, треба визнати недостатність достовірних даних про пряму спадкоємницьку лінію Яцька, Богдана і Данила, або про якісь інші варіації у схемі: дід – батько – Данило.

До найближчої рідні самого Богдана, цілком ймовірно, належить дрібний брацлавський урядовець Михайло Братковський, який згадується в актах

* *Підпис міг з'явитися уже в 1659 р., коли брацлавський скарбник Богдан Братковський фіксується в матеріалах Волинської (Руської) метрики.*[11]

** *Пом'яник Луцької братської церкви зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, ф.50, спр.30, арк.1–111.*

Зі свідчень самого документа, він почав створюватися в 1676 – 1677 рр., коли послушником братського монастиря Ієремією Савицьким (Савичем Базавлуцьким) був „слово в слово" переписаний зі старого реєстру, про який зазначено: „в року 1618 писати зачатий". Наближено з кінця 1678 р. і до 1748 р. записи були впорядковані непойменованим ченцем-уніатом, який залишив такий напис: „Сія метрика іли Помяник дописан и оправлен року 1748". Далі документ різними почерками провадився до 1793 року. Вперше, в об'ємі списку імен осіб шляхетського походження, документ був опублікований М. Максимовичем в альманасі „Киевлянин" за 1841 р. (див. прим. №1, перша позиція).

Інші публікації: Пом'яник. Волинське крайове Братство святого Апостола Андрія Первозваного (Луцьке Хрестовоздвиженське). Від року Божого 1618-го і далі /Під ред. О.А. Бірюліної, А.І. Бондарчука, М.В. Хілька. – Луцьк, 2000; Бірюліна О. Реєстр духовних осіб Луцького братського пом'яника //Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть. Матеріали VII міжнародної наукової конференції з волинського іконопису, м.Луцьк, 27–28 листопада 2000 року. – Луцьк, 2000. – С.34–38; Бірюліна О. Міщани з Луцька та „иных мест" на сторінках Луцького братського пом'яника //Пам'ятки сакрального мистецтва Волині. Матеріали VIII міжнародної наукової конференції з волинського іконопису, м.Луцьк, 13–14 грудня 2001 року. – Луцьк, 2001. – С.166–167.

гродського суду Брацлавського воєводства на початку XVII ст.[12] Таким чином, перша поминальна пара імен – Сусанна і Михайло, може належати батькам Богдана. Схоже, родина Богдана жила таки на Брацлавщині, тому у волинських матеріалах ми не знаходимо імен цієї галузки роду Братковських.

Якщо Данило був Богданові не сином, а, наприклад, братом, рідним чи двоюрідним, або й племінником, то приписування його імені у поминання Братковських в пізніший час можна пояснити специфікою самого *Пом'яника*. Адже ми маємо справу з документом, який створювався з цілком корпоративних інтересів, тобто вписували до нього тих, хто мав перед братством певні заслуги. До таких, зокрема, рівнозначно належав як Богдан Братковський, один із братської старшинської четвірки в останній чверті XVII ст., так і ревний оборонець православ'я і братського православного руху в той самий час Данило Братковський.

Так чи інакше, перед нами поминання людей, які належали до близького родинного оточення підчашого венденського Данила Братковського, а хто є хто у цьому реєстрі, підкаже час. Наше завдання сьогодні полягає в тому, щоби, надаючи читачеві можливість знайомства з першоджерелом, залишити йому право самому зробити висновки.

---

[1] *Максимович М. Выписка дворянских русских фамилий на Волыни, принадлежавших в 17 веке к православной восточной церкви //Максимович М.А. Собр.соч.: В 2–х т. – Т.1.– К., 1876. – С.200–207; Максимович М.А. О Богдане Братковском (Письмо к В.Б. Антоновичу) //Там само. – С.297; Антонович В. Даниил Братковский, исторический очерк начала XVIII ст. //Киевлянин. – К., 1867. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. – Ч.3, т.2. – К., 1868. – С.114–119, 128–130 (далі – АЮЗР).*

[2] *Зберігається: Центральний державний історичний архів України в м.Києві. Ф.220, оп.1, спр. 98, арк.1–6. Опубл.: Максимович М.О. Собр.соч.: В 2–х т. – Т.1. – К., 1876. – С.206–207; Памятники, издаваемые Киевской комиссией для разбора древних актов. - 2-е изд., доп. – К., 1898. – С.7 (далі – Памятники); Каталог колекції документів Київської археографічної комісії, 1369–1899 /Упор. Я. Дашкевич, Л. Проценко. – К., 1971. – С.40.*

[3] *Памятники. – С.124.*

[4] *АЮЗР. – С.390.*

[5] *АЮЗР. – С.470–474.*

[6] *АЮЗР. – С.114.*

[7] *Баранович О. Залюднення України перед Хмельниччиною. – К., 1930. – Ч.1: Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. – С.70.*

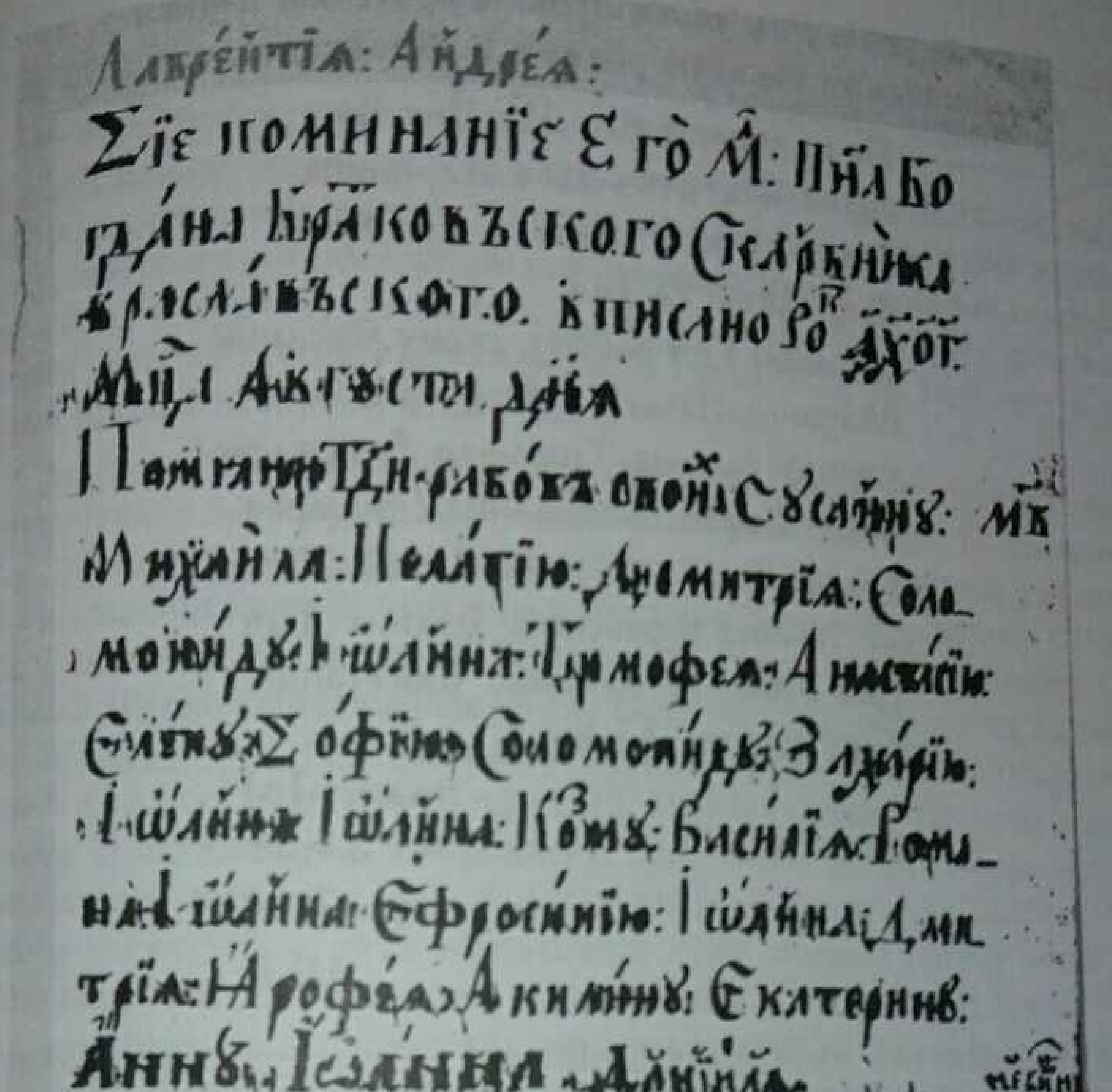
[8] *Селянський рух на Україні. 1569-1647 рр. Зб. док. і матеріалів. – К., 1993. – С.464.*

[9] *АЮЗР. – С.389–392.*

[10] *До різночасового датування підписів під документом 1619 р. привернуто увагу: О. Бірюліна. Міщани з Луцька та „иных мест" на сторінках Луцького братського пом'яника //Пам'ятки сакрального мистецтва Волині. Наук. збірник. Матеріали VIII міжнародної наукової конференції, м.Луцьк, 13–14 грудня 2001 р. – Луцьк, 2001. – С.166.*

[11] *Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652 – 1673 рр. /Пам'ятки історії Східної Європи. Джерела XV – XVIII ст. – Т.V. /Укл. П. Кулаковський. – Острог; Варшава; Москва, 1999. – С.75.*

[12] *Крикун М., Піддубняк О. Матеріали про діяльність гродського і земського судів Брацлавського воєводства останньої чверті XVI – першої половини XVII ст. в архіві роду Пісочинських //Збірник праць і матеріалів на пошану Лариси Іванівни Крушельницької /Ред. кол. : М.М. Романюк (відп. ред.) та ін. – Львів, 1998. – С.98.*

Пом'яник Луцької братської церкви, 1676–1793 рр.
Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського,
ф.30, спр.50, арк.27.

Витяг із *Пом'яника* Луцької братської церкви з поминальним записом родини Б. Братковського 1673 р.

Ѕїє поминанїє Єго Мл Пна Бо
гдана Братковъского скарбника
браславъского вписано Рок АХОГ
Мца Авгȣста днѧ
Помѧни Гди рабовъ своих Сȣсаннȣ
Михаила Пелагїю Демитрїѧ Соло
монидȣ Іѡанна Тимофеѧ Анастасїю
Єленȣ Софїю Соломонидȣ Захарїю
Іѡанна Іѡанна Козмȣ Василїѧ Рома
на Іѡанна Єфросинїю Іѡанна Дми
трїѧ Ѿрофеѧ Акилинȣ Екатеринȣ
Аннȣ Іѡанна Данїила

невинн[о]
ѡт лѧхов
страц[он]
АѰВ

Археографічна публікація здійснена за наступними правилами: транслітерацію зроблено за допомогою сучасного українського шрифта з додаванням відсутніх у ньому літер: Ѕ,ъ,ȣ,ѧ,Ѿ,ѡ. Надрядкові знаки вносились в рядок і ніяк не позначались. Писарські розділові знаки, знаки наголосу та діакритичні позначки не переносились. Титла не розкривались. Під текстом поданий словник скорочень слів під титлами. Розшифрування літерних чисел арабськими цифрами здійснено також в словнику.

При передачі тексту збережено довжину рядка. Здогадна частина тексту наводилась в квадратних дужках.

Словник слів під титлами:

Гди – *Господи*
Мл – *милості*
Мца – *місяця*
Пна – *пана*
Рок – *року*

АХОГ – 1673
АѰВ – 1702

Підготовка тексту Олени Бірюліної

Олена Бірюліна

Останнє слово поета

Заповіт Данила Братковського – живе слово поета, сказане в безжальних обставинах очікування смерті. У ньому шляхтич вмотивовує свої вчинки, розпоряджається рухомим майном і заощадженнями, прощається з рідними і цілим світом. Для нас тестамент є унікальною можливістю зрозуміти складний внутрішній світ Братковського і водночас, як документ, він є типовим зразком останньої волі людини свого часу.

На відміну від багатьох інших тестаментів, цей був написаний в трагічний для заповітника час. Як відомо, в день складання заповіту, 13 листопада 1702 р., підчаший венденський Данило Братковський перебував у луцькій в'язниці, куди потрапив за підозрою в участі у козацькому повстанні Семена Палія. Перед тим, 17 жовтня 1702 р., військовий суд при волинському шляхетському ополченні вперше розглядав справу затриманого під Заславом й узятого під варту Д. Братковського.[1] Під час затримання у підозрюваного знайшли письмові докази його контактів з повстанцями – так звані відозви чи листи із закликами до народного повстання. Майже через місяць, 20 листопада, депутати воєводського сеймику в Луцьку підтвердили передачу шляхтича в руки військового суду, підкреслюючи особливу небезпечність його дій.[2] Згодом, за правилами процедури, до в'язня були застосовані тортури, від продовження яких судові виконавці змушені були відмовитись, щоб уберегти засудженого для майбутньої показової страти.

До луцьких гродських книг заповіт Данила Братковського потрапив за поданням вдови небіжчика 27 червня 1707 р., тобто через п'ять років після його смерті. Перші слова тестаменту звернені до Бога, якому Братковський заповідає свою душу і якого бере за свідка в тому, що наміри його були спрямовані не на бунтарську справу, а лише заради рятунку „Prawosławja świętego". Справами захисту віри православної пояснює він також подорож до гетьмана задніпровського Івана Мазепи.* На поміч при муках і смерті кличе тих святих, яких „dotknołem piorem moim". В цьому місці, слід думати, Братковський-поет апелює до своєї сатиричної поезії, яку видав окремою збіркою за п'ять років до того.[3]

* *Цієї ж оказії стосується свідчення про Данила Братковського Самійла Величка, який подав коротку інформацію про візит волинського шляхтича в 1700 р. до І. Мазепи в Батурин, при цьому причина поїздки та тема розмови літопису відомими не були.*

Поховати себе Данило Братковський заповідає в луцькій братській Хрестовоздвиженській церкві. Цим побажанням засвідчує тісний зв'язок з православним братством в Луцьку, на що ще раніше вказують факти його біографії. В першу чергу розпоряджається про повернення боргу тридцять злотих тому ж братству. Хто знає, можливо, луцькі братчики, які у цей же час відчайдушно боролися за збереження свого православного статусу, були оповіщені про радикальні наміри Данила податись в табір повстанців.

Молитися за свою душу Данило просить в рідних йому луцьких церквах: братській Воздвиження Чесного і Животворчого Хреста Господнього, Свято-Покровській і Свято-Михайлівській. Сорокоусти замовляє у визнаних тоді волинських православних центрах – Загорівському і Почаївському монастирях.

Хрестоматійним стало свідчення тестаменту про відшкодування образи, яку Братковський наніс селянину, у котрого, при якійсь своїй потребі, відібрав у чагарях поблизу с.Пелга[5] коня. Та подія була напевне достатньо давньою, про це свідчить пояснення шляхтича, що коли був у Малині, то безуспішно намагався віддати борг рідним пограбованого селянина. Документально доведено, що Данило Братковський якийсь час, принаймні у 1686–87 роках, орендував село Малин Луцького повіту в Адама і Уршули Любовицьких.[6]

Заповіт – найбільш інформативне і достовірне генеалогічне джерело про родину Данила Братковського. В тестаменті він назвав своїх найближчих – дружину (в документі непоіменована*), старшого сина (його ім'я – Іван, відоме за документом 1701 р.[7]), молодшого сина (Олександр; також відомий за документом 1701 р.[8]), старшу дочку**, молодшу дочку Камілію, єдину з дітей, названу в документі на ім'я. Свою турботу Братковський виявляє й до дівчаток-онуків, найвірогідніше, дітей свого старшого сина. Напевно, як опікун, піклується він також про долю якихось малолітніх сиріт Пасевичів***.

Реально постають із заповіту інші члени родини Братковського, названі на прізвище. Це зять дружини – Зотович, з яким Данило мав якісь фінансові справи, і зять самого Братковського – Ян Вацлав Бобрикевич (правдоподібно, майбутній зять, тому що у заповіті йдеться про приготування до весілля старшої дочки). Племінника („сестринця") Богушевича просить і надалі бути ласкавим до його дочок, наприклад, справити весілля старшій. Можна здогадуватися, що з ним вони й проживали.

* *Ймовірно це Маріанна Мілковська, на яку вказав польський геральдист А.Бонецький.*[9]
** *Можливо, мала ім'я Маріанна.*[10]
*** *В.Антонович писав про притягнення в 1705 р. до луцького гродського суду усіх дітей Д.Братковського за те, що їх батько за життя не звітувався про якийсь маєток малолітніх Пасевичів.*[11]

Очевидно, ті двоє: Богушевич, син невідомої нам сестри Д. Братковського і його власний син Іван були уже дорослими самодостатніми чоловіками, тому саме на них Данило наклав обов'язок виконати свою останню волю.

Деякі розпорядження Данила Братковського старшому синові вказують на те, що обидва його хлопці – Іван та неповнолітній Олександр жили разом, а дружина поета, яка для хлопців була мачухою, окремо від них.

Вказівка синові Іванові розшукати кошти і „na Wołyń zawieść dla tych biednych sirot moich" роз'яснює, що сини жили окремо від дочок (як ми вже з'ясували, донечки Братковського, яких він у заповіті називає „сироти мої" і „дівчата мої", перебували під наглядом племінника) і за межами Волинського воєводства.

Та деталь, що Д. Братковський просить старшого сина порадитися з мачухою щодо святих місць для подання на сорокоуст, – при цьому, як зазначено вище, такі „святі місця" на Волині поет уже назвав сам, – дозволяє визначити місце проживання його дружини поза Волинню.

Із заповіту випливає, що для дружини Данила шлюб із ним був не першим.[12] Той факт, що Братковський в документі згадує про зятя дружини, означає що та мала доньку від якогось свого попереднього шлюбу. Пасербиця Д. Братковського на час написання заповіту була уже заміжня. Відписуючи певні суми своїй дружині і при цьому її „wiecznie wyzwalam" Братковський дбає не лише про неї саму, але й про її діток. Це дозволяє переглянути припущення про змарновані відносини Данила з дружиною, про що нібито можна здогадуватись із прохання шляхтича дати 10 злотих на жалобний обід, оскільки такий не буде кому на місці готувати. Однак ту ж таки дружину Братковський просить приготувати один і другий жалобні обіди (тут йдеться про традиційні поминальні обіди на 9–й і 40–й дні після смерті). В усякому випадку, ті Данилові рідні, хто міг би підтримати його в ув'язненні і в день страшної страти, в Луцьку не проживали.

Як свідки-приятелі свої підписи під заповітом поставили двоє: Ян Вацлав Бобрикевич, майбутній свояк і Данило Гулевич-Перекальський (з Бран ?). Останній був, найшвидше, представником луцького братського середовища, в якому православні Гулевичі були найчисленнішими учасниками.

В останніх рядках заповіту Братковський звернувся до своїх дітей з проханням триматися віри православної, за кращу долю якої боровся останні роки свого життя і за яку смерть приймав: „Synow i curki moie napominam, aby się tej wiary trzymali, dla której ja umiram, i eśli chcą mieć błogosławięstwo Boskie".

Саме із заповіту дізнаємось про долю єдиної книги поета, велика частина накладу якої – 4100 примірників – на той момент ще зберігалася у видавця. Заповідаючи дружині викупити цей наклад („jako zechce, może się zgodzić z tym panem Cezarym”), поет, здається, не мав впевненості, чи це коли-небудь станеться. В словах прохання відчувається відстороненість і прихований розпач про те, що його вірші уже нікому не потрібні.

Книжка, яку читач тримає в руках, є доказом невірного прогнозу її автора. Твори Данила Братковського живуть, а їх перевидання є гідним пошануванням пам’яті поета.

---

[1] *Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. – Ч.3, т.2. – К., 1868. – С.464 (далі – АЮЗР).*

[2] *АЮЗР. – С.474.*

[3] *[Daniel Bratkowski]. Świat po części przeyzrany. – Kraków: drukarnia Franciszka Cezarego, 1697.*

[4] *Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке /Сост. Самоил Величко. 1720. – К., 1855. – Т.III. – С.566.*

[5] *с.Пелга (Пелжа) Луцького повіту. Сьогодні с.Певжа Млинівського району Рівненської області.*

[6] *Документи про посесію Д. Братковського на с.Малин зберігаються: Волинський краєзнавчий музей, інв. № КДФ – 5027, 17525, 17526. Опубліковані: Документи і публікації //Данило Братковський – поет і громадянин. Матеріали науково-краєзнавчої конференції, приуроченої 300–й річниці страти Данила Братковського. м.Луцьк, 22–23 листопада 2002 року. – Луцьк, 2002. – С.125–138.*

[7] *АЮЗР. – С.389.*

[8] *Там само.*

[9] *Boniecki A. Herbarz Polski. – Warszawa, 1900. – T.2. – S.113.*

[10] *Там само. – S.114.*

[11] *АЮЗР. – С.130.*

[12] *Теодорович Н.И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. – Т.5. Ковельский уезд. – Почаев, 1888. – С.42.*

Заповіт Данила Братковського

13 листопада 1702 р., Луцьк.

Roku tysiąc siedmset siódmego, miesiąca junii dwudziestego siodmego dnia. Na urzędzie grodzkim, w zamku jego królewskey mości łuckim, przedemną, Mikołaiem Athanazym Hlebowiczem Pierockim, namiesnikim na ten czas burgrabstwa i zamku łuckiego i xięgami ninieyszemi, grodskiemi, łuckiemi comparens personaliter urodzona iey mość pani Bratkowska, wdowa, dla zapisania do xiąg ninieyszych podała per oblatam testament ostatniey woley nieboszczyka, zeszłego niegdy, imć pana Daniela Bratkowskiego, podczaszego wędeńskiego, z podpisem ręki tegoż imci pana podczaszego wędeńskiego i przyiacielskimi, o czym ten testament, w rzeczach spisany, szyrzey w sobie obmawia i temi do xiąg ninieyszych iest wpisany słowy: W imie Oyca, i Syna, i Swiętego Ducha amen. Ja, proch, popioł Stworzyciela moiego, tego Zbawiciela mego biorę sobie na sąd straszliwy za prawdziwego świadka, że nie dla żadnych buntow, które on sam wie, że się w sercu moim nie naydowały, lecz dla rzewności domu Boga moiego, dla zaszczytu Prawosławja swiętego śmierć odbierać muszę, proszę maiestatu jego świętego, aby przyioł w ręce ducha moiego, prosząc i Matki Przenayświętszey jego, dla której cudów świętych pułkonowskich (sic), w Kiiowie na świat wydaiąc (sic), jako u jego mości pana hetmana zadnieprowskiego bydź musiałem, aby chciał ratować duszę moią tych wszystkich świętych, których dotknołem piorem moim, a wzywam na pomoc, aby chcieli przy mękach i śmierci moiej stanąć i mnie wsparli i duszę moią przy śmierci; takową tedy duszę moię grzeszną w ręce Boga moiego, a ciało moie, jako ziemie do ziemi oddawam, które ma być pochowane przez synow moich, osobliwie starszego, na miescu świętym, w cerkwie brackiey łuckiey; i zaraz naypierwiey sumki trzydziestu talerow bitych i dwoch, przy synie moim starszym w gotowiznie będącey, dwieście szesnaście złotych, bez tych dwoch talerow: naprzod trzydzieście złotych długow oddać temuż bractwu łuckiemu; potym drugie złotych trzydzieście; jeśli żadnego krewnego chłop ten w Pełhach nie ma, u którego szkapę pograbić kazałem w zaroślach – będąc w Malinie oddawałem one, ale wziąć nie chcieli, - czego syn moy starszy doyzrzeć powinien będzie, jeśli krewni będą, to krewnym oddać, a jeśli nie będą, to na też mieysce święte, do chesnoho Chresta, za duszę jego na połtora sorokousta ten syn moy oddać powinien; także z tychże pieniędzy na też mieysce święte na dwa sorokousty za dusze moię; także do mieysca świętego Zahorowskiego na sorokoust złotych dwadzieście, jako i na mieysce święte do Poczaiowa złotych dwadzieście; na sorokoust święte Panny Najświętszej Pokrowy świętej w Łucku, także będącego, na puł sorokousta złotych dziesięć; do chramu świętego Michała, w Łucku duchowięstwo, na obiad przy pogrzebie dla ubogich, ponieważ niema komu obiadu gotować, tedy żeby tenże syn moj przy pogrzebie złotych dziesięcioro dał; zostaie

się złotych sześćdziesiąt ieden, zostawuię dziewczętom moim na potrzebę zimową, jako i u imć pana stolnika, wuia ich, złotych dwadzieścia i cztery, aby jego mość jednej oddał złotych dwanaście, drugiej złotych dwanaście, łubo zbożem na wikt. Synów los moich tak disponuię: ponieważ syn moj starszy wydał mi złotych siedmset sześćdziesiąt z tysiąca złotych, a syn młodszy z drugiego tysiąca, zaczym starszemu bratu swemu, według pomiarkowania przyiacielskiego, zostawiwszy przy sobie złotych sto na panią Pasiewiczową i Pasiewicza, drugie sto złotych, co będzie należało, ostatek aby oddał bratu swemu starszemu. Dziewczęta moie tak disponuię: są u oyca Samuela, starszego bratstwa lwowskiego, membrany żydów lwowskich na dziesięć set złotych, i więcej może się naleść z prowizją. Z tejże summy naprzod pięćset złotych starszej dziewczynie moiej względem posagu, sto złotych na pościałkę, sto złotych na rożne potrzeby, jako na poszycie sukienki komkowej, kuntusika i inne, day Boże prętko, na wesele. Tysiąc złotych polskich na kahale łuckim – jest membran i exequucia od króla jego mości u tegoż oyca Samuela baniciej od lat dziesięciu; szukać w Łucku, wyiąć, z tym jechać do imci pana podskarbiego; wiem, jeżeli nie wszystkie summę, przynaymniej ten tysiąc złotych do owych pięciuset złotych, które na srodopoście rzymskie przez lwowskiego żyda oddać są powinne; tak tedy sukna na dwa kuntusiki ciemnozielony dziewczętom moim, starszej, wprzód pokrajawszy; i rysie moie na podszywę tejże daję starszej, (może się ostać i młodszej Kamilii na co potrzebnieyszego). Hatłas młodszej do zrostu. Czeladnikowi temu, co ze mną ieździł do Kiiowa – stuczkę płutna moskiewskiego; drugie stuczkę tegoż płutna moskiewskiego – dziewczynie młodszej, trzecią stuczkę tegoż płutna – starszej dziewczynie; dziewczętom, wnukom moim, daje stuczke tegoż płutna. Synu memu starszemu tego konia, co mam od niego; synowi młodszemu drugiego konia z klaczą; synowi memu starszemu kuntusz ciemnozielony; synowi memu młodszemu połtory stuczki kitaiu moskiewskiego; synowi memu starszemu pułtory stuczki także kitaiu moskiewskiego; synowi młodszemu kuntusz cynamonowy. – Przystępuię do summy, na kahale łuckim będącei, na której pułtory tysiąca. Dziewczynie moiej młodszej sto złotych na pościałkę zapisuie, jako jest dawny zapis od lat dwoch z donacją na to zapisany, oryginał donaciej, jako i wszystkie prawa, odszukać. (Starszej), jeśli pan Bog pobłogosławi mieć prętko przyiaciela, żeby tę młodszę przy sobie trzymała. Jeżeli te pułtora tysiąca z kahała łuckiego byłyby odszukane, tedy syn moj starszy powinien dać na zastaw żydom lwowskim na prowiziej, żeby z tej prowiziej na potrzebę było tej dziewczynie. Jego mość panu Bohuszewiczowi, synowcowi moiemu, już ostatni oddaię ukłon, prosząc bardzo, aby z synem moim starszym byli exequutorami testamentu tego, ktory imci panu Bohuszewiczowi i synowi memu starszemu prawie w ręce oddaię; disposicie moie, żeby jak najprędzej one ratowali, to jest duszę moię. – Temuż imci panu synowcowi memu, aby dalej był łaskaw na dziecie moię, dokąd da pan Bóg, jako mam nadzieię prętko w Bogu moim, tej starszej przyiaciela, połtory stuczki tegoż kitaiu moskowskiego offiaruię, a pułtory stuczki imci panu Bobrykiewiczowi, zięciowi memu, ofiaruię, prosząc, aby wiodł człowieka do cureczki moiej; wszakże

naznaczyłem dwieście złotych. Synow i curki moie napominam, aby się tej wiary trzymali, dla której ja umiram, i eśli chcą mieć błogosławięstwo Boskie; przystępuię na ostatek do miłej małżąki moiej, którą ze łzami pożegnawszy, ze wszystkich zapisow, nawet i z tych pięciuset złotych, ktore mi pan Zotowicz, zięć iej, za moie szkody, iż summa moia, cztery tysiące, czekaiąc takiejże summy iej, daremnie leżała, jako o tym process prawny u imci pana Bzowskiego świadczy, ze wszystkiego tedy, od mała do wiela, małżąkę moię miłę i dziatki jej tą ostatnią wolą moią kwituję i wiecznie wyzwalam; tęż miłę małżąkę moię przez miłosierdzie Boże upraszam, aby tej sierocie, dziewczynie moiej starszej, te sukienkę oddała; pokoj wieczny ze mną na sąd straszliwy zachowa. Zostaie się dwieście i kilkadziesiąt złotych u żydow lwowskich, które syn moj starszy, jako i drugie i pierwsze, na środopoście rzymskie odszukawszy, złotych pięćdziesiąt na koszt sobie odebrawszy, te dzieście złotych, naradziwszy się z małżąką moią, gdzieby na jakie miejsce sto złotych rozdać na sorokousty? Syn moj, odebrawszy czterdzieście złotych, na Wołyń zawieść dla tych biednych sirot moich i znowu dwadzieścia ponawiam, co czyni złotych sześćdziesiąt, a ostatek, złotych czterdzieście, ma oddać miłej małżącę moiej, żeby obiad jeden i drugi za duszę moią ubogim sprawiła, także ustawicznie ubogim dawała. Amen. Dla lepszej wagi tę ostatnią wolą ręką moią podpisuie. Ich mości panów przyiacioł do podpisu uprosiłem. W Łucku, w więzieniu, dnia trzynastego Nowembra, tysiącznego siedmsetnego drugiego. Przypomniałem sobie: cztery tysiące xiążek edyciej moiej i nadto sto jeszcze, w Krakowie u Cezarego będących, na którem winien temuż panu Cezaremu dwieście tynfów; te xiążki małżące moiej leguię, jako zechce, może się zgodzić z tym panem Cezarym. Szabla młodszemu synowi. U tego testamentu, per oblatam podanego, podpisy rąk temi słowy: Daniel Bratkowski, podczaszy Wędeński. Przy tym będący przyiaciel, za prośbą jego mości pana Bratkowskiego, podczaszego wędeńskiego, podpisuie się. Jan Wacław Bobrikiewicz. Jako proszony przyiaciel, podpisuie się na tym testamencie Daniel z Brach. Hulewicz-Perekalski. Który że to testament, per oblatam podany, za podaniem i prośbą wysmianowanej osoby podawaiącej, a za moim urzędowym przyięciem, do xiąg niniejszych, grodzkich, łuckich jest inserowany.

Книга гродська луцька, записова, № 2243, рік 1707; лист 234.

Опубліковано: Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. – Ч.3. – Т.2. – К., 1868. – С.470–474.

Переклад українською мовою

Року тисяча сімсот сьомого, місяця червня 27 дня.

На уряді гродському, в замку його королівської милості луцькому, переді мною, Миколаєм Атаназієм Глібовичем Пероцьким, намісником на цей час бурграбства і замку луцького і книгами теперішніми, гродськими луцькими особисто стала шляхетна її милість пані Братковська, вдова, для запису до книг нинішніх подала остаточним поданням заповіт останньої волі небіжчика, що зійшов у певний час зі світу, його милості пана Данила Братковського, підчашого венденського, з підписами його самого і приятелів, про що цей заповіт, з повним і детальним описом, такими словами до книг теперішніх вписаний: в ім'я Отця і Сина і святого Духа амінь. Я, порох, попіл Творця мого, Спасителя мого беру собі на Страшний суд за правдивого свідка, що не для жодних бунтів, про що він сам відає, що їх не було в моєму серці і лише для ревності Бога мого, для честі Православ'я святого смерть прийняти мушу, прошу його святого захисту, аби прийняв в руки дух мій, прошу і Матір Найсвятішу його, для якої чуда пулконовських святих у Києві в світ видавав*, через те бути мусив в його милості пана гетьмана задніпровського, тому що хочу порятувати мою душу усіх тих святих, про яких писав, закликаю на поміч, аби захотіли при муках і смерті моїй стати і мені опорою і душі моїй. Така є душа моя грішна, яку в руки Бога мого віддаю, а тіло моє, як землю до землі віддаю, що має бути поховане синами моїми, особливо старшим, у місці святому, в луцькій братській церкві.

А тепер насамперед про суму тридцять талерів битих і двох, які при синові старшому є готівкою і двісті шістнадцять злотих, без тих двох талерів: найперше, тридцять злотих боргу віддати тому ж братству луцькому; потім інші тридцять злотих, якщо жодного кревного той хлоп в Пелгах не має, у якого я наказав шкапу відібрати в чагарниках; коли був у Малині, віддавав їх (гроші), але взяти не хотіли, про це син старший потурбуватися повинен, якщо кревні будуть, то кревним віддати, а якщо таких не буде, то на те ж місце святе, до Чесного Хреста за душу його на півтора сорокоуста той син мій віддати повинен; також з тих самих грошей на те ж місце святе на два сорокоусти за душу мою; також до місця святого Загоровського на сорокоуст двадцять злотих, як і на місце святе до Почаєва двадцять злотих; як і на місце святе Панни найсвятішої Покрови святої в Луцьку, також на сорокоуст

* *В цьому місці йдеться про фіксування "чуд" невідомої нам чудотворної ікони, що, ймовірно, походить з церкви с.Пільгани (сьогодні Горохівського р-ну Волинської обл.) або з с.Пулганів (сьогодні с.Промінь поблизу Луцька). Топонім Пулганів в документах подається так: "у Пулганови" (1451), "запуст ... Полгановский" (1578), "do Pułhanowa" (1598), "Pułhanow" (1765) (Див.: В.П. Шульгач. Ойконімія Волині. Етимологічний словник-довідник. – К., 2001. – С.114).*

двадцять злотих; до храму святого Михайла, який в Луцьку, на пів сорокоуста десять злотих; двадцять злотих на духовенство, на обід жалобний для убогих, оскільки немає кому обід готувати, тому той таки син мій на обід після похорону злотих десять щоб дав. Залишилося злотих шістдесят один, цей залишок дівчатам моїм на потребу зимову; як і в його милості пана стольника, дядька їхнього, двадцять і чотири злотих, аби його милість одній віддав дванадцять злотих, другій теж дванадцять злотих, або збіжжям для прожиття. Синів моїх долю так наділяю: оскільки син мій старший видав мені сімсот шістдесят злотих з тисячі, а син молодший з другої тисячі, спершу залишивши в себе тільки сто злотих на панів Пасевичеву і Пасевича та інші сто злотих, що йому належали, повинен потім старшому брату своєму залишок по-приятельськи віддати. Дівчат моїх так наділяю: розписка від львівських євреїв, що знаходиться в отця Самуеля, старшого львівського братства, на десять сотень злотих, які разом з процентами можуть скласти й більшу суму. З тієї суми, спершу, п'ятсот злотих старшій дівчині моїй як посаг, сто злотих на постіль, сто злотих на різні потреби, як-то на пошиття суконки комкової, кунтуша та іншого, дай Боже швидко, на весілля. Тисяча злотих польських на луцькому кагалі – є документ і екзекуція за баніцією від його милості короля у того ж отця Самуеля від літ з десяти, шукати в Луцьку, вилучити і з тим їхати до його милості пана підскарбія. Свідомий того, що якщо і не повну суму, принаймні цю тисячу злотих і ці п'ятсот злотих, котрі на середопістя римське через львівського єврея віддати повинний.

Так, тепер, сукна на два кунтушики темнозелені дівчатам моїм, старшій – спершу розкроїти; рисяче хутро моє на підклад тій же старшій даю (може залишитись і молодшій Камілії на щось потрібніше). Атлас молодшій до зросту. Челядникові, що зі мною їздив до Києва – штучку полотна московського; другу штучку такого ж полотна московського – дівчині молодшій, третя штучка такого ж полотна – старшій дівчині; дівчатам, онукам моїм, даю штучку такого ж полотна. Сину моєму старшому того коня, що маю від нього; синові молодшому другого коня, з клячею; синові моєму старшому кунтуш темнозелений; синові молодшому півтори штуки китаю московського; синові моєму старшому півтори штуки такого ж китаю московського; синові молодшому кунтуш цинамоновий.

Приступаю до суми, яка на кагалі луцькому була, на котрій півтори тисячі. Дівчині моїй молодшій сто злотих на посаг записую, як є давній запис з донацією від двох років, оригінал донації, як і всі права, відшукати. (Старшій), якщо пан Бог благословить мати швидко приятеля, щоби ту молодшу при собі тримала. Якщо ті півтори тисячі з кагалу луцького були б знайдені, тоді син старший повинен дати у заставу євреям львівським під проценти, з яких тій дівчині було б на потреби. Його милості пану

Богушевичеві, племінникові моєму, якому тепер востаннє вклоняюся, прошу дуже, аби з сином моїм старшим був виконавцями цього заповіту і яким – його милості пану Богушевичові і синові моєму старшому, права в руки віддаю; розпорядження моє таке: щоби якнайперше вони рятували душу мою. Тому ж його милості пану племінникові, аби й далі був ласкавий до дітей моїх, допоки дасть пан Бог, як маю надію швидко в Бозі моїм, тій старшій дівчині приятеля, – півтори штучки того ж китаю московського офірую, а півтори штучки його милості пану Бобрикевичеві, зятеві моєму, офірую, просячи, аби ввів чоловіка до донечки моєї; на це призначаю двісті злотих.

Синам і дочкам моїм нагадую, щоб тієї віри трималися, за яку я вмираю, якщо хочуть мати благословення від Бога.

Приступаю наприкінці до милої дружини моєї, яка після оплакування, з усяких записів, навіть і з тих п'ятсот злотих, котрі мені пан Зотович, зять її, за мої збитки, що сума моя – чотири тисячі, чекаючи такої ж суми від неї, даремно лежала, як про це процес правний в його милості пана Бжовського свідчить, тепер з усякого, від малого до великого, милій дружині моїй і діткам її цією останньою волею квитую борги і вічно визволяю; також милу дружину мою прошу, закликаючи до милосердя Божого, щоб тій сироті, дівчині моїй старшій, ті сукенки віддала, спокій вічний зі мною на суд Страшний тим зберегла.

Залишається дві суми – двісті і кілька десятків злотих у львівських євреїв, котрі старший мій син, як другу так і першу, на середопостя римське відшукавши, злотих п'ятдесят на потреби собі взяв, а ті двісті злотих, порадившись з дружиною моєю, куди б, на які місця сто злотих роздати на сорокоусти? Син мій, відібравши сорок злотих, на Волинь відвезти має для тих бідних сиріт моїх і знову двадцять поновляю, що разом буде шістдесят злотих, а залишок злотих сорок має віддати дружині моїй милій, щоб обід, один і другий, за душу мою убогим справила. Також убогим щоб за звичаєм давала. Амінь.

Для ліпшої ваги ту останню волю рукою моєю підписую. Їх милостей панів приятелів до підпису впросив. У Луцьку, в ув'язненні, дня тринадцятого листопада, тисяча сімсот другого року.

Пригадую собі: 4 тисячі книжок видання мого і надто ще сто, які залишилися в Кракові, у Цезарего, за котрі винний тому ж пану Цезарему двісті тинфів; ті книжки дружині своїй відписую, якщо побажає, може погодити з паном Цезарим.

Шабля молодшому синові.

В того тестаменту, для остаточного подання, підписи рук тими словами:

Данило Братковський, підчаший Венденський. При тому були приятелі, які за проханням пана Братковського, підчашого венденського, підписалися. Ян Вацлав Бобрикевич. Як запрошений приятель підписався на тому тестаменті Данило з Брах. Гулевич–Перекальський. Той тестамент, для остаточного подання поданий, за поданням і проханням вищеназваної особи, що подавала, а за моїм урядовим прийняттям, до книг нинішніх гродських луцьких є вписаний.

баніція – *вирок про вигнання; вигнання за межі держави з позбавленням громадських прав*

едиція – *видання*

екзекуція – *виконання судового рішення*

кагал – *єврейська громада; орган єврейського самоврядування*

комковий – *вовняний*

кунтуш, кунтушик – *верхній одяг*

штука, штучка – *сувій тканини, довжина якого була, в середньому, 48 ліктів*

цинамоновий – *кольору кориці; коричневий*

Підготовка тексту, переклад і примітки Олени Бірюліної

25. Зам. 6362

Переклад польською мовою

Roku tysiąc siedemset siódmego, miesiąca juni (czerwca) dwudziestego siódmego dnia.

Na urzędzie grodzkiem, w zamku jego królewskiej mości łuckim, przede mną, Mikołajem Atanazym Hlebowiczem Pierockim, namiestnikiem na ten czas burgrabstwa i zamku łuckiego i księgami niniejszymi, grodzkiemi, łuckiemi *comparens personaliter* urodzona jej mość pani Bratkowska, wdowa, dla zapisania do ksiąg niniejszych podała *per oblatam* testament ostatniej woli nieboszczyka, zeszłego niegdy, imć pana Daniela Bratkowskiego, podczaszego wendeńskiego, z podpisem ręki tegoż pana podczaszego wendeńskiego i przyjacielskimi, o czym ten testament, w rzeczach spisany, szyrzej w sobie obmawia i temi do ksiąg niniejszych jest wpisany słowy: W imie Ojca i Syna i Świętego Ducha amen. Ja, proch, popiół Stworzyciela mojego, tego Zbawiciela mego biorę sobie na sąd straszliwy za prawdziwego świadka, że nie dla żadnych buntów, które on sam wie, że się w sercu moim nie najdowały, lecz dla rzewności domu Boga mojego, dla zaszczytu Prawosławia świętego śmierć odbierać muszę, proszę majestatu jego świętego, aby przyjął w ręce ducha mojego, prosząc i Matki Przenajświętszej jego, dla której cudów świętych pułkonowskich (sic), w Kijowie na świat wydając (sic), jako u jego mości pana hetmana zadnieprowskiego być musiałem, aby chciał ratować duszę moją, tych wszystkich świętych, których dotknąłem piórem moim, a wzywam na pomoc, aby chcieli przy mękach i przy śmierci mojej stanąć i mnie wsparli, i duszę moją przy śmierci; takową tedy duszę moją grzeszną w ręce Boga mojego, a ciało moje, jako ziemię do ziemi oddawam, które ma być pochowane przez synów moich, osobliwie starszego, na miejscu świętym, w cerkwie brackiej łuckiej; i zaraz najpierwiej sumki trzydziestu talerów bitych i dwóch, przy synie moim starszym w gotowiźnie będącej, dwieście szesnaście złotych, bez tych dwóch talerów: naprzód trzydzieści złotych długów oddać temuż bractwu łuckiemu: potym drugie złotych trzydzieści; jeśli żadnego krewnego chłop ten w Pełhach nie ma, u którego szkapę pograbić kazałem w zaroślach – będąc w Malinie oddawałem one, ale wziąć nie chcieli, - czego syn moj starszy dojzrzeć powinien będzie, jeśli krewni będą, to krewnym oddać, a jeśli nie będą, to na też miejsce święte, do czesnoho Chresta, za duszę jego na półtora sorokousta ten syn moj oddać powinien; także z tychże pieniędzy na też miejsce święte na dwa sorokousty za dusze moję; także do miejsca świętego Zahorowskiego na sorokoust złotych dwadzieście, jako i na miejsce święte do Poczajowa złotych dwadzieście; jako i na miejsce święte Panny Najświętszej Pokrowy świętej w Łucku, także na sorokoust złotych dwadzieście; do chramu świętego Michała, w Łucku będącego, na pół sorokousta złotych dziesięć; dwadzieścia złotych na duchowięstwo, na obiad przy pogrzebie dla ubogich, ponieważ nie ma komu obiadu gotować, tedy żeby tenże syn mój przy pogrzebie

złotych dziesięcioro dał ; zostanie się złotych sześćdziesiąt jeden, zostawuję dziewczętom moim na potrzebę zimową, jako i u imć pana stolnika, wuja ich, złotych dwadzieścia i cztery, aby jego mość jednej oddał złotych dwanaście, drugiej złotych dwanaście, lubo zbożem za wikt. Synów los moich tak dysponuję: ponieważ syn moj starszy wyda mi złotych siedmset sześćdziesiąt z tysiąca złotych, a syn młodszy z drugiego tysiąca, zaczym starszemu bratu swemu, według pomiarkowania przyjacielskiego, zostawiwszy przy sobie złotych sto na panią Pasiewiczową i Pasiewicza, drugie sto złotych, co będzie należało, ostatek aby oddał bratu swemu starszemu. Dziewczęta moje tak dysponuję: są u ojca Samuela, starszego bractwa lwowskiego, membrany żydów lwowskich na dziesięć set złotych, i więcej może się naleźć z prowizją. Z tejże sumy naprzód pięćset złotych starszej dziewczynie mojej względem posagu, sto złotych na pościałkę, sto złotych na różne potrzeby, jako na poszycie sukienki komkowej, kuntusika i inne, daj Boże prędko, na wesele. Tysiąc złotych polskich na kahale łuckiem – jest membrana i *exequucja* od króla jego mości u tegoż ojca Samuela banicjej od lat dziesięciu; szukać w Łucku, wyjąć, z tym jechać do imci pana podskarbiego; wiem, jeżeli nie wszystkie summę, przynajmniej ten tysiąc złotych do owych pięciuset złotych, które na środopoście rzymskie przez lwowskiego żyda oddać są powinne; tak tedy sukna na dwa kuntusiki ciemnozielone dziewczętom moim, starszej wprzód pokrajawszy; i rysie moje na podszywe tejże daję starszej, (może się ostać i młodszej Kamili na co potrzebniejszego). Hatłas młodszej do zrostu. Czeladnikowi temu, co ze mną jeździł do Kijowa – sztuczkę płótna moskiewskiego; drugie sztuczkę tegoż płótna moskiewskiego – dziewczynie młodszej, trzecią sztuczkę tegoż płótna – starszej dziewczynie; dziewczętom, wnukom moim, daję sztuczkę tegoż płótna. Synu memu starszemu tego konia, co mam od niego; synowi młodszemu drugiego konia z klaczą; synowi memu starszemu kuntusz ciemnozielony; synowi memu młodszemu półtory sztuczki kitaju moskiewskiego; synowi memu starszemu półtory sztuczki także kitaju moskiewskiego; synowi młodszemu kuntusz cynamonowy. – Przystępuję do summy, na kahale łuckim będącej, na której półtora tysiąca. Dziewczynie mojej młodszej sto złotych na pościałkę zapisuje, jako jest dawny zapis od lat dwoch z donacją na to zapisany, oryginał donaciej, jako i wszystkie prawa, odszukać. (Starszej), jeśli pan Bog pobłogosławi mieć prędko przyjaciela, żeby tę młodszę przy sobie trzymała. Jeżeli te półtora tysiąca z kahała łuckiego byłyby odszukane, tedy syn mój starszy powinien dać na zastaw żydom lwowskim na prowizjej, żeby z tej prowizjej na potrzebę było tej dziewczynie. Jego mość panu Bohuszewiczowi, synowcowi mojemu, już ostatni oddaję ukłon, prosząc bardzo, aby z synem moim starszym byli *exequutorami* testamentu tego, który imci panu Bohuszewiczowi i synowi memu starszemu prawie w ręce oddaję; dyspozycje moje, żeby jak najprędzej one ratowali, to jest dusze moję. – Temuż imci panu synowcowi memu, aby dalej

był łaskaw na dziecię moję, dokąd da pan Bóg, jako mam nadzieję prędko w Bogu moim, tej starszej przyjaciela, półtory sztuczki tegoż kitaju moskiewskiego ofiaruję, a półtory sztuczki imci panu Bobrykiewiczowi, zięciowi memu ofiaruję, prosząc, aby wiódł człowieka do córeczki mojej; wszakże naznaczyłem dwieście złotych. Synów i córki moje napominam, aby się tej wiary trzymali, dla której ja umiram, jeśli chcą mieć błogosławieństwo Boskie; przystępuję na ostatek do miłej małżonki mojej, którą, ze łzami pożegnawszy, ze wszystkich zapisów, nawet i z tych pięciuset złotych, które mi pan Zotowicz, zięć jej, za moje szkody, iż summa moja, cztery tysiące, czekając takiejże sumy jej, daremnie leżała, jako o tym proces prawny u imci pana Bzowskiego świadczy, ze wszystkiego tedy, od mała do wiela, małżonkę moję miłą i dziatki jej tą ostatnią wolą moją kwituję i wiecznie wyzwalam; tęż miłą małżonkę moję przez miłosierdzie Boże upraszam, aby tej sierocie, dziewczynie mojej starszej, te sukienkę oddała; pokój wieczny ze mną na sąd straszliwy zachowa. Zostaje się dwieście i kilkadziesiąt złotych u żydów lwowskich, które syn mój starszy, jako i drugie i pierwsze, na środopoście rzymskie odszukawszy, złotych pięćdziesiąt na koszt sobie odebrawszy, te dwieście złotych, naradziwszy się z małżonką moją, gdzieby na jakie miejsce sto złotych rozdać na sorokousty? Syn moj, odebrawszy czterdzieści złotych, na Wołyń zawieść dla biednych sirot moich i znowu dwadzieścia ponawiam, co czyni złotych sześćdziesiąt, a ostatek, złotych czterdzieście, ma oddać miłej małżonce mojej, żeby obiad jeden i drugi za duszę moją ubogim sprawiła, także ustawicznie ubogim dawała. Amen. Dla lepszej wagi tę ostatnią wolą ręką moją podpisuje. Ich mości panów przyjaciół do podpisu uprosiłem. W Łucku, w więzieniu, dnia trzynastego Nowembra, tysiącznego siedmsetnego drugiego. Przypomniałem sobie: cztery tysiące książek edycjej mojej i nadto sto jeszcze, w Krakowie u Cezarego będących, na którem winien temuż panu Cezaremu dwieście tynfów: te książki małżonce mojej leguję, jako zechce, może się zgodzić z tym panem Cezarym. Szabla młodszemu synowi. U tego testamentu, *per oblatam* podanego, podpisy rąk temi słowy: Daniel Bratkowski, podczaszy Wendeński. Przy tym będący przyjaciel, za prośbą jego mości pana Bratkowskiego, podczaszego wendeńskiego, podpisuje się Jan Wacław z Brach. Hulewicz-Perekalski. Który że to testament, *per oblatam* podany, za podaniem i prośbą wyzmianowanej osoby podawającej, a za moim urzędowym przyjęciem, do ksiąg niniejszych, grodzkich, łuckich jest inserowany.

Володимир Антонович

Даниил Братковский (1697 – 1702)

Даниил Братковский, личность почти неизвестная, но весьма интересная, как *последний природный русский дворянин Юго-Западного края, отстаивавший русскую народность и православную веру в этом крае* против католическо-польского насилия и сложивший голову за свои убеждения. В рядах местного дворянства – он последний боец православно-русского начала в Юго-Западном крае, заканчивающий собою ряд дворян-патриотов, в начале и во главе которого стоял некогда князь Константин Константинович Острожский; но между Острожским и Братковским протекло целое столетие, и то православно-русское дворянство, которое дружными силами окружало Острожского, в начале XVIII в., является уже почти вполне ополяченным или обессиленным. Братковский стоит среди своих собратий уединенно и не только не находит в них поддержки, но, напротив, – встречает гонителей и палачей. Уния политическая – Люблинская и последовавшая за нею религиозная – Брест-Литовская сделали свое дело в дворянском кругу. Породившись в Польше, государстве чисто аристократическом, обе унии были рассчитаны метко для того, чтобы охватить русское шляхетское сословие, на другие сословия никто в Польше не обращал внимания, никто не искал их согласия, все пренебрегали возможною с их стороны реакцией, и, вследствие того, обе унии и сокрушались потом, наткнувшись на сопротивление со стороны сословий не принятых в рассчет.

Дворяне русские, движимые патриотизмом, противопоставили вначале сильный отпор польским посягательствам, но долго они удержаться не могли. Уния, как политическая так и религиозная, слишком сильно манила их к себе обещанием равноправности с польской шляхтой, она им обещала почти полную независимость от «государственной» власти, участие во всех правах, приобретенных польской шляхтой, дававших волю самому буйному своеволию и произволу, и, наконец, бесконтрольное, ничем не ограниченное владение крестьянами. Для дворян приманки эти были слишком сильны, еще сильнее была ловкость иезуитской пропаганды, распространявшей унию: дворянские русские роды пустились, наперерыв один перед другим, переходить из православия в католицизм, перенимать польский язык и обычаи. Самые знатные подали пример: еще при жизни князя Константина Острожского два его сына приняли католичество, дочь третьего, последняя из рода Острожских, княжна Анна Александровна основала в Остроге иезуитскую коллегию и, изгнав из своих имений 40 священников

православных, отдала ксендзам их приходы. Рядом с Острожскими в продолжении первой четверти XVII века католичество принимают представители всех знатных русских родов – князья: Януш Заславский, Петр Збаражский, Юрий Чарторыйский, Юрий и Еремия Вишневецкие, Самуил и Карл Корецкие, Симон Сангушко и т. д. Следуя примеру знатных, все дворянство кинулось к отступничеству от своей веры и народности. Когда в половине XVII столетия, при Хмельницком, православная вера и русская народность нашли горячих защитников в козаках и крестьянах, то участие в народном движении приняли только немногочисленные шляхтичи и то большей частью, подобно Выговским, Гуляницким, Тетере, Головацкому, Кречовскому и т. п. из числа бедной, служилой или околичной шляхты. Тогда яснее еще стало, что с католичеством и полонизмом нераздельно связаны шляхетские сословные интересы, и потому оставшиеся православными, сколько-нибудь зажиточные шляхтичи или спешили окатоличиться, или просто, подобно Киселю, ставали в польские ряды, помогая подавлять своих единоплеменников и единоверцев во имя шляхетского принципа. Потому, когда западная часть Украины, вследствие Андрусовского договора, оставлена была Польше, то шляхта, вновь ею овладевшая, составляла уже почти сплошную массу католическо-польскую. Кой-где только уединенно, отдельный дворянский род держался своих народных начал и не менял их на материальные выгоды, истекавшие из полонизации.

К одному из таких родов принадлежал Даниил Братковский. Предки его упоминаются еще в начале XVI века в землях Перемышльской и Волынской, как туземные, православные, владеющие поместьями земяне. О ближайшем родстве Даниила ничего не известно; знаем только, что он получил воспитание, для своего времени довольно блестящее; Величко, доставивший о нем единственное краткое известие, говорит, что он был человек ученый, поэт отличный, который книжку под заглавием: Świat przeyrzany «рифмами польскими красно и утешно зложил». Из самого сочинения видно, что Братковский был хорошо знаком с классическою литературою, и в нем даже помещены намеки автора на свое путешествие в Италию. Вообще вся книжка, носящая заглавие: *«Мир пересмотренный по частям»*, рисует наглядно как личность самого автора, так и взгляд его на современное шляхетское общество. Она состоит из множества мелких стихотворений и с начала до конца представляет одну едкую сатиру, в которой особенно настойчиво изобличаются два порока, господствовавшие в тогдашнем шляхетском обществе: пьянство и продажность. Вот общее содержание сочинения Братковского, составляющее верную картину изображаемых им нравов: не наука, не заслуги, а деньги у нас господствуют,

говорит он. Кто заплатит или угостит, тот прав в суде, тот слывет Демосфеном на сейме, тот получает староства и должности, тот везде пользуется почетом и уважением, если он горд, то имеет право презирать каждого, хотя бы умнейшего, бедняка. Остальные же только и делают, что пьют, дерутся, да ищут кому бы продать свой голос на сейме или свое мнение в суде. Безнравственность растлила все шляхетское общество, семью и государство: красноречие заменяется скучным риторством, честность – мошенничеством, правосудие – сутяжничеством. Казну грабят сборщики податей, войско без жалованья – грабит свой же край. Равенство шляхетское – только фраза, покрывающая олигархические замашки богатых панов. «Вольности шляхетския» состоят в том, что шляхтич может чинить зло и не подчиняться даже требованиям разума. Крестьяне порабощены окончательно; даже, смешно сказать, боль их пан обращает в статью дохода для себя, ибо если двум крестьянам случится подраться, то штраф за нанесенные побои шляхтич забирает себе. Русский элемент до того подавлен, что «если русин нуждается в чем-нибудь, то он должен притаиться, льстить, и успевает только в таком случае, если в нем русина не узнают».

Выработав себе такой взгляд на окружающее шляхетское общество, одаренный предприимчивым и пламенным характером, будучи притом, по словам Величка, «благочестия святого непоколебимым ревнителем», Братковский не мог удовлетвориться литературной деятельностью: он, по необходимости, вытекавшей из его характера и степени развития, должен был вступить в фактическую борьбу с гонителями веры отцов, попранной и ежедневно оскорбляемой дворянами, покинувшими ее ради благ земных. Первые шаги Братковского в этой борьбе были строго легальны: в 1699 году созван был королем Августом II так называемый примирительный сейм (pacificationis), которого постановления должны были определить характер начинавшегося царствования. По обыкновению разосланы были по воеводствам королевские универсалы, предписывавшие дворянам выбрать депутатов на сейм и снабдить их инструкциями. Пользуясь этим обстоятельством, Братковский, с помощью другого, также православного дворянина Ремигияна Сурина, стольника житомирского, успел сгруппировать православных дворян в Киевском и Волынском воеводствах, и уговорить их потребовать от сейма, посредством депутатов, гарантии для православного вероисповедания. Хотя православные дворяне составляли в то время весьма малочисленную группу, однако им удалось поместить свои требования в инструкциях, данных послам обоих воеводств. Результаты, однако, показали, что на легальном пути православные не добьются от польского дворянства и правительства никакой гарантии

веротерпимости. Сейм знал хорошо, что некому на пути закона вступиться за православие: крестьяне в Польше не имели права располагать собой даже в делах веры;[1] остатки козачества на том же сейме решено было уничтожить окончательно, а дворяне русских земель почти все были уже окатоличены и ополячены. Потому сейм не только не обратил ни малейшего внимания на пункты, относящиеся к православию в инструкциях, данных послам Киевского и Волынского воеводств, но даже издал несколько новых постановлений, стеснявших православие и стремившихся к его искоренению. Так, сеймовыми конституциями запрещено было селиться православным наравне с евреями в освобожденном от турков Каменце. Так, униаты только признаны были способными занимать в городах и местечках выборные магистратские должности, православные же мещане от них устранялись. Так, возобновлено было прежнее постановление, освобождавшее только униатские церкви и духовенство, в ущерб православным, от постоя и военных повинностей. Так, наконец, все Подолие было изъято из ведомства Киевской православной митрополии и подчинено духовному ведомству Львовского униатского архиепископа.

Сами депутаты от дворян Киевского и Волынского воеводств подали голоса в пользу этих постановлений и, рассчитывая на слабость православной партии между дворянами своих воеводств, оставили без внимания требования, помещенные ими в инструкции. Рассчет их вполне оправдан был последствиями: когда они явились в свои воеводства и представили отчет о своих действиях на реляционных сеймиках, то дворяне остались равнодушны к упущению ими тех пунктов, которые относились к православию. Братковский и Сурин решились продолжать борьбу: — они собрали подписи православных дворян в обоих воеводствах (числом только 54, и то, с небольшими исключениями, подписавшиеся принадлежали к мелкой, так называемой околичной шляхте) и от имени всех их составили манифест, в котором выставляли упущение, сделанное депутатами, и требовали, чтобы они были за это подвергнуты законной ответственности. Но все три гроды волынские: Луцкий, Кременецкий и Владимирский отказались принять манифест, он был внесен только в овруцкие книги и то лишь потому, что Сурин занимал в то время должность овруцкого гродского писаря. Дальнейшего хода дело не получило – под влиянием шляхетского общественного мнения, Сурин не осмелился потребовать депутатов к суду, вследствие заявленной жалобы, он пропустил срок, установленный законом для выдачи позова, и тем дело и прекратилось.

[1] 1573 года постановлен был закон, по которому помещику давалось право наказывать «по своему разумению» крестьян, не повинующихся ему в делах религиозных.

Между тем, как сатирические сочинения Братковского, так особенно опозиция, неожиданно им вызванная, раздражили против него фанатизм волынских шляхтичей. Среди грубых нравов тогдашнего шляхетского общества, постоянно готового к наездам, нападениям и дракам, Братковский не мог оставаться безопасным – он должен был переселиться с семьей из Волыни во Львов. С этого времени он сознал, что легальный протест ни к чему не поведет, и что ему необходимо искать для своего дела иной точки опоры. С этой целью он предпринял в 1700 году путешествие в Батурин, к гетману Мазепе, с которым, по словам Величка, он был «здавна знаемий». Мы не имеем сведений о том, в чем состояли переговоры между ними; вероятно Мазепа, которому грезилось беспрестанно – завести у себя шляхетское устройство края, почитаемое им идеальным, отвергнул предложение принять участие в борьбе против шляхетского начала. Во всяком случае Братковскому пришлось возвращаться без всякого успеха. Опасаясь неприятелей со стороны озлобленных противу него шляхтичей, он не осмелился возвращаться из Батурина во Львов прямым путем через Киев и Волынь; он отправился глухими проселками через Полесье «по причине подозрений со стороны апостатов православия святого». Несмотря однако на эту предосторожность, встретившиеся на дороге шляхтичи узнали его в местечке Олыке, заключили в тюрьму и несколько недель продержали под стражей.[2]

Неизвестно, каким образом удалось Братковскому освободиться из плена, но в начале 1702 года мы его опять встречаем в действии. В этом году возникла последняя козацкая реакция против Польши.

После Андрусовского договора, остатки козачества на правой стороне Днепра продолжали отчаянную борьбу с поляками, но силы его для этого были слишком слабы. После неудачной попытки Дорошенка, пробовавшего искать спасения в союзе с Турцией, вся Западная Украина опустела: народонаселение ее или бежало от шляхетского ига на левую сторону Днепра, или уведено было в полон турками. Козачество почти совершенно исчезло; слабые следы его были подняты и несколько усилены самим же польским правительством. В 1683 году, во время венского похода короля Собеского, ему понадобились козаки и он навербовал несколько охотничьих козацких полков. Возвратившись из похода, полки эти расположились в опустевших землях Киевского и Брацлавского воеводств и организовались на прежний козацкий лад, как свободное, военное, землевладельческое

[2] *Величко ошибочно относит ко времени этого заключения казнь Братковского, последовавшую в конце 1702 года.*

сословие. Не заботясь о судьбе опустевшего края и считая козачество совершенно обессиленным, поляки не обращали внимания в продолжение известного времени на это новое козацкое поселение; между тем число козаков быстро усиливалось крестьянами, перебегавшими к ним из помещичьих имений, или возвращавшимися с левого берега Днепра. Уже с 1690-го года самый энергический из вождей козацких, белоцерковский полковник Семен Палей, начинает систематически теснить шляхту на Полесьи, выбивать ее из имений, а отнятые у шляхтичей села причислять к своему полку. Жалобы польской шляхты обратили на себя внимание сейма, который, постановлением 1699 года, порешил уничтожить козаков и предписал им разойтись из полков и очистить занятую ими область. Козаки не исполнили требования сейма, несмотря ни на универсалы королевские, ни на попытку гетмана Яблоновского разогнать их силой. Между тем в Польшу вторгнулся Карл XII. Пользуясь этим обстоятельством, козаки решились еще раз попытаться с оружием в руках отделаться от Польши и освободить русский народ от господства шляхты. В начале 1702 года в Фастове съехалась на совет козацкая старшина: наказный гетман Самусь, белоцерковский полковник Палей, брацлавский полковник Абазин; на совет этот явился и Даниил Братковский. Решено было, что козаки вторгнутся в незанятую ими часть Киевского воеводства, на Подолию и на Волынь, призовут к оружию крестьян и, очистивши эти земли от шляхтичей, водворят в них козацкое устройство. Братковский написал воззвание к крестьянам, в котором исчислял все обиды, претерпеваемые ими от панов, указывал на гонение православной церкви и взывал к дружному восстанию. Он взялся распространить в народе это воззвание и подготовить таким образом восстание крестьян. Притом, располагая многочисленными связями с духовенством православным, с мещанами, с служилыми и околичными шляхтичами, он надеялся воодушевить их указанием возможности скорого освобождения и найти между ними энергических сотрудников. Сигналом для движения козаки должны были считать то время, когда, вследствие королевских универсалов, шляхтичи воеводств Киевского и Волынского отправятся «посполитым рушением» под Сендомир, в поход против шведов.

Действительно, в начале августа шляхетские ополчения поднялись и направились к Сендомиру, в то же время двинулись и козаки двумя отрядами: один из них, под предводительством Палея, направился на юг, овладел Белой Церковью, единственной польской крепостью на Украине, и, истребив оставленный в ней гарнизон, занял Корсунь и Богуславль, перебил стоявшие там польские хоругви и сбежавшихся под их защиту шляхтичей, вошел в пределы Брацлавского воеводства и занял Умань. При вести о походе Палея, крестьяне в Брацлавщине и Подолии поднялись: они выбрали себе

полковников, назвались козаками и пошли истреблять панские дворы. Другой козацкий отряд, под начальством наказного гетмана Самуся, направился на северную лесистую часть воеводства Киевского, не занятую козацким поселением. Посполитое рушение воеводства Киевского, бывши уже на дороге в Сендомир, поспешно повернуло назад и, подкрепленное отрядом регулярного войска и надворными милициями Потоцких, встретило козаков под Бердичевом, но оно было наголову разбито и рассеялось. Самусь занял воеводство Киевское по реку Ушь и угрожал границам двух соседних воеводств: Волынского и Подольского.

Между тем шляхта волынская была поспешно отозвана из-под Сендомира кастеляном волынским, Франциском Ледуховским, человеком весьма популярным между дворянами и руководившим их мнением и действиями во всех случаях. Во главе дворянского ополчения, подкрепленный надворными хоругвями панов и небольшим отрядом регулярного войска, Ледуховский выступил в поход против Самуся. На дороге, расположившись лагерем у города Заславля, Ледуховский издал 16 октября универсал к воеводству Волынскому, в котором, объявляя о грозящей опасности со стороны козаков и восстающих крестьян, он оповещает об учреждении под его председательством военного суда при войске, а также о том, что все заподозренные в участии в восстании, будут судиться этим судом. Вследствие этого распоряжения, патрули, высылаемые Ледуховским, а также управляющие имениями шляхтичи стали задерживать и допрашивать проезжих и арестовывать тех из них, которые казались им сколько-нибудь подозрительными. На следующий же день после издания универсала, передовым отрядом польского войска задержан был попавшийся ему на дороге человек в крестьянской одежде, желавший, как оказалось, избегнуть встречи с войском и не успевший в этом намерении. Когда он был приведен в лагерь, шляхтичи волынские узнали в нем Даниила Братковского; при обыске у него были найдены связки бумаг, между которыми оказалось несколько экземпляров сочиненного им воззвания к народу и несколько писем, доказывавших участие Братковского в козацком движении. Он был отдан под стражу. На первом же допросе в военном суде, 17–го октября, Братковский объявил, что воззвание и письма писаны им, что он действительно употреблял все зависящие от него усилия для того, чтобы помочь козакам, но что сообщников своих он покажет только в таком случае, если его будут судить законным порядком, в гродском суде.

Таким образом, Братковский выигрывал, с одной стороны, время, которым пользуясь, друзья его могли бежать, с другой стороны, он сам становился в более выгодные юридические условия. Если бы дело его было передано в гродский суд, то он имел бы право представить свидетелей и

собрать показания в свою пользу; он мог быть выпущен на поруки под залог известной суммы, мог пользоваться правом аппеляции в люблинский трибунал и в королевский надворный суд; как дворянин, не подлежал пытке, наконец, участь его не была в руках ненавидящего его волынского дворянства. С другой стороны, Ледуховский, полагавший при установлении военного суда, что он будет иметь дело с посполитыми людьми, несмотря на авторитет, которым он пользовался в дворянской среде, не посмел отказать произвольно дворянину, даже ненавистному для своих, в требовании законного суда. Он знал, как ревностно охраняются дворянские привилегии, знал, что нарушение их, даже в этом исключительном случае, может навлечь на него всеобщее негодование и разрушить всю приобретенную им популярность. В нерешимости он отдал приказание оставить Братковского под стражей, арестовать Григория Коссовича, войта межирецкого, имя которого было упомянуто в документах, найденных у Братковского, и содержать их в тюрьме, впредь до дальнейшего решения. После того он отправился в поход, дошел до границ воеводства, но, не встретив козаков, которые направились между тем на Подолие, он возвратился назад и, созвав в Луцке сеймик воеводства Волынского, представил на нем отчет о своих действиях и, между прочим, предоставил дело Братковского на суд сеймика. Тут, на сходке, состоявшейся 20 ноября, дворяне постановили: изъявить благодарность Ледуховскому за его действия, снабдить его нужными средствами для продолжения войны с козаками, наконец, признать, что они одобряют его поведение относительно Братковского и разрешают судить последнего военным судом.

Участь Братковского была, таким образом, решена. Ему предложили показать сообщников и призвать свидетелей в военный суд; он от этого решительно отказался, и потому 22–го ноября над ним состоялся следующий приговор, который приводим в буквальном переводе: «В деле между публичным обвинителем, его милостию, Андреем Клодницким, истцом, и его милостию, паном Братковским, находящимся под стражею, ответчиком, суд военный, выслушав как дальнейшее обвинение, подкрепленное письмами, сочинениями и другими доказательствами, так и защиту обвиненного, и точно сообразив все обстоятельства дела, постановляет: так как дворянин Братковский отказался представить свидетелей и требуемые от него объяснения, несмотря на дозволение и понуждение со стороны суда, и этим уже поступком доказал очевидно свое участие в измене козацкой; так как притом он сознается, что в Киеве и в других местах у Палея, где вместе с ним бывал и Самусь, и что в последнее время он возвращался из Хвастова; так как из его сочинения о грекодизуницкой (sic) религии, из писем и других документов, писанных рукою

обвиненного и найденных при нем, когда он, избегая встречи с нашим войском, был захвачен, переодетый, передовою стражею, явствует, что он ездил в Украину, побуждаемый желанием отмстить за обращение в унию греческой религии, которая, по милости Божией, принята в единство и под сень католической церкви и, возвращаясь оттуда, воспламенил, сильнее, нежели можно бы даже предполагать, в пользу Палея и Самуся народ и чернь козацкую, и без того всегда склонную к неверности Речи Посполитой, и побудил оную к жестокому восстанию против той же Речи Посполитой, возбуждая в ней соболезнование над верою, якобы угнетаемою (чего на деле нет) поляками; то потому суд находит необходимым подвергнуть обвиненного пытке через палача, дабы явственнее раскрыть все богопротивные действия подсудимого и обнаружить, кто еще был причастен к его безрассудному поступку; суд определяет, дабы он был тотчас же отослан в магистрат и дабы там пытка производилась в присутствии писаря, присяжных магистратских и военного судебного обвинителя».

Пытка существовала в польском законе до 1746 года и до этого же времени употреблялась почти повседневно на деле, как это доказывают многочисленные приговоры, внесенные в магистратские книги. Одного подсудимого можно было трижды подвергнуть пытке по одному делу, каждое пытание не могло продолжаться долее часа и для каждого требовался отдельный судебный приговор. В первый раз тело пытаемого растягивали с большою силою веревками; во второй раз жгли его, кроме того, свечкою; в третий водили по телу раскаленным железом.

Братковскому предстояло выдержать все три степени пытки, в случае, если он не укажет своих сообщников; – он решился вынести их, и на первой пытке, несмотря на мучения, не сказал ни слова; от дальнейших испытаний спасла его сама судьба: физические силы его истощились, и судьи увидели, что он не будет в состоянии пережить второго сеанса, и, таким образом, лишит их возможность предать смертной казни. Потому 25 ноября, через 3 дня после первого допроса, суд военный издал следующий приговор: «Суд военный, приступив к чтению показаний, отобранных от обвиненного посредством пытки в суде магистратском и сличив их с добровольными признаниями обвиненного, учиненными, как в суде, под Заславлем, так и перед разными частными лицами, и рассмотрев тщательно все обстоятельства дела, усматривает из них в подсудимом лишь явное упорство и закоснелость, так как, несмотря на очевидность своего преступления, он противоречил первоначальным своим показаниям. Потому суд считает нужным подвергнуть подсудимого вторичной пытке, через палача, с приложением огня (admoto igne). Однако же, обращая внимание на слабость сил обвиненного, суд, по милосердию, освобождает его от

вторичной пытки, о чем и он сам, признавая себя достойным смертной казни, умоляет. Так как гибель виновного необходима для охранения целости здешних воеводств, во время столь тяжелого козацкого восстания, то суд находит того же дворянина Братковского, за вышеупомянутый его безбожный поступок, достойным смертной казни, и за измену государственную приговаривает его к обезглавлению. Для немедленного исполнения сего приговора через палача суд военный отсылает подсудимого в Луцкий магистрат и приказывает судебному обвинителю наблюдать за исполнением приговора. Город Луцк должен снабдить его всеми предметами, для казни необходимыми».

В следующее утро (26 ноября) Братковский «посеред рынку Луцкого, через ката, за семь разов, мордерско зостал стятый». Судьи, не щадившие ему оскорблений и истязаний, во время процесса, не дозволили ему перед смертью свидания с женою и детьми.

Так погиб последний дворянин – патриот Юго-Западного края, защищая свою веру и народность против фанатизма религиозного и сословного своих собратий – отступников.

Публікується за: Антонович В. Даниил Братковский (1697–1702) //Антонович В.Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори /Упор. О.Тодійчук, В.Ульяновський. Вступна стаття, коментарі В.Ульяновського. – К.: Либідь, 1995. – С.237–247.

Михайло Максимович

О Богдане Братковском[1]).

(Письмо к В.Б. Антоновичу)

С большим любопытством и удовольствием прочел я в Киевлянине (№ 91 и 92) занимательную статью вашу о *Данииле Братковском.* Вы пояснили его малоизвестную доныне деятельность и злополучную судьбу этого человека. В благодарность за вашу статью, сделаю небольшое к ней дополнение.

Вы говорите: «о ближайшем родстве Даниила ничего не известно» и т. д. Нет, известен отець его, *Богдан Братковский*, служивший в звании скарбника Брацлавскаго. Я узнал о нем еще в 1830 году, из памятников Луцкаго Крестовоздвиженскаго братства, в которое он записался 1619 года (см. в Киевлянине 1841 г. стр.523), и был постоянно усердным его членом, а в иные годы и старшиною братским, напр. в 1675 и 1676 (см. в *Памятниках Киевс. Ком*. I, I, стр. 273). Упоминается он и в военных действиях, например в войне с Хмельницким 1648 г., при стычке с козаками в Остроге. Комисары писали к сенаторам 17 августа: «только трех тогда спас Бог от смерти: пана Верещака, пана Сосницкаго и пана Братковскаго, которых от черни защитила старшина». (см. в *Памятной книге Я. Михаловскаго* и в *Памятниках* К. К., где вместо *Каменя*, написан *Канев* и пропущен *Сосницкій*.).

Но почему-же Богдан Братковский отец Даниилов? спросите вы. Загляните в *родословныя записки*, помещенныя в том-же Киевлянине 1841 года. Там найдете выписку православно-русских дворян Волыни, из Луцкаго помянника; на странице 307 сказано:

"43. Пана *Богдана Братковскаго*, скарбника Брацлавскаго (Р. 1673)". Против последняго в сем роде имени – *Даниила* приписано с боку: невинно от ляхов страцон. Р. 1702".

В памятниках Луцкаго братства много встречается *Гулевичей*, но я не знаю, чья дочь была *Анна Гулевичевна*, жена Мозырскаго маршалка Стефана Лозки, достопамятная основательница Киевскаго Богоявленскаго братства. Не поможете ли вы мне определить это?

[1]) *Киевлянин. – 1865. – № 116.*

1865 года, сентября 23, Михайлова-Гора.

Публікується за: Максимович М.А. О Богдане Братковском. (Письмо к В.Б. Антоновичу) //Максимович М.А. Собр. соч. – К., 1876. – Т.I. – С.539-540.

Вячеслав Липинський

Данило Братковський – суспільний діяч і письменник кінця XVII століття

В тяжкім та сумнім становищі опинилась Україна в кінці XVII століття. Знесилена попередньою довгою боротьбою за своє визволеннє, побачивши на одну хвилину зорю кращого життя, мусіла вона нарешті, через нещасливі історичні обставини, скоритись дужчим сусідам.

Рік 1667, коли Україна була поділена між Росією та Польщею, показав, що всі зусилля народні скинути з себе ярмо неволі пропали марно. Боротьбу треба було починати ізнову, та вести її, доки стане народньої сили. Але бороти ся довелось вже тепер на два боки – з подвійним ворогом, і через те боротьба ся не має вже суцільного характеру: инакше проявляєть ся вона на Лівобережі, инакше на Правобережі, відповідно до неоднакових політичних обставин. – На Лівобережі казацька старшина, поховавши з „послїднїм казаком" Дорошенком ідею Вільної України, починає продавати московському урядови себе і свій народ за „ранґи і маєтности". Новий гетьман Мазепа веде далі політику свого попередника Самойловича і, за його щиру та запопадливу „службу великому государю", тогочасний російський уряд наділяє великим довірєм та ласкою і гетьмана, і прихильну до нього старшину. "Поспільство", притиснуте і своїми панами і чужими воєводами, не має вже сили бороти ся; заклики Петрика Іваненка повстати проти панів-старшини та гнобителів-Москалів не змогли розворушити народні маси; зате маси сї заздрим оком поглядають на покинуте ними колись Правобереже, що здаєть ся їм тепер обітованою землею, і слушної години вертають ся цілими ватагами на старі селища.

Такою слушною годиною для нової кольонізації був час, коли на Правобережі почала відроджуватись пригноблена козаччина. Чудна доля випала сій новій силі народній, що почала заселяти запустілі старі козацькі гнізда. Відновлена заходами польського короля Собєского та коронного гетьмана Яблоновского, що, все маючи на оці війну з „невірними", знали як у такій війні можуть козаки їм у пригоді стати, ся нова козаччина в перші часи була жменькою недобитків старого козацтва, з домішкою всяких чужих елєментів. Серед сих недобитків знайшлись проте люде, що зуміли вивести сю молоду силу на стару дорогу споконвічних козацьких ідеалів, вивести її з пущі нетрів Овруцького Полїся в просторі степи і з сих степів покликати пригноблений український народ по всій Україні до нової боротьби з гнобителями...

Початок новій козаччині дав подільський полковник Остап Гоголь, старий хмельничанин, що перший дістав в1675 р. від Собєского титул гетьмана сієї козаччини і, покинувши свій сплюндрований Браславль, оселив ся з жменею козаків в Димерськім старостві на Полісї. Одночасно процес відродження козаччини відбував ся і в степах сумежних з Полісєм. Від 1684 р. степи сї офіціяльно переходять до козаків. На чолї тієї „степової" козаччини стають полковники: Самусь, Іскра, Абазин та Палій; останнїй, найбільше талановитий, скоро придбав собі велику повагу серед товаришів і, прилучивши до себе поліських або „лісових" козаків, стає найголовнійшим та найвиразнійшим заступником відродженої козаччини. Палій починає з того, що всїм, хто оселяєть ся на території його полку, дає казацькі права.

Народ з Лївобережа, з Волини, Червоної Руси і Поділя цілими масами починає збігати ся до Палія, і слава про нього, як про заступника народніх прав, про „козацького батька", починає швидко ширитись по всій Україні. В перші часи своєї діяльности (1683 – 1688 рр.) Палій, щоб дати розростись та зміцнитись свіжій кольонізації, уникає боротьби з Польщею.

Полковник "його королевської милости" завзято воює Турків та Татар і своїми щасливими походами ще збільшує свою популярність.

Але придбавши собі через кольонізацію значні сили, Палій починає захожуватись коло того, щоб здійснити свої пляни, які багато де в чім нагадують давнійшу козацьку політику. Бажаючи поєднати розєднані частини України в одну цілість, він хоче, зразу забезпечивши себе протекцією Москви, відбити від Польщі Правобережну Україну "по Случ" і прилучити її до Лївобережа. В 1688 р. Палій в перше звертаєть ся до Мазепи з проханнєм приняти Білоцерковщину та Хвастовщину під "царську протекцію" і залічити її до "гетьманського реґіменту". Але тут виявилась протилежність інтересів московського уряду і козацької лївобічної старшини з інтересами широких народнїх мас.

Московський уряд, якого увага звернута була тепер на північ і для якого інтереси українського народу були, само собою, й геть то байдужі, не хотів за для сих інтересів порвати з Польщею; Мазепа ж хитрував на два боки: з одного боку, йому хотіло ся б приєднати правобічну Україну, а з другого – він, заступник нового українського панства, ненависного поспільству, бояв ся такого популярнаго серед того поспільства супротивника, як Палій. Врешті переговори сї скінчили ся на тому, що Палієви пропоновано покинути оселений ним край і перейти зі своїм полком на Запорожже.

Певно, що на таке нівечіннє своїх плянів Палій не міг пристати і йому доводилось самому робити далї задумане діло. Щасливо визволившись з

26. Зам. 6363

біди, в яку він попав, коли Поляки дізнались про його зносини з Мазепою, Палій з подвійною енергією прямує до своєї цілі. Він починає забірати все більші та більші простори України під "козацький присуд"; користуючись безладєм, що панувало серед тодішньої шляхти, він виганяє шляхтичів з їхніх маєтків, повертає їхніх селян в козаків, або зганяє цілі села в свою Хвастовщину.

В його політиці все яснійше стає знати бажаннє вигнати шляхту за козацькі межі – "Случ та Дністер", знищити панщину і надати усій людности козацькі права. Такому бажанню мусіла шляхта правобічної України дати енерґічну одсіч, і в 1691 р. спалахнула перша іскра, з якої кілька літ пізнійше мала скоїтись велика пожежа.

Боротьба ся мала бути тим більше завзята, що національні домагання Палія: поєднати розділену Україну в одну цілість, скинути польське пануваннє і повернути в ній належне місце українському елєменту – не тільки не могли вже знайти ніякого спочуття у загалу тодішньої української шляхти на Правобережі, але, навпаки, ще доливали оливи до вогню.

Серед тієї шляхти як раз тоді процес кольонізації досяг незвичайної сили та небувалих досі розмірів. Продавши "за для панства великого, для лакомства нещасного" свою віру і тодішній синонім віри – національність, ся шляхта вже тоді почала ставати на своїй рідній землі "вельможними кольоністами", що тільки й думали про свою наживу та про веселе, безжурнє життє паразітів. Сі свіжоспечені "польські" пани, сі Немиричі (що тоді з православних та аріян почали ставати католиками), Пясочинські і "имже нѣсть числа", щоб доказати свою "польськість" та "справжнє" шляхецтво, стають запопадливими пропаґаторами католицтва і польськости. Для тієї шляхти відроджена козаччина, що знов почала ставати на чолі українського народу, була двічи ненависна: перш за все, як протест проти гніту соціяльного, а в друге, як свідоцтво живучости того народу, що, здавало ся їм, вони своїм відступництвом, своєю зрадою на віки приспали і повернули в німих рабів "шляхетних вибранців". Проте серед тієї шляхти знайшлись одиниці, що не порвали зовсім звязку зі своїм народом, для яких життє і доля того народу не зробили ся ще чимсь чужим, далеким, непотрібним…

Поміж сими одиницями своєю вдачею звертає на себе увагу людина, якої життє та діяльність здає ть ся ясною точкою на сїрім і бруднім тілі тодішнього шляхецького безголовя.

Людина та – Данило Братковський, підчаший[1]) венденський, шляхтич Волинського воєводства[2]).

Братковські належать до старої української шляхти; жили вони в

Браславськім та Волинськім воєводствах і тоді як инші українські шляхоцькі родини на Правобережі польщили ся, Братковські міцно держали ся православя, а з ним і своєї народности. Один з прабатьків Данила в 1619 р. підписав ся разом з иншими шляхтичами, заступниками луцького брацтва. Батько Данила – Богдан був в 1675 – 1677 р.р. старостою того-ж таки брацтва.

Данило, вихований замолоду в дусі "строгого благочестія", згодом придбав значну, як на той час , освіту – можна навіть здогадуватись (пор. його вірш "Хтось до Автора" – Świat po części przeyrzany), що він побував заграницею, а саме в Італії. В ті часи се був, як каже Величко: "чоловік вчений, поет дуже добрий".

В 1697 р. Братковський написав і видав у Кракові книжку під заголовком "Świat po części przeyrzany " – "Світ перезглянутий по частям"; повний заголовок сеї книжки і деякі вірші з неї в українському перекладі д.В.Доманицького, знайдуть читачі далі.

Твір сей – остра сатира в жартовливій формі на сучасне суспільство; "в сім "світі", каже автор в передмові, "перемішана правда з жартами" (Author do tych xiąg.). Книжку свою, – присвятив Братковський тодішньому королеви Августови II–му. Але та посвята зовсім розминаєть ся із змістом книжки; в таких коротеньких віршах, що з них вона складаєть ся, яскраво змальовано сучасне життє, а на тім тлі виразно бачимо думки автора – його світогляд. Автор кількома рисами малює тут хиби державного ладу сучасної Польщі; в шляхецькій Річпосполитій для вбогих немає місця, каже він (Машкара); їх працею користуєть ся всякий, хто тільки хоч трохи вибив ся в гору; до бідного жовніра зі скарбу Річпосполитої "ледве десятий гріш доходить" ("Про плату жовнірам"). Оборона Річпосполитої в страшенному занепаді: на військо грошей шляхта не хоче давати, а "посполите рушеннє" нічого не варте ("Посполите рушеннє"), і виходить, що Кримці, тоб то кримські Татари, без найменьшого клопоту беруть на Україні оподатковані голови українського люду ("Про поголовне на Волини"). На соймі вельможні посли тільки про своє і дбають, а громадські справи, інтереси виборців – для них зовсім байдужі ("Про наказ"). Ще більше вражають автора хиби шляхецького суспільства: нічим не обмежена сваволя ("Про сеймик", "O wolney. Elekcye w koronie Polskiey"); химерна рівність, при якій убогий там, де пан, не сяде ("Aegualitas"); перевага в сім суспільстві грошей, багацтва, а не особистих заслуг людини ("Добрий віршописець", "Диспут убогого з паном", "Світ") і, як наслідок сього, страшенна продажність шляхти, що проявляєть ся і в суспільнім, і в приватнім життю ("Бенкет на соймику", "Сеймик", "Вибір депутата").

Автор боляче відчуває соціальну кривду ("Пан над косарем", "Про птаха неробу") і, малюючи ту неправду, що панує на світі, подає як на той час дуже радикальні думки про те, як її позбути ся; "не буде бо хлопів – ти мусиш се знати" ("Про жовніра молодожона") – се каже шляхтич XVII віку! Одночасно острим моралїзаторським тоном обертаєть ся він до "вельможних" та замовляє їх, щоб вони, скинувши полуду з очей, сповняли свої обовязки, які накладає на них їхнє багацтво та "вельможність" ("Вельможний просить хліба", "Нові палаци"). Гніт національний, що тяжив тоді над українським елєментом, одбиваєть ся у віршику: "До Русина і Кальвина". "Коли Русин, каже Братковський, хоче чогось дійти, то мусить або притаїтись, або підлещуватись, а як дійшов свого, то, значить, не впізнали, що він Русин". Дістаєть ся від Братковського і православному духовенству за його "мздоімство" ("gratia gratis data"). Деякі риси сучасного побуту Братковський уміє змалювати дотепним віршиком, немов призначеним для тих, "хто саму правду не приняв би радо" ("Author do tych xiąg"). Але особливо вражає нас в сій книжці незвичайна, як на той час, симпатія та любов її автора до селянина, до того пригніченого хлопа, який для Братковського, як сам він каже, близчий та милійший від вельможного пана ("Автор до себе").

Така "хлопоманія", якої не могло вибачати шляхецьке суспільство і два віки пізнійше, тим більше вражала і дратувала шляхту в XVII ст. Погляди, з якими виступає автор в своїм "Світі", відразу ставили його в ворожі відносини до загалу суспільства; з того-ж таки часу й починаєть ся боротьба Братковського з сим суспільством.

Спочатку Братковський веде сю боротьбу зовсім леґальними способами. Видаючи в 1697 році свою книжку в числі більш 4000 примірників, як се ми знаєм з його заповіту, він не мов би хоче переконати шляхту, – хоче, кинувши тій шляхті правду в вічі, навернути її на добру путь. Не осягнувши своєї цїли тим способом, Братковський переходить до більш активної боротьби. Живучи та обертаючись серед шляхтичів – людей найблизчих до нього, поміж якими він зріс та до яких своїм станом належав, він починає орґанізувати серед них опозицийні елєменти. Йому повело ся зєднати таким чином православних, тоб то свідомійших національно шляхтичів, і в 1699 р. ся шляхта, не вважаючи на те, що її було небагато, спромоглась завести до наказу послам Волинського і Київського воєводств вимагання, щоб сойм дав запоруку свободи православя.

Але сойм не звернув уваги на ті домагання, та й не було там кому ті домагання обстоювати, аджеж в 1696 р. в соймі був всього один

православний посол на всю Річпосполиту (Жабокрицький, чашник браславський), а тепер самі депутати, яким дано сей наказ, не тільки його не виконали, але й ще голосували за постановами, що прямували до знищення православія.

Сі соймові конституції 1699 р. „забороняли селитись у визволенім від Турків Камянці православним нарівні з Жидами; займати виборчі маґістратські уряди в містах та місточках дозволялось тільки уніятам; відновлено було попередню постанову, якою тільки уніятські церкви та духовенство вільне було від військових одбутків, на шкоду православним. Нарешті все Поділє одібрано від київської православної митрополії та віддано львівському уніятському епископови" [3]).

Реляційні соймики правобічної України, на яких посли повідомляли про свою діяльність в соймі, байдуже вислухали сі постанови, і посли на сих соймиках не зустріли ніякої опозиції. Та опозиції тій не було звідки й взятись. Духовенство православне, особливо вищі його верстви, було в край здеморалізоване. Шляхти, що не відцуралась ще православя і своєї народности, перш за все було дуже небагато, а до того вона мало чим відріжнялась від своїх вже спольщених братів. Тяганина по судах, "заїзди", бажаннє поживити ся і побільшити маєтки – ось чим тільки й жила та шляхта. Серед неї зовсім не випадково трапляють ся такі, ще православні тоді, Гулевичі, що за для особистої помсти доносять на луцького православного владику Жабокрицького, ніби то він хоче навертати уніятів на православє, – і се саме тоді, коли сей епископ право висвячувати парохів у православні парафії правобічної України, тоб то одерджав змогу підвести з занепаду православну церкву. Сі-ж самі Гулевичі обвинувачують, зрештою зовсім безпідставно, того-ж таки Жабокрицького в тім, що він зносить ся з Палієм, і в кінці той православний владика, для якого церковні маєтности та особистий спокій були дорожчі від інтересів церкви, переходить в 1701 р. на більше певну, з погляду польського уряду і тодішнього суспільства, унію. Тоді-ж таки, перемінивши вже кілька разів віру, в останнє вже переходить на унію і другий православний епископ на Правобережі – львівський владика Іосиф Шумлянський. Він же кілька літ перед тим з усієї сили повставав проти висвячення на луцького епископа Жабокрицького тільки тому, щоб не втеряти доходів з маєтків луцького епископства, якими він завідував по смерти свого брата.

Серед такого зледащілого загалу, не вважаючи навіть на незвичайну енерґію, пощастило Братковському зібрати в двох воєводствах (Волинськім і Київськім) тільки 54 підписи православних шляхтичів під протестом, в

якім ганьбили вони поводженнє послів на соймі та домагали ся суду над ними за те, що вони не виконали наказу. Але й з протесту того нічогісенько не вийшло. Всї три ґроди волинські: луцький, володимирський і кремянецький зрекли ся завести його у свої книжки; заведено сей протест тільки в овруцькі книги, і то дякуючи тільки особистому впливу пана Реміґіяна Сурина, якого не дурно-ж кілька літ ранійше один шляхтич лаючись обізвав писарем не "земським київським" [4]), а "козацьким".

Справа з протестом на сїм і стала.

Вона, та й саме життє, показали Братковському, що на останки української православної шляхти нема чого покладатись, – треба тепер було тепер в иншім місці підмоги шукати, або, склавши руки, перестати змагатись і зріктись мовчки своїх плянів та замірів. Братковський, видима річ, вибрав перше.

Саме в той час його попередня діяльність, не вважаючи на свою леґальність, до того обурила шляхту, що він мусїв з рідної Волини перебрати ся до Львова. Там мабуть вперше зародилась в його голові думка звернутись за підмогою до Мазепи, з якім він зрештою був, як каже Величко, "здавна знайомий".

В ті часи український гетьман придбав собі велику популярність по всїй Україні, а особливо з повагою ставилось до сього великоможного Українця „польське" Правобереже. Станова, шляхецька полїтика Мазепи, за яку лївобічне поспільство прозвало сього улюбленця Петра – Поляком, придбала йому прихильність і спочуттє правобічної української шляхти.

До дужого гетьмана звертаєть ся, в особі короля Собєского, польський уряд, бажаючи прихилити його на сторону Польщі; посередниками в сих переговорах виступають Василь Іскрицький, заступник нобілїтованої козацької правобічної старшини, та Іосиф Шумлянський, уніятський львівський епископ – обидва завзяті прихильники ідей Гадяцької умови. Одночасно до Мазепи, як до найдужчого заступника українського православя, завертаєть ся епископ Жабокрицький з проханням, щоб Мазепа заступив ся за нього перед київським митрополитом Ясинським. Жабокрицький бажав, щоб митрополит висвятив його на луцького епископа, а він дуже добре знав, що у Ясинського, який свою митрополію одержав за запомогою Мазепи, багато важить протекція гетьмана. Не забуваймо, що поруч з тими заступниками українського панства, для яких Мазепа, звичайно, був своїм, близьким чоловіком, до протекції Мазепи – гетьмана козацької України, звертаєть ся в перший час своєї діяльности і заступник голоти, поспільства – козак Палій. Отже не диво, що до Мазепи в 1700 році їде

Братковський, надіючись, що гетьман поможе йому в боротьбі за визволення українського народу на Правобережі.

Гетьман як раз тоді вернув ся від царя з Москви, де його вітали так ласкаво, як ніколи перше; вернув ся обдарований орденом св. Андрія Первозванного… та заходив ся приборкувати вільнолюбивих Запорожців, що кривим оком дивили ся на політику московського уряду і козацької старшини, яка тягла руку за сим урядом. Одночасно Мазепа, користуючись замиреннєм з Турками та спокійнійшими часами, запопадливо будує нові церкви і виступає скрізь, як щирий заступник благочестія. Мабуть ся сторона діяльности Мазепи дуже була до вподоби такому "благочестія святого непохитному борцеви", як Братковський; але Братковський був ще до того і борцем за національні та соціяльні права українського народу, і те, що він побачив на лівобічній Україні „під реґіментом Мазепи", мусіло розвіяти всі надії, які він покладав на гетьмана.

„Поспільство", до якого з такою любовю та симпатією ставить ся Братковський в своїх творах, тут, на Лівобережжі, „нові" пани закріпощали не згірше, як на добре знанім йому Правобережі. Старшина козацька, обертаючи за допомогою московського уряду се „поспільство" в своїх крепаків, потурає політиці того уряду; а сю політику національного закріпощення українського народу як не можна краще характеризують слова „підполковника" Лєвашова до людности міста Кишенки: „Годі вам, бісові діти, „хохли" свої в гору підіймати! – кричав Лєвашов – вже ви у н а ш і й т о р б і!" [5]). Та й сам гетьман писав як раз тоді до Приказу: "І козаки і селяне – всі ремствують на мене, всі кричать в один голос: ми зовсім пропащі, а гублять нас Москалі! У кожного одна думка – утікти за Дніпро…" [6])

Братковський таким чином бачив, що Мазепа – ц а р с ь к и й у л ю б л е н е ц ь, в підлеглій йому Україні не в силі захистити народ від московського кривосуду; тим більше Мазепа – ш л я х т и ч не міг нічого помогти Братковському в його боротьбі з ладом шляхецької Річпосполитої, що до того, як раз в ті часи, була в приязних відносинах з Росією.

Нічого не вдіявши, Братковський вертав ся на Правобереже, але тут вже чекала його помста. По дорозі у Львів, у містечку Олиці на Волини, дізнавшись мабуть про його подорож до Мазепи, його схопили "відступники православя святого", як каже Величко, тоб-то та шляхта українська, для якої покинута їми народність була найбільше ненавистна і з якою вони найдужче боролись.

Братковському пощастило збути ся нової біди, але сей полон довів вже його до краю. Зневірившись в українськім зледащілім панстві, зневірившись

в безсилім в своїй химерній могутности гетьмані, Братковський, як до останнього захисту, рішив вдати ся до Палія, йменнє якого голосно лунало тоді по всій Україні. Се був саме час, коли змагання українського шляхтича – заступника панства, і змагання українського козака – заступника голоти, поспільства, могли стрінутись та зєднати сї два стани громадянства для спільної боротьби проти спільного ворога. Недавно видані соймові конституції 1699 р., обмежуючи, як вже знаємо, свободу православя, тоб то українського елементу, скасували осібною постановою відроджене козацтво і таким чином, лягали однаковим тягарем і на свідому українську шляхту, і на українське козацтво. Козацтво се тепер для Річпосполитої, що замиривши в Карловиці (1699 р.) з Турками, здйхала ся на якийсь час турецької небезпеки, було зовсім непотрібне.

До того-ж три роки перед тим помер протектор козаччини Собєский, а шляхта та католицьке духовенство почали уперто домагати ся від уряду скасування ненависного козацтва. Одночасно Палій з усе більшою енергією прямував до того, щоб відвоювати від Польщі правобічну Україну. "Я оселив ся в вільній козацькій Україні, на яку не має права Річпосполита, тільки я – щирий козак і гетьман мого народу!" – одказав Палій присланим до нього від київського католицького епископа комисарам, [7]) які, опираючись на соймові постанови та універсали коронного гетьмана, домагались, щоб їм повернено було Хвастів. При таких обставинах конфлікт був неминучий...

По невдалій пробі зрадою схопити Палія і такім же невдалім поході 1700 р., відносини між козацтвом і Поляками стали ще більш напружені. Шляхта рішучо стала домагати ся, щоб коронний гетьман вигнав Палія з Річпосполитої і щоб видано було соймові постанови, які-б загрожували карою всякому, хто має зносини з Палієм, або заступаєть ся за нього. В квітні 1701 р. гетьман Фелікс Потоцький видав універсал, в якім говорилось, що козацький полковник Палій "бажає йти слідом Хмельницького, який запалив вогнище селянської війни". Видно, сучасники дуже добре розуміли значіннє подій, що мали незабаром розвернутись перед їхніми очима. Розумів тим більше сї події і такий освічений чоловік, як Братковський; він розумів, що настав час боротьби не на життє, а на смерть, що для компромісів вже місця не має, і от, ідучи слідом своїх попередників, що забувши на той час свої станові інтереси, приставали до народнього повстання Хмельницького, пристав і він – шляхтич до "хлопського" повстання Палія.

Знаючи про постанову шляхти домагатись суду над учасниками повстання, Братковський рішив забезпечити перше свою родину. А для того він викупив з застави в р.1701 свій невеличкий маєток – частину села Свищова на Волини і даровою грамотою передав його двом своїм синам, Іванови та

Олександрови. Невдоволений заставник, якому мабуть добре жило ся в Свищові та який не хотів відтіля забирати ся, вносить з сього приводу протест до луцького ґроду, де між иншим каже, що Братковський "тільки через свою нерозсудливість" (sola temeritate) нахваляєть ся, вигнавши його зі Свищева, та віддавши свій маєток, самому їхати до Палія. "Статечний шляхтич ніяк не міг зрозуміти, як се можна їхати до Палія та ще до того "себе impossesionatum чинити" (збути ся маєтку) і він зараз же додає, що Братковський мабуть навсправжки не хоче сього зробити, а так тільки з дуру дражнить ся (chimerice). Але помиляв ся пан Семіховский (так звали того заставника); Братковський, забезпечивши свою родину, рушив до Палія.

Палій саме тоді почав енерґічно лаштуватись до війни. Він кличе до себе всіх, хто хоче записуватись в козаки. На його поклик обзивають ся насамперед найбільше пригноблені – селяне; вони цілими ватагами збірають ся з Лівобережа, з Волини, з Полїся. Обзиваєть ся і чутке на кожну боротьбу за волю Запороже. Кошовий Гордієнко, сей запеклий ворог московського уряду, завзятий і невтомний борець за свободу свого народу, зносить ся з Палієм і шле йому на підмогу своїх Запорожців. До Палія звертаєть ся і православне духовенство, що лишило ся після того, як епископ Жабокрицький перейшов на унїю, без пастиря і без захисту. Палій кличе на військову нараду до Хвастова инших правобічних козацьких полковників; на нараду прибуває наказний гетьман часів Собєского – Самусь, прибуває на сю нараду і Братковський.

Знаючи дуже добре найбільше болючу сторону того становища, в якім опинив ся тоді пригнїчений український елємент на Правобережі, він береть ся скласти відозву до усієї православної людности Річпосполитої, і в тій відозві яскраво малює насильство, що терпить православє та кличе до повстання за пригноблену віру. З сею відозвою в руках рушив Братковський з Хвастова зазивати шляхту, міщан, духовенство до повстання. А повстаннє як раз саме спалахнуло. Привід до нього дали Поляки, почавши виганяти козаків з їх сіл та містечок.

У відповідь на се зворушилось козацтво. Палій виступив зі свого Хвастова, а Самусь, оголосивши себе "під реґіментом" Мазепи, оповістив селянам довічну волю та визволеннє від панів. В країні почав ся рух, що нагадував собою колишню Хмельнищину; "величезні ватаги хлопів, каже сучасник Отвіновский, кидали міста, села, свої хати, збирали ся з жінками та дітьми… і валками без ліку поспішали в козацький табор"…

Козацькі полковники порадившись, порішили розділити свої сили: Палій обложив Білу-Церкву, а Самусь рушив в ту частину Київського воєводства,

яке було ще в руках шляхти. Одночасно пасинок Палія – Семашко пішов в Брацлавщину і Побереже. Розбивши Поляків під Бердичевим, Самусь опанував мало не всю Київщину, і там віддразу повстали селяне.

До повстання прилучилась і частина шляхти. Мабуть не помиляли ся потім судді Братковського кажучи, що він багато причинив ся до повстання; і справді, крім дрібної овруцької шляхти, яка все спочувала козакам, ми стрічаемо в повстанні багато православних українських шляхтичів та міщан, на яких, дуже можливо, великий вплив мала відозва Братковського. Сі всі Онацькі, Мацєвські, Керекеші, Клитинські, Ніжинські, Верещаки не тільки самі беруть діяльну участь в повстанні, але й часто виступають як його проповідники та агітатори.

Тим часом почала озброюватись польська та спольщена українська шляхта. Боячись козацького наскоку, Волинь виставила під проводом Лєдуховского "посполіте рушеннє", яке тим разом, маючи на оці небезпеку козацько-хлопського повстання, зібралось дуже швидко і, отаборившись під Заславом, мало на думці рушити далі в Київщину на підмогу Білій-Церкві. На Волинь в той час старав ся перебратись і Братковський, щоб і тут заохочувати до повстання селян, які "збунтовавшись скрізь аж до Буга, каже той самий Отвіновский, готові були пристати до козаків і тільки чекали ватажків". Вважаючи на чимале польське військо і бажаючи, щоб його не впізнано, Братковський, скинувши шляхецький кунтуш, переодяг ся в просту одежу. Але се не помогло. Під Заславом один з відділів польського війська задержав його; Братковського потрусили і знайшли при нім відозву і листи, які служили доказом, що він теж причетний до повстання. Після допиту Братковського посажено в тюрму.

Лєдуховский тим часом у своїм таборі завів військовий суд, який почав судити всіх запідозрених в повстанні. Певно, що найострійше накинув ся той суд на селян та "енерґічно" почав карати винних і невинних. Одночасно Лєдуховский скликав до Луцька соймик Волинського воєводства, який мав обміркувати усякі засоби боротьби з козаками. На сім соймику Лєдуховский одержав від шляхти дозвіл судити Данила Братковського військовим судом, не вважаючи на те, що він шляхтич. Братковський знав дуже добре, яка доля його чекає, і він спокійно готовив ся покласти свою голову за дорогу йому справу. Ще сидячи в тюрмі, перед судом, він написав заповіт. В заповіті сім він все майно своє відписує дітям та просить їх поховати його в луцькій брацькій церкві, роздати милостиню вбогим, яким „дати 10 золотих замість похоронного обіду, бо його н е м а к о м у з в а р и т и" і, як віруючий християнин, призначає гроші на сорокоуст за свою душу. "Синам і дочкам

моїм наказую, щоб вони тієї віри держали ся, за яку я вмираю", каже далі Братковський і врешті наказує старшому синови "віддати 30 золотих родичам того хлопа, у якого я казав пограбувати шкапу в чагарях, а як що він родичів не має, то віддати сі 30 зол. на півтора сорокоуста за його душу до святого місця Чесного Христа[8]).

Перед смертю не забуває Братковський сього, може єдиного, гріха перед сим "хлопом", за волю і віру якого він умирає, а тим часом шляхта волинська під Заславом цілими сотнями сажає сих хлопів на паль і збірається ся судити того одного з поміж себе, що осмілив ся полюбити того хлопа і повстати в оборону спільної з сим хлопом віри і народности.

Суд по звичаю предложив Братковському зібрати "інквізіцію", тоб-то свідків на свою руч; Братковський зрік ся тієї пільги і сміливо заявив перед судом, що він справді зносився з Палієм і Самусєм. Але "щоб ще яснійше виявив ся такий б е з б о ж н и й вчинок обвинуваченого" і щоб дізнатись, чи обвинувачений "в сім з а г о н и с т і м (zapamiętały) вчинку" мав спільників, суд присудив взяти Братковського на диби.

Братковський видержав перший ступінь муки, а від дальших його увільнили, бо він зовсім знесилів, – та й не диво, тоді був він чоловік літній, адже в заповіті своїм він згадує про внуків.

15 падолиста 1702 року військовий суд вичитав Данилови Братковському присуд на смерть, а на другий день ранком він „посеред ринку луцького, через ката за сім разів мордерсько зістав стятий"...

Повстаннє Палієве теж приборкано, відроджену козаччину зломано, а разом з нею зломано на довго й вільне українське життє на Правобережі.

На Лівобережі старшина козацька, схаменувшись, пробувала пошукати свободи, але за попередні гріхи, за продажність, за закріпощеннє козацтва її чекала ... Полтава.

Усією Україною знов заволоділа українська шляхта і обернувшись тепер уся як єсть на лівім боці старого Дніпра в "рабів, підніжків, грязь Москви", а на правім в "варшавське сміттє", приспала навіть і пам'ять про свою кращу минувшину, про ті покоління, що колись в XV віці уміли накладати головами над рікою Святою [9]) в оборону с в о є ї "Руси", про тих шляхтичів, що в XVI віці наукою і словом, а в XVII з шаблею в руках разом з Хмельницьким боронили право свого народу; забули вони і про останнього "могікана" сих борців – Братковського.

Але тепер, коли український народ знов прокидається ся до нового життя, до кращої долі, сей "хлопоман" XVII століття, неначе воскресає перед

нашими очима; його сатира, неначе вчора написана, з такою-ж силою кличе "вельможних" до поправи, а його життє показує сим "вельможним", що можно, аби тільки хіть, сповнити свій суспільний обовязок.[10])

---

1) Підчаший – почесний земський уряд.*

2) Про Братковського, як про с у с п і л ь н о г о д і я ч а, найбільше писав В. А н т о н о в и ч в передмові до II–го тому, III–ої частини "Архива Юго Западной Россіи" (Київ 1868 р.) ст.114–119 і 128–130, (там же подані відповідні акти), а також в своїй статї "Даніилъ Братковскій, историческій очеркъ начала XVIII ст." (Кіевлянинъ" 1867), якої нам не довелось бачити. К о с т о м а р о в в "Мазепі" т. I ст. 107 – 108 (цитую по укр. перекладу. Львів 1895) коротко говорить про Братковського, опираючись переважно на звістках про нього "Літописи" Величка, де в чому хибних (напр. подорож Бр. до Мазепи віднесена до 1701 р., тоді, коли вона стала ся в 1700 р. і т. и.). Слідом за Антоновичем згадують про Братковського і Д р а г о м а н о в в статї "Евреи и Поляки в Юго-Западномъ Краѣ" ("Вѣстникъ Европы" 1875 р. т. VII) ст. 146 – 147. (Тут хибно Братковського названо шляхтичем Браславського воєводства), а також в "Передньім слові" до "Громади" (Женева, 1878) ст. 11; і D-r Antoni I (Rolle) в "Nieszczęsliwy Władyka" ст. 189 (в "Opowiadaniach" серія IV т. II Варш. 1884). Про Братковського, як п и с ь м е н н и к а, крім коротенького змісту його книжки, поданого у А н т о н о в и ч а (Арх. Ю.-З.Р. т. II ч. III ст. 115), згадують про нього кількома словами: B e n t k o w s k i F. Historja literatury polskiej. (Варш. 1814) т. I, стор. 592 (хибно зве Братковського скарбником браславським); J u s z y ń s k i (Hieronim). Dykcyonarz poetów polskich. (Краків 1820) т. I ст. 31, і B o h o m o l e c Fr. в "Rozrywki ucieszne y dowcipne z przydatkiem wielu nowych zabawnych historyjek" в однім томі (Варшава 1763) в розд. II на с. 86 – 9, і в другім томі (без року і місця) на с. 59 – 62 передруковує всякі вірши Братковського, з дрібними та зовсім незначними відмінами. До того треба ще додати коротеньку бібліографічну згадку про книжку Бр. у E s t r e j c h e r a в його Бібліографії польській XVII ст. (т. XIII ст. 322), де книжку сю схарактеризовано як: "fraszki drobne z domowych stosunków" (sic!), і врешті призвіще Братковського серед призвіща инших польських сатириків XVII ст. згадує д. Н е й в е р т–Н о в а ч и н с ь к и й в газетнім фелєтоні варшавської "Nowej Gazety" р. 1907 (Червень).

3) Volum legum. T. VI ст. 35, § 19 і 21; T. IV ст. 474. § 58; цитую по Антоновичу: Арх. Ю.З.Р. т.II передмова 117 ст.

4)Сурин займав тоді сей уряд.

5)Костомаров "Мазепа" (укр. пер. Львів 1895) т. I. ст. 83.

6)Костомаров. Ibidem ст. 82.

7)Otwinowski. Pamiętniki do panowania Augusta II (Познань 1838) ст. 18.

8)Тепер село Волинської губ., Володимирського повіту. (Локалізація В. Липинським місця для відправи сорокоуста – с.Чесний Хрест Володимирського повіту (сьогодні це село Володимир-Волинського району Волинської обл.) помилкова. Д. Братковський замовляв службу у луцькій братській церкві Воздвиження Чесного і Животворчого Хреста Господнього ***(від упорядника)***.

* *При передруці статті В. Липинського примітки зі сторінок перенесені в кінець тексту* ***(від упорядника)***.

*) В битві над р. Святою, 1 вересня 1435 р., вел. кн. лит. Жигимонт з польсько-литовським військом розбив кн. Свитригайла, заступника "руського" елементу в Вел. Кн.Литовськім і українських князів та бояр, що його піддержували. Самих князів у неволю взято 42, а багато загинуло в битві.

*) Імя Братковського недавно (14 лютого 1908) нагадала Киянам вистава "Останньої Ночи", – драми М.П. Старицького, надрукованої вперше у "Київській Старині" (т.LXVII, кн. 1 р. 1899; ст. 50 – 92). Головною постатю сієї драми являєть ся Братковський в останніх хвилинах свого життя, на передодні страти. Від історичної драми, твору поетичного в перший мірі, годі, розумієть ся, вимагати абсолютної історичної вірности, про те, при нагоді, звернемо тут увагу на де які історичні неточности, які, зрештою, зовсім не відіймають ані історичної, ані тим більше літературної вартості сїй прегарній і, в загальних рисах, історично вірній пєсі.

Поминаючи те, що автор зве Братковського Степаном, а не Данилом і підчашим львівським, а не венденським, він представляє його, в останніх хвилинах життя, людиною ще молодою; тим часом з заповіту Братковського (Арх. Ю.-З. Р., № 164) ми знаємо, що він тоді мав вже онуків, отже молодим не міг бути. Далі, в поясняючій примітці до драми ("Кіев..Стар. Ibidem ст. 50), автор приписує Братковському, людині "руської віри", "напрямок социніанський"; секти і твори самого Брат. не дають підстави для такої гадки, з них тільки видно, що Братковський, по своїм релігійним переконанням, був горячий прихильник "благочестія", отже т і л ь к и "руської віри". В сїй же примітці і далі в самій драмі автор згадує "єдиного" сина Братковського, тоді, коли в заповіті згадують ся дочки й с и н и, а надто с т а р ш и й син. Історично невірно, на нашу думку, змальована постать ксьонза, що в драмі занадто вже спочуває Братковському. Коли ми пригадаємо, яку велику ролю відігравала віра в тодішній польсько-українській боротьбі і коли зважимо те, що тільки спільністю віри (а по тодішньому і національности) можно пояснити участь вищих українських верстов в народніх, соціальних в великій мірі, рухах, то важко буде припустити таке спочуттє з боку представника і пропагатора (а таким мусив бути присланий в тюрму до Братковського ксьонз) пануючої віри до борця за православну віру.

Врешті одна маленька подробиця: в драмі, в одному місці, змальована картина незвичайно щасливого родинного життя Бр-ого і всюду підкреслюєть ся його велика любов та привязанність до жінки; тим часом вірші Бр-ого, в яких частенько таки дістасть ся жіноцтву, і сей, надто вже, рівняючи до инших, коротенький, неначе для форми тільки написаний уступ заповіту, присвячений жінці, дають деяку підставу инакше уявляти собі і родинне життя, і взаємні відносини Братковського і його дружини.

Публікується за: Липинський В. Данило Братковський – суспільний діяч і письменник кінця XVII століття //Літературно-науковий вісник. – К., 1909. – T.XLV. – С.326–338. У тому ж році стаття ще вийшла окремим відбитком: Данило Братковський: Суспільний діяч і письменник XVII століття. – К.: Друкарня 1–ої Київської Друкарської Спілки, 1909. – С.3 –15.

Василь Доманицький

Вірші Данила Братковського

В бібліотеці Ягелонського університету в Кракові є один примірник книжки Данила Братковського, що має такий заголовок: „Świat po części przeyrzany. Do druku podany w Krakowie w Drukarni Franciszka Cezarego I. K. M. y I. M. X. Biskupa Krakowskiego Xiężęcia Siewierskiego Typografa. Roku Panskiego 1697." В книжці, формата in 4⁰, усього 83 картки, усі задруковані віршами. Найхарактернійші з них (35) вибрав звідти д. Липинський, і читачі знайдуть їх далі в моїм перекладі. Що до віршів Братковського, то вони написані силябичним 11 складовим силябом: 5 складів до цезури, і 6 – по ній, з наголосом на першому, четвертому, сьомому (часом шостому) та десятому складах. Перекладаючи їх, я по змозі додержував сього числа складів і наголосів, але часом навмисне відступав від норми і додавав в першій половині вірша один склад, на самому початку (зрештою, се робить часом і Братковський). А від сього вірш стає жвавійший. Переклад мій – дословний, а де доводило ся трохи відійти від оригіналу, то се я позначаю кожен раз в примітках.

Ще два слова про мову в віршах. Написані вони польською мовою, але так і знати, що писав Українець, який думав по українському, а тоді буквально перекладав свої думки на польське. Про се свідчать такі вирази, як "*wszystko* obiecany" – "*усе* обіраєм", "inny, drugi" – зам. "niektórzy", *w* szafranie – зам. "*z* szafranem", "*wie* diabeł dabła" – зам. "zna"..., "tylko... iż" – зам. "tyle"..., "*w* czym nie pozwala" – зам. "czego", "*nad*weczory" – зам. "weczorem", "co dalej, to gorzej" – зам. "im... tym...", "staje" – зам. "wystarcza", "co" – зам. "że". Не кажу вже про чисто українські слова та вирази, яких у польській мові не має: "ni siuda, ni tuda", "szlak", "mieszek", "ledaco" (польске – ladaco), brydnia (поль. – brednia), "styrta" (поль. – sterta), "kalita" та инше.

Вірші подаю в такім порядку, в якім вони ідуть в книзі Братковського.

І. Добрий віршописець.

Хто таляри густо купками складає –
"Склада мудрі вірші" – прислівья мовляє;
Розумно міркує, що хоче купує;
А той, хто без грошей – той дурнем звікує!

ІІ. Диспут убогого з паном.

Дурний пан із паном другим зазмагав ся,
Розумний убогий в розмову вмішав ся:

"Не так воно буде!" рече пану сміло,
А пан його в зуби – тай кончене діло.
Ото ж знай, баране, як вовка чіпати;
А хвіст тобі ввірве, то треба тікати.

III. Московське "пожалуваніє".

Поганий звичай – я з нього кепкую:
Даєш, Москалю, а кажеш: "жалую";
Чи бє, чи дає: "жалую, мосьпане!"
Од "жалування" инший і не встане.

IV. Бенкет на сеймику.

Куди ж ті панове зо світа майнули,
Чи сном вони вічним, сердеги, поснули,
Оті що у волю гостей годували,
Убогую шляхту винцем напували?
Як тільки де сеймик, пан щиро вітає, [1])
Од шляхти нічого собі не жадає.
З а т е в ж е т е п е р а ведеть ся инако:
Як тільки у пана з шафраном звів фляка,
Чи випили пляшку вина в нього гості,
То треба вже зараз обрать єгомості –
Чи то на посла там, чи на депутата, [2])
А ні – то навіки втеряв собі брата.
Тепер як у пана тобі роблять шану,
Питайсь попереду: чого треба пану?

V. Сеймик.

З сеймика вернув ся парубок у свиті,
А пан і питає, що дієть ся в світі,
"Про куго там, хлопче, найбільш розмовляли?"
- Калитку, [3]) мосьпане, найдужч захваляли.
"А хто промовляв там?" – "Калитка!" – він каже.
"На чому ж там стали?" – "Калитка покаже.

[1]) *В оригін. hojnie częstuje. В.Д.*
[2]) *Послів вибірали тоді у Сейм а депутатів на провінціяльних сеймиках, за суддів до трибуналу. В.Д.*
[3]) *В оригін. mieszka (мішок, капшук) В.Д.*

“Хто речі розумні та мудрі там радив?
- Калитка, мосьпане, найкраще провадив.
“А дурнем, не чув ти, кого називали?
- Дідусь обізвав ся – дурним обізвали.
“А хто там Маршалком?” – “Рідня Директора!”
“А є вже Поборці?” – “Та є, ще од вчора!
Та тілько, мосьпане, хто саме – не кажуть,
Бо (чув я) чекають, аж поки підмажуть.
У нас се, мосьпане, звичайно буває:
Зна кухар, що горнець накритий ховає;
Посол з депутатом – застряли в корчомці,
Як зна дідько дідька, так зна пан Поборці;
Та тільки не кожен ту справу приймає,
Що то під приватним накриттєм впріває.

VI. Про наказ [1]).

У нас все вельможних у Сейм обірають,
А вони в наказ свій стільки напихають,
Що шестеро коней везе ту цидулю,
А звідтіль привозять… звичайно що: дулю.

VII. Світ.

Хто лицар найкращий? Лицар – пан вельможний.
Хто більш всїх достойний? – Найдужче заможний.
Хто вбив на смерть Турка? – Региментар, [2]) пане.
А хто региментар? – Кого на те стане,
Кого звуть „фильозоф ?” – Хто все диспутує.
Хто ж пак диспутує? – Вино хто купує.
Хто добрий промовця? – Хто красно мовляє.
Хто ж красно мовляє? – Хто всїх напуває.
А хто доброчинний? – Хто всїх поважає.
Хто брат широсердий? – Хто дасть все, що має.
Хто шельма? хто блазень? Ледащо хто зветь ся?
- Хто голий як бубон: так в світї ведеть ся.

[1]) В оригіналі: “Do Instrukcyey”. В.Д.
[2]) Региментар – заступав гетьмана на війні. В.Д.

VIII. Правда.

„Чого се, мосьпане, десь правда пропала?"
- Бо навпаки зватись тепер вона стала, -
- Тепер уже д а – п р а в ; da – „дай" по латині, -
Спершу дай, потім – прав, Ляше та Русине!

IX. Машкара.

Ох, Польщо, Польщо, тебе вкрила хмара,
Як лиш машкару на себе убрала;
Каптур на очах, убогих не бачиш,
Бійки та чвари, темнота – не плачеш.
Скинь з себе каптур, на бідні зглянься люде, -
Сонце засяє, і ясно скрізь буде.

X. Про плату жовнірам.

Бідні жовніри, мене жаль проймає,
Що кожен дідько ваш труд споживає:
То депутати, то браття поборці [1]),
То сукколєктор [2]), то инші дозорці;
Гріш до вас ледве десятий доходить,
Довго по людях з рук в руки він ходить,
В кожній руці він потрошки всихає...
Так вовк з овечки користь собі має.

XI. Про сеймик.

На сеймику лихо: порядку немає;
Там опіяка усіх повершає;
Заллє горлянку у себе в господі,
Прийде на сеймик – кива воєводі.
Де дів ся розум? правда де тая?
Воля безмежна на них не вважає;
Крик: "nie pozvalam!" не чуть більш нічого.
Що ж "не позволю?" – Спитай ся дурного!
Зовсім як кажуть "ні сюда, ні тэда":
В головах грає хміль як та дуда.

[1]) *Поборці – збірщики податків. В.Д.*
[2]) *Здаєть ся, се помішник поборця. В.Д.*

27. Зам. 6363.

XII. Однаково [1])

Один до другомго: "узяв ти міщанку,
А я похвалю ся – взяв добру шляхтянку!"
А другий до нього: "тобі що до того?
Ти пий із кришталю, а я з шкла простого;
Один в ньому трунок і смак не инакий:
Хіба в селі гірші, як в городі раки?

XIII. Хтось до автора.

Ну що, Волиняче, наїв ся салати?
На страві волоській став кращ виглядати:
Заморське коріннє то так помагає;
Хто смак має добрий, той лихо з ним має.
А нащо забув ти привсліве людськеє,
Що кінь чи віл рветь ся до пари своєї?
Ото ж тобі, друже, волоська салата!
То, знай, що од Бога така тобі плата.

XIV. Вибори депутата.

Шість мисок, до того копа полумисків,
Сто пляшок та десять раз стільки келїшків:
Пий, лий, чолом бий перед кожним братом,
Коли хочеш бути паном депутатом.

XV. Вельможний просить хлїба.

Вельможний у Бога собі хлїба просить,
А всякого збіжя у нього скирт досить.
Сам хлїба ти просиш, і хлїба жалїєш,
Щоб другому дати, … а з кого товстїєш?
Ти хлїба от просиш – дає Бог із неба,
То й другим давати того дару треба;
Як дав Бог багато, то не для самого:
Ти тільки доглядач добра того всього.
Давайте ж убогим, побійте ся кари.
Бо братиме дїдько вас враз по три пари!

[1]) *В оригіналі: Iednaka rzecz. В.Д.*

XVI. Світ.

Ой, світе наш, світе, який ти зробив ся:
Один навіжений, а другий сказив ся…
Кого ж навіженим зовуть в нас на світі?
Того, що з панами сідає в лахмітті.
Кого світ скаженим усюди поносить? [1])
Що правду та кривду між людьми голосить.
Павич кричить в голос, коли нема пави;
Людина з досади; немає поправи…

XVII. Про птаха – неробу

Літа птах, буяє –
Знать, швидко сконає.

Дві дивниї речі на світі я знаю,
Збагнути собі їх ніяк не здолаю:
Он жінка жне в полі, од спеки вмліває,
А птах буям в небі – літає, співає.
Чи то-ж од людини той птах більше важить:
Літає – буяє, а ту сонце смажить?
Отой неборака снопи в копи носить,
А той готовеньку їжу в Пана просить.
Біда тому птаху, хоч він і буяє:
Хто дурно звик їсти, то так і сконає.

XVIII. Про поголовне на Волини.

Далебі то правда, – нарікати шкода. –
Тепер уже краща зайшла у нас мода,
Що своїх голов ми вже не одкупаєм,
А тільки подимне од диму складаєм.
Раніш, то до дідька на одкуп давали,
А Кримці і гроші, і голови брали.

XIX. Нові палаци.

Люди палаци одні вже руйнують, –
Другі, дорожчі, на-ново будують;
Пишні збудують, й порожні висять ся…

[1]) В оригіналі: ропозі (в польській мові такого слова немає). В.Д

Ох, люде Бога мабуть не боять ся!
Чи то ж не краще шпиталь збудовати,
Бідним, калікам притулок там дати?
Шпиталь поставиш – то палац для себе
В небі готуєш: там житло для тебе.

XX. Автор до себе.

Чоломм тобі рад я, вельможний, давати,
Та прошу – ворота мої обминати,
Бо я не достоїн у домі мойому
Побачити пана, а служці свойому
Скажи вина бочку до мене вкотити:
Без пана з слугою смачніш буде пити.

XXI. Пан над косарем.

Од ранку хлоп бідний косою махає;
Болять уже крижі, піт з чола стікає,
На сонце почав він частїш поглядати,
Чи скоро піде вже воно спочивати.
Жени, Фебе, коні як можна скоріше,
Бо бачу, хлопови що далї, то гірше.
А бідний панок той за хлопом слїдкує,
"Ой, близко вже вечір!" сердега міркує.
Покинь сумовати: дивись, суне хмара, –
Твоє сіно змиє, аж здійметь ся пара.

XXII. Краків – пан.

Краків – то пан наш (пани там усюди!) –
З золотом, з грішми – виводить у люди;
Кухня готова, готова кухарка,
Челядь, шиньочок і пляшка, і чарка, –
Кальвина, Лютра, навіть схизматика
З грішми вважаєш за математика.

XXIII. Львів – батько.

Львів батько дбає про синову долю,
Як син той має в калитцї у волю,
А на Мазура лихий він без міри,

Батько був зрік ся: в калитці там діри…
Русин од нього полехкости має:
Не дасть з калитки – то сукню здіймає.

XXIV. Gratia gratis data.

Дар сей в Латинців даремне всяк має,
А в землі Руській [1]) иначе буває:
Піп каже: "зходіт дар од Отца свише!".
Шепче владика: "як би, попе, тихше"…

XXV. До Русина і Кальвина.

Русин як хоче собі щось здобути,
Мусить таїтись, підлесливим бути;
Свого дійшов він – впізнать не вдало ся. [2])
Кальвина знати: немає волосся;
Як лиш про віру мовлять зачинає,
В лисину тую весь розум втїкає.

XXVI. Мазур.

Мазур із Черска ішов на чужину,
В край ген далекий – до нас на Вкраїну [3])
Враз у дорозї орда наганяє,
Аркан на шию йому накидає.
Кинув ся Мазур в той мент до кишені, –
Маєш, Татарку, квитків аж дві жмені!
"Що ти, жартуєш? Ось квит добродзїю:
бач, дав я викуп за голову й шию".
Виправдавсь Мазур квитами нївроку:
Їде вже верхи, а не біжить збоку.

XXVII. Рівність. [4])

Рівність шляхетську у Польщі всяк знає:
Вбогий не сяде де пан засїдає;
В небі – там рівність і нема вищих саном,
Й хлопець при стайнї як брат буде з паном.

[1]) В оригіналі: "w Rusczyznie".
[2]) Тоб-то, не пізнали, що він Русин, – в оригіналї: "Uchodzi sztuka nie poznac Rusina" В.Д.
[3]) В оригіналї: na Ruś. В.Д.
[4]) В оригіналї: "Aegualitas".

XXVIII. Де який звичай.

У нас на Вкраїні [1]) як гостя вітають –
Горілку та пиво на стіл виставляють:
Поки там ще страва, то гість підкрепить ся,
Яку дадуть страву – не буде й дивить ся.
Та краще у Польщі, що перш диспутують –
І в мент, за годин сім обідать зготують.

XXIX. Про жовніра молодожона.

Умів ти у війську грошима бряжчати,
Умів кимсь надбане добро споживати,
Умій тепер, брате, лад в хаті зробити –
З села в село годі тобі вже ходити!
Доволі у війську бешкетів ти діяв,
Що в війську придбав був, то там і розвіяв;
Не дуже щось віна навіз ти до хати –
Твої пак маєтки не дуже видати.
Тепер ти, гусарку, підтикай-но поли,
Пахолка не маєш – жени воли в поле;
Тепер вже, гусарку, забудь про печеню,
Походиш за плутом – сховаєш в кишеню!
Нехай пан осадчий росплута тороки,
Сплете батіг добрий – воли, гріти в боки,
Тоді вже правдива Батоговська [2]) стане;
Замість списа – истик бери в руки, пане!
Молодчик у війську "бец, бец!" все гукає,
Тепер нехай "соб, соб!" волів поганяє.
Не буде-бо хлопів [3]) – ти мусиш те знати!
А будеш робити, то й хліб будеш мати.

[1]) *В оригіналі: U nas na Rysi. В.Д.*
[2]) *Натяк на Батоговську битву р. 1653, коли Тиміш Хмельницький тяжко побив Поляків і вбито було навіть гетьмана польського Калиновського.*
[3]) *Курсив мій. В.Д.*

XXX. Посполіте рушеннє.

Нема у нас грошей жовніра найняти,
То можна їх з панських шкатулів узяти.
Доволі є скарбів, але не займаєм;
А шкода нам грошей, сами битись маєм;
То й биймо ся, тільки усі до одного!
Найдемо десь блазня, найдемо дурного,
Той піде за себе, а другий за вдову,
А третій, за батька – от військо й готове.
Тай прудкем: поки ж то дійде на Вкраїну [1]) –
Голова в Русина буде як коліно. [2])

XXXI. Про обід (поминальний) [3]).

Даєш панам їсти – нехай їсть й убогий.
А не одганяй їх, як псів, од порогу.
Забув гість за душу померлу згадати,
А з пляшки диви-но як вміє смоктати!
Ведмідь, хоч звірюка, більш чемности має:
Дере мед й муркоче – молитву читає…

XXXII. Небесний палац.

Палац небесний – на вас, добрі люде:
З панством – доволі од гною там буде;
Трудно там буде: "зась, хлопе!" сказати –
Бог всіх зрівняє, як діточок мати.

XXXIII. До Михайла про "пуздерко" [4]).

З горілкою пляшку в пуздерко ховаєш,
Та все одмикаєш, потрохи ковтаєш;
Гвалтуєш: "хтось випив!! хтось ключ другий має!"
Тут ключ не поможе: губа докучає…
А щоб та горілка тобі не всихала,
Колодкою губу замкни, мій Михайле!

[1]) *В оригіналі власне: "poki mazur minie", ідучи до нас на Вкраїну. В.Д.*
[2]) *В оригін.: "Nie będzie włoska w twej gływie Rusinie". В.Д.*
[3]) *В оригіналі: "До stypy".*
[4]) *Пуздерко – шафка, мисник, що замикаєть ся.*

XXXIV. Про жіноцтво.

Жіноцтво створив Ти із кости, мій Боже, –
Не одному в горлі стать кісткою може.
Дасть мужови инша у писк, аж лунає,
А дай-но їй здачи – не дише, вмірає…
У Пана гірш спина болить, як Їй-Мости:
Слабіш той, що з глини, а-ніж той, що з кости.

XXXV. До маляра.

Який же маляр ти? Чи так малювати?
Поглянеш на образ – одразу пізнати.
Ото маляр в мене, як так намалює,
Що й сам не пізнає, як щось наквачує!

Публікується за: Доманицький В. Вірші Данила Братковского //Літературно-науковий вісник. – К., 1909. – Т.XLV. – С.338–348. У тому ж році стаття ще вийшла окремим відбитком: Данило Братковський: Суспільний діяч і письменник XVII століття. – К.: Друкарня 1–ої Київської Друкарської Спілки, 1909. – С.16–25.

Ірина Ціборовська-Римарович

Історико-книгознавчий огляд примірників книжки Д. Братковського "Світ, розглянутий по частинах"* з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського

При дослідженні історії літературного твору, проведенні його літературознавчого аналізу або відтворенні творчого портрету автора вагоме значення можуть мати історія друкування твору, його перевидання та побутування. При опрацюванні цих аспектів на перший план виступає книгознавчий і джерелознавчий аналіз окремих примірників видання, які дуже часто зберігають на своїх сторінках унікальний фактичний матеріал у вигляді різного виду провенієнцій, маргінальних записів, друкарських особливостей накладу.

Твір Данила Братковського "Світ, розглянутий по частинах" (Краків, 1697) був надрукований у потужній краківській друкарні Цезаріїв за часів керування нею друкарем і видавцем Франтішком Цезарієм молодшим (бл. 1660 – 1724) [1], онуком засновника друкарні Франтішка Цезарія старшого. Цезарій молодший за молодих років навчався у Краківській Академії, де вивчав філософію та красномовство, залишив по собі як автор кілька опублікованих панегіриків, писаних латинською і польською мовами. Він був помітною особою у громадському житті Кракова: обіймав посаду лавника (від 1682 р.), згодом війта вищого суду німецького права на краківському замку (від 1696 р.), з 1698 року уживав титул королівського секретаря. Друкарня Цезаріїв існувала понад 100 років (1616–1730), і за цей час з-під її верстатів вийшло понад 1400 назв видань. В часи Франтішка Цезарія молодшого друкарня випустила бл. 480 назв друкованих творів, на титульних аркушах яких після його імені вказувалося: "Його королівської милості та ясновельможного пана краківського біскупа, князя сіверського і також преславної Краківської Академії друкар". Ф. Цезарій мав низку привілеїв на друкування певних видів книжок від короля (1681, 1692, 1697), від краківських біскупів (1680, 1681, 1701, 1710, 1720), від ректора Краківської Академії (1680 р.), від генерала Домініканського ордену (1721 р.). Друкарня видавала календарі, дисертації, диспути, панегірики, релігійну літературу, книжки юридичної, історичної тематики, красного письменства.

* *Назву книги Д. Братковського подано в авторській редакції дослідниці* ***(від упорядника)***.

Видаючи власним коштом збірку своїх віршів, Д. Братковський, без сумніву, переслідував мету, що полягала в ознайомленні та зацікавленні нею найширшого кола читачів і в одержанні якнайбільшого суспільного резонансу. Тому поезії написані польською мовою – державною мовою Речі Посполитої, а для видання обрана відома краківська друкарня, діяльність якої в той час була у розквіті. Загальний бібліографічний опис видання виглядає так: Bratkowski, Daniel. Świat po części przeyzrany [!]. Do druku podany. – W Krakowie: w Drukarni Franciszka Cezarego, J.K.M. y J.M.X. Biskupa Krakowskiego Xiężęcia Siewierskiego Typografa, 1697. – A^3B-X^4 = [83]f.; 4°. Видана форматом "in quarto", обсягом 83 аркуші, які не мають нумерації, вона була оформлена дуже скромно. Ніщо не відволікало увагу читача від змісту. Видання має гравійований титульний аркуш, дві різні орнаментальні заставки (зв. тит., арк.В), одну орнаментальну кінцівку (арк.Х зв.), один непоказний ініціал "І" (арк.В) та дереворит: на шальках терезів "Вельможність" переважує "Волю" (арк.S зв.). Кожна сторінка має кустоди. Основний текст надруковано готичним шрифтом: 27 рядків на сторінці, 10 рядків мають висоту 55 мм. Книжка має присвяту польському королю Августу II Сильному (1697 – 1706, 1709 – 1733). Прізвище автора відсутнє на титульному аркуші. Воно вміщене після тексту присвяти: "Waszey Krolewskiey Mści Wierny Poddany Daniel Bratkowski, podczaszy wendeński. Author Operis".

Збірка поезій Данила Братковського "Світ, розглянутий по частинах" мала великий, як для того часу, наклад – понад 4000 примірників[2]. Бракує фактів про те, як реагувала тогочасна громадськість на книжку Данила Братковського. Але не можна говорити, що книжка залишилася непоміченою. Вірші з неї переписувалися й поширювалися в рукописах[3]. Майже через 70 років після видання "Світу, розглянутого по частинах" Францішек Богомолець (1720–1784), літератор, видавець, діяч польського Просвітництва перевидав окремі поезії Данила Братковського у збірнику під назвою "Rozrywki" (Варшава, 1768)[4].

Складно говорити і про побутування книжки. Для цього треба було б мати якнайповнішу документальну інформацію про те, в яких бібліотеках осідали примірники видання, хто були їхніми власниками, чи весь наклад було розпродано. Пролити світло на ці запитання частково допомагає дослідження відомих сьогодні примірників книжки Данила Братковського в Україні та за її кордонами. К. Естрейхер у "Bibliografii polskiej" подає назви 12 бібліотек, де у другій половині XIX ст. зберігалася книжка Д. Братковського, не вказуючи кількість примірників в кожній з них. Це бібліотеки Браницьких у Сухій, Красинських, Четвертинських,

Чорторийських, Тарновських у Дзікові, бібліотеки Київського, Львівського, Варшавського університетів, Ягеллонська бібліотека, Оссолінеум та ін.[5] Сьогодні в Польщі зберігаються кілька примірників збірки поезій Д. Братковського, зокрема у Бібліотеці Народовій (Варшава) та Публічній бібліотеці столичного міста Варшави[6]. "Світ, розглянутий по частинах" потрапив і у фонди Бібліотеки Синодальної друкарні. Нині він зберігається у Центральному державному архіві давніх актів Росії (Москва). Провенієнції у ньому відсутні [7]. За даними рукописних бібліотечних каталогів XIX ст. краківське видання поезій Д. Братковського перебувало у таких бібліофільських зібраннях, як Івницька бібліотека баронів Шодуарів[8] (с.Івниця, тепер Андрушівського р-ну Житомирської обл.) та Городецька бібліотека Антонія Урбановського (с.Городець, тепер Володимирецького р-ну Рівненської обл.).

У фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі НБУВ) зберігаються тринадцять примірників книжки Д. Братковського – три у Відділі стародруків та рідкісних видань і десять у Відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій. Вони різняться між собою обсягом, оправами та провенієнціями. Дев'ять з них збереглися у повному обсязі. Джерелознавчий аналіз провенієнцій, маргінальних записів та рукописних джерел дає такі відомості про географію розповсюдження примірників книжки у XVIII ст. в Україні: Бердичів[9], Жидичин, Звягель, Київ, Чернігів. У минулому книжки, крім приватних осіб, зберігалися у бібліотеках православних, уніатських та католицьких монастирів, світських та духовних учбових закладів. За соціальною ознакою провенієнції примірників НБУВ представляють 3 категорії власників: духовенство, світська шляхта, козацька старшина.

У XIX ст. вони всі вже "осіли" у Києві: чотири примірники зберігалися в бібліотеці Києво-Печерської Лаври, три – у бібліотеці Київської духовної семінарії, по два – у бібліотеках Київської Духовної Академії та Університету св.Володимира, по одному у бібліотеці Києво-Софійського Собору та Загінецькій бібліотеці Б. Стажинського.

Примірник НБУВ із шифром Ін. 1853 було використано при підготовці даного перевидання творів Д. Братковського. Вибір був зумовлений станом збереженості паперу.

У всіх бібліотечних примірниках папір має однакову філігрань – зображення герба "Топор" без жодних прикрас. Цілий водяний знак міститься на корінцевому згині одного з двох парних аркушів при кількості чотири аркуші у зшитку. Понтюзо паралельні друкованим рядкам тексту. В альбомі

філіграней Е. Лауцявічюса подібне зображення водяного знаку відсутнє[10].

Відомості про особливості бібліотечних примірників подаються у такій формі: опис оправи, колація, провенієнції у хронологічній послідовності, історичний коментар про побутування книжки в минулому та її шлях до фондів Національної бібліотеки України. Текст записів передається із збереженням орфографії та пунктуації оригіналу. Скорочені слова у записах розкриваються і подаються у квадратних дужках. Виносні літери вносяться у рядок і подаються у круглих дужках. Якщо не вдалося розшифрувати якусь абревіатуру або текст виявився нечитабельним, то у квадратних дужках проставляється трикрапка. Закінчення рядків позначається однією похилою лінією. Закінчення рукописного тексту на сторінці позначається двома похилими лініями.

Примірники Відділу стародруків та рідкісних видань:

In. 591. Оправа: півшкіряна, пошкоджена; корінець з бинтами. Розмір: 19x15,8 см.

Колація: A^3B-X^4 = [83] арк.

Провенієнції:

1) "Filip Fyałkowski Prezydent / Krolewskiey kuchni / Odsyłam Xięgę do Ręk Mego Pana / Ktora do czasu słudze była dum[ą] / Teraz zas przez list szle pocało[wanie] / Obaczywszy się będze etce. etce." [Рукоп. XVIII ст.; форзац].

2) "Авторъ Братковски / (См. дале)" [Рукоп. поч. XIX ст.; тит. арк.].

3) Шифр бібліотеки Київської духовної семінарії: Vb.129 [Форзац, тит. арк., корінець оправи].

Книжка у минулому належала Філіпу Фіялковському, котрий був, очевидно, шляхетного походження. Гербовники згадують рід Фіялковських герба "Слєповрон" (Boniecki A. Herbarz polski. – Warszawa, 1902. – T.5. – S.277-278).

За характером почерку запис: "Авторъ Братковски" зроблений, очевидно, рукою київського митрополита Євгенія Болховітінова. У рукописному каталозі частини бібліотеки митрополита Євгенія, яку він привіз з собою до Києва із Пскова, під № 24 занотоване видання творів Д. Братковського. Каталог був укладений у 1825–26 рр., а зараз зберігається у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві (ЦДІАК, ф.184, оп.1, спр.7, арк.46). За заповітом митрополита частина його бібліотеки – бл. 6 тис. книжок –

була передана у 1837–38 рр. до Київської духовної семінарії. У 1923–24 рр. фонд семінарійної бібліотеки був переданий до бібліотеки колишнього Київського університету св. Володимира, в той час вже Київського Інституту народної освіти. За актом прийому-передачі від 14 вересня 1929 р., підписаним директором бібліотеки Київського інституту народної освіти О.А. Назаревським і заступником директора Всенародної бібліотеки України В.Ф. Іваницьким, книжки Духовної семінарії передавалися до Всенародної бібліотеки України (Архів НБУВ, ф.1, оп.1, спр.292, арк.284). Таким шляхом примірник опинився у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

In. 1853. Оправа: брунатна шкіра, на кришках подвійна лінійна рамка сліпого тиснення, корінець з бинтами. Розмір: 19,5x15 см. Обріз крапчастий, червоний з блакитним.

Колація: $A^3B\text{-}X^4$ = [83] арк.

Провенієнції відсутні. Є тільки шифр бібліотеки Київської духовної семінарії: Vъ.129. [Форзац, тит. арк., корінець оправи].

Шлях цього екземпляру з бібліотеки Київської духовної семінарії до НБУВ був подібний до шляху попереднього примірника.

In. 2116. Оправа: півшкіряна, пошкоджена, корінець з бинтами. Розмір: 19,5x15 см. На корінці паперова наліпка "4Б.24 / 531". Обріз крапчастий, синій.

Колація: $B\text{-}G^4H^2I\text{-}V^4X^3$ = [77] арк.

Провенієнції:

1) "Сыя книжица / вѣрши Братковского / м[о]настира Николаевского / Пустинно Киевского / позосталая / по іеромонаху / Рафайлу Э[меноску] / 1751 году." [Рукоп. Арк. C^3 – E^2].

2) Шифр бібліотеки Київської духовної семінарії "Vъ.129". [Рукоп.; верхня кришка оправи, форзац, арк. B].

Цей примірник у XVIII ст. знаходився у бібліотеці Київського Микільського пустинного монастиря – одного з найдавніших у Києві. У XIX ст. він перебував вже у бібліотеці Київської духовної семінарії, про що свідчить характерний шифр її бібліотеки. До фондів НБУВ книжка потрапила так само, як примірники In. 591, In. 1853.

Примірники Відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій

Бібліотека Волинського ліцею у Кременці

Cr. 6627(1-2). Оправа: брунатна шкіра, пошкоджена, кришки з подвійною лінійною рамкою сліпого тиснення, корінець з бинтами. Розмір: 18x14 см. Обріз крапчастий, синій.

Дана одиниця зберігання є конволютом, алігати якого складають два примірники книжки Д. Братковського.

Колація першого алігату: $A^3B\text{-}X^4$ = [83] арк.

Колація другого алігату: $C^4\text{-}E^4$, $F^2G\text{-}S^4T^1$ = [64] арк.

Провенієнції:

1) "Ta książka Brata Marcellego […]." [Рукоп. XVIII ст., тит. арк. Напис заклеєно смугою паперу, на якій міститься запис про приналежність книжки Юзефу Яну Єзерському].

2) "Hic Liber R[everen]di P[atris] Ios[ephi] Ioan[nis] Iezierski P[arochi] Z[vihalensis] d[ie] 5 / [Mensi Maij]." [Рукоп. XVIII ст. Запис зроблено двічі на арк. K^1 та арк. K^2 другого ряду].

3) "Ex Lib[ris] R[everen]di Patris Iosephi Ioannis Iezierski Parochi Zwiha/le[nsis] […] IMD Petro Bohdanowicz Notario Telonij Rei[…] Ec[clesiae] S[anctae] R[omanae] / A[nno] D[omini] 1721 d[ie] 5 Maij acquisitus est is Liber." [Рукоп.; арк. P зв. другого ряду].

4) "Ex Libris R[everen]di Patr[is] Iosephi Ioannis Iezierski P[arochi] Z[vihalensis] / Anno 1740 d[ie] 9 Febr[uari]." [Рукоп., тит. арк. Цей запис повторено на арк. X^4 зв. першого ряду, арк. M другого ряду].

5) "Collegii Human[ensis] O[rdinis] S[ancti] B[asilio] M[agni]." [Рукоп., 2–а половина XVIII ст., тит. арк.].

6) "Małgorzata Padlewiczuwna m[anu] p[ropria]." [Рукоп. кін. XVIII - поч. XIX ст. Запис повторено на форзаці].

7) Шифр бібліотеки Волинського ліцею: Cr. 6627.

8) "Bibliotheca / Universitatis / St. Vladimiri" [XIX ст. Овальний штамп червоного кольору. Розмір: 3,6x2,2 см].

9) "Библиотека Императорского / Университета Св. Владимира" [XIX ст. Прямокутний штамп фіолетового кольору, із зображенням двоголових орлів. Розмір: 7,5x1,6 см. Арк. B, арк. T^1 другого ряду].

За провенієнціями першим власником книжки був чернець Марцелій. У 1721 році збірка була придбана у писаря Петра Богдановича звягельським парохом Юзефом Яном Єзерським. Останньому вона належала ще у 1740 році. Потім вона потрапила до бібліотеки Уманської базиліанської школи, а

звідти до бібліотеки Волинського ліцею у Кременці. Примірник входив до тієї частини фонду, яка утворювала структурну частину ліцейної книгозбірні під назвою "Collectio Nova" і формувалася з власних придбань Ліцею у 1805 – 1833 рр. Зараз це окрема структурна одиниця у фондах Відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій.

Після переведення Ліцею до Києва (1832–33 рр.) разом з ним переїхала і бібліотека, яка незабаром, у 1834 р., стала складовою частиною бібліотеки Київського університету св. Володимира, відкритого на базі Волинського ліцею. У 1927 р. згідно з постановою колегії Народного комісаріату освіти УСРР від 2 серпня 1926 р., фундаментальна бібліотека університету була передана Всенародній бібліотеці України при Українській Академії наук – тепер НБУВ (Архів НБУВ, ф.1, оп.1, спр.187, арк.13). Такий шлях до фондів НБУВ пройшов цей примірник.

Бібліотека Київської Духовної Академії

ВХХХІІ $^{6}/_{544}$. Оправа відсутня. На залишках шкіряного корінця паперова наліпка з бібліотечним шифром.

Колація: $A^3B\text{-}X^4$ = [83] арк.

Провенієнції:

1) "Сей свѣтъ прейзрани(й) / есть дарованни(й) / о(д) Канце(л)лари(с)ти / що пишетъ листы // Зоветъся Григори(й) / и к(ъ) слу(ж)бѣ скори(й) // он же Венерацки(й) / служите(л) брацки(й), // що панамъ служитъ / ймъ добре дружитъ. // Даровалъ пану / в(ъ) сотницкомъ сану // Григорию Че(р)нꙗковѣ / по(л)ковому сотниковѣ // На не забуди / ой буди буди. // в(ъ) по(л)зу ѡ(т)цовѣ / Gabrielowi // Gauronskiemu / Szwagrowi swemu." [Рукоп. Перша половина XVIII ст. Арк. A^1 – C^2].

2) "1780 года счислялъ / од заложенiя Кiева 1350 / од заведенiя училищъ въ Кiевѣ 160 / Годъ / од вымышленiя печатанiя / книгъ 340." [XVIII ст. Запис іншим почерком. Форзац].

3) "Кiевской Духовной Академии Библiотека." [XIX ст. Овальний штамп блакитного кольору. Розмір: 4,2х2,3 см. Арк. F^3].

Бібліографія примірника: Систематический каталог книг библиотеки Киевской Духовной Академии / Сост. А.С. Крыловский. – К., 1901. – Т.2. Вып.5. – С.141. – № 11089.

Даний примірник у XVIII ст. був подарований канцеляристом Григорієм Венерацьким сотнику Григорію Черняку. З часом книжка опинилася у Бібліотеці Київської Духовної Академії. Остання припинила свою діяльність у 1919 р. Її бібліотеку було передано до Київського інституту народної освіти,

в який було реформовано Київський університет св. Володимира. Але фонди бібліотеки залишалися у старому приміщенні колишньої Академії. За постановою Президії Укрголовпрофосвіти від 30 липня 1923 р., протокол № 61, п.20 (Архів НБУВ, оп.1, спр.71, арк.1) у листопаді 1923 р. фонди бібліотеки КДА влилися до фондів Всенародної бібліотеки України (тепер НБУВ).

Д. IV $^{7}/_{161}$. Оправа: картон, обклеєний світло-жовтим папером, корінець шкіряний з бинтами. Розмір: 19x15,2 см. На верхній кришці оправи наклеєна фігурна витинанка з блакитного паперу з написом "Eutra/pelia". Обріз крапчастий, червоний.

Колація: $A^{3}B\text{-}X^{4}$ = [83] арк.

Провенієнції:

1) "Bibliothecae Zydyczyn[ensis] // Abbatialis //Monasterii Ord[ini]s // Divi // Basilii // M[a]gni // sub // Inventarii // Littera // R = // № // 7 //Liber // Praesens // invenit // subscriptus // A[nno] // ab // Incarnate // Verbo // MDCCVII // S.II. // XII // Februarii // alias // […] // + // Dic." [Рукоп. Арк. B – I].

2) "Библіотека Полоцк. Духов. семинарии." [XIX ст. Круглий штамп із зображенням двоголового орла чорного кольору діаметром 2,7 см. Тит. арк.].

Бібліографія примірника: Систематический каталог книг библиотеки Киевской Духовной Академии (бывшей Полоцкой униатской библиотеки) / Сост. А.С. Крыловский. – К., 1906. – С.260. – № 2661.

Даний примірник належав бібліотеці Жидичинського Микільського монастиря (с. Жидичин, тепер Ківерцівського р-ну Волинської обл.), який з 1608 р. до 1826 р. був місцем перебування уніатських єпископів. Згодом він потрапив до Полоцька. Полоцька уніатська бібліотека, у фондах якої зберігалася книжка в Полоцьку, за розпорядженням св. Синоду була передана до Київської Духовної Академії у 1900–01 навчальному році (Отчет о состоянии Киевской Духовной Академии за 1900 – 1901 учебный год // Труды КДА. – 1901. – Т.3. – № 11. – С.457). А далі вона розділила долю бібліотеки КДА.

Бібліотека Києво-Печерської Лаври

XIV $^{5}/_{55}$. (П.XI-188). Оправа: паперова обкладинка. Розмір: 20x15,5 см. Обріз крапчастий, синій.

Колація: A^3B-X^4 = [83] арк.

Провенієнції:

1) "Ex libris Innocentij Odrowąż / Michałowicz Anno Xtia 1737." [Рукоп. форзац].

Примірник належав шляхтичу Іннокентію Михаловичу герба "Одровонж".

XIV $^5/_{55}$. (П.XI-189). Оправа: ка́ртон, обклеєний папером "павичеве пір'я"; корінець шкіряний з бинтами. Розмір: 19x14,8 см. Обріз крапчастий, синій з червоним.

Колація: B-X^4 = [80] арк.

Провенієнції відсутні.

XIV $^5/_{55}$. (П.XI-190). Оправа: півшкіряна, корінець з бинтами. Розмір: 20,5x16 см. Залишки мотузяних зав'язок. Обріз крапчастий.

Колація: A^3B-X^4 = [83] арк. При оправі переплутані сторінки – титульний аркуш вплетено після арк. A^3.

Провенієнції:

1) "Ex Libris R[everen]di Patris Barlaami Domoszynski Coenobitae / Ielecensis Czerniechoviensis A[nno] 1719." [Рукоп. Зв. тит.] Напис повторено на арк. B^3, X^4 зв.: "Ex libris R: P: Barlaami Domoszynski."

Примірник належав ченцю Єлецького Успенського монастиря в Чернігові Варлаамові Домошинському.

XIV $^5/_{55}$. (П.VII-27). Оправа: картон, обклеєний синім мармуровим папером, корінець шкіряний з бинтами. Розмір: 19x15,2 см.

Колація: A^3B-X^4 = [83] арк.

Провенієнції відсутні.

Бібліографія примірників: Систематический каталог книг библиотеки Киево-Печерской Лавры. – К., 1912. – Т.2. – С.38. – № 4745. У каталозі зазначено шифр XIV $^5/_{55}$, наявність чотирьох примірників і є вказівка, що в одному з них бракує початку.

Бібліотека Софійського Собору

Соф. 992. Оправа: картон, обклеєний жовтим папером, корінець шкіряний з бинтами. На корінці паперова наліпка з шифром "992". Зав'язки з тканини. Розмір: 19,5x15 см. Обріз крапчастий, червоний.

Колація: $A^3B\text{-}X^4$ = [83] арк.

Провенієнції:

1) "Іωанъ Мокрицкій." [Рукоп. XVIII ст. Арк. A^3].

2) "Библіотека Кіево-Софійскаго Собора." [Овальний штамп фіолетового кольору. XIX ст. Розмір: 4,8x2 см. Форзац, арк. K^4].

Бібліографія примірника: Рукописний каталог друкованих книжок бібліотеки Києво-Софійського собору 1850 року (Інститут рукопису НБУВ, ф.233, спр.31, арк.167, № 992).

Даний примірник є надзвичайно цікавим на предмет маргінальних записів у ньому. Чисті аркуші, які були додані на початку і в кінці книжки при виготовленні оправи, рясніють записами про фінансові витрати Софійського монастиря, поезіями релігійного змісту, повіншуваннями. Записи, датовані 1731 – 1732 рр., зроблені українською, церковнослов'янською, польською та латинською мовами. Бібліотека Софійського собору надійшла до НБУВ у 1925 р. (Архів НБУВ, оп.1, спр.380, арк.187).

Загінецька бібліотека Болеслава Стажинського

№ 7008(1). Оправа: ясно-брунатна шкіра; на корінці шкіряна наклейка вишневого кольору з золотим тисненням "SWIAT / PRZEYZRANY / 1697" і паперова наліпка з бібліотечним шифром "7008". Розмір: 18,7x15,4 см. Обріз фарбований, жовтий.

Колація: $A^3B\text{-}L^4$, $O\text{-}X^4$ = [75] арк.

Провенієнції замазані фарбою.

Бібліографія примірника: рукописний каталог "Katalog Biblioteki Horodeckiej dziś Zahiniecka. 1870" (Інститут рукопису НБУВ, ф.1, спр.121, арк.29 зв.) та "Katalog Biblioteki Zahinieckiey. 1905" (Інститут рукопису НБУВ, ф.1, спр.1066, с.102).

Дана одиниця зберігання є конволютом, в складі якого краківське видання поезій Д. Братковського є першим алігатом. До нього приплетено: (2) Bando przeciwko gorzałce y wszystkim iey nasladowców. – [Suprasl], 1720; (3) Bieżanowski S.J. Lew przyiemny chociasz ognisty. – B.m., 1676. У даному примірнику бракує титульного аркуша.

Книжка знаходилася у Городецькій бібліотеці (с. Городець, тепер Володимирецького р-ну Рівненської обл. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitey. – Wyd. 2–e. – T.5: Województwo Wołyńskie. Cz.2. Ziemie ruskie korony. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1994. – S.130–135) бібліофіла Антонія Урбановського (1770 – 1842), який зібрав одну з найбільших бібліотек Волині свого часу (Pieńkowska K. Urbanowski Antoni //Słownik pracowników książki polskiej. – Warszawa, Łódź, 1972. – S.927–928).

Після смерті А. Урбановського бібліотеку і мистецькі зібрання успадкував його онук Едвард Стажинський. Останній вивіз нумізматичну колекцію та значну частину картин до Дрездена, де мешкав, а бібліотеку залишив своєму синові скульптору та колекціонеру Болеславу Стажинському (1834 – бл. 1910 в Парижі). У 60–х рр. XIX ст. Б. Стажинський перевіз Городецьку бібліотеку до свого маєтку у Загінцях, що на Поділлі (с. Загінці, тепер Деражнянського р-ну Хмельницької обл.). В 1912 р. спадкоємці Б. Стажинського продали загінецький ключ Марії з Сапіг Браницькій, яка придбала маєток для свого онука Кароля Радзивіла (1886 – 1968), останнього ордината на Давидгородку і водночас останнього власника Загінців (Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitey. – Wyd. 2–e. – T.9: Województwo Podolskie. Cz.2. Ziemie ruskie korony. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1996. – S.387; Reychman K. Biblioteka Zahiniecka Starzyńskich i jej losy // Szpargały. – 1934. – Z.4–5. – S.53–54; Długosz J. Starzyński Bolesław // Słownik pracowników książki polskiej. – Warszawa, Łódź, 1972. – S.851).

Чи перебувала бібліотека у Загінцях весь час за володіння ними К. Радзивілом, чи була перевезена в певний момент до маєтку у м. Білу Церкву, документально підтвердити чи спростувати не є можливим через брак документів. Єдине, що можна твердити, спираючись на протоколи засідань Ради бібліотекарів Всенародної Бібліотеки України, що бібліотека Браницьких з Білої Церкви до ВБУ була перевезена у червні 1921 р. (Архів НБУВ, оп.1, спр.5, арк.52, протокол № 37 від 23 вересня 1921 р.) і що Загінецька бібліотека (у протоколі записано “бібліотека Загінецьких”) теж була перевезена з Білої Церкви (Архів НБУВ, оп.1, спр.5, арк.131 зв., протокол № 95 від 26 січня 1923 р.)

У Києві більша частина Загінецької бібліотеки, а з нею і примірник книжки Д. Братковського, надійшла до ВБУ (тепер НБУВ), інша частина, в основному мистецтвознавчої тематики – до бібліотеки Київської картинної галереї (нині Музей російського мистецтва), частина – розпорошилася.

Сьогодні основна частина Загінецької бібліотеки становить окрему структурну одиницю фондів Відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, окремі книжки зберігаються в колекціях Відділу стародруків

та Відділу образотворчих мистецтв.

Історико-книгознавчий огляд і аналіз примірників збірки Д. Братковського з фондів НБУВ переконливо свідчить, що фонди стародруків сучасних бібліотек є важливим, але малодослідженим фактографічним джерелом у книгознавчих, бібліотекознавчих, літературознавчих та історичних дослідженнях. Наведені в огляді факти стверджують, що видання поезій Данила Братковського "Світ, розглянутий по частинах" було популярним у XVIII та XIX ст. у різних регіонах України і безумовно мало вплив на тогочасного читача.

---

[1] *Encyklopedia wiedzy o książce. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1971. – Col.389–390; Budka W. Cezary Franciszek // Polski słownik biograficzny. – Kraków, 1937. – T.3. – S.244–245; Słownik pracowników książki polskiej. – Warszawa, Łódź, 1972. – S.108–110.*

[2] *Słownik pracowników książki polskiej. – Warszawa, Łódź, 1972. – S.110.*

[3] *Шевчук В. Діамант у попелі. Про Д. Братковського як поета і людину // Шевчук В. Дорога в тисячу років. – К., 1990. – С.167.*

Автор ессе згадує про списки віршів Данила Братковського, які зберігаються у фондах Острозького краєзнавчого музею.

[4] *В наш час вибрані поезії Д. Братковського з короткою біографічною довідкою були опубліковані в кн.: Roksolański Parnas. Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku: Cz.II. Antologia /Wybrał i opracował Rostysław Radyszewski. – Kraków: Wyd-wo Naukowe DWN; Wyd-wo Oddziału PAN, 1998. – S.345–358. Історико-книгознавчий аналіз 4-х примірників книжки Д. Братковського поданий І.О. Ціборовською-Римарович у повідомленні "Історико-книгознавчий аналіз примірників книжки Д. Братковського "Світ, розглянутий по частинах" з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського //Данило Братковський – поет і громадянин. Матеріали науково-краєзнавчої конференції. Луцьк, 22–23 листопада 2002 року. – Луцьк, 2002. – С.78–81. Подальша евристична робота з фондами стародруків НБУВ дала можливість автору виявити ще 9 примірників краківської збірки поета.*

[5] *Estreicher K. Bibliografia polska. – Kraków, 1854. – T.13. – S.322.*

[6] *Biblioteka Narodowa. Zakład zbiorów mikrofilmowych. Katalog mikrofilmów nr.34: Stare druki Cz.VI /Oprac. M. Spandowski. – Warszawa, 1996. – S.61. – ą 184; Katalog starych druków Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy. Cz.3: Polonica XVII wieku /Oprac. J. Rudnicka. – Warszawa, 1976. – S.61. – № 169.*

[7] *Николаев С.И. Польская поэзия в русских библиотеках XVII –первой трети XVIII в. и ее читатели //XVIII век. – Сб.14. Русская литература XVIII – начала XIX века в общественно-культурном контексте. – Ленинград, 1983. – С.173.*

[8] *За рукописним каталогом польських книжок Івницької бібліотеки Шодуарів 1840 року, який зберігається в Інституті рукопису НБУВ (ф.1, спр.4740, арк.22).*

[9] *За інвентарем бібліотеки Бердичівського монастиря босих кармелітів "Index Librorum Bibliothecae Carmelitarum Discalc. Conventus Berdicoviensis, Conscriptus In Anno D[omi]ni 1781, Mens Decembri", який зберігається в Інституті рукопису НБУВ (ф.1, спр.6413, с.96).*

[10] *Лауцявичюс Э. Бумага в Литве в XV – XVII вв.: Атлас. – Вильнюс, 1967.*

Історію завжди творили талановиті та яскраві особистості. У велемовному літописі багатолітньої минувшини Волині та всієї України є постаті, яким судилося стати трохи більшими за самих себе і дещо випередити свій час. З погляду вічності один з таких – Данило Братковський.

Сучасний український письменник і дослідник Валерій Шевчук слушно назвав його "діамантом у попелі". Про цього блюстителя "руського благочестя" свого часу спеціально писали або принагідно згадували Михайло Максимович, Володимир Антонович, Микола Костомаров, Іван Франко, В'ячеслав Липинський, Іван Крип'якевич, Олександр Цинкаловський, Олена Компан[1], а також деякі письменники, журналісти та краєзнавці. Всіх їх цікавила неординарна особа Данила Братковського – колоритної постаті у польськомовній українській поезії, яскравого виразника ідеології розвинутого Бароко, яка була відкрито опозиційною у слові та у ділі до пануючого магнатсько-шляхетського стану Речі Посполитої кінця XVII – початку XVIII ст.

Про життя Данила Братковського збереглися доволі скупі документальні свідчення. За останнє двадцятиліття маємо цілу низку здебільшого науково-популярних, краєзнавчих і зовсім мало власне наукових розвідок, в яких здійснено реконструкцію основної фактографії життєпису, аналіз його діянь і творів[2]. Відрадно, що у нинішній українській історіографії зайшла серйозна мова про напрям досліджень, що отримав у сучасній науці назву "історії й теорії еліт". Услід за студіями В'ячеслава Липинського, які започаткували вивчення важливих питань провідної верстви – національної еліти, проблема українських шляхетських родів нарешті дочекалася своїх новітніх дослідників[3].

Данило (ймовірно, син Богдана) Братковський народився приблизно у 30–40–х рр. XVII ст., за деякими відомостями, у дідичному селі Свищів біля Млинова[4] Луцького повіту "україннего" Волинського воєводства Речі Посполитої (нині Рівненської обл.), а, можливо – й у воєводському Луцьку. За даними атласу, складеного О. Яблоновським, на зламі XVI–XVII ст. рід Братковських власного герба мав свої земельні володіння на Волині[5]. Генеалогічне дерево Братковських своїм корінням міцно вростало у Луцьке Хрестовоздвиженське братство. В усіх пом'яниках серед братчиків виділяється відомий шляхетський рід Братковських[6]. Вірогідно його батько – Богдан Братковський – брацлавський скарбник, каптуровий суддя Волинського воєводства, який, напевно, проживав деякий час у Затурцях Володимирського повіту, був братчиком Луцького братства, а в 1675–1676 рр.

навіть обирався одним з чотирьох старійшин та був провізором братства[7]. Сам поет виховувався в дусі *"твердого благочестя святого"* у стінах Луцької братської школи і, можливо, Києво-Могилянської колегії. Випускник одного з університетів Італії – Даніель Братковський – згадується під 1667–1669 рр. як секретар посольства польського короля Яна II Казимира до Москви (у фонді Посольського приказу Російського архіву давніх актів у Москві зберігаються його численні автографи, пов'язані з Андрусівським польсько-російським перемир'ям та іншими пізнішими подіями).

Данило Братковський разом з Вацлавом Четвертинським і Андрієм Гулевичем виступав 9 грудня 1679 р. і як депутат від православного шляхетства Волинського воєводства на з'їзді у Любліні, скликаному польським королем Яном III Собеським, під час якого залагоджувалися міжконфесійні проблеми в Речі Посполитій[8]. Представник сеймової еліти, оборонець православних русинів на шляхетських сеймиках Волинського і Київського воєводств, він шукав виходу в умовах постійної польсько-української конфронтації. З огляду на це візит Данила Братковського до *"його мосці пана гетьмана задніпровського"* (як записано у його заповіті, складеному 13 листопада 1702 року перед стратою)[9] – Івана Мазепи в 1700 р. – не випадковий[10]. Можливо тому владнання релігійних справ, пов'язаних з призначенням єпископом на православну катедру ставленика луцьких братчиків єпископа Дионисія (в миру – Дмитра) Жабокрицького, стало не єдиною причиною цієї поїздки до Батурина. Авторитетний гетьман козацької України, на думку волинського шляхтича, повинен був серйозно посприяти реалізації визвольних завдань на території всіх українських земель, покраяних кордонами різних держав.

За дипломатичні заслуги перед Річчю Посполитою уласкавлений і наділений у 1669 р. польським королем Михайлом Корибутом Вишневецьким чином брацлавського підстолія, а пізніше, з 1668 р. – земським званням венденського підчашого[11], український шляхтич врешті прийшов до відкритого опору. Християнська сентенція, що стала основою старовинної шляхетської заповіді "кому багато дано, з того багато й спитається", диктувала активну життєву позицію. Боротьбу пером проти шляхти як польської, так і української, що часто заради привілеїв польщилася і зрікалася "русинського родоводу", Данило Братковський завершив участю у народно-визвольному повстанні 1702–1704 рр. під проводом Семена Палія, етнонаціональні та соціальні лозунги якого співпадали з багатьма ідеями письменника.

"Чоловік учений та поет ... благочестя святого нерушний блюститель"[12], – за влучною характеристикою відомого козацького

літописця Самійла Величка, опублікував свою книгу польськомовних, з багатьма українізмами, сатиричних фрашок-епіграм *"Świat po części przeyrzany"* (*"Світ, по частинах розглянутий"*) 1697 р. у Кракові[13] чималим на той час тиражем – 4100 примірників. Такий великий наклад видання, ймовірно, негативно відобразився на і без цього хиткому фінансовому становищі шляхтича, оскільки він заліз у борги і не міг викупити тираж у свого краківського видавця Францішка Цезаря.

Критика всього суспільного ладу Речі Посполитої у книжці ґрунтувалася на сатиричному висміюванні зарозумілості, свавілля і продажності магнатерії та шляхти ("Диспут убогого з паном", "Бенкет на сеймику"). Викриваючи вади всіх станів, Братковський піднісся до усвідомлення потреби рівності людей на землі ("Рівність", "Палац небесний"), відкрито декларував вимогу, щоб кожен жив із власної праці, а не паразитував за рахунок інших ("Пан над косарем", "Життя у місті").

Прояв національного самоусвідомлення добре видно з епіграм: "Де який звичай", "Московське жалування", "До русина і кальвина"[14] та ін. З усіх цих творів можна судити про гуманістичний ідеал Д.Братковського, який у своїй творчості підносився до самокритичного викриття занедбаної соціальної підоснови шляхетської Польщі.

Представник провідної верстви – національної еліти, "хлопоман", за висловом Михайла Возняка – предтеча шляхтичів – хлопоманів 60–х рр. XIX ст. (Володимира Антоновича, Тадея Рильського та ін.)[15], інтелектуал, один з найвидатніших поетів львівсько-луцького культурного осередку, за дорученням військової наради у Фастові став автором письмової відозви до православної людності Речі Посполитої із закликом до боротьби. Серед нечисленної православної шляхти, яка підтримала козацького полковника Семена Палія, джерела називають ще Самійла Шумлянського[16]. Тим не менше Братковський залишався найбільш активним речником Палієвого повстання. З відозвою та листами, переодягненого у просту селянську одежу, його було затримано шляхетським ополченням волинського каштеляна Франціска Лєдуховського під Заславом (нині Ізяслав Хмельницької обл.) й посаджено до гродської в'язниці у підземеллі Свидригайлової (Стирової) вежі Луцького замку. Шляхетський з'їзд за домаганням волинського каштеляна дозволив судити його військовому судові, який 25 листопада 1702 р. безапеляційно виніс смертний вирок. Про дату страти Д. Братковського знаходимо різночитання в різних джерелах. Серед листів, що зберігаються у відділі рукописів Бібліотеки Чарторийських у Кракові (мікрофільм – у відділі мікрофільмів Національної бібліотеки у Варшаві) о.Юрій Мицик віднайшов лист з Варшави, датований 4 листопада 1702 р., в

якому йдеться про розправу над Д. Братковським, власне, на початку, а не в кінці листопада 1702 р.:

„Руська пошта приносить, що Волинське воєводство з–під Заслава рушило до Полонного; пана Братковського, шляхтича цього ж воєводства, схоплено. Він їздив до Палія і Самуся, обіцяючи своїм іменем та іменем меджирицького війта, що побунтує селянство і 10000 людей з них виставить проти [Волинського] воєводства. Допит і безсумнівні докази довели злочин, він був засуджений до смерті і вже розстріляний"[17]. А за повідомленням С. Величка – *"посеред ринку луцького, через ката на сім разів мордерсько зістав стятий"* – страчений 26 листопада 1702 р.[18]

Минуло триста літ від того часу, як пішов на власну Голгофу в Луцьку за українську справу і предківську віру *"урожоний"* шляхтич і поет Данило Братковський, чиє ім'я назавжди залишилося в історії уособленням вірності ідеалам та інтересам рідного народу. Не часто трапляється так, що, видавши всього одну книгу, автор потрапляє в історію своєї країни. З Данилом Братковським сталося саме так. Його поетична збірка "Świat po częśći przeyrzany" *("Світ, по частинах розглянутий")*, сучасне фототипічне видання котрої зараз перед Вами, стала своєрідним авторським філософським маніфестом, в якому понад усе підносяться людські чесноти та правда, за яку, повторивши страсну дорогу месії, поет мав мужність зійти на плаху.

Вшановуючи його пам'ять, 22–23 листопада 2002 року в Луцьку відбулася науково-краєзнавча конференція "Данило Братковський – поет і громадянин", приурочена 300–им роковинам від дня загибелі письменника і суспільного діяча. Ця пропам'ятна наукова академія була організована за ініціативою Волинського краєзнавчого музею та Волинського крайового Братства святого апостола Андрія Первозваного (Луцького Хрестовоздвиженського) і гідно продовжила добру традицію цілої низки науково-краєзнавчих конференцій такого плану в Луцьку.

Матеріали наукового збірника, спеціально видрукуваного на відзначення пам'ятної дати до відкриття конференції, певною мірою відтворили сучасний стан досліджень постаті Данила Братковського та його творчості[19]. Основну частину збірника відкриває доповідь на тему "Поетична спадщина Д. Братковського", що належить перу відомого українського письменника, лауреата Шевченківської премії, перекладача з давньоукраїнської мови та новітнього першовідкривача Данила Братковського та його творів – Валерія Шевчука. У збірнику представлені статті, короткі розвідки й повідомлення вчених, музейних працівників та краєзнавців з Луцька, Києва, Рівного

Острога, Затурців про історичну постать Данила Братковського та його епоху, оточення, філософське світосприйняття, літературознавчий аналіз та концептуальне переосмислення його творів, що до сьогодні не втратили своєї історично-літературної цінності як пам'ятка красного письменства кінця XVII ст.

Особливо вартісний блок матеріалів конференційного збірника поміщено у його додатках. Привертають увагу передусім три рідкісні документи з розпорошеного фамільного архіву XVI–XVIII ст. волинської родини Єло-Малинських, що зберігаються у фондах Волинського краєзнавчого музею.[20] Це – квит 1692 р. та два виписи з книг Луцького ґродського суду 1693 р. – фрагменти з судової справи Любовицьких проти Братковського, що публікуються вперше у перекладі з коментарем польських дослідників із Замостя. Серед археографічних повторів з "Архіву Південно-Західної Росії" надрукована скарга 1701 р. синів Данила Братковського – Івана та Олександра, скарга на самого венденського підчашія, його заповіт перед стратою та рішення військового суду з вироком про смертну кару Д. Братковського за участь у повстанні С. Палія. Окрім того, тут вміщено передрук маловідомих студій українських дослідників, серед яких – розвідки і замітки Михайла Максимовича, польського геральдиста Адама Бонецького, історична публіцистика Івана Крип'якевича та Олександра Цинкаловського (О. Волинця).

23 листопада 2002 року в Луцьку на середньовічній площі Ринок після ранкової служби Божої – панахиди у Хрестовоздвиженському храмі – було урочисто відкрито меморіальну таблицю з барельєфом роботи волинської скульпторки Ірини Дацюк з написом, що промовляє:

Тут, на площі Ринок, 26 листопада 1702
року після тортур був жорстоко страчений
наш земляк поет, патріот, захисник
українського православ'я, член Луцького
Хрестовоздвиженського братства
Данило Братковський.

Біля витоків ідеї народження цієї книги стояло Волинське крайове Братство святого апостола Андрія Первозваного (Луцьке Хрестовоздвиженське) в іпостасі Олени Бірюліної, завідувача відділу давньої історії Волинського краєзнавчого музею, та голови Братства, журналіста і народного депутата України I (XII) скликання Андрія Бондарчука.

Фототипічне видання, котре Ви тримаєте в руках, високоповажаний і ласкавий читальнику – передусім данина шани Автору. Не помилюся, коли

скажу, що подібних публікацій, крім "Слова перестороги" Василя Подолинського[21], в незалежній Україні поки що немає. У нашому виданні, крім переднього слова академіка Миколи Жулинського, розлогого вступного коментаря перекладача, читач має змогу одночасно одержати оригінальний текст 525 сатиричних віршів Данила Братковського і паралельно – їх літературний переклад сучасною українською мовою, який нещодавно завершив у Києві Валерій Шевчук. Його переклад віршів подекуди дуже специфічний і не завжди один до одного відповідає польському оригіналу (з приводу точності відтворення тексту в окремих випадках можна не погодитись з перекладачем), однак беззаперечно передає у своєрідному Шевчуковому стилі відчуття давнього тексту, дух епохи.

Джерельні матеріали книги, що супроводжуються детальним коментарем луцької дослідниці Олени Бірюліної, репрезентують оригінальний першодрук витягу з *Пом'яника* Луцького Хрестовоздвиженського братства[22], де поміщено запис про шляхетський рід Братковських під 1673 р. і зокрема про Данила Братковського, що він: *"невинно отъ Ляховъ страцон. Р. 1702"* з фондів Інституту рукопису нашої найпершої столичної книгозбірні – Національної бібліотеки України імені В. Вернадського у Києві. Другий документ – археографічний повтор тестаменту (заповіту) Данила Братковського 1702 року з відомого "Архіву Південно-Західної Росії", де він, окрім іншого, "синам і донькам наказує триматися своєї віри, якщо славу Божу хочуть мати".

Серед студій старої вітчизняної історіографії у книзі представлені найбільш оригінальні розвідки Михайла Максимовича, Володимира Антоновича, В'ячеслава Липинського і як змістовий додаток до його ґрунтовної статті, що вперше побачила світ у 1909 р. на сторінках "Літературно-наукового вісника" та вийшла окремою відбиткою, – вірші у перекладі Василя Доманицького (перший переклад українською мовою), а крім того вміщено одне сучасне дослідження – книгознавчий аналіз Ірини Ціборовської-Римарович примірників книги, що зберігаються в Національній бібліотеці України імені В. Вернадського.

Автори, упорядники і видавці цього високого друку щиро сподіваються, що перевидання книги Данила Братковського "Світ, по частинах розглянутий", яка стала нині справжнім раритетом, буде надзвичайно корисним, стане предметом підсиленої уваги наукової громади, викличе живий інтерес у дослідників та шанувальників поезії XVII – XVIII ст., спонукатиме до набагато глибшого вивчення та залучення до наукового вжитку нових відомостей про Данила Братковського та його переглянутий світ. Світ, що ловив та так і не впіймав ні Братковського, ні Сковороди, ні

багатьох інших саме з тієї когорти велетів духу, носіїв патріотичних ідей, непересічних постатей нашої минувшини, світочів добра і правди, апостолів, пророків і стоїків давноминулої доби, що уперто і невідворотно наближали наш день. Нехай ця книга буде доземним поклоном від вдячних нащадків одному з таких – нашому волинському Авторові.

... Минуле, як і людина, живе доти, поки його пам'ятають. Кажуть, що справжні поети живуть вічно. *Verba volant, scripta manent* – слова зотлівають, написане залишається.

---

[1] *Максимович М.А. О Богдане Братковском (Письмо к В.Б. Антоновичу) //Максимович М.А. Собр. соч. – К., 1876. – Т. І. – С.539-540; Антонович В.Б. Даниил Братковский (1697–1702) //Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К., 1995. – С.237–247; Франко І. "Жарт непотребний" /Історична вірша з р.1702 на історичнім тлі //Зібр. творів: У 50–и т. – К., 1986. – Т.43. – С.230, 233; Липинський В. Данило Братковський – суспільний діяч і письменник кінця XVII століття //Літературно-науковий вісник. – К.; Львів, 1909. – Ч. 45. – С. 326–338; К.[рип'якевич] І. Волинський повстанець //Новий час (Львів). – 1924. – № 1 (6 січня). – С.14–15; Волинець О. Данило Братковський //Наша культура (Варшава). – 1960. – № 8 (23). – С. 15; Компан О. На поклик альбатросів //Літ. Україна. – 1986. – № 31 (31 липня). – С.7 та ін.*

[2] *Поетичний переклад віршів сучасною українською мовою, що вийшли у 1980–х роках з-під авторського пера Валерія Шевчука, Володимира Крекотня і Ольги Крекотень, а також окремі цікаві спостереження про Данила Братковського та його біографію див.: Антологія української поезії: В 6–ти т. Т.1 /Упоряд. Валерій Шевчук. – К., 1984. – С. 237; Шевчук В. Гілка бароккової поезії //Жовтень. – 1981. – № 7. – С.119–120, 123; Шевчук В. Діамант у попелі //Отчий край '85: Історико-літ. зб. – К., 1985. – С.42–45; Шевчук В. Із вершин та низин. – К., 1990. – С.162–164; Encyclopedia of Ukraine. – Vol. I . – Toronto; Buffalo; London, 1984. – P. 290; Пісні Купідона. Любовна поезія на Україні XVI – поч. XIX ст. /Упоряд. Валерій Шевчук. – К., 1984. – С.112–116; Українська література XVII ст. Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика /Упоряд., примім. і вступна стаття В.Крекотня. – К.,1987. – С.340–347; Пришляк В. Погляди Данила Братковського – прояв опозиції пануючій ідеології феодального суспільства кінця XVII – початку XVIII ст. //Минуле і сучасне Волині. Історичні постаті краю: Тези доповідей та повідомлень V Волинської історико-краєзнавчої конференції. – Луцьк, 1991. – С.49–50; Пришляк В. "Волинський повстанець". Маловідома стаття Івана Крип'якевича про Данила Братковського //Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. Зб. – Львів, 2001 (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.*

наук. праць. – Вип.8). – С.166–167 (публікація), 838–841; Пришляк В. Данило – Богданів син Братковський //Український альманах 2002. – Варшава, 2002. – С.145–147; Корпанюк М. Д. Братковський: поет, патріот, "хлопоман" //Слово і час. – 1991. – № 11. – С.8–9; Кулиняк Д. Блюститель благочестя //Старожитності. – 1993. – Ч. 5–6. – С.12–13; Бірюліна О. Герб та генеалогія Данила Братковського //Третя наукова геральдична конференція: Зб. тез, повідомлень та доповідей. – Львів, 1993. – С.5–6; Бірюліна О. Волинський період життя Данила Братковського. Нові дослідження //Шоста Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства. – Луцьк, 1993. – С. 432–433; Бірюліна О. Данило Братковський та Іван Мазепа (До питання про взаємини) //Волинь незабутня: Тези VI регіональної науково-практичної конференції "Нові краєзнавчі дослідження у контексті національного відродження України". – Рівне, 1995. – С.37–39; Бірюліна О. Джерела до вивчення життя і творчості Данила Братковського //Волинь у житті та творчості письменників: Зб. наук. праць. – Луцьк, 1999. – С.17–21; Герасименко Н. "Людина вчена, поет прекрасний !" (Данило Братковський у зображенні Самійла Величка) //Історія українського середньовіччя: Козацька доба. Зб. наук. праць (На пошану історика Олени Апанович): У 2–х ч. – Ч.2. – К.,1995.– С.92–101; Рисак О.[Вступне слово] //В'ячеслав Липинський. Данило Братковський //Волинь (Луцьк). – 1995. – Ч.2. – С.68–69; Кралюк П. Луцьке Хрестовоздвиженське братство: Історично-краєзнавчий нарис. – Луцьк, 1996. – С.49–50 та ін.

[3] В сучасній українській історичній науці першою такою вдалою спробою стала докторська дисертація Наталі Яковенко, див. її монографію: Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К., 1993. Заслуговує на увагу також її нове дослідження, яке змістовно продовжує та розвиває попередню монографію і присвячене складній реконструкції самоусвідомлення та світобачення українського шляхтича на початку нового часу: Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. – К., 2002.

[4] Архив Юго-Западной России. – Ч.3, т.II. – К., 1868. – С.391–392; Теодорович Н.И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. – Т. II: Уезды Ровенский, Острожский и Дубенский. – Почаев, 1889. – С. 991–993; Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся (Краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року). – Т.2. – Вінніпег, 1986. – С.348–349.

[5] ЦДІА України у Львові, ф.742, оп.1, спр. 93, арк.3, 10.

[6] Пом'яник. Волинське крайове Братство святого апостола Андрія Первозваного (Луцьке Хрестовоздвиженське): Від року Божого 1618 і далі / Ред. колегія: О. Бірюліна, А. Бондарчук, М. Хілько. – Луцьк, 2000. – С.12.

[7] Максимович М. А. О Богдане Братковском (Письмо к В. Б. Антоновичу) //Максимович М.А. Собр. соч. – К., 1876. – Т. I. – С.539–540.

[8] Архив Юго-Западной России. – К., 1871. – Ч.1, т.IV. – С.32–34.

[9] Архив Юго-Западной России. – К., 1868. – Ч. 3, т. II. – С.471.

[10] Липинський В. Данило Братковський – суспільний діяч і письменник кінця XVII століття //Літературно–науковий вісник. – К.; Львів, 1909. – Ч. 45. – С. 333.

[11] Mikulski T. Bratkowski Daniel //Polski słownik biograficzny. – Wrocław; Kraków; Warszawa, 1958. – T. II. – S.414.

[12] Величко С. Літопис. – К., 1991. – Т.2. – С.606–607.

13 Бойко М. Історично-бібліографічний нарис друкарства Волині, 1578–1830. –Блумінгтон, 1972. – С. 44.

14 Доманицький В. Вірші Данила Братковського //Літературно-науковий вісник. – К.; Львів, 1909. – Ч. 45. – С. 340–341; Українська література XVII ст. – К., 1987. – С.343–344.

15 Возняк М. С. Історія української літератури: У 2–х кн. – Львів, 1994. – Кн. 2. – С.54; Романенчук Б. Азбуковник. Енциклопедія української літератури. – Т. 1. – Філядельфія, 1969. – С.423–424.

16 Андрусяк М. Мазепа і Правобережжа. – Львів,1938. – С.39.

17 Biblioteka Muzeum Narodowego im.Czartoryskich w Krakowie, dział rękopisów, sygn.1676, s.144; Мицик Ю. Архівні дані до історії повстання Семена Палія //Літопис Волині. – Ч.2. – Луцьк, 2003. – С.63.

18 Величко С. Літопис. – К., 1991. – Т.2. – С.607; Календарь Юго-Западного края на 1873 г. /Ред. В.Борисов и П.Чубинский. – К.,1872. – С. 23; Архив Юго-Западной России. – Ч.1. т. II. – К., 1886. – С. 494; Костомаров Н. Мазепа й мазепинцы //Исторические монографии и исследования. – Т. 16. – СПб., 1885. – С.231.

19 Данило Братковський – поет і громадянин. Наук. збірник /Матеріали наук.-краєзнавчої конференції, приуроченої 300–й річниці страти Данила Братковського. – Луцьк, 2002.

20 Волинський краєзнавчий музей, інв. № КДФ–5027, 17525, 17526.

21 Подолинський В. Слово перестороги [Сянік,1849] /Вступна стаття,примітки і переклад з польської Ф.І.Стеблія. – Львів, 2001.

22 Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, ф.30, спр.50, арк.27.

Володимир Пришляк,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри давньої і нової історії України
Волинського державного університету імені Лесі Українки

У вінок шани братчику Данилу Братковському

Данило Братковський був активним членом православного Луцького Хрестовоздвиженського братства, та й сам шляхетський рід Братковських був потужною гілкою цієї організації. Про роль братства в житті поета може засвідчити факт: у передсмертному тестаменті він просить поховати себе у крипті луцької братської церкви.

Невідомо, коли у Братковського виник задум написати цю оригінальну книгу, скільки часу пішло на те. Але можна стверджувати, що це – результат спостережень над життям, глибоких роздумів, власних переживань і легальної спроби привернути увагу вищого стану до сумних реалій життя. Очевидно, тим можна пояснити й посвяту книги найвищій у державі особі й великий, навіть на теперішній вимір, наклад, який загнав автора в боргову яму. Поет сміливо „роздягнув" суспільство: нехай у дзеркалі його віршів-фрашок воно огляне свої потворні вади і схаменеться.

Не сталося. Полярними виявилися моральні виміри у автора і владної еліти. І це, мабуть, було для його вразливої натури великою трагедією, поштовхом для перегляду методів боротьби за одвічні моральні і духовні ідеали, в першу чергу – справедливості, чесності, захисту того, хто утримує державу, своїх наїзників, а сам нидіє в голоді, принижений. Це є його народ, Україна, розчахнута навпіл по Дніпру, яку гнітять соціально і духовно.

Дослідники життя і творчості Д. Братковського, чиї напрацювання є у цьому виданні та в інших публікаціях, зробили це ґрунтовно, із знанням справи. Мене ж цікавить недосліджене: чому людина, перед якою відкривався світ благополуччя, свідомо відмовилася від привабливої перспективи і обрала небезпечний шлях боротьби з нерівним по силі супротивником? Адже багато людей його кола проміняли свою віру, національну гідність на спокійне і ситне життя. А Братковський, навіть вже у поважному віці знехтував усім і став на відкритий двобій, добре розуміючи, яким може бути фінал. Він не зламався навіть під жорстокими тортурами, не зрадив ні віру, ні Україну. Можна твердити, що він не думав про безсмертя навіть тоді, коли кат заніс над ним сокиру. Зазвичай на подвиг йдуть сміливі і відчайдушні натури в раптовому пориві. Братковському був час осмислити свій крок і ціною зречення врятувати життя. Не схитнувся. Свою Голгофу він обрав свідомо, ступив на неї без вагань. І це ще більш значимо. Лиш наказав своїм дітям, аби вони трималися тої віри, за яку він вмирав...

Вічним покликом життя і творчості луцького братчика Данила була боротьба з несправедливістю. Тут у нього нема компромісу ні на йоту. Він, шляхтич, дає нечувану пораду вельможним: „оминати" його ворота, закликає кожного жити чесно, користуватися плодами власної праці, гостро осуджує панів-нероб. Його поезії гострі, дошкульні, правдиві. Очевидно, тому вони й пережили віки. Бо геніальні люди творять не лише для своєї епохи. Істини, пророче сказані поетом, актуальні й для нашого суспільства, хворого тими ж болячками: соціальне розшарування набрало потворних форм, слово „справедливість" сприймається з іронією, ракова пухлина корупції проникла у всі сфери життя, матеріальне бере гору над духовним, окремі негативи навіть удосконалилися.

Подвиг Братковського не лише в мужності останніх днів, він в усьому його житті. Бо жити в такому суспільстві і боротися проти його порядків, постійно наражаючи себе на небезпеку, може лише людина з духом Прометея. Страшний вирок він зустрів спокійно. Можливо, лише жалкував, що тільки на схилі літ зрозумів: щось змінити в цьому світі несправедливості можна лише активною боротьбою. Тому й слова-заклик „Рвати греблю!", які стали остаточними у пошуках форм боротьби, привели до фастівського полковника С. Палія, який готував повстання, такого ж бунтівного духом радикала, як і поет. Та попри трагічну долю, Данила Братковського не можна називати трагічною постаттю. Високоосвічена людина, представник української еліти своїм життям, словом і останнім днем сказав інтелігенції: вона ніколи не може бути байдужою до долі народу, з якого вийшла. Чи не його приклад наслідували певною мірою В. Липинський, В. Антонович, праці яких є в цьому збірнику? Він звернутий і до нашого покоління, збіднілого на прометеїв. Це ж про славного земляка наша славна землячка, духовна побратимка Данила, і до нас:

Не поет, хто забуває
Про страшні народні рани,
Щоб собі на вільні руки
Золоті надіть кайдани!

Леся Українка. Зібрання творів в дванадцяти томах. – Т.2: Поеми, поетичні переклади. – К., 1975. – С.74.

Ім'я Д. Братковського, його книга довго були в забутті. Однак грані цього „діаманта у попелі", будителя нації час від часу зблискували крізь пил віків і людську невідь. То ж Україна, як і Польща, скинувши з себе окови, згадала

про свого сина, українського польськомовного поета, громадського діяча, а братство, як правонаступник свого попередника – Хрестовоздвиженського, – про свого братчика.

Найкращою даниною шани стало це фототипічне видання. Обставини склалися так, що воно могло побачити світ лише при допомозі небайдужих людей. Моїх звернень до громадян і установ були тисячі. І вони відгукнулися. Тут була якась закономірність: далекі нащадки тих, кого він захищав, за кого склав свою сиву голову, хоча б цим вчинком віддячили йому. Симптоматичною видається й така деталь: видання стало символом зацікавленості і порозуміння людей різного рівня достатку, освіти, віку, різних політичних і релігійних поглядів.

Саме завдяки цим жертвувателям ви й тримаєте в руках відроджене видання:

Волинська обласна державна адміністрація (голова Анатолій Француз), Волинська обласна рада (голова Василь Дмитрук), управління у справах преси та інформації (начальник Володимир Денисюк), м.Луцьк

– 7000 гривень

Генеральне Консульство Міністерства закордонних справ Республіки Польща в Луцьку (Генеральний Консул Войцєх Галонзка)

– 5335 гривень

Інститут літератури імені Т. Шевченка НАН України, м.Київ (директор Микола Жулинський)

– 2600 гривень

Луцька міська Рада (голова Антон Кривицький)

– 1500 гривень

ВАТ „Луцький підшипниковий завод”, м.Луцьк (генеральний директор Володимир Цибульський)

– 1000 гривень

Всеукраїнське православне братство св.ап. Андрія Первозваного, м.Київ (голова Олександр Гудима)

– 510 гривень

Інюрколегія, м.Київ (голова Данило Курдельчук)

– 500 гривень

Міжнародне громадське об'єднання „Волинське братство", м.Київ (президент Микола Жулинський, голова Данило Курдельчук)

– 500 гривень

Обласний благодійний фонд "Рідна Волинь", м.Луцьк (голова наглядової ради Борис Климчук)

– 500 гривень

ВАТ "Волиньгаз", м.Луцьк (голова наглядової ради Лариса Соколовська)

– 500 гривень

ВАТ „Волинська обласна друкарня", м.Луцьк (директор Дмитро Головенко)

– 500 гривень

Волинська обласна організація Української Народної партії, м.Луцьк (голова Борис Загрева)

– 500 гривень

ВАТ „Волиньхолдинг", м.Луцьк, ТМ "Торчин - Продукт" (голова спостережної Ради Андрій Новак)

– 500 гривень

Видавництво „Ініціал", м.Луцьк (директор Віктор Федосюк)

– 500 гривень

Волинське крайове братство св.ап. Андрія Первозваного УПЦ КП (Луцьке Хрестовоздвиженське), м.Луцьк (голова Андрій Бондарчук)

– 420 гривень

Волинська дирекція ВАТ „Укртелеком", м.Луцьк (директор Володимир Кошлатий)

– 300 гривень

Свято-Троїцький кафедральний собор УПЦ КП, м.Луцьк (благочинний о.Володимир Подолець)

– 270 гривень

Луцько-Волинське єпархіальне управління УПЦ КП, м.Луцьк (тимчасово керуючий митрополит Даниїл (Чокалюк)

– 250 гривень

Вище професійне училище № 6, м.Луцьк
(директор Ігор Корчук)
– 250 гривень

Свято-Вознесенська церква УПЦ КП, м.Горохів Волинської обл.
(благочинний о.Андрій Сидор)
– 200 гривень

Редакція обласної газети „Волинь", м.Луцьк
(головний редактор Степан Сачук)
– 150 гривень

Церква Різдва Пресвятої Богородиці УГКЦ, м.Луцьк
(протопресвітер о.Роман Бегей)
– 108 гривень

ТЗоВ „ДС Мотор-сервіс", м.Луцьк
(директор Степан Диль)
– 100 гривень

Громада „Лад" Рідної Української Національної Віри, м.Луцьк
(священик Світомир)
– 50 гривень

Особисті пожертви:

2002 рік

	дата внеску	*сума, грн.*
Бондарчук Андрій, м.Луцьк	*5.11*	*85*
Корсак Іван, м.Луцьк	*6.11*	*50*
Шадловський Михайло, с.Струмівка Волинської обл.	*6.11*	*50*
Ковальчук Андріян, с.Вересневе Волинської обл.	*13.11*	*50*
Галич Ніна, м.Київ	*20.11*	*50*
Приступа Світлана, м.Київ	*20.11*	*50*
Оляндер Луїза, м.Луцьк	*23.11*	*55*
Симонович Євген, м.Луцьк	*27.11*	*50*
Гіщак Кіндрат, м.Київ	*7.12.*	*85*
Червоній Василь, м.Рівне	*19.12*	*100*

Мороз Олександр, м.Київ	*23.12*	*50*
Бойко Володимир, м.Луцьк	*24.12*	*50*
Міндюк Дарія, м.Горохів	*27.12*	*50*
Максимович Леонтій, м.Горохів	*27.12*	*50*

2003 рік

Развадовський Віктор, м.Київ	*20.03*	*200*
Манчуленко Георгій, м.Київ	*26.03*	*60*
Бичков Сергій, м.Київ	*2.04*	*100*
Климпуш Орест, м.Київ	*2.04*	*50*
о.Іван Нідзельський УПК КП, м.Луцьк	*3.04*	*50*
Жулинський Микола, м.Київ	*8.04*	*200*
Бутейко Антон, м.Бухарест, Румунія	*8.04*	*150*
Потурай Олег, м.Луцьк	*15.04*	*50*
Войнаровський Юрій, м.Луцьк	*5.05*	*50*
Кирильчук Євген, м.Луцьк	*6.05*	*100*
Слабенко Сергій, м.Луцьк	*7.05*	*200*
Боярчук Петро, м.Горохів	*16.05*	*50*
Митрополит Яків (Панчук) УПЦ КП, м.Луцьк	*13.06*	*350*
о.Микола Гінайло УПЦ КП, м.Володимир-Волинський	*16.06*	*50*
о.Микола Цап,УПЦ КП, м.Луцьк	*16.06*	*60*
Кривицький Антон, м.Луцьк	*25.06*	*100*
Дмитрук Василь, м.Луцьк	*8.07*	*100*
Загрева Борис, м.Луцьк	*15.07*	*200*
Соколовський Андрій, м.Ківерці	*4.09*	*50*
Бондар Володимир, м.Луцьк	*19.09*	*150*
Шваб'юк Василь, м.Луцьк	*23.09*	*50*
Кравчук Святослав, м.Луцьк	*24.09*	*50*
Кушнір Віталій, смт.Затурці Волинської обл.	*2.10*	*50*
Мулярчук Феодосій, смт.Маневичі Волинської обл.	*6.10*	*50*

Єпископ Михаїл (Зінкевич), УПЦ КП, м.Чернігів	*23.10*	*50*
Пащук Іван, м.Рівне	*13.11*	*50*
Ющенко Віктор, м.Київ	*15.11*	*500*
Черненко Галина, м.Луцьк	*19.11*	*50*
Струк Василь, м.Луцьк	*19.11*	*50*
Губик Василь, м.Луцьк	*19.11*	*50*
Бородчук Володимир, м.Луцьк	*19.11*	*50*
Панчишин Володимир, м.Луцьк	*19.11*	*50*
Чапюк Ростислав, м.Луцьк	*20.11*	*50*
Береза Богдан, м.Луцьк	*20.11*	*50*
Пирожко Святослав, м.Луцьк	*20.11*	*100*
Цибульський Володимир, м.Луцьк	*20.11*	*200*
Митрополит Ніфонт (Солодуха), УПЦ, м.Луцьк	*21.11*	*500*
Дмитришин Ярослав, м.Луцьк	*26.11*	*50*
Шумилко Леся, м.Луцьк	*26.11*	*50*
Тимошенко Юлія, м.Київ	*26.11*	*200*
Ольховський Іван, м.Київ	*5.12*	*50*
Антонюк Парасковія, м.Луцьк	*13.12*	*100*
Антонюк Олег, м.Луцьк	*13.12*	*100*
Курочко Наталія, м.Луцьк	*13.12*	*100*
Сенюк Ольга, м.Київ	*13.12*	*100*
Курочко Василь, м.Луцьк	*13.12*	*50*
Млинарський Андрій, м.Луцьк	*13.12*	*50*
Довгун Андрій, м.Луцьк	*18.12*	*50*
Нечипорук Віталій, м.Луцьк	*19.12*	*50*
Сачук Степан, м.Луцьк	*19.12*	*100*
Мисливчук Людмила, м.Москва	*24.12*	*50*
Симонович Серафима, м.Луцьк	*24.12*	*50*
Клімович Олександр, м.Луцьк	*24.12*	*50*
Гудима Людмила, м.Київ	*24.12*	*70*
Родич Степан, м.Луцьк	*24.12*	*50*

2004 рік

Гулько Геннадій, м.Луцьк	*10.01*	*50*
Онищук Петро, м.Луцьк	*15.01*	*50*
Корольчук Юрій, м.Луцьк	*15.01*	*50*
Якуб'юк Анатолій, м.Луцьк	*16.01*	*110*
Тиский Михайло, м.Луцьк	*21.01*	*50*
Заєць Іван, м.Київ	*22.01*	*50*
Ситник Костянтин, м.Київ	*22.01*	*50*
Зайко Яків, м.Київ	*22.01*	*50*
Кислий Павло, м.Київ	*22.01*	*50*
Зінченко Арсен, м.Київ	*23.01*	*50*
Єпископ Маркіян Трофим'як, РКЦ, м.Луцьк	*28.01*	*500*
Зінчук Марія, м.Луцьк	*4.02*	*50*
Бондарчук Ольга, м.Острог	*14.02*	*50*
Баран Володимир, м.Луцьк	*5.03*	*50*
о.Роман Бегей, УГКЦ, м.Луцьк	*7.03*	*50*
Ярош Богдан, м.Луцьк	*12.03*	*50*
Танюк Лесь, м.Київ	*16.03*	*100*
Гах Микола, м.Луцьк	*31.03*	*50*
Кравчук Олександр, м.Луцьк	*1.04*	*50*
Семенюк Ігор, м.Луцьк	*1.04*	*50*
Вознюк Василь, м.Луцьк	*5.04*	*50*
Олексюк Анатолій, м.Луцьк	*6.04*	*50*
Швець Федір, смт.Маневичі Волинської обл.	*16.04*	*50*
Лисюк Володимир, м.Луцьк	*16.04*	*50*
Юшин Віктор, м.Луцьк	*26.04*	*50*
Мельник Валерій, м.Луцьк	*26.04*	*55*
о.Яким Богдан, УПЦ КП, смт.Сенкевичівка Волинської обл.	*27.04*	*50*
Устянчук Іван, м.Луцьк	*12.05*	*50*
Свідзинський Анатолій, м.Луцьк	*24.05*	*50*

Казнадзей Юхим, с.Полонка Волинської обл.	*29.05*	*50*

На завершення вважаю за приємний обов'язок подякувати усім, хто консультаціями, порадами, зауваженнями та практичною допомогою сприяв появі цієї книжки. Усім, зазначеним вище, а також – голові Української республіканської партії "Собор" Анатолію Матвієнку (м.Київ), начальнику відділу з питань охорони культурної спадщини Волинської облдержадміністрації Василю Ворону, а також Сергію Тишкевичу і Михайлові Хлопецькому з м.Луцька. За допомогу у наборі текстів вдячні редакціям луцьких газет „Сім'я і дім" (редактор Іван Корсак) і „Луцький замок" (редактор Олексій Шумик).

Андрій Бондарчук,
голова Волинського крайового братства св.ап.Андрія Первозваного (Луцького Хрестовоздвиженського) УПЦ Київського Патріархату, народний депутат України І скликання.

Вступ

Фототипічне видання. Переклад

Джерела. Студії

Подяка

Наукове видання

Данило Братковський

Світ, по частинах розглянутий

Фототипічне видання. Переклад. Джерела. Студії.

Технічний редактор – Тамара Демчук

Комп'ютерний набір – Олена Бірюліна, Галина Дячук, Лариса Приймак, Тамара Приймак

Комп'ютерна верстка, дизайн – Микола Слатов

Підписано до друку 23.07.2004.
Формат 60х84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Офсетний друк. Обл.-вид. арк. 30,04. Ум.-друк. арк. 26,97.
Наклад 1500 екземплярів. Зам. 6363.

Видавництво "Волинська обласна друкарня"
43010 м. Луцьк, проспект Волі, 27.
Тел. 4-25-07, 4-25-01, 4-41-73.

Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 1350 від 13.05.2003 р.

Друк та палітурні роботи ВАТ «Волинська обласна друкарня»
43010 м. Луцьк, пр. Волі, 27, тел. 4-25-07, 4-25-01, 4-41-73.

БРАТКОВСЬКИЙ Д.

Світ, по частинах розглянутий. Фототипічне видання. Переклад. Джерела. Студії. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – 464.

ISBN 966-8468-77-5

Ця збірка є фототипічним виданням єдиної книги Данила Братковського, українського польськомовного поета і громадського діяча другої половини XVII – початку XVIII ст. Сатиричні вірші поета уперше в повному обсязі перекладені українською мовою відомим знавцем старої української та україно-польської поезії, письменником Валерієм Шевчуком.

Видання доповнене джерелами про життя Д. Братковського і його родини, студіями про поета відомих вітчизняних істориків XIX – XX ст., сучасною книгознавчою публікацією, яка фактично є міні-каталогом примірників книги із зібрання Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Видання розраховане на філологів, істориків, книгознавців та всіх, хто цікавиться давньою українською та польською культурою.

ББК 84(4ПОЛ)
УДК 821.162.1-1

[illegible]

[illegible]

21.06.23

25-00